ORTAÖĞRETİM

TARİH 10

DERS KİTABI

YAZARLAR

Yrd. Doç. Dr. Erol YÜKSEL
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR
Ferhat BİLDİK
Kazım ŞAHİN
Leyla ŞAFAK
Murat ARDIÇ
Özgür BAĞCI
Süleyman YILDIZ

DEVLET KİTAPLARI
İKİNCİ BASKI
.........................., 2019

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ....: 6740
DERS KİTAPLARI DİZİSİ ....: 1781

EDİTÖR
Yrd. Doç. Dr. Erol YÜKSEL

DİL UZMANI
Ali Ünal AYAN

GÖRSEL TASARIM UZMANI
Muhammet Mustafa ÜNLÜ

GRAFİK TASARIM UZMANI
Hilal YAŞAR
Turgut TURGUT

ISBN 978-975-11-4642-7

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.05.2019 gün ve 10443977 sayılı yazısı ile ikinci defa 216.808 adet basılmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

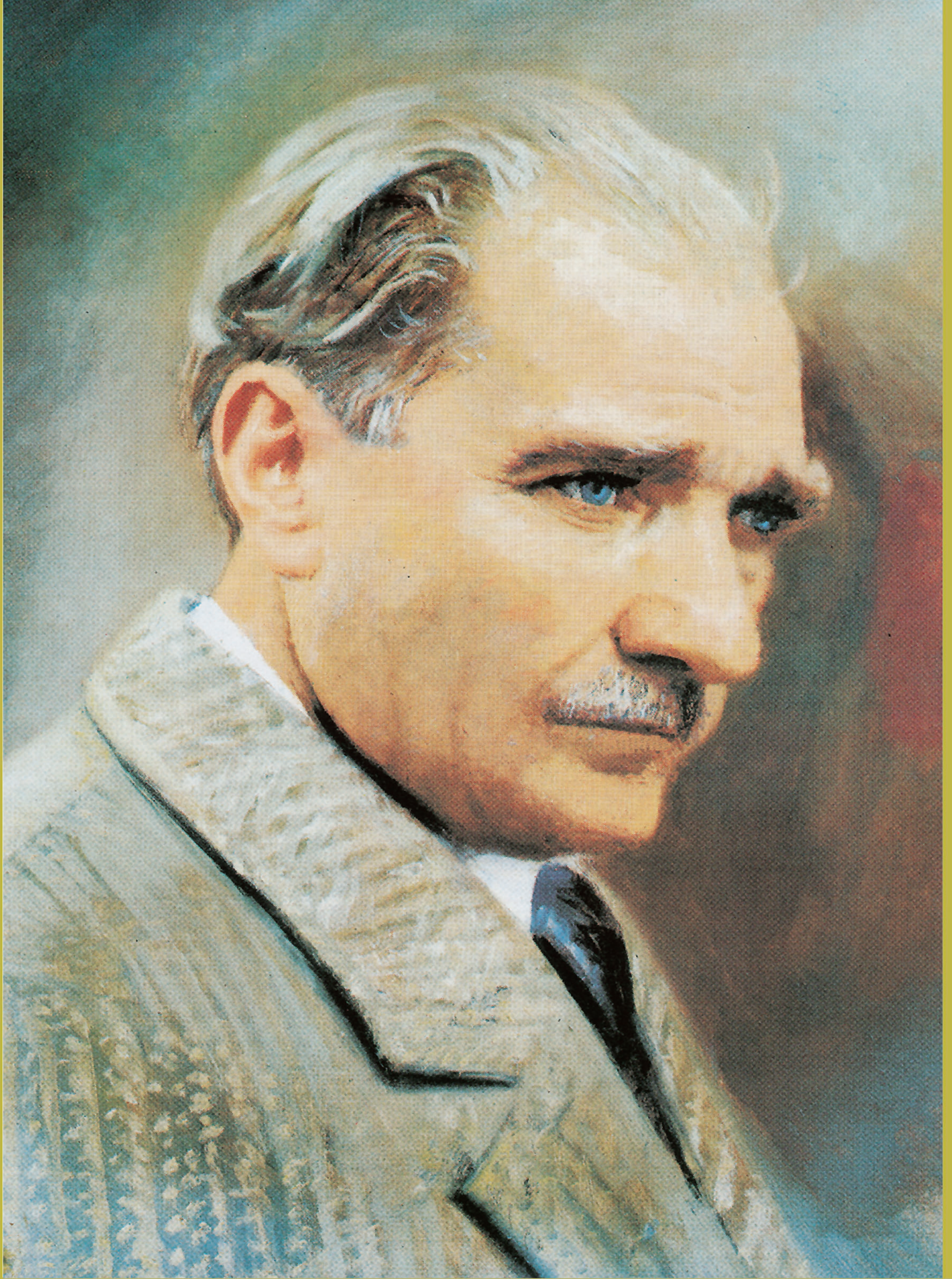
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE

YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

1.1. 1072-1308 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER ... 13
1.2. OĞUZ GÖÇLERİ VE ANADOLU ... 15
1.3. ANADOLU'NUN İLK FATİHLERİ ... 18
1.4. ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ ... 24
1.5. HAÇLILAR KARŞISINDA TÜRKLER ... 28
1.6. ANADOLU'DA MOĞOL İSTİLASI ... 35
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ... 42

2. ÜNİTE

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1302-1453)

2.1. KURULUŞ DÖNEMİ GELİŞMELERİ ... 49
2.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUYLA İLGİLİ GÖRÜŞLER ... 51
2.3. OSMANLI-BİZANS İLİŞKİLERİ ... 55
2.4. BALKAN FETİHLERİ ... 60
2.5. TÜRK SİYASİ BİRLİĞİNİ SAĞLAMA FAALİYETLERİ ... 64
2.6. TÜRK DEVLETLERİNİN LİDERLİK MÜCADELESİ ... 66
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ... 71

3. ÜNİTE

DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER

3.1. BEYLİK DÖNEMİ'NDE OSMANLI'NIN ASKERÎ GÜCÜ ... 77
3.2. TIMAR SİSTEMİ ... 80
3.3. YENİÇERİLER VE DEVŞİRME SİSTEMİ ... 86
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ... 92

4. ÜNİTE

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ

4.1. ANADOLU'NUN KANDİLLERİ ... 99
4.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERÎ SINIF ... 102
4.3. HALK KÜLTÜRÜ VE KİTABÎ KÜLTÜR ... 109
4.4. FETİHLE GELEN DÖNÜŞÜM ... 113
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ... 117

5. ÜNİTE

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1595)

5.1. 1453-1520 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER ... 123
5.2. FETİH VE FATİH ... 124
5.3. İSLAM DÜNYASI LİDERLİĞİ ... 133
5.4. 1520-1595 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER ... 139
5.5. GÜCÜNÜN ZİRVESİNDE OSMANLI ... 141
5.6. OSMANLI'NIN GÜCÜ VE STRATEJİK RAKİPLERİ ... 150
5.7. KARALARIN VE DENİZLERİN HÂKİMİ ... 157
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ... 163

6. ÜNİTE

SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI

6.1. OSMANLI'NIN KALBİ: TOPKAPI SARAYI ... 169
6.2. PADİŞAH, HANEDAN VE KANUNNAME-İ ALİ OSMAN ... 175
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ... 181

7. ÜNİTE

KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ

7.1. TOPLUMUN HARCI, MİLLET SİSTEMİ ... 187
7.2. FETHEDİLEN YERLERDE İSLAM KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ ... 189
7.3. OSMANLI'DA TOPRAK MÜLKİYETİ VE ÇİFTHANE SİSTEMİ ... 193
7.4. LONCA TEŞKİLATI ... 195
7.5. OSMANLI'DA VAKIF MÜESSESESİ ... 199
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ... 205
CEVAP ANAHTARI ... 207
SÖZLÜK ... 207
KAYNAKÇA ... 211

KİTABIN TANITIMI

Ünitenin numarasını gösterir.

Ünitenin adının yer aldığı bölümdür.

Ünitenin içeriğiyle ilgili görsellerin bulunduğu bölümdür.

Karekod okuyucu ile taratarak resim, video, animasyon, soru ve çözümleri vb. ilave kaynaklara ulaşabileceğiniz barkod.

Ünite kazanımlarının işlendiği ana konuları gösterir.

Ünitenin konu başlıklarını gösterir.

Önemli olayların kronolojik olarak verildiği bölümdür.

NELER ÖĞRENECEĞİZ

- 1453-1520 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri
- İstanbul'un Fethi'nin sebeplerini, fetih sürecini ve fethin stratejik sonuçlarını
- Osmanlı Devleti'nin İslam coğrafyasında hâkimiyet kurmasının Türk ve İslam dünyası üzerindeki etkilerini
- 1520-1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri
- Kanuni Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti'nin siyasi sınırlar ve devlet teşkilatı bakımından olgunluğa eriştiğini
- Osmanlı Devleti'nin uyguladığı uzun vadeli stratejiyle dünya gücü hâline gelmesini
- Osmanlı Devleti'nin takip ettiği kara ve deniz politikalarını

ÜNİTE KONULARI

5.1. 1453-1520 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER
5.2. FETİH VE FATİH
5.3. İSLAM DÜNYASI LİDERLİĞİ
5.4. 1520-1595 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER
5.5. GÜCÜNÜN ZİRVESİNDE OSMANLI
5.6. OSMANLI'NIN GÜCÜ VE STRATEJİK RAKİPLERİ
5.7. KARALARIN VE DENİZLERİN HÂKİMİ

KAVRAMLAR

- Fatih
- Feth-i Mübin
- Yavuz
- Kanuni
- Kapitülasyon
- İmtiyaz
- Preveze Savaşı
- Coğrafi Keşifler
- Hilafet-i Ulyâ
- Protestan

HAZIRLANALIM

1. II. Mehmet, İstanbul'u fethetmek için ne gibi hazırlıklar yapmıştır?
2. I. Süleyman Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin gücünün zirvesine çıkmasının nedenleri nelerdir?
3. XVI. yüzyıllarda Osmanlı Devleti hangi devletlerle mücadele etmiştir?
4. Kızılelma Ülküsü'nün Türk siyasi tarihine etkileri nelerdir?

Ünite Kapak Görseli: İstanbul kuşatması (Temsilî)

122

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1595)

5.1. 1453-1520 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER

TARTIŞALIM

Osmanlı Devleti'nin İstanbul'un Fethi'nden önceki Batı siyasetinin genel özellikleri nelerdir?

1453 İstanbul'un Fethi (Görsel 5.1)
1454 Sırbistan'ın alınması
1459 Amasra'nın alınması
1460 Mora'nın alınması
1461 Sinop ve Trabzon'un alınması
1462 Eflâk'ın alınması
1463 Bosna ve Hersek'in alınması
1463-1479 Venedik ile mücadele
1473 Otlukbeli Muharebesi
1474 Karamanoğlu Beyliği'ne son verilmesi
1475 Kırım'ın Fethi
1476 Boğdan'ın alınması
1479 Arnavutluk'un alınması
1480 İtalya Seferi
1481-1495 Cem Sultan Olayı
1492 İspanya'daki Yahudilerin Osmanlı ülkesine getirilmesi
1511 Şahkulu İsyanı
1514 Çaldıran Muharebesi
1515 Turnadağ Muharebesi
1516 Mercidabık Muharebesi
1517 Ridaniye Muharebesi

Görsel 5.1
İstanbul Fatihi II. Mehmet (Minyatür)

Harita 5.1
1453-1520 yılları arası siyasi gelişmeler

123

Üniteyle ilgili hazırlık çalışmalarını kapsayan bölümdür.

Ünite kazanımlarında işlenen anahtar kelimelerin bulunduğu bölümdür.

Öğrencinin konuyu daha iyi anlayabilmesi için haritaların yer aldığı bölümdür.

Metin anlatımını destekleyen görsellerin bulunduğu bölümdür.

Konuların daha iyi anlaşılması için öğrencilerin ön bilgilerinin harekete geçirilmesi için sorulan soruların bulunduğu bölümdür.

Konuları desteklemek, açıklamak, bilgileri pekiştirmek ve dikkat çekmek için verilen bilgilerin olduğu bölümdür.

Metin başında, ortasında veya sonunda öğrencinin konuyu tartışarak irdelemesini sağlayacak soruların bulunduğu bölümdür.

Konuyu pekiştirmek amacıyla öğrencilerin değişik kaynaklardan faydalanmalarını, araştırma yapmalarını ve bilgilerini geliştirmelerini amaçlayan bölümdür.

Bilimsel metinlerden hareketle öğrencilerin konu ile ilgili yorum yapmalarının istendiği bölümdür.

Kazanımları doğrudan destekleyecek akademik metinlerin yer aldığı bölümdür.

1. ÜNİTE

YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

NELER ÖĞRENECEĞİZ

- Türklerin Anadolu'da devletleşme sürecini etkileyen faktörleri
- Anadolu'daki ilk Türk siyasi teşekküllerin birbirleriyle ve çevre devletlerle olan ilişkileri
- Türkiye Selçuklu Devleti ve Eyyubi Devleti'nin Haçlılarla yaptıkları mücadelelerin sebep ve sonuçlarını
- Moğol İstilası'nın Anadolu'da meydana getirdiği siyasi, sosyal ve kültürel değişimi

ÜNİTE KONULARI

1.1. 1072-1308 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER
1.2. OĞUZ GÖÇLERİ VE ANADOLU
1.3. ANADOLU'NUN İLK FATİHLERİ
1.4. ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ
1.5. HAÇLILAR KARŞISINDA TÜRKLER
1.6. ANADOLU'DA MOĞOL İSTİLASI

KAVRAMLAR

- Boy Birliği
- Türk Beylikleri
- Haçlılar
- Miryokefalon Savaşı
- Kösedağ Savaşı
- Moğol İstilası
- Oğuzlar
- Bâbailer Ayaklanması

HAZIRLANALIM

1. Türkler Malazgirt Zaferi öncesinde Anadolu'ya hangi amaçlarla akınlar yapmıştır?
2. Haçlı Seferleri'nin düzenlenmesine papanın öncülük etmesinin sebepleri nelerdir?
3. Türklerin Anadolu'yu yurt edinmek istemesinin gerekçeleri nelerdir?
4. Malazgirt Savaşı'nın Anadolu'nun siyasi hayatına etkileri nelerdir?

Ünite Kapak Görseli: Alâeddin Keykubad Camisi (Konya)

1.1. 1072-1308 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER

TARTIŞALIM

Anadolu'da Türk beyliklerinin kurulmasında Büyük Selçuklu Devleti'nin etkileri nelerdir?

1072 Saltuklular Beyliği'nin kurulması

1077 Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması

1080 Danişmentliler Beyliği'nin kurulması

1080 Mengücekliler Beyliği'nin kurulması

1081 Çaka Beyliği'nin (Görsel 1.1) kurulması

1093 Çaka Beyliği'nin yıkılması

1096-1099 I. Haçlı Seferi

1102 Artuklular Beyliği'nin kurulması

1141 Katvan Muharebesi

1147-1149 II. Haçlı Seferi

1157 Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması

1174 Eyyubiler Devleti'nin kurulması

1176 Miryokefalon Muharebesi

1178 Danişmentliler Beyliği'nin yıkılması

Görsel 1.1
Çaka Bey (Temsilî)

Harita 1.1
1072-1178 yılları arasında Anadolu

Harita 1.2
XI ve XII. yüzyıllarda siyasi gelişmeler

Görsel 1.2
Karamanoğlu Mehmet Bey
(Temsilî)

1189-1192 III. Haçlı Seferi

1196 Moğol İmparatorluğu'nun kurulması

1202 Saltuklular Beyliği'nin yıkılması

1202-1204 IV. Haçlı Seferi

1227 Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması

1228 Mengücekliler Beyliği'nin yıkılması

1230 Yassıçemen Muharebesi

1231 Artuklular Beyliği'nin yıkılması

1240 Bâbailer Ayaklanması

1243 Kösedağ Muharebesi

1250 Eyyubiler Devleti'nin yıkılması

1250 Memlûklular Devleti'nin kurulması

1260 Ayn-ı Calut Muharebesi

1270 Haçlı Seferleri'nin sona ermesi

1277 Karamanoğlu Mehmet Bey'in (Görsel 1.2) Türkçeyi resmî dil ilan etmesi

1308 Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması

Harita 1.3
1189-1308 yılları arasında Anadolu

Harita 1.4
XII-XIV. yüzyıllarda siyasi gelişmeler

1.2. OĞUZ GÖÇLERİ VE ANADOLU

TARTIŞALIM

Bizans'ın Anadolu'da uyguladığı politikanın Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesindeki etkileri nelerdir?

Anadolu'da VI ve VII. yüzyıllarda Sasani ile Bizans imparatorlukları arasında mücadeleler yaşanmış ve bu mücadeleler Anadolu coğrafyası için tam bir yıkım olmuştur. Daha sonra başlayan ve asırlar süren Bizans-Müslüman mücadeleleri (Görsel 1. 3.) de Anadolu'daki şehir ve kasabaları harabeye çevirmiş, bölgede nüfus oldukça seyrelmiştir.

Görsel 1.3
Bizans Müslüman mücadeleleri (Minyatür)

Balkanlarda; Uz, Peçenek ve Kuman akınları ile uğraşmak zorunda kalan Bizans İmparatorluğu, içerde de sık sık imparator değişiklikleri yaşamıştır. Özellikle II. Basileos'un (Bazileus) 1025'te ölümünden sonra uzun süre yönetimde istikrar yakalayamayan Bizans'ta, devlet düzeni bozulmuş ve halkın devlete olan güveni sarsılmıştır. Bu dönemde Anadolu'da; Rumlar ve Ermenilerle birlikte Süryaniler, Araplar ve Türkler bulunmaktadır. Anadolu'da yaşayan bu halklar, ekonomik olarak çok zor durumda olsalar da kendi yaşadıkları bölgelerde eski dillerini, adetlerini ve yaşayışlarını koruyabilmişlerdir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Bizans İmparatorluğu'nda 1042'den 1081'e kadar 11 imparator değişmiştir. Hatta Botaniates (Botanyates) ve Melissenos (Melissinos) gibi Selçuklulardan yardım alarak imparator olmaya çalışanlar da olmuştur. Bu durumu fırsat olarak kullanan Selçuklular, istedikleri yardımları yaparak bazı şehir ve bölgeleri ele geçirmeye başlamıştır.

XI. yüzyılda Anadolu'da karşılaşılan durum, Türkler için umut verici olmuş ve Anadolu'nun fethini kolaylaştırmıştır. Balkanlarda ve Anadolu'da gücünü korumaya çalışan Bizans İmparatorluğu, büyük bir orduya ihtiyaç duymuştur. Ordusunu her an savaşa hazır tutmak zorunda olan Bizans, ihtiyaç duyduğu parayı karşılamak için zaten zor durumda olan halktan daha fazla vergi toplamaya başlamıştır. Para olarak toplanan vergilere, zamanla halkı daha da yıpratan zorunlu çalışma görevleri eklenmiştir. Gemi, köprü, yol ve müstahkem mevkilerin inşası için halk hem malzeme ve hem de iş

gücü sağlamak zorunda kalmıştır. Bütün bunların yanında imparatorluk memurlarının ve ordu mensuplarının her türlü masraflarını da halk karşılamıştır. Vergi sistemindeki adaletsizlik, Bizans'ın kötü yönetimi ve yer yer baş gösteren isyanlar, halkı daha da perişan etmiştir. Anadolu'daki tekfurlar da halka her türlü zulmü yapmaya başlamıştır. Halk ise artık bu vergileri ödeyemez duruma gelmiş ve Türkleri çare olarak görmeye başlamıştır. Sefalet içindeki halk, tekfurların adaletsiz vergilerine karşı Türklerin haraç ve cizye vergilerini, çoktan kabullenmiştir.

Bizans idaresinden bıkan halklar, Selçuklu akınlarına direnmemiştir. Özellikle mezhep farkından dolayı Bizans tarafından büyük baskı ve işkencelere maruz kalan Ermeniler, Türk akınlarına hiç direniş göstermemiştir. İran, Arap ve Türk akınları halkın daha batıya göç etmesine yol açmış, Doğu Anadolu'nun nüfusu aralıklarla süren savaşlar, yönetimin baskısı ve salgın hastalıklar nedeniyle oldukça azalmıştır. Böylece Türk akınları ve sonrasındaki Oğuz göçleri sırasında yerli halkın tavrı, Anadolu'nun süratle Türkleşmesini kolaylaştırmıştır.

Bizans'ın Anadolu Politikası

Bizanslı Vakanüvis Zonaras, IX. Konstantin Monomakhos'u (Monomakos) (Görsel 1.4) Anadolu'nun Türkler tarafından fethinin müsebbibi olarak gösterirken pek de haksız sayılmaz. Bunun sebebi imparatorluğun doğu sınırlarında tampon durumunda olan Ani Krallığı'nı ilhak edip Selçuklular ile sınırdaş hâle gelmesidir. Bölgedeki 50 000 kişilik yerel muhafız gücünü dağıtır ve paralı askerlerden bir ordu kurar. Bu orduyu oluşturan askerlerin ücretlerinin ödenebilmesi için bölgeye dayatılan ağır vergiler de ciddi bir hoşnutsuzluğa sebep olur. Türkmen akınlarının başladığı bir dönemde, savunma savaşında avantaj teşkil edebilecek yerel kuvvetler yerine güçlü surların arkasında kalıp meydan savaşını beklemeyi tercih eden ordu modelinin yetersizliği anlaşılır ancak sistem bir kere bozulmuştur. Hatta Ermeni yerel hanedanları, derebeyi aileleri, askerî ve politik kadrolar yerlerinden edilir (Kantoğlu, 2016, s.53'ten düzenlenmiştir).

Görsel 1.4
IX. Konstantin Monomakhos (Temsilî)

YORUMLAYALIM

Türkmen akınlarına karşı Bizans'ın etkisiz kalmasının nedenleri neler olabilir?

XI. yüzyılda Doğu Anadolu'da Ermeni ve Süryaniler ile Orta Anadolu'da yaşayan halk, Bizans'ın adaletsiz idaresi nedeniyle Türklere karşı Bizans İmparatorluğu'nun yanında yer almamıştır. Bu yüzden Bizans, bu yüzyıl başlarında Doğu Anadolu'daki Ermeni prensliklerini yıkıp buradaki halkı kitleler hâlinde Orta Anadolu'ya sürmüştür. Bizans'ın Ortodoks mezhebini bu milletlere dayatması, halkı Bizanslılardan daha da uzaklaştırmıştır.

Ermeni Tarihçi Urfalı Mateos (Mateyos), Anadolu'da yaşayan halkların Bizans'a karşı tepkilerini şöyle aktarmaktadır: "Doğudaki sorunu çözmek üzere sefere çıkan Romanos Diogenes (Romen Diyojen), Sivas'a ulaştığında beklemediği bir tepkiyle karşılaşır. Şehirde bulunan Ermeniler, Türklerden yana tavır sergilediği için imparator buna çok sinirlenir ve sefer dönüşünde Ermeni mezhebini kaldıracağına dair yemin eder."

Süryani Tarihçi Mihael'in (Mihayel), "Bu devirde Rumlar bizim milletimize ve Ermenilere zulüm yapıyordu. Çıkarılan bir emirname ile batıl mezheplerini kabul etmeye zorluyor ve bizi ezmeye uğraşıyorlardı. İstanbul patriği, kiliselerde bulunan mukaddes kitapları (yani Ortodoks olmayan Süryanilere ait eserleri) yaktırdı." şeklindeki aktarımı ile Bizanslıların zorla Rumlaştırma siyasetini ortaya koymuştur.

Malazgirt Meydan Muharebesi, Bizans'ın Anadolu'daki hâkimiyetinin büyük ölçüde kırıldığı önemli bir gelişme olmuştur. Bu savaştan sonra Selçuklular, Anadolu'yu yurt edinme politikasını uygulama fırsatı bulmuştur. Çağrı Bey'in liderliğinde Selçuklular önce keşif daha sonra da yurt edinme amacıyla Anadolu'ya akınlar yapmıştır. Malazgirt Zaferi'nden sonra ise daha rahat hareket etmeye başlayan Oğuzlar, güvenli bir şekilde Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'da ilk Türk Beylikleri'nin kurulmasıyla Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması hızlanmıştır.

XI. yüzyılda Anadolu'yu yurt edinen Türkler, burada kurdukları devletleri daha çok kurucularının veya bölgenin adıyla anmıştır. Türkiye adı ise ilk defa Bizans kaynaklarında görülmüş ve Anadolu XII. yüzyıldan itibaren Batılılar tarafından Türkiye olarak anılmaya başlanmıştır. Arap kaynaklarında da Berrü't-Türkiyye ifadesi XIV. yüzyıl başlarında kullanılmıştır.

Görsel 1.5
Marco Polo
Kubilay Han'ın huzurunda
(Temsilî)

BİLİYOR MUSUNUZ?

Marco Polo (Marko Polo) (Görsel 1.5), Anadolu'dan Türkiye diyerek bahseder. Dönemin bir diğer önemli Arap seyyahı İbn-i Batuta, 1330'lu yıllarda gezdiği Anadolu'da yoğun Türk nüfusunu gördükten sonra Anadolu için Türkiye ülkesi, Türkiye toprağı anlamında "Berrü't-Türkiyye el-Ma'rûf bi Bilâdi'r-Rûm" ifadelerini kullanır. Ayrıca Anadolu'nun siyasi ve sosyal durumu hakkında doyurucu bilgiler verir. Dönemin Memlûk müellifleri; Mısır, Suriye ve Hicaz'a hâkim Memlûklular için Türkiye Devleti (ed-Devletü't-Türkiye) ifadesini kullanırken Anadolu'yu, Türk ülkesi olarak isimlendirir.

1.3. ANADOLU'NUN İLK FATİHLERİ

TARTIŞALIM

XII. yüzyıldan itibaren Batılılar tarafından Anadolu'ya Türkiye denilmesinin nedenleri neler olabilir?

Anadolu'ya ilk Türk akınları IV. yüzyılın sonlarında Avrupa Hunları tarafından düzenlenmiştir. 395-398 yılları arasında Avrupa Hunları; Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya girmiş, Doğu Roma İmparatorluğu'na baskı yapmış hatta Suriye'ye kadar inmiştir. Hunlardan sonra VI. yüzyıldan itibaren Sabarlar, Anadolu'ya girerek Konya, Kayseri ve Ankara civarına kadar ilerlemiştir. Ancak hem Hunlar hem de Sabarlar, Anadolu'da yerleşmeyi düşünmeyerek yurtlarına geri dönmüştür.

VIII. yüzyılda Abbasiler tarafından Türkistan ve Horasan'dan getirilen Türkler, Bizans'a karşı gaza ve cihat amacıyla Anadolu'nun sınır bölgelerine yerleştirilmiştir. X. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türkler, Anadolu'da gaza ve cihat hareketlerinde bulunmuş ancak bu akınlar Anadolu'yu yurt edinme amacı taşımamıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Müslümanların Anadolu'ya gaza seferleri Emeviler zamanında başlamış, Abbasiler zamanında devam etmiştir. Fakat Anadolu fethedilememiştir. Bunda IX. yüzyılda Bizans'ın, doğudaki uç bölgelerinde Müslümanların uygulamalarına benzer şekilde teşkilatlar kurması ve buralara Balkanlardan getirdiği Şamanist ve Hristiyan Türkleri yerleştirmesi etkili olmuştur.

Anadolu'ya ilk Selçuklu akınları, Büyük Selçuklu Devleti kurulmadan önce, 1015'ten itibaren Çağrı Bey liderliğinde keşif yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 3 000 kişilik bir kuvvetle Anadolu'ya giren Çağrı Bey, elde ettiği ganimetler ve Anadolu hakkında öğrendiği pek çok önemli bilgiyle Tuğrul Bey'in yanına dönmüştür.

Görsel 1.6
Malazgirt Savaşı (Temsilî)

Anadolu'yu yurt edinme politikasının temeli, Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan sonra Tuğrul Bey tarafından atılmıştır. Tuğrul Bey, hanedan mensuplarını ve komutanlarını Anadolu'nun fethi konusunda görevlendirmiştir. 1048'de Pasinler Savaşı ile yaklaşık bir asır sürecek olan Selçuklu-Bizans mücadelesi başlamıştır. Tuğrul Bey'den sonra hükümdar olan Alp Arslan zamanında da fetih hareketlerine devam edilmiş ve 1064'te Ani Kalesi alınmıştır. 1071 Malazgirt Savaşı'yla (Görsel 1.6) Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır.

Bu zafer sonrasında Sultan Alp Arslan'ın şekillendirdiği fetih politikası, Anadolu'nun fethini hızlandırmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu'nun Türkleştirilmesini bir devlet politikası hâline getirmiş ve bunu takiben Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri de kalıcı Türk yerleşmesini sağlamıştır.

Yabgulular Meselesi

Arslan Yabgu'nun soyundan gelenler, saltanat mücadelesinde başarısız olmuş; Anadolu, Horasan, İran ve Irak taraflarına gelmiştir. Devlete başkaldıran Türkmen grupları da buralara gelerek bu beyler çevresinde toplanmış ve bu gruplar 'Yabgulular' olarak adlandırılmıştır. Selçuklu sultanlarına isyan eden El-Basan ve Atsız'ın da Süleyman Şah, kardeşleri ve oğlu Kılıç Arslan gibi yabgulu olarak adlandırılmasının sebebi, Arslan Yabgu'nun soyundan gelenlerle aynı bölgede faaliyet göstermeleridir. Bir bakıma Anadolu Türklerinin tamamı Yabgulu olmuş; bundan sonra Anadolu'nun fethinde önemli rolleri olan Yabguluların zamanla etkinliklerini ve isimlerini kaybettikleri görülmüştür (Turan, 1973, s.28-29'dan düzenlenmiştir).

ÖRNEK METİN

Anadolu'nun yurt tutulması bağlamında Malazgirt Savaşı tam bir dönüm noktası olmuştur. Kısa bir süre içerisinde Anadolu'da; Danişmentliler (Sivas-Tokat-Kayseri), Mengücekliler (Erzincan), Artuklular (Mardin), Saltuklular (Erzurum), Dilmaçoğulları (Bitlis-Erzen), Ahlatşahlar-Sökmenliler (Ahlat-Erciş-Van) ve Çaka Beyliği (İzmir) gibi beylikler kurulmuştur (Harita 1.5).

Harita 1.5
İlk Türk beylikleri

Danişmentliler, 1080-1178 yılları arasında hüküm sürmüştür. Malazgirt Zaferi sonrasında beyliği kuran Danişment Gazi, Anadolu'daki karışıklıklardan yararlanarak Yeşilırmak Havzası'na hâkim olmuştur. 1085'ten sonra ise sınırlarını Kızılırmak Havzası'nda genişletme imkânı bulan Danişmentliler; Sivas, Malatya, Kayseri, Tokat, Niksar, Amasya civarlarında hâkimiyet kurmuştur. Özellikle Malatya'nın

Görsel 1.7
Yağıbasan Medresesi
(Tokat)

hâkimiyet altına alınması konusunda Türkiye Selçukluları ile sık sık karşı karşıya gelmiştir. Haçlı Seferleri'nin başlamasıyla birlikte bu Danişment-Selçuklu çekişmesi, Haçlılara karşı dayanışmaya ve ortak mücadeleye dönüşmüştür. Anadolu'da derin izler bırakan Danişmentliler, bölgenin sosyal ve kültürel alanlarda gelişmesine katkı sağlamıştır. "Danişmentnâme" adlı manzum türdeki eserde, Danişmentlilerin ülkelerine yaptığı hizmetler anlatılmaktadır. Danişmentliler, ilim ve fen alanında çalışma yapan kişilere değer vermiştir. Kayseri, Malatya ve Sivas bu dönemde önemli eğitim ve bilim merkezleri hâline gelmiştir. Anadolu'daki en eski medreselerden olan Yağıbasan Medresesi de Danişmentlilere aittir (Görsel 1.7).

Mengücekliler, Sultan Alp Arslan'ın komutanlarından Mengücek Ahmet Gazi tarafından kurulmuş ve 1071-1228 tarihleri arasında Erzincan, Kemah, Divriği ve Şebinkarahisar civarında hüküm sürmüştür. Selçuklu devlet yapısını iki asra yakın bu bölgede yaşatmışlardır. Bölgede meydana gelen depremler, beyliğe ait eserlerin günümüze kadar ulaşmasını engellemiştir.

Artuklular, Mardin merkezli olarak 1102'de kurulmuş ve 1231'e kadar Mardin, Hasankeyf, Harput olmak üzere üç kol hâlinde varlığını sürdürmüştür. Çeşitli din, mezhep ve milletlere mensup kitlelerin yaşadığı Anadolu'nun güney doğusunda hâkimiyet kuran Artuklular, başlangıçta idari ve mali divânlarda Hristiyan memurlara da görev vermiştir. Bu dönemde Diyarbakır, Mardin gibi büyük merkezlerde, ilim gelişmiş ve Cezerî gibi ilim adamları ön planda tutulmuştur. Beylik, vergileri hafifletmiş ve halkın refahını yükseltmiştir. Bizans sikkeleri örnek alınarak para basılmıştır. Bu durum Bizans ile ticari ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Artuklular Dönemi'nde yaşayan, bilim ve teknoloji alanında gerçekleştirdiği olağanüstü buluşlarla tanınan Cezerî, elektriğin henüz kullanılmadığı dönemde sadece su ve mekanik parçalar ile çalışan makineler yapmıştır.

Görsel 1.8
Saltuklular Dönemi'nden kalan
Üç Kümbetler (Erzurum)

Saltuklular, 1072-1202 yılları arasında Erzurum merkez olmak üzere Kars, Oltu, Bayburt, Malazgirt ve Artvin civarında hüküm sürmüştür. Gürcülerle mücadele eden Saltuklu hükümdarları, Türkiye Selçukluları ile iyi ilişkiler kurmuştur. Mimaride, sanatta ve kültürde önemli atılımlar gerçekleştiren Saltuklular, sanat anlayışlarıyla diğer Türk beylik ve devletlerini etkilemiştir (Görsel 1.8). Saltuklu kentlerinde Ahi kültürü ve geleneği etkili olmuştur.

Bu dört beyliğin yanında **Dilmaçoğulları** ve **Ahlatşahlar** da Anadolu'nun Türkleşmesine hizmet etmiştir. Dilmaçoğulları, Sultan Alp Arslan'ın komutanlarından Dilmaçoğlu Mehmet Bey tarafından 1085'te Bitlis'te kurulmuş ve 1394'e kadar bölgede varlığını sürdürmüştür. Ahlatşahlar (Sökmenliler), 1100-1208 yılları arasında Ahlat merkez olmak üzere Van Gölü civarında hüküm sürmüş Türk Beyliği'dir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

1081'den itibaren İzmir merkezli olarak denizcilik faaliyetlerine başlayan ilk Türk beyi olan Çaka Bey, kurduğu 40 parçalık donanmayla Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos gibi stratejik öneme sahip adaları fethetmiştir. 1081 yılı Türk Deniz Kuvvetleri'nin kuruluş yılı olarak kabul edilmektedir.

Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu'nun fethi için beylikler, kuzeyde Gürcüler, batıda Bizans ve zaman zaman Haçlılar, güneyde ise Eyyubiler ile mücadele etmiştir. Bölgelerini farklı düşmanlara karşı iyi savunan beyliklerin çoğu, zamanla Türkiye Selçukluları hâkimiyetine girmiş ve kültür miraslarını Selçuklulara devretmiştir. İlk Türk beylikleri döneminde özellikle Anadolu'nun doğusu refaha kavuşmuştur. Bu beylikler; bölgenin Türkleşmesi amacıyla camiler (Görsel 1.9), medreseler, kervansaraylar, imarethaneler, zaviyeler, hamamlar, kümbetler gibi mimari eserler inşa etmişlerdir. Böylece bölgelerini bayındır hâle getirmiş ve Anadolu'da kalıcılığı sağlamışlardır.

Görsel 1.9
Divriği Ulu Cami
(Sivas)

Malazgirt Zaferi'nden sonra kurulan beylikler, yaklaşık 200 yıl Anadolu'nun Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin etkisiyle Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinin ortak noktası kurucularının Oğuzlara mensup olmasıdır.

Türkiye Selçukluları ile Çaka Beyliği arasındaki ilişkilerde Bizans etkili olmuştur. Oluşturduğu güçlü donanma ile Bizans'ı denizden tehdit eden Çaka Bey, kızını da Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ile evlendirerek nüfuz kazanmıştır. Çaka Bey'in Balkanlardaki Peçeneklerle de ittifak kurması, Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'u (Aleksiyos Komnenos) endişelendirmiştir. I. Kılıç Arslan'a bir mektup yazan imparator, Çaka Bey'in asıl amacının Selçuklu tahtı olduğuna sultanı inandırmış ve sultanı Çaka Bey'e karşı kışkırtmıştır. Çaka Bey'i İznik'e davet eden I. Kılıç Arslan verdiği ziyafet esnasında Çaka Bey'i 1095'te öldürtmüş ve beylik ortadan kalkmıştır. Böylece Bizans için Çaka Bey tehlikesi sona ermiştir.

CEVAPLAYALIM

Çaka Beyliği, hangi yönleriyle Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinden farklılık gösterir?

Anadolu'da Selçuklu-Bizans Mücadelesi

Görsel 1.10
Türkiye Selçuklu Devleti arması

Türkiye Selçukluları, Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelmesinde etkili olan uzun ömürlü devlet olmuştur. Arslan Yabgu'nun torunu Süleyman Şah, 1077 yılında Hristiyanlar için oldukça önemli olan İznik'i ele geçirmiş ve başkent yaparak Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur (Görsel 1.10). Adana, Tarsus ve Antakya'yı fethederek Suriye bölgesine yönelen Süleyman Şah, 1086 yılında Antakya yolunda Suriye Selçuklu Meliki Tutuş ile mücadele sırasında ölmüştür (Görsel 1.11). Süleyman Şah'ın oğulları Kılıç Arslan ve Davut Kulan Arslan da Melikşah tarafından İsfahan'a götürülmüştür. Süleyman Şah'ın İznik'te vekil olarak bıraktığı Ebu'l-Kasım, Türkiye Selçuklu Devleti'nin devamını sağlamış ve hatta Bizans'a karşı mücadele ile devletin sınırlarını Marmara kıyılarına kadar genişletmiştir.

1092 yılında Melikşah'ın ölümünden sonra Kılıç Arslan ve Davut Kulan Arslan esaretten kurtularak İznik'e gelmiş ve devleti Ebu'l-Kasım'dan devralmıştır. Büyük kardeş olan Kılıç Arslan İznik'te sultan ilan edilmiştir.

Görsel 1.11
Süleyman Şah Türbesi
(Temsilî)

Tahta geçtiği dönemde I. Kılıç Arslan, bir taraftan Anadolu'daki beylikler ile bir taraftan da İznik'i baskı altına almaya çalışan Bizans ile mücadele etmiştir. I. Kılıç Arslan'ın kayınpederi Çaka Bey, zaman zaman Bizans'ı tehdit edecek kadar güçlense de I. Kılıç Arslan'ın, Çaka Bey'i bir davet sonrasında ortadan kaldırması Bizans'ı rahatlatmıştır.

Türkiye Selçukluları, 1096 yılında Haçlı tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. I. Kılıç Arslan'ın kardeşi Davut Kulan Arslan, çoğunluğunu Avrupa'nın yoksul halklarının oluşturduğu öncü Haçlı kuvvetlerini Anadolu'ya geçer geçmez bir baskınla yok etmiştir. Daha sonra gelen asıl Haçlı kuvvetleri başarılı olmuş ve İznik başta olmak üzere Urfa, Antakya, Kudüs gibi önemli şehirleri ele geçirmiştir.

Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu'daki durumu zora giren Bizans, I. Haçlı Seferi'nin Türkiye Selçuklularını yıpratmasıyla rahatlamıştır. Bizans'ın, Haçlılara yapacağı yardımlara karşılık Haçlılar Anadolu'da ele geçireceği toprakları Bizans'a vermeyi taahhüt etmiştir. Bu sayede Bizans, başta İznik olmak üzere İzmir, Efes gibi kıyı bölgelerini ele geçirme imkânı bulmuştur. Türkiye Selçukluları da başkenti Konya'ya taşımak zorunda kalmıştır.

Haçlı Seferleri'ne karşı Türkler, Anadolu'yu savunma görevini üstlenmiştir. Türkiye Selçukluları, Anadolu'yu Türkleştirmek için Bizans ve Haçlılar ile mücadele etmiş ve ayrıca Türkistan'dan gelen Türkmen kitlelerini Anadolu'ya yerleştirerek Anadolu'da kalıcılık sağlamıştır.

CEVAPLAYALIM

Türkiye Selçukluları'nın kuruluş döneminde Haçlılar ile karşılaşması ne gibi sorunlara neden olmuştur?

Anadolu'nun Tapusu: Miryokefalon

II. Kılıç Arslan tahta geçtiğinde Türkiye Selçukluları bazı sıkıntılar ile karşı karşıya kalmıştır. Kardeşi Şahinşah'ın kendisine karşı taht mücadelesine girişmesi ve güneyde Musul Atabeyi Nurettin Zengi'nin Selçuklu topraklarına saldırması üzerine II. Kılıç Arslan, Bizans ile ittifak kurmak için İstanbul'a gitmiştir. Bu ittifak sayesinde kısa sürede Sakarya'dan Fırat'a kadar olan bölgede iktidarını sağlamlaştırmıştır. Selçukluların çok güçlenmesi, sınırlarını genişletmesi ve Türkmenlerin Batı Anadolu'ya kadar akınlara devam etmesi bu kez Bizans'ı tedirgin etmiştir. Bizans imparatorunun, II. Kılıç Arslan ile yaptığı ittifaka sadık kalmaması üzerine iki taraf savaşın eşiğine gelmiştir. Büyük bir ordu ile Konya'ya doğru yola çıkan Bizans kuvvetleri 17 Eylül 1176 tarihinde, bugünkü yeri hakkında farklı görüşler bulunan Miryokefalon denilen geçitte Selçuklu kuvvetleri tarafından pusuya düşürülerek yenilgiye uğratılmıştır. Sultan Kılıç Arslan, imparatoru esir etmek yerine, Selçuklu sınırlarındaki bazı Bizans kalelerinin yıkılması şartıyla bir antlaşma yapma yoluna gitmiştir. Bizans tarihindeki en büyük yenilgilerden birisi olan Miryokefalon mağlubiyeti ile Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan çıkarma ümitleri tamamen sona ermiştir. Böylece Türklerin Anadolu hâkimiyeti kesinleşmiştir.

Miryokefalon Zaferi'nden sonra II. Kılıç Arslan'ı tebrik için gelenlerin içinde Ermeni Patriğinin de bulunduğu ruhani liderler vardır. Patrik, Sultan'a: "Muzaffersiniz. Tanrı mübarek etsin." demiştir.

Bizans ve Miryokefalon Zaferi

Miryokefalon Zaferi, Malazgirt'ten sonra Türkiye tarihinde ikinci bir dönüm noktasıdır. Bizanslılar, Malazgirt'in kendileri için nasıl bir darbe olduğunu o güne kadar henüz yeterince kavrayamamış ve bu sebeple sürekli Anadolu'yu geri alma ümit ve hayaliyle yaşamış ve Anadolu'yu Türkler tarafından geçici bir süre için işgal edilmiş bir ülke gözüyle görmüştür. Halbuki Miryokefalon Zaferi'nden sonra (Görsel 1.12), Haçlı istilaları nedeniyle 1097'den 1176'ya kadar Bizanslılarda olan üstünlük tekrar Türkiye Selçuklularına geçmiş, Bizans'ın Anadolu'yu kurtarma ve geri alma ümit ve hayalleri tamamen tarihe karışmıştır. Bir daha asla Doğu'ya büyük bir sefer düzenleyemeyecektir.

Görsel 1.12
Miryokefalon Zaferi
(Temsilî)

Miryokefalon Zaferi'nden sonra İmparator Manuel Komnenos'un planlarını hem Batı'da hem Doğu'da gerçekleştiremeyeceği ortaya çıkmıştır. Bundan sonra Bizanslılar daima müdafaada ve çöküntüde, Türkler de ilerleme ve yükselme hâlinde olmuştur. Böylece, Malazgirt Zaferi'yle açılan vatan ve kurulan devlet, Miryokefalon Zaferi'yle korunmuş ve emniyet altına alınmıştır (Ünal, 2014, s.408-409'dan düzenlenmiştir).

ÖRNEK METİN

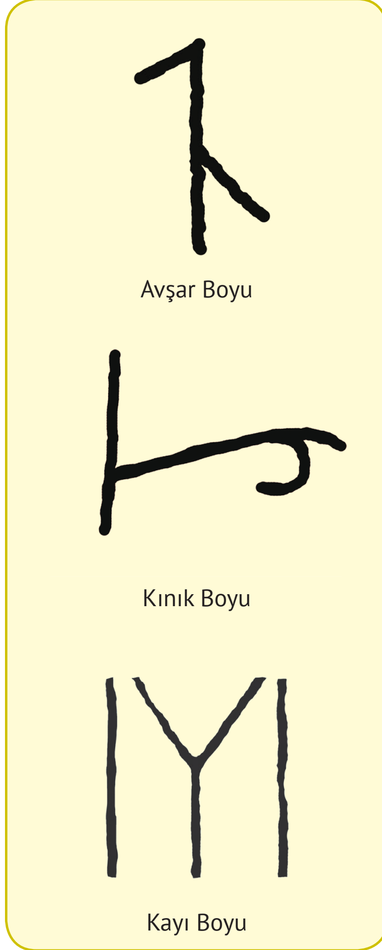
1.4. ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ

TARTIŞALIM

Anadolu'nun Türkleşmesinde etkili olan gelişmeler nelerdir?

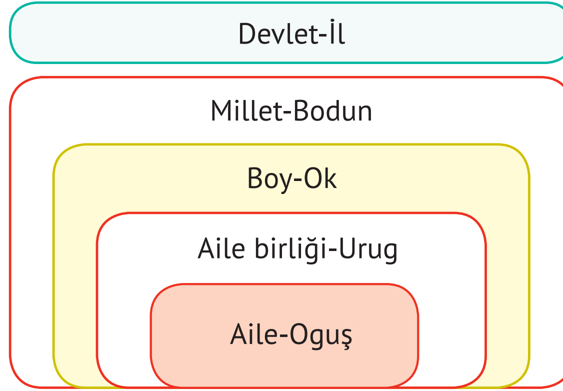
Boylar Birliğinden Devlete

Tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren Türkler, devlet kurma idealine sahip olmuştur. Gerek Orta Asya'da gerekse göç edilen bölgelerde köklü devletler kurmaları bu ideallere sahip olduklarını kanıtlamaktadır. Hun, Kök Türk, Uygur, Karahanlı, Gazneli, Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti birlikte düşünüldüğünde, tarihin hemen her döneminde bağımsız bir Türk devletinin olduğu görülmektedir.

Görsel 1.13
Boy damgaları

Türkler, Orta Asya'daki ilk dönemlerinden itibaren boylar birliği şeklinde teşkilatlanmıştır (Görsel 1.13). Bu teşkilatlanmada, Türk toplumunun en küçük yapısını oguş denilen aile oluşturmuştur. Oguşların birleşmesiyle urug yani sülale, urugların birleşmesiyle de boylar meydana gelmiştir. Boyların bir araya gelmesiyle oluşan topluluğa bodun yani millet; milletin oluşturduğu en büyük siyasi teşkilat olan devlete ise il veya el denilmiştir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Bodun, boy (bod) sözcüğünün çoğulu olup boylar birliği anlamına gelmektedir. Çünkü bodun aynı soydan olan ve aynı dili konuşan boyların, bir bey etrafında toplanmasıyla meydana gelmektedir. Yine bir bey tarafından bodunların bir araya getirilmesiyle de Türk Devleti (Türk Eli) ortaya çıkmaktadır.

Boy, eski Türk devletlerinin oluşumunda en dinamik yapıdır. Türk boylarının sık sık birleşerek devlet hâline gelmesi, iç ve dış sebeplerle dağılması ve tekrar tekrar yeni devletler oluşturması bu dinamik yapıyı kanıtlar niteliktedir. Ailelerin ve sülalelerin reisleri tarafından seçilen beyin, törenin uygulanmasını sağlamak, adaleti gözetmek, ekonomik faaliyetleri yürütmek, dayanışmayı sürdürmek ve boyu korumak gibi sorumlulukları vardır.

Orta Asya'daki devlet anlayışını Anadolu'da da devam ettiren Türkler, Malazgirt Zaferi sonrasında ilk Türk beyliklerini kurmaya başlamıştır. Türklerin boylar hâlinde konar-göçer olarak yaşamalarını sürdürmeleri, merkezî devletlerin kuruluşunu yavaşlatmış ve bu devletlerde çeşitli sıkıntılar ortaya çıkartmıştır.

Türkiye Selçuklularında Teşkilat ve Sosyokültürel Yapı

Türkiye Selçuklu Devleti, kuruluş döneminde bir taraftan Bizans'ı ve Haçlı saldırılarını bertaraf etmek diğer taraftan Türk beylikleri ve Eyyubilerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu durum sosyal ve ekonomik alanda ilerlemeyi geciktirmiştir. 1176 Miryokefalon Zaferi ile Bizans'a ağır bir darbe vuran Türkiye Selçukluları, Danişmentlileri de ortadan kaldırdıktan sonra siyasi, sosyal ve ekonomik teşkilatlanma çalışmalarına ağırlık verebilmiştir.

Görsel 1.14
II. Kılıç Arslan (Temsilî)

Türkiye Selçuklularının devlet teşkilatının oluşumunda, diğer Türk devletlerinin izleri görülmekle birlikte, en etkili devlet Büyük Selçuklu Devleti olmuştur. Türk devletlerinin genelinde olduğu gibi Türkiye Selçuklularında da tahta kimin geçeceği konusu kesin bir hükme bağlanmadığı için şehzadeler arasında taht kavgaları yaşanmıştır. Türkiye Selçuklularında veliahtlık müessesesi devam etmiş ve sultan, büyük veya küçük ayırt etmeksizin oğullarından birini veliaht seçmiştir. Veliahtlık, Eski Türk geleneğinde olduğu gibi babadan oğula, oğul küçük ise kardeşe geçse de bu durum da taht kavgalarını önlemeye yetmemiştir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Türkiye Selçuklularında eski bir Türk geleneği olarak ülke topraklarının, hanedan üyelerine paylaştırıldığı da olmuştur. II. Kılıç Arslan (Görsel 1.14), 11 oğlunu ülkenin farklı bölgelerine göndermiş ve bu durum büyük sarsıntılara sebep olmuştur.

Moğolların Anadolu'yu kasıp kavurduğu dönemde farklı bir uygulamaya gidilmiştir. Zaman zaman şehzadeler, taht mücadelelerinde birbirlerine üstünlük sağlayamamıştır. Bu durum karşısında tecrübeli devlet adamlarının uzlaşmayı sağlamasıyla şehzadeler, eş hükümdarlar şeklinde devleti yönetmiştir. Ancak bütün bu otorite kayıplarına rağmen Selçuklu Hanedanı'nın meşruiyeti tartışma konusu yapılmamıştır.

Türkiye Selçuklularında devletin yönetim merkezi olan ve dergâh veya bargâh olarak da anılan saray, hem devletin idare merkezi hem de hükümdarın şahsî ikametgâhı olmuştur. Sultanın özel hayatını sürdürdüğü saray bölümüne harem denmiştir. Saray teşkilatında en önemli görevliye hâcip denmiş ve hâciplerin reislerine de "hâcibü'l-hüccab" denmiştir. Konya'daki Alâeddin Köşkü, Kayseri'de Keykubâdiye Sarayı, Beyşehir'deki Kubâdâbâd Sarayı (Görsel 1.15), Alanya'daki Alâiye Sarayı Türkiye Selçukluları Dönemi'ne ait önemli saraylardandır.

Görsel 1.15
Kubâdâbâd Sarayı kalıntıları (Beyşehir)

Türkiye Selçuklularında sultanın mutlak vekili olarak vezir görev yapmış ve sultan adına devleti idare etmiştir. Fakat devletin Moğol baskısıyla zayıfladığı dönemde artık vezir başta olmak üzere üst düzey devlet görevlileri, sultan tarafından değil İlhanlılar tarafından seçilmeye başlanmıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin askerî teşkilatı da esas itibariyle Büyük Selçuklu Devleti'nin devamı şeklinde olmuş ve boylar birliği esasına dayanmıştır. Bununla birlikte Türkmenlerin, devletin devamında sorunlara neden olmaya başlaması, devlette gulâm sisteminin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Saray işlerini yapmak ve sultanın yakın hizmetini görmek için gerekli olan kişiler, gulâmhanede yetiştirilen kişilerden seçilmiştir. Ücretli askerlik uygulaması Türkiye Selçuklularında özellikle XIII. yüzyılın başlarından itibaren görülmüştür.

Görsel 1.16
Türkiye Selçuklularında Divân (Minyatür)

Türkiye Selçuklu Devleti'nde askerî, idari, mali ve hukuki bütün devlet işlerinin karara bağlandığı ve en yüksek yönetim organına Divân-ı Saltanat veya Divân-ı Alâ denmiştir (Görsel 1.16). Divân-ı Saltanat ve Divân-ı Alâ günümüzdeki bakanlar kurulu gibi çalışmıştır. Divân-ı Saltanat'a sultandan sonra devletin en yetkili kişisi olan vezir başkanlık etmiştir. Atabeg veya atabey uygulaması Türkiye Selçukluları'nda da devam etmiştir. Şehzadeler, melik unvanı ile küçük yaştan itibaren devlet işlerinde tecrübe kazanmaları için atabeg denilen devlet adamlarının gözetiminde vilayetlere gönderilmiştir. Bununla birlikte atabeglerin siyasette güçlenmemesi için gerekli tedbirler alınmıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti, Büyük Selçuklu Devleti ile idari alanda benzer özellikler göstermiştir. Bununla birlikte Nâib-i Saltanat ve pervane gibi Büyük Selçuklularda bulunmayan görevliler Türkiye Selçuklu Devleti'nde bulunmuştur. Nâib-i Saltanat veya Niyâbet-i Saltanat, ilk defa Türkiye Selçuklularında görülmüştür. Başkentte hükümdara vekâlet eden nâipler, hükümdarın devlet merkezinde bulunmadığı zamanlarda devlet işlerini yürütmüştür. Büyük Selçuklu Devleti'nin geliştirdiği ikta sistemi, taşra teşkilatında Türkiye Selçukluları tarafından da uygulanmıştır. Türkiye Selçuklularında arazi işlerinden sorumlu olan ve bunlarla ilgili işleri düzenleyen menşur ve beratları hazırlayan görevliye de pervane denmiştir. Pervane üst düzey bir memuriyet olmamasına rağmen Divân-ı Alâ'nın üyelerinden kabul edilmiştir.

CEVAPLAYALIM

Türkiye Selçuklu Devleti'nde sarayda hangi görevliler bulunmaktadır?

Türkiye Selçuklularında Ordu

Türkiye Selçuklu Devleti'nin askerî teşkilatı da Büyük Selçuklular ile hemen hemen aynıdır ve şu unsurlardan oluşmaktadır:

- Türkmenler
- Hassa kuvvetleri (gulâmlar)
- İkta sahiplerinin verdiği kuvvetler (Görsel 1.17)
- Vassal devlet kuvvetleri
- Ücretli askerler

Türkiye Selçuklu ordusunun başkumandanı Beylerbeyi veya Emirül-Ümerâ unvanı taşırdı. Ordu kumandanlarına subaşı, sipehsâlar, serleşker denirdi. Bunlar aynı zamanda bulundukları mıntıkaların emniyet ve asayişini sağlamakla da meşgul olurdu. Türkmen kuvvetlerinin başında ise beyler bulunurdu. Selçuklularda donanma kumandanlarına Reis'ül-Bahr veya sahillerin kumandanı anlamında Meliküs-Sevâhil denirdi. Donanma kumandanlarına ayrıca Emîr-i Sevâhil de denilmiştir (Sevim-Merçil, 1995, s.512'den düzenlenmiştir).

Görsel 1.17
İkta askeri (Temsilî)

ÖRNEK METİN

Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu'da yaklaşık bir asır süren siyasi istikrarsızlığa Türkiye Selçuklu sultanları son vermiş ve Selçukluların adil davranışları, yerli halk üzerinde olumlu etkilerini göstermiştir. Öyle ki devrin yerli halkları Süryani, Ermeni ve Rumlar; Bizans idaresine karşı Selçukluları tercih etmiştir. Türkiye Selçukluları, Anadolu'da yaşayan gayrimüslimlere, Müslüman halka bir zarar vermedikleri sürece müsamaha ile davranmışlardır. Bizans'ın baskısından bıkan Hristiyanlar artık Türklerin hâkimiyeti altında yaşamaktan memnun olmuştur. Selçukluların Anadolu'da sağladığı huzur ortamı, bölgedeki farklı din ve kavimlerin uyum içinde yaşamalarını ve ortak bir kültürün ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Selçuklular, fethettikleri bölgelerde şehirlerin dışına yerleşmiş ve iç kale, sur içi ve sur dışı denilen bölümlerden oluşan şehirler kurmuştur. Yerleşilen veya yeni kurulan bir şehirde ilk iş olarak güvenlik sağlamış; idari, mali, adli yöneticiler belirlenmiş ve vergi tahsili için tahrir yapılmıştır.

Türkiye Selçukluları zamanında Anadolu'da gelişen Türk İslam medeniyeti doğudan gelen bilim ve sanat adamlarıyla da kuvvetlenmiştir. Doğudan gelen âlim ve sanatkârlar, özellikle Anadolu'da büyük mutasavvıf ve düşünürler yetişmesini sağlamıştır.

1165-1240 yılları arasında yaşamış olan ve İslam dünyasının en meşhur sûfîlerinden olan Muhyiddin Arabî, Türkiye Selçukluları Dönemi'nde bir süre Konya'da yaşamıştır. Onun fikirleri, talebesi ve manevi evladı Sadreddin Konevî tarafından devam ettirilmiştir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

1.5. HAÇLILAR KARŞISINDA TÜRKLER

TARTIŞALIM

Haçlı Seferleri'ne karşı İslam dünyasının savunulmasında Türkiye Selçuklularının ön planda yer almasının nedenleri nelerdir?

Uzun bir sürece yayılan Haçlı Seferleri İslam dünyasını hedef almıştır. Sonuçları itibariyle de günümüze kadar etkileri görülen önemli tarihî bir gelişmedir. XI. yüzyılın sonlarında başlayan bu seferler, aralıklarla XIII. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. Haçlılara karşı Anadolu'da mücadeleye girişen ilk devlet, Türkiye Selçukluları olmuş diğer beylikler ve topluluklar da bu mücadelelerde Selçukluları desteklemiştir. Haçlılar, Anadolu'daki bu mücadeleler karşısında büyük kayıplar vermelerine rağmen Urfa, Antakya, Kudüs (Görsel 1.18) gibi kutsal kabul ettikleri şehirleri ele geçirmiştir. Buralarda kontluk, prenslik, krallık gibi idareler kuran Haçlılara karşı Eyyubiler ve diğer Müslüman devletler mücadeleye devam etmiştir.

Görsel 1.18
Mescid-i Aksa (Kudüs)

Haçlı Seferleri'nin Nedenleri

Haçlı düşüncesinin ortaya çıkışında dinî unsurlar ön planda olmuştur. Orta Çağ Avrupası'nda en etkili kurum olan kilise, Doğu'ya hâkim olma arzusuna kapılmıştır. Bu amaçla Haçlı Seferleri'nin başlamasına öncülük eden kilise, siyasi emellerini gerçekleştirmek için dini kullanmıştır (Görsel 1.19). Kutsal yerlerin alınması Hristiyanlar açısından, dinî bir hedef olarak görülmüştür. Böylece seferlere halkın desteğini artırmak amaçlanmıştır. Bu durum Avrupa'daki ekonomik sıkıntılarla birleşince büyük Haçlı kuvvetlerinin oluşturulmasında başarılı olunmuştur.

Görsel 1.19
Haçlı Seferleri'ne çağrı
(Temsilî)

İpek ve Baharat Yolu gibi ticaret yolları bu dönemde Türk ve Müslümanların kontrolü altındadır. Bu ticaretin beraberinde getirdiği Doğu'daki zenginlik, Batı'da abartılarak anlatılmış ve bu sayede halkın Haçlı Seferleri'ne katılımı artırılmaya çalışılmıştır.

Bizans İmparatorluğu, hâkim olduğu bölge itibariyle Hristiyanlığın doğu sınırını koruma görevini üstlenmiştir. Fakat Malazgirt Savaşı sonrasında Anadolu'nun hızlı şekilde Türkler tarafından ele geçirilmeye başlanması artık Bizans'ın, Hristiyanlığın doğu sınırını koruma görevini yerine getiremediğini göstermiştir. Bizans'ın Avrupa'dan Türklere karşı yardım istemesi ve Türkleri durdurmakta yetersiz kalması üzerine papa, Bizans'ın yardım taleplerine olumlu yaklaşmıştır. Bizans'ın asıl amacı ise Türklere kaptırdığı toprakları, Hristiyan dünyasının desteği ile geri kazanmak ve devleti yeniden güçlendirmektir.

Papa'nın Haçlı Seferleri Çağrısı

Haçlı Seferleri'ne çağrı için Clermont (Kilemont) Konsülü'nü (Görsel 1.20) toplayan Papa II.Urbanus (Urban), 27 Kasım 1095'te önemli bir konuşma yapmıştır. 300'den fazla kilise mensubunun yer aldığı bu toplantıda Papa, Bizans'ın çok zor durumda olduğunu, Türklerin Hristiyanlara kötü muamelede bulunduğunu, kutsal yerlere hakaret ettiğini belirtmiş ve sadece Bizans için değil Kudüs için derhâl harekete geçilmesi gerektiğini söylemiştir. Papa, Hristiyanlardan birbirleriyle uğraşmayı bırakmalarını ve zengin fakir demeden bu kutsal davaya katılmalarını istemiştir. Bu seferlere katılanların günahlarının affolunacağını, Tanrı'nın katılanlara rehberlik edeceğini belirten papanın bu ateşli konuşması biter bitmez Piskopos Adhemar (Ademar) papanın ayaklarına kapanmış ve seferlere katılmak için izin istemiştir. Onu takip eden yüzlerce kişi de papanın önünde diz çökmüş ve Avrupa'da büyük bir heyecan başlamıştır. Papa, bu heyecanı kullanmak için katılanların günahlarının bağışlanacağına dair bir beyanname hazırlatmış ve beyannameye sefere katılanların mallarının kilise kontrolüne bırakılması gerektiğini ilave ettirmiştir. Kırmızı bezden haçlar hazırlanarak katılanların kıyafetlerine dikilecek, bu haçı taşıyan herkes Kudüs'e sefer için yemin edecek ve geri dönen olursa aforoz edilerek dinden çıkmış sayılacaktır (Runcıman, 1989, c.1, s.83-87'den düzenlenmiştir).

Görsel 1.20
Clermont Konsülü (Temsilî)

YORUMLAYALIM

Papa'nın Haçlı Seferleri'ne katılanların mallarını kilise kontrolüne bırakmasını istemesinin gerekçeleri neler olabilir?

Dinî sebeplerin ön plana çıktığı bu seferlerde asıl nedenler sosyal ve ekonomik temellere dayanmaktadır. Papa; seferlerin gerçek amacını, insanlarda heyecan uyandıran onların manevi duygularını coşturan sevgi, fedakârlık, yardım gibi sözcüklerin arkasına gizlemiştir. Haçlı Seferleri için davetlerin yapılmaya başladığı 1094 yılında Avrupa, sel felaketleri ve salgın hastalıklarla mücadele etmiştir. Yiyecek bulmakta bile zorluk çeken Avrupalı Hristiyanlar için sıkıntılardan kurtulmanın yolu; seferlere katılarak Doğu'da güç, para ve toprak elde etme olarak görülmüştür. Ayrıca senyör ve şövalyeler, yeni ele geçirecekleri ülkelerde yüksek mevki ve ayrıcalık kazanmak için bu seferlere katılma konusunda istekli olmuştur.

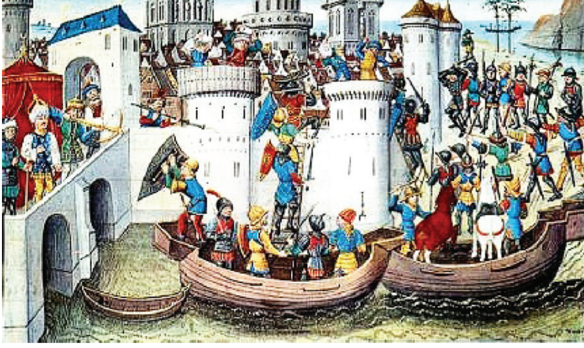

Görsel 1.21
Öncü Haçlı Seferi (Temsilî)

Seferler Başlıyor

Her sınıftan insanın katıldığı öncü sefer 1096'da başlamıştır. Keşiş Pierre l'Hermitt'in (Piyer Lermit) çağrılarıyla çoğunluğu asker olmayan binlerce kişi bu sefere katılmıştır (Görsel 1.21).

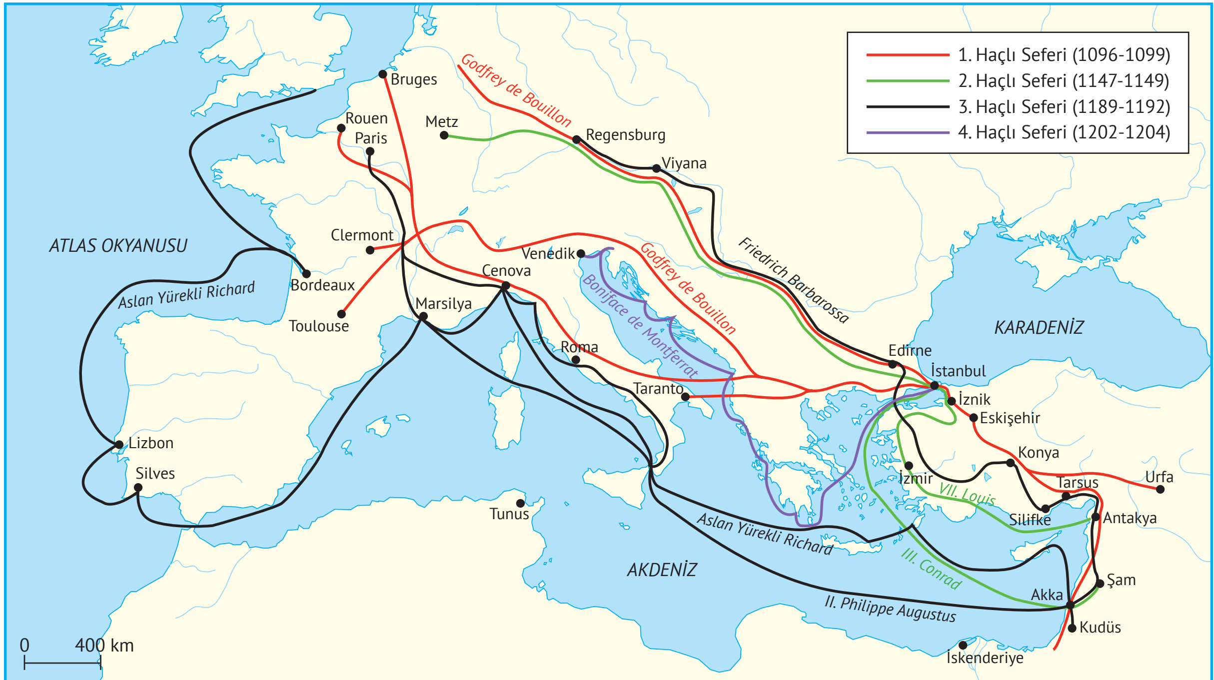
Düzenli birliklerden önce Fransızlar, Almanlar ve İtalyanlardan oluşan kalabalık bir kuvvet toplanmıştır. Macar ve Bizans topraklarında birçok yağma ve tahripte bulunan bu öncü kuvvet, 1 Ağustos 1096'da İstanbul'a ulaşmıştır. İstanbul'a ulaşan bu Haçlı kuvvetlerinin taşkınlıkları, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'u tedirgin etmiştir.

Görsel 1.22
İstanbul'a ulaşan Haçlılar (Temsilî)

Haçlılar, öncü seferden itibaren Ortodokslara yardım etmeyi değil Bizans üzerinde kendi hâkimiyetlerini kurmayı istemiştir. Haçlıların gerek seferin başında Musevilere gerekse kendi dindaşlarına karşı giriştikleri katliamlardan sonra başlayan çapulcu davranışları, Bizans topraklarında tam bir yağmaya dönüşmüştür. Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, kardeşi Davud Kulan Arslan'ı Haçlıları durdurmakla görevlendirmiştir. İznik yakınlarındaki ormanlarla kaplı Drakon adlı bir vadide Haçlı ordusu, Türkiye Selçuklu kuvvetleri tarafından pusuya düşürülmüş ve Haçlıların büyük bir kısmı imha edilmiştir.

Öncü Haçlı kuvvetlerinden sonra yola çıkan asıl Haçlı kuvvetleri ise 1096 sonbaharından itibaren İstanbul'da toplanmaya başlamıştır (Görsel 1.22). İmparator Aleksios ile Haçlılar arasında bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre Haçlılar, Türklerden alacakları eski Bizans topraklarını Bizans'a teslim edecektir. Bizans da buna karşılık Haçlıların ihtiyaçlarını karşılayacak ve Anadolu topraklarında Haçlılara rehberlik yapacaktır. İmparator, öncü kuvvetlerin İstanbul'da yaptığı tahribattan dolayı, gelen Haçlıları İstanbul'da bekletmeyerek derhâl Anadolu'ya geçirmiştir (Harita 1.6). Anadolu'ya geçen bu kuvvetler, burada da yağma ve katliamlar yapmış ve İznik'i hedef almıştır.

Harita 1.6
Haçlı Seferleri

Bu sırada I. Kılıç Arslan, Malatya'yı fethetmek üzere ülkenin doğusunda bulunuyordu. Öncü Haçlı kuvvetleri karşısında kazandığı zaferden dolayı rehavete kapılan sultan, bu yeni haçlı kuvvetleri karşısında da başarılı olacağını düşünmüştü. Fakat İznik önüne geldiğinde Selçuklu askerinden sayıca çok fazla olan Haçlı kuvvetleri karşısında başarılı olamamış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda İznik, Haziran 1097'de Haçlılara teslim olmuştur. Haçlılar İznik'i ele geçirdikten sonra I. Kılıç Arslan, başkenti Konya'ya taşımıştır.

I. Kılıç Arslan, Eskişehir yönünde ilerlemeye başlayan Haçlılara karşı şimdiki ismi Şarhöyük olan Dorylaion (Dorileyon) mevkinde tekrar bir saldırı gerçekleştirmiştir. Bunda da başarılı olamayan I. Kılıç Arslan savaş taktiğini değiştirmiştir. Buna göre Haçlıların güzergâhındaki yerleşim yerleri boşatılmış, ikmal kaynakları tahrip edilmiş ve su kuyularına zarar verilerek Haçlılara yıpratma taktiği uygulanmıştır. Alınan bu önlemler sonucunda büyük kayıplar veren Haçlılar; Akşehir, Konya, Ereğli yolunu takip ederek Maraş üzerinden 20 Ekim 1097'de Antakya önlerine ulaşmayı başarmıştır.

Görsel 1.23
Haçlılar Urfa önlerinde
(Temsilî)

I. Kılıç Arslan, Danişmentli Gümüş Tegin ve Kayseri hâkimi Hasan Bey ile de Haçlılara karşı ittifak yapmıştır. Bu kuvvetler Ereğli'de Haçlılara son bir ortak saldırı daha düzenlemiş ancak sonuç alınamamıştır. Burada iki kola ayrılan Haçlıların bir kısmı Kilikya (Çukurova) Bölgesi'ne, diğer kol ise Kayseri yönünde ilerlemeye devam etmiştir. Güneye giden Haçlılar; Tarsus ve Adana şehirlerini ele geçirmiş, Doğu'ya ilerleyen diğer kol ise Urfa üzerine yürümüştür.

I. Haçlı Seferi sonucunda 1098'de Urfa'da ilk Haçlı Devleti kurulmuştur (Görsel 1.23). Urfa'nın ele geçirildiği sırada asıl Haçlı ordusu Antakya'yı kuşatmış ancak Selçukluların şehri iyi savunması nedeniyle kuşatma aylarca sürmüştür. Firûz adlı bir komutanın ihaneti ve Haçlılara yardımı sayesinde Haçlı birlikleri aynı yıl şehre girerek Müslüman halkı öldürüp her şeyi yağmalamıştır. Haçlılar, Urfa ve Antakya'da idareler kurarak hüküm sürmüştür.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Urfa Kontluğu'na 1144 tarihinde Musul Atabeyi İmadeddin Zengi, Antakya Prensliği'ne ise 1268'de Memlûk Sultanı Baybars tarafından son verilmiştir. Ayrıca 1109 yılında kurulan Trablus Kontluğu da 1289 yılında yine Memlûklular tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Haçlıların asıl hedefi olan Kudüs, 1099 yılında kuşatılmıştır. Fâtımilerin hâkimiyetinde bulunan Kudüs'ü zapt eden Haçlılar, görülmemiş bir vahşet sergilemiş ve şehirdeki bütün Müslümanları öldürmüştür. Kubbetü's-Sahra yağmalanmış, Mescid-i Aksa'ya sığınanlar kılıçtan geçirilmiş, Musevilerin sığındıkları sinagoglar da ateşe verilmiştir.

Kudüs'ün Düşmesi

Frenkler, kutsal kenti kırk gün süren bir kuşatmanın ardından Hicri 492 yılının 22 Şaban'ında (15 Temmuz 1099) bir cuma günü ele geçirmişlerdi. Sokaklara dağılan sarışın savaşçılar; erkekleri, kadınları ve çocukları boğazlamış, evleri yağmalamış, camileri talan etmişlerdi (Görsel 1.24). İki gün sonra kıyım sona erdiğinde, surların içinde bir tek Müslüman kalmamıştı. Bazıları kargaşadan yararlanarak saldırganların kırdığı kapılardan dışarı çıkmayı başarmıştı. Geri kalan binlerce insan evlerinin eşiklerinde veya camilerin etrafında cansız bedenleriyle yatıyordu. İçlerinde çok sayıda imam, ulema ve derviş vardı. Son sağ kalanlar angaryaların en kötülerine zorlanmıştı. Müslüman ölülerini sırtlanıp taşımak, onları boş arazilere mezar bile kazmadan yığmak ve ardından katledilmeyi ya da köle olarak satılmayı beklemekti (Maalouf, 2006, s.14'ten düzenlenmiştir).

Görsel 1.24
Haçlıların Kudüs'te yaptığı katliam (Temsilî)

YORUMLAYALIM

Haçlı Seferleri'nde ortak hedef olan Kudüs'ün tüm semavi dinler için kutsal kabul edilmesinin sebepleri neler olabilir?

Kudüs'te bir krallık kuran Haçlılar 1187'ye kadar bölgeye hâkim olmuştur. 4 Temmuz 1187'de Selahaddin Eyyubi (Görsel 1.25), Hıttin Savaşı'nda Haçlıları mağlup etmiştir. Muzaffer Komutan, 2 Ekim 1187'de Kudüs'e girmiştir. Selahaddin Eyyubi'nin Haçlılara karşı kazandığı bu zafer, Orta Çağ'ın dönüm noktalarından biri olmuştur. Çünkü Kudüs, 88 yıllık işgalden sonra yeniden Müslümanların eline geçmiştir. Kudüs'ün Müslümanların hâkimiyetine girmesi, III. Haçlı Seferi'nin düzenlenmesine yol açmıştır. 1192 yılında Eyyubiler ile Haçlılar arasında yapılan barış ile bütün Filistin toprakları Eyyubi Devleti'nin eline geçmiştir. Başarılarının büyük çoğunluğunu Türklerden oluşan ordusuyla elde eden Selahaddin Eyyubi hem Doğu hem de Batı dünyasında örnek bir hükümdar olarak kabul edilmiştir.

Görsel 1.25
Selahaddin Eyyubi (Temsilî)

II. Haçlı Seferi'nde Fransa Kralı VII. Louis (Lui) ve Alman İmparatoru III. Conrad (Konrat) ön plana çıkmıştır. Alman imparatoru 1147 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesut tarafından Eskişehir yakınlarında yenilgiye uğratılmıştır. İmparator, İznik'e geri dönerek Fransa kuvvetleriyle birleşmiş ve 1148'de Kudüs'e ulaşmıştır. Burada Şam'a saldırı kararı alınmışsa da yapılan sefer başarısızlıkla sonuçlanmış ve Haçlılar geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü Haçlılardan alması üzerine 1189 yılında başlayan ve üç yıl süren III. Haçlı Seferi'nde Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa (Firederik Barbarossa), 100 000 kişilik bir ordu ile Anadolu'ya girmiştir. Ancak İmparator Barbarossa (Görsel 1.26), Anadolu'yu geçememiş ve Silifke Çayı'nda boğularak ölmüştür. III. Haçlı Seferi'ni karşılayan Türkiye Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan bu orduyu imha etmiştir. Fransa Kralı II. Philippe (Filip) ve İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard (Rişar) deniz yoluyla Akka'ya çıkmış ve şehri zapt etmiştir. Bir süre sonra başarısız olacaklarını anlayan her iki kral ülkelerine dönmek zorunda kalmıştır.

Görsel 1.26
Friedrich Barbarossa (Temsilî)

BİLİYOR MUSUNUZ?

Richard, Kudüs'ü tekrar ele geçirmek için çıktığı seferde ağır bir hastalığa yakalanmıştır. Bu hastalıkta Aslan Yürekli Richard'ın imdadına Kudüs Fatihi'nin özel doktoru yetişmiştir. Selahaddin Eyyubi, Aslan Yürekli Richard'a doktoruyla gönderdiği mektubunda: "Emin olabilirsin ki bütün Frengistan'ın kendine güvendiği şanlı bir hükümdarın, hasta döşeğinde inlemesine benim gönlüm razı olmuyor." demiştir.

Eyyubilerin Yafa ve Suriye'deki bazı şehirleri ele geçirmesi üzerine Papa III. Innocentius (İnosent), 1198'de IV. Haçlı Seferi için bir çağrı yapmış ve seferin Venedik gemileriyle denizden yapılması kararını vermiştir. Katılımın beklenenden az olması yüzünden Venediklilere borçlu duruma düşen Haçlılar, Venedikliler tarafından doğrudan Bizans üzerine yönlendirilmiştir. 1204'te İstanbul'u ele geçiren Haçlılar şehri yağmalamıştır. Ayrıca İstanbul'da Latin İmparatorluğu kurulmuştur (Görsel 1.27). Merkezini İznik'e taşımak zorunda kalan Bizans İmparatorluğu, 1261 yılına kadar varlığını burada sürdürmüştür. İslam dünyasını sarsan ilk dört seferden sonra Haçlılar, Doğu'ya dört sefer daha düzenlemiştir. Bu seferlerinde Anadolu'dan geçmeyen Haçlılar; Mısır, Suriye ve Tunus yolunu kullanmıştır.

Görsel 1.27
İstanbul'da Latin İmparatorluğu
(Temsilî)

Haçlı Seferleri'nin Sonuçları

I. Haçlı Seferi sonrası genel görünüm Haçlıların başarılı olduğu yönündedir. Bu başarıda; Büyük Selçukluların dağılma sürecinde olması, Türkiye Selçuklularının henüz kuruluş aşamasında bulunması, Doğu dünyasının birlik ve beraberlikten yoksun olması gibi unsurlar etkili olmuştur. Haçlı Seferleri başlangıçta en büyük zararı Türkiye Selçuklularına vermiştir. Çünkü henüz kuruluş aşamasında olan devlet bu süreçten olumsuz etkilenmiştir. Devletin yıkılmasını engellemek için başkenti Konya'ya taşıyan I. Kılıç Arslan, sonraki mücadelelerinde Haçlılara karşı daha temkinli hareket etmiştir. II ve III. Haçlı Seferleri sırasında Selçuklular, Haçlılar ile mücadelelerini başarıyla sürdürmüş ve Anadolu'nun Türkleşme sürecini devam ettirmiştir. Haçlılar, başta Kudüs olmak üzere ele geçirdikleri Urfa, Antakya ve Trablus gibi şehirlerde krallık, prenslik ve kontluklar kurmuşsa da yaklaşık iki asırlık bir mücadele sonucunda Müslümanlar bu toprakları yeniden fethetmiştir.

Türkmen göçleriyle fethedilmeye başlanan Anadolu'da zor durumda kalan Bizans, Haçlı Seferleri sayesinde nefes alma imkânı bulmuş ve ömrünü uzatmıştır. Türkiye Selçuklularının başkenti olan İznik'i ve Batı Anadolu'yu ele geçiren Haçlılar, bu bölgeleri Bizans'a vermiştir. Ancak başlangıçta Bizans için bir umut ışığı olan Haçlıların asıl zararı yine Bizans İmparatorluğu'na olmuştur. Seferlerin başından itibaren İstanbul'u Ortodokslardan alma düşüncesini taşıyan papa ve Haçlılar, amaçlarına IV. Haçlı Seferi'nde ulaşmıştır. 1204'te Haçlılar, İstanbul'da yaklaşık yarım asır sürecek bir Latin Krallığı kurmuştur. Daha sonra İstanbul'u Latinlerden geri alan Bizans, bir daha eski gücüne ulaşamamıştır.

Görsel 1.28
Matbaa makinesi

Doğu ile Batı dünyası arasındaki ilişkileri arttıran Haçlı Seferleri, Akdeniz kıyılarındaki limanların önemini artırmıştır. Doğu dünyasını ve İslam medeniyetini yakından tanıma imkânı bulan Haçlılar; barut, kâğıt, matbaa, pusula (Görsel 1.28 ve 1.29) gibi teknik buluşları Avrupa'ya taşımış ve bu buluşlar Avrupa medeniyetinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Seferlerin başlamasını sağlayan papa, başlangıçta itibar kazanmışsa da sonraki başarısızlıklar Papalığın gücünün azalmasına neden olmuştur. Başta Anadolu olmak üzere Müslümanların elinde bulunan Suriye ve Filistin gibi topraklardaki halk, bu seferlerden zarar görmüştür.

Haçlı Seferleri ve Doğu-Batı Etkileşimi

Doğu dünyası ile Batı dünyası arasındaki mücadele, Haçlı Seferleri'yle başlamamış olsa da bu seferler etkileşimi üst düzeye çıkarmıştır. 1291 yılında son Haçlı kalesi olan Akka'nın Memlûkler tarafından ele geçirilmesi ile Haçlı Seferleri sona ermiştir. 1096-1291 aralığı etkileşimin her alanda yoğunluk gösterdiği bir dönem olarak geride kalmış, her iki medeniyetin birbirleri üzerinde bıraktıkları etkiler ise Haçlı Seferleri'nden sonra da devam etmiştir. Siyasi konular rahat aydınlatılabilmekle birlikte özellikle seyahatnameler ve döneme tanık olanların yazdıkları anılar kültürel etkileşimi ortaya koymakta son derece önemlidir. Haçlılar ile Müslümanlar arasında kültürel etkileşim en çok günlük yaşam unsurlarında karşımıza çıkmaktadır. Konuşma dilinde kullanılan benzer tabirlerin yanı sıra giyim tarzı, ev dizayn biçimleri ve yemekler konusunda her iki medeniyet de birbirini etkilemiştir. Günlük yaşamı askerî ve ticari uygulamalar takip etmiş, savaş aletleri, kuşatma düzenekleri açısından her iki tarafın birbirini taklit ettiği gözlemlenmiştir. Ticari uygulamalarda ise etkileşim Batı'dan Doğu'ya nakledilen bankacılık, çek, senet, kredi, kefil gibi uygulamalar Müslüman tacirler tarafından öğrenilerek uygulanmıştır. Haçlı Seferleri'nin sonucunda ticaretin gelişmesi ve sosyo-kültürel etkileşimin yaşanması gibi kazançların, her iki tarafın da yaşam tarzlarında değişikliklere neden olduğu rahatlıkla görülebilir (Güngörmez, 2014, s.127-128'den düzenlenmiştir).

Görsel 1.29
Pusula

YORUMLAYALIM

Haçlı Seferleri sonucunda Doğu ve Batı medeniyetleri arasında hangi alanlarda etkileşim yaşandığı söylenebilir?

1.6. ANADOLU'DA MOĞOL İSTİLASI

TARTIŞALIM

Türkiye Selçuklu, Harzemşahlar ve Eyyubi devletlerinin Moğollara karşı ittifak kuramamasının sebepleri neler olabilir?

İlk Türk beylikleri ortak hedefler doğrultusunda ve çevrelerindeki düşmanlar karşısında zaman zaman birlikte hareket etmiştir. Türkiye Selçukluları ile Danişmentliler, Haçlıların Anadolu'yu hedef aldığı dönemde Anadolu'nun savunmasını birlikte üstlenmiştir.

Benzer şekilde Saltuklular da kuruldukları bölgeyi tehdit eden Gürcülere karşı diğer Türk beyliklerinden yardım alarak Gürcülerle mücadele etmiştir. Anadolu'nun savunulmasında birlikte hareket eden beyliklerin, hâkimiyet alanlarını genişletmek için birbirleriyle mücadele ettikleri de olmuştur.

Selçuklu-Harzemşah-Moğol İlişkileri

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde Türkler, Anadolu'da Bizans ve Haçlılar ile mücadele ederken doğuda da Moğol tehlikesi belirmiştir. Anadolu'nun Moğol işgaline uğraması ihtimaline karşı bazı tedbirler alan I. Alâeddin Keykubad; Konya, Kayseri ve Sivas gibi şehirlerin surlarını ve sınır kalelerini yeniden inşa ettirmiştir. Ayrıca I. Alâeddin Keykubad, Abbasi halifesinin Moğol tehlikesine karşı yardım isteğini geri çevirmemiş ve Bağdat'a 5 000 kişilik bir kuvvet göndermiştir.

Görsel 1.30
Hülâgû Han (Minyatür)

BİLİYOR MUSUNUZ?

İlhanlılar (1256-1353), Cengiz Han'ın torunu Hülâgû Han (Görsel 1.30) tarafından Tebriz merkezli olarak İran'da kurulan bir Moğol devletidir. Moğol Büyük Hanı Mengü, 1253 yılında kurultay kararı ile kardeşi Hülâgû'yu İran, Irak, Suriye, Mısır, Kafkasya ve Anadolu'yu ele geçirip bu bölgede kendisine tabi bir devlet kurmakla görevlendirmiştir. Kendi bayrakları ve paraları olan İlhanlılar, Moğolların Büyük Kağanı'na bağlı olarak bir çeşit eyalet sistemiyle yönetilmiştir. 1295 yılından itibaren tam bağımsız şekilde idare edilmişlerdir.

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğolların dünya için büyük bir tehlike olduğunu ve onların durdurulması için herkesin birlikte mücadele etmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu amaçla Harzemşahlara ittifak teklif etmiştir. Buna karşın Anadolu ve Suriye sınırlarına gelen ve buralara yerleşmek isteyen Celâleddin Harzemşah, Eyyûbilerin elindeki Ahlât'ı kuşatmıştır. Bu kuşatmayı Anadolu için bir tehdit olarak algılayan Sultan I. Alâeddin Keykubad harekete geçmiş ve iki ordu Erzincan yakınlarındaki Yassıçemen'de karşı karşıya gelmiştir. Bu savaşı Türkiye Selçukluları kazanmış ve Harzemşahlar yıkılma sürecine girmiştir. Moğollara karşı savaşı geciktiren bir siyaset takip eden Alâeddin Keykubad, Moğolların Anadolu'ya girmelerini engellemeye çalışmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Harzemşahlar, 1097-1230 yılları arasında Harzem ile İran bölgesinde hüküm sürmüştür. İslam öncesi dönemden itibaren bu bölgeye hâkim olan vali, emir ve hükümdarlar, "Harzemşah" unvanını kullanmıştır.

Görsel 1.31
Anadolu'ya gelen Oğuzlar (Temsilî)

Moğol İstilası'nın önünden kaçarak Anadolu'ya gelen Oğuzların (Görsel 1.31) artık kontrol altında tutulamaması toplumsal dengeyi bozmuştur. Bu durum, Anadolu'da geniş bir alana yayılan Bâbailer Ayaklanması'na neden olmuştur.

Yesevîlik tarikatına bağlı olan ve inançlarını Anadolu'da yaymaya çalışan Baba İlyas, Türkiye Selçuklu Devleti tarihindeki en büyük isyan hareketine öncülük etmiştir. Baba İlyas'ın ölümünden sonra onun müritlerinden olan Baba İshak, büyük bir Türkmen zümresini etrafında toplamış ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in dine aykırı hareket ettiğini bahane ederek onun aleyhinde propagandaya başlamıştır. Bu propagandalar sonucunda Anadolu'nun doğusunda başlayan isyan, kısa sürede geniş bir bölgeye yayılmıştır.

İsyancılar üzerine gönderilen Türkiye Selçuklu ordusu, Sivas'ı isyancılara bırakmak zorunda kalmıştır. Ardından Amasya ve Kayseri'yi de ele geçiren isyancılar, başkent Konya'yı tehdit etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev başkenti terk etmiştir. Bu sırada Baba İlyas'ın yakalanarak Amasya Kalesi'nde idam edilmesi, isyanın daha da büyümesine neden olmuştur. Türkiye Selçuklu ordusunun tekrar toparlanarak isyancılar üzerine büyük bir sefer düzenlenmesi ile isyan ancak bastırılabilmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'ni güçsüz duruma düşüren Bâbailer Ayaklanması sonucu, devlet yönetimi zayıflamış ve bu zafiyet Moğollara, Anadolu'nun istilası yolunda umut vermiştir.

Uluğ Keykubad

Alâeddin Keykubad, Selçuklu sultanları arasında çok mümtaz bir mevkiye sahiptir. Devrinde Türkiye çok mamur ve müreffeh olmuş ve ileri bir medeniyet seviyesine erişmiştir. Zamanında Moğollar dünyayı alt üst etmeye başladıkları için bu ileri görüşlü Sultan birçok şehri muhteşem surlarla kalelerle teçhiz ederek müdafaaya hazırlamıştır. Ayrıca cami, medrese, kervansaray ve hastane gibi unutulmaz eserler bırakmıştır. Bu sebeple de Sultan halk arasında "Uluğ Keykubad" (Görsel 1.32) adıyla anılmıştır. Ölümü ise trajik olmuştur. 1237'de Diyarbakır Seferi'ne çıkmaya hazırlanan I. Alâeddin Keykubad, sefer öncesi büyük bir ziyafet tertip ettirmiştir. Ancak bu yemekte Çaşnigir Nusreddin Ali'nin sunduğu kızarmış kuş etini yedikten sonra rahatsızlanan Sultan'ın durumu geceleyin daha da ağırlaşmış ve 30-31 Mayıs 1237'de vefat etmiştir. Selçuknâme'de, Şehzade Gıyaseddin Keyhüsrev ve Vezir Sadettin Köpek tarafından, sultanın zehirlenerek öldürüldüğü yönünde bilgi verilmektedir (Uyumaz, 2016, s.127; Turan, 1999, s.298-299'dan düzenlenmiştir).

Görsel 1.32
I. Alâeddin Keykubad'ın heykeli (Temsilî)

ÖRNEK METİN

Moğollar Anadolu'da

Moğol İstilası, 1221'den itibaren batı yönünde gittikçe yoğunlaşmış ve Anadolu coğrafyası için bir tehdit hâline gelmiştir. Daha önce Moğollardan kaçarak Horasan, İran ve Azerbaycan'a gelen Türkmenler, kitleler hâlinde Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde bazı devlet adamları, sultanın değiştirilmesinde bile rol oynayacak kadar güçlenmiştir. I. Alâeddin Keykubad, yaklaşan Moğol tehlikesi öncesinde devlet içindeki otoritesini sağlamak için emirlerin bazılarını ortadan kaldırmış ve onların mallarını devlet hazinesine katmıştır. Ticari faaliyetlere zarar veren Ermeniler de itaat altına alınmıştır.

Moğol baskısının hissedilmeye başlandığı dönemde, Türkiye Selçukluları ile Moğollar arasında Harzemşahlar tampon bir devlet konumundadır. 1230 Yassıçemen Savaşı ile Harzemşahların ortadan kalkması, Anadolu tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaştan sonra I. Alâeddin Keykubad, bazı Harzemşahlıları da Selçuklu Devleti'nin hizmetine almıştır. Moğol tehlikesi karşısında onlardan da yararlanmayı amaçlayan Sultan'ın bu hareketi, Selçuklu devlet adamları arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştur.

Görsel 1.33
II. Gıyâseddin Keyhüsrev (Temsilî)

Kösedağ Savaşı

Türkiye Selçuklularının Yassıçemen'deki başarısından dolayı Moğollar, Sultan Keykubad'a karşı tedbirli davranmaya devam etmiştir. Ancak I. Alâeddin Keykubad'ın 1237'de ölümü ve tahta II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in (Görsel 1.33) geçmesinden sonra devlet bazı sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır.

Selçukluların Babailer Ayaklanması'nda zayıf duruma düştüğünü gören Moğollar, harekete geçerek Anadolu'ya girmiştir. Erzurum'un yağmalanması ve halkın büyük kısmının kılıçtan geçirilmesi, Türkiye Selçukluları ile Moğollar arasında bir savaşı kaçınılmaz hâle getirmiştir. Bu durum karşısında II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Moğollara karşı müttefik arama yoluna gitmiştir. Moğolların, bölgenin tamamına zarar vereceğini belirten Sultan, ortak düşman karşısında Müslüman veya Hristiyan herkesin kendisine destek vermesini istemiştir. Hazırlıklardan sonra Kayseri'de, temelini Selçukluların oluşturduğu ve Gürcü-Frank paralı askerlerinin de katıldığı yaklaşık 80 000 kişilik bir ordu toplanmıştır. Halep melikinin gönderdiği 3 000 kişilik bir kuvvet de Sivas'ta bu orduya katılmıştır.

Görsel 1.34
Baycu Noyan (Temsilî)

Moğolların Sivas üzerine yürümesi ile karşı harekete geçen II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Erzincan ile Sivas arasında bulunan Kösedağ mevkinde ordugâhını kurmuştur. 1243'te yapılan bu savaşta Selçuklular ağır bir mağlubiyet almıştır. Savaş sonunda Sultan ordusunu bırakarak savaş alanından kaçmış, devlet hazinesi ve ordunun bütün techizatı Moğolların eline geçmiştir.

Kösedağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da ilerlemeye başlayan Moğollar, Baycu Noyan (Görsel 1.34) idaresinde Sivas'a girmiş ve şehri yağmalamıştır. Buradan Kayseri'ye ilerleyen Moğollar, bu önemli ticaret merkezini de yağmaladıktan sonra geri dönmüştür. Savaştan sonra Selçuklu veziri Moğollarla anlaşma yapmış ve Moğollar, Türkiye Selçuklularını vergiye bağlamıştır. Anadolu'daki Moğol Dönemi; Kösedağ yenilgisi ile başlamış ve Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu sonrasına, yaklaşık 1340'lara kadar sürmüştür. İran kökenli olan Selçuklu devlet adamları, devlet idaresinde Moğol temsilcisi gibi davransa da Türkmen beylerinin direnişi, bölgedeki Moğol gücünün kırılmasında etkili olmuştur.

IV. Kılıç Arslan ile Vezir Süleyman Müineddin Pervane arasındaki çekişmelerde de Moğollar, Pervane'yi desteklemiş ve IV. Kılıç Arslan, 1266'da Pervane tarafından öldürülmüştür. Üç yaşında tahta geçirilen III. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında hâkimiyet tamamen Pervane'de olmuştur.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Moğol baskısından bıkan Pervane, Memlûklu Sultanı Baybars'ı Anadolu'ya davet etmiştir. Daha önce 1260'ta Ayn-ı Calut Muharebesi'nde Moğolları yenen komutanlardan olan Baybars gerek Pervane'nin gerekse diğer Anadolu beylerinin davetine uyarak Anadolu'ya girmiş ve 15 Nisan 1277'de Elbistan Savaşı'nda Moğolları mağlup etmiştir.

Pervane, Moğollar ile Memlûkluları birbirine düşürerek Anadolu'yu Moğol baskısından kurtarmak istemiştir. Baybars ise bu oyuna gelmemiş ve Anadolu'dan ayrılmıştır. Elbistan Savaşı'nın intikamını almak için 30 000 kişilik bir kuvvetle Anadolu'ya giren Moğol hükümdarı Abaka Han yaklaşık 200 000 insanı öldürmüş ve Pervane'yi idam ettirmiştir. Bundan sonra ise Anadolu'da Moğol İstilası'nın etkisi daha fazla hissedilmeye başlanmıştır.

Bu dönemde Türkmenler, Anadolu'da dikkat çekmeye başlamıştır. Moğol zulmüne karşı ilk tepkiler, şeyh ve dervişler tarafından cihat fikriyle organize edilen Türkmenlerden gelmiştir. Çok geçmeden isyana dönüşen bu tepkilerin ilk örneği Hatiroğlu Şerafeddin Bey'in 1276'daki Moğollara isyanıdır. Bu isyanda Karamanoğlu I. Mehmet Bey, Hatiroğlu Şerafeddin Bey'e destek vermiştir.

Moğol İstilası'nın, Anadolu'nun Türkleşmesi üzerindeki etkileri nelerdir?

CEVAPLAYALIM

İkinci Beylikler Dönemi

Moğol İstilası (Görsel 1.35) sonrasında Türkmenlerin Anadolu'ya göçleri daha da yoğunlaşmıştır. Bölgenin sosyal, iktisadi, dinî ve idari yapısında önemli değişiklere neden olan Türkmen göçleri, Anadolu'daki sosyal ve politik hayatı derinden etkilemiştir. Batı yönünde ve dalgalar hâlinde ilerleyerek Anadolu'ya giren Türkmenler, Anadolu'nun batısında Bizans ve doğusunda da Moğollarla mücadelede çok önemli vazifeler üslenmiştir.

Yarı göçebe bir hayat süren bu grupları, iç düzenlerinde sorun çıkarma ihtimali sebebiyle Selçuklular sınır boylarına göndermiştir. Böylece uçlarda gaza ideolojisi dâhilinde Bizans'a karşı akınlar düzenleyen yeni siyasî gruplar ortaya çıkmıştır. Kösedağ Savaşı sonrası Türkiye Selçukluları yıkılış sürecine girmiş ve Anadolu'da Moğollar etkili olmaya başlamıştır. Anadolu'da Selçuklu hâkimiyetini yıkmakta başarılı olan Moğollar, bölgeyi bütünüyle kendi hâkimiyetleri altına alma konusunda aynı ölçüde başarılı olamamıştır. Çünkü bu defa Moğollar, karşılarında çoğunluğu Fars kökenli olan Selçuklu devlet adamlarının yerine Anadolu'nun en dinamik ve en savaşçı unsuru olan Türkmenleri bulmuştur.

Görsel 1.35
Moğol İstilası (Temsilî)

XIII. yüzyılın sonlarına doğru bu etkinliklerini kaybeden Moğollar, Anadolu'da hâkimiyet kurmakta başarılı olamamıştır. Moğol zulmünden kaçarak Anadolu'ya gelen savaşçı Türkmenler, daha önceki teşkilatlanma gelenekleri doğrultusunda çalışmıştır.

Miryokefalon Zaferi'yle Anadolu'nun Türkleşmesi kesinleşmiş ve bölgenin sosyal yapısı değişmeye başlamıştır. Yerleşik yaşam tarzının, devlet teşkilatlanmasındaki önemi kabul edilmiş ve Türkmenlerin yerleşik hayata geçmeleri için çalışılmıştır. Boy yapısı içerisinde nüfuzlarını korumak için yerleşik hayata geçmek istemeyen Türkmenler, batıdaki uçlara doğru yönlendirilmiştir.

Konar-göçer yaşam tarzının devlet teşkilatlanmasında yol açtığı sorunlar nelerdir?

CEVAPLAYALIM

Malazgirt Savaşı sonrasında Anadolu'da ilk Türk beylikleri ortaya çıkmış, benzer şekilde Kösedağ Savaşı sonrasında da İkinci Beylikler Dönemi yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönem XIII. yüzyılın ikinci yarısında Karamanoğullarının faaliyetleri ile başlamış ve XVII. yüzyılın başlarına yani Ramazanoğulları topraklarının Osmanlı Devleti'ne dâhil edilmesine kadar devam etmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nde siyasi bütünlüğün parçalanmasına sebep olan Moğol İstilası, parçalanmayı ve bu beyliklerin kuruluşunu sağlayan başlıca sebep olmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılma sürecine girmesiyle birlikte, Türkmen beyleri, Selçuklu otoritesinin kaybolduğu bölgelerde merkezî otoritesi zayıflayan Bizans'ın da durumundan faydalanarak müstakil ya da yarı müstakil hâlde devletçikler şeklinde teşkilatlanmıştır.

Anadolu'da Karamanoğulları, Candaroğulları, Germiyanoğulları, Canikoğulları, Hamitoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları, Eşrefoğulları, Teke Beyliği, Karesioğulları, Eratnalılar, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, Kadı Burhaneddin Devleti gibi irili ufaklı birçok siyasi teşekküller kurulmuştur (Harita 1.7).

Anadolu'nun siyasi bütünlüğü parçalanmış olsa da Selçuklu iktidarının çözülmesi sonrası doğan boşluk, İkinci Türk beylikleri tarafından doldurulmuştur. Bu beylikler, Moğol hâkimiyetine karşı her yerde ve her zaman yılmadan mücadele etmiştir. Moğolların Anadolu'da tam bir hâkimiyet kurmasını engelleyen İkinci Dönem Türk Beylikleri olmuştur. Moğol İlhanlı Devleti'nde Ebû Said Bahadır Han'ın 1335'te varis bırakmadan ölümü sonrasında ise Anadolu üzerindeki Moğol baskısı ve tehdidi tamamen kalkmıştır. Bununla birlikte Anadolu'da Türk varlığının devamını ancak siyasi bütünlüğün sağlanmasında gören Osmanlı Beyliği, kuruluştan itibaren politikasını Anadolu Türk beyliklerini kendi hâkimiyetleri altında birleştirmek üzerine kurmuştur.

Harita 1.7
İkinci Beylikler Dönemi

Moğollar Sonrası Anadolu'da Mutasavvıflar

Moğol baskısının artmasıyla birlikte Türkiye Selçuklularının Anadolu'da kurduğu siyasi, sosyal ve ekonomik düzen bir kargaşaya dönüşmüş ve huzur ortamı bozulmuştur. Siyasi otoritenin zaafa uğradığı bu dönemde halk, tasavvuf ehli manevi otoritelere sığınmaya başlamıştır. Anadolu coğrafyasında tarikatlar halk üzerinde büyük etkiye sahip olmuştur. Mevlânâ Celâleddîn-î Rûmî, Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre gibi âlimler, açtıkları tekke ve zaviyeler ile kurdukları vakıflarla geniş halk kitleleri üzerinde etkili olmaya başlamıştır.

Anadolu'da yayılan tasavvufi akımlar, zamanla birbiriyle etkileşime girmiş ve bazıları güçlenerek geniş halk kitleleri arasında yayılırken bazıları da zamanla kaybolmuştur. Bu bağlamda Anadolu'da sosyal huzurun sağlanmasında Mevlevîlik çok önemli bir yer tutmuştur. Mevleviliği, XIII. yüzyıl sonlarında Konya'da Mevlânâ'dan sonra, oğlu Sultan Veled teşkilatlandırmıştır. Anadolu'nun çeşitli şehirlerine gönderilen halifeler sayesinde Anadolu'da yayılan Mevlevilik, kurulan mevlevihanelerle Bağdat'tan Rumeli'ye kadar geniş bir alana etki etmiştir. Mevlevilik, Türkiye Selçukluları Dönemi'nde ortaya çıkmış, İkinci Beylikler ve Osmanlı Devleti dönemleri boyunca, Anadolu'da Türk toplumunu en çok etkileyen tarikatlardan olmuştur.

Görsel 1.36
Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı (Nevşehir)

Moğol İstilası'yla Horasan ve civarındaki unsurlar, Anadolu'daki merkezlere gelerek buraların ilmî gelişiminde etkili olmuştur. Horasan'ın Nişabur şehrinde doğup yetişen ve daha sonra Anadolu'ya gelen Hacı Bektâş-ı Velî, Anadolu'da Suluca Karahöyük'e yerleşmiştir (Görsel 1.36). XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ankara, Kırşehir, Konya, Kayseri gibi Anadolu'nun kültür merkezleri, aynı zamanda Bektâşiliğin de ilk merkezleri olmuştur. Anadolu'nun İslamlaşması ve Türkleşmesi sürecinde özellikle Moğol İstilası sonrasında önemli bir rolü olan Hacı Bektâş-ı Velî kalıcı izler bırakmış ve etkileri yüzyıllar boyunca geniş toplum kesimleri üzerinde hissedilmiştir.

Millî ve İslami değerleri birlikte yansıtan şiirleriyle Yunus Emre, XIII. yüzyılın karışıklıklar içerisindeki Anadolu insanında hayranlık uyandırmış ve sosyal huzurun sağlanmasına hizmet etmiştir. Yunus Emre ile birlikte Anadolu'da Türkçe, Türk edebiyatı ve tasavvufi Türk şiiri daha XIV. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Yunus Emre'nin farkı, şehir merkezlerinde yaşayan ve Farsça bilen zümrelere hitap eden eserler yanında, Türkçe konuşan halk tabakasına tasavvufu sevdirmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti dönemindeki dinî hareketlerin, siyasi ve sosyal yapıya etkileri nelerdir?

CEVAPLAYALIM

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A **Aşağıdaki terimleri birer cümleyle açıklayınız.**

Oguş : ....

Yassıçemen Savaşı : ....

Haçlı Seferleri : ....

İkinci Beylikler Dönemi : ....

B **Aşağıdaki soruları cevaplayınız.**

1. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre gibi âlimlerin fikirlerinin günümüzde de etkili olmasının nedenleri nelerdir?
2. Moğol İstilası'nın Anadolu'nun demografik değişimine etkileri nelerdir?
3. Anadolu'da, ilk Türk beyliklerinin kurulmasına etki eden gelişmeler nelerdir?
4. Selahaddin Eyyubi'nin Türk İslam tarihindeki önemi nedir?

C **Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.**

1. Alperen, tarih dersinde "Türk ....ları dinamik bir yapıya sahip olup tarih boyunca sık sık birleşerek devlet hâline gelmiş veya iç ve dış sebeplerle dağılmıştır." demiştir.

Buna göre Alperen aşağıdaki yapıların hangisinden bahsetmektedir?

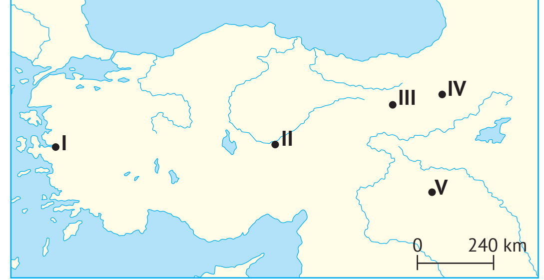
A) Urug B) Oguş
C) Bodun D) Boy
E) Vatan

2. İlk Türk beylikleri döneminde Anadolu'nun;

I. ekonomik yönden kalkınması,
II. bayındır hâle gelmesi,
III. Türkleşmesinin hızlanması

durumlarından hangileri meydana gelmiştir?

A) Yalnız I B) Yalnız II
C) I ve II D) II ve III
E) I, II ve III

3. Çaka Beyliği, yukarıdaki haritada hangi numara ile gösterilmiştir?

A) I B) II C) III D) IV E) V

4. Aşağıdakilerden hangisi Malazgirt Savaşı sonrası Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinden biri değildir?

A) Danişmentliler
B) Germiyanoğulları
C) Saltuklular
D) Mengücekliler
E) Artuklular

5. • **Haçlı Seferleri'ne karşı Anadolu'nun savunulmasında,**

• **Anadolu'yu Türkleştirmek için Bizans'la mücadele edilmesinde,**

• **Türkistan'dan gelen Türkmenlerin Anadolu'ya yerleştirilmesinde;**

I. Karahanlı,
II. Büyük Selçuklu,
III. Türkiye Selçuklu

devletlerinden hangileri etkili oluştur?

A) Yalnız I B) Yalnız II
C) Yalnız III D) II ve III
E) I, II ve III

6. İkinci Beylikler Dönemi'ni anlatan Eylül; "Bundan sonra divânda, dergâhta, bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil konuşulmaya." fermanını okumuş ve bu olayın günümüzde "Türk Dil Bayramı" olarak her yıl kutlandığını ifade etmiştir.

Eylül'ün okuduğu ferman dikkate alındığında aşağıdaki beyliklerden hangisi bu olayın meydana gelmesini sağlamıştır?

A) Karamanoğulları
B) Osmanoğulları
C) Germiyanoğulları
D) Candaroğulları
E) Dulkadiroğulları

7. Aşağıdakilerden hangisi Haçlı Seferleri'nin nedenlerinden biri değildir?

A) Kilisenin gücünün azalması
B) Anadolu'nun Türkleşmeye başlaması
C) Bizans'ın yardım istemesi
D) Doğu dünyasının zengin olması
E) Kutsal yerlerin alınmak istenmesi

8. Çağlar "Haçlı Seferleri sonucunda medeniyetler birbirini etkilemiştir." demiştir.

Buna göre Çağlar'ın aşağıdaki yargılardan hangisini örnek olarak vermesi beklenemez?

A) Konuşma dilinde benzer tabirlerin kullanılması
B) Savaş aletleri ve kuşatma düzeneklerinin taklit edilmesi
C) Bankacılık, senet ve kefil gibi uygulamaların Müslüman tacirler tarafından öğrenilmesi
D) Ev tasarım biçimlerinde ve yemeklerde benzerliklerin görülmesi
E) Kilisenin halk nazarında güven kaybetmesi

9. I. Alâeddin Keykubad yaklaşan Moğol tehdidine karşı;

I. Anadolu'nun önemli merkezlerindeki kaleleri yeniden inşa ettirmiştir.
II. Abbasi halifesinin yardım isteğini yerine getirmiştir.
III. Eyyubilerle ittifak kurmuştur.

durumlarından hangilerini tedbir olarak almıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II
C) I ve II D) II ve III
E) I, II ve III

10. Anadolu'ya seferler yapan;

I. Hunlar,
II. Sabarlar,
III. Oğuzlar

düşünüldüğünde hangilerinin akınları yurt edinme amacını taşımıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II
C) Yalnız III D) I ve II
E) I, II ve III

Haçlılar ve Doğu Dünyasında Karışıklıklar

Görsel 1.37
IV. Haçlı Seferi (Temsilî)

Anadolu Türklerine de büyük zararlar veren Haçlılar, başlangıçta baskın niteliğinde gelişen saldırılarıyla Türkiye Selçuklu Devleti'ne ciddi bir darbe vurmuştur. I. Haçlı Seferi'nde Haçlı orduları, 1097'de Anadolu'dan geçerek Suriye'ye inmiştir. Bu durum karşısında Türkler, Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak Sultan I. Kılıç Arslan, 4 yıl sonra 1101'de gelen üç Haçlı ordusunu arka arkaya mağlup ederek Anadolu topraklarını Haçlılara kapatmıştır. II. ve III. Haçlı Seferleri sırasında, Haçlıların Suriye'ye doğru Anadolu'yu boydan boya geçme teşebbüsleri de sonuçsuz kalmıştır. Türkler uğradıkları bütün zararlara rağmen Anadolu'da köklü bir şekilde yerleşmiştir. Bununla beraber Urfa, yarım asır Haçlıların elinde kalmış ve ancak 1144'te geri alınabilmiştir. Antakya ve Suriye-Filistin kıyı bölgelerine yerleşen Haçlılar ise 200 yıl süren bir mücadeleden sonra bu topraklardan çıkarılabilmiştir.

Haçlıların asıl zararı ise Bizans İmparatorluğu'na olmuştur. Seferlerin başından beri İstanbul'u zapt etme düşüncesini taşıyan ve Bizans'a duydukları nefreti her fırsatta ortaya koyan Haçlılar, bu isteklerini IV. Haçlı Seferi (Görsel 1.37) sırasında 1204'te gerçekleştirme imkânını bulmuştur. Bu sefer sonucunda Bizans İmparatorluğu ortadan kaldırıldığı gibi İstanbul görülmemiş bir vahşetle yağmalanmıştır. Bizans'a yardım sözünü dillerinden düşürmeyen Avrupalılar, Bizans'a bir daha eski gücüne kavuşamayacak şekilde zarar vermiştir. Her ne kadar sürgündeki İznik-Bizans Devleti 57 yıl sonra İstanbul'u Haçlılardan geri almayı başardıysa da bundan sonraki 200 yıllık dönemde Bizans artık komşularına karşı kendini savunmaya çalışan sıradan bir devlet olarak varlığını sürdürebilmiştir (Demirkent, 2002, s.672'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. Sultan I. Kılıç Arslan'ın Haçlı Seferlerindeki rolü nedir?
2. Türklerin, uğradıkları bütün zararlara rağmen Anadolu'da köklü bir şekilde yerleşmelerinin nedenleri neler olabilir?
3. Haçlı Seferlerinin Bizans İmparatorluğu'nun siyasi geleceğine etkileri nelerdir?
4. Haçlıların Bizans'a duydukları nefretin nedenleri neler olabilir?
5. Haçlı Seferlerinde Avrupalıların Bizans İmparatorluğu'nu işgal etmesi Hristiyan dünyasına etkileri nelerdir?
6. Haçlılar, Anadolu'yu geçerken hangi Anadolu şehirlerine zarar vermiş olabilir?
7. Antakya ve Suriye-Filistin kıyı bölgelerine yerleşen Haçlıların yaklaşık iki yüzyıl bu bölgede yaşamasının Doğu-Batı ilişkilerine etkileri neler olabilir?

İkinci Türk Beylikleri Dönemi

Aşağıdaki soruları haritadan yola çıkarak cevaplayınız.

1. Denizcilikle uğraşan beyliklerin merkezlerini harita üzerinde işaretleyiniz.
2. Bizans'a karşı gaza yapan beyliklerin merkezini gösteriniz.
3. Beyliklerin bu kadar fazla olması dikkate alındığında, Anadolu'nun siyasi yapısı hakkında neler söylenebilir?
4. Anadolu Türk beyliklerinin birbirleriyle mücadele etmelerinin nedenleri neler olabilir?

Kutsal Şehir Kudüs

Kudüs, üç ilahi dinde de önemli bir yere sahip olmuş ve kutsal sayılmıştır. Kudüs'ün Hz. Davut zamanında başkent olması ve Hz. Süleyman Mabedi'nin burada inşa edilmesi, Yahudilerin bu kenti kutsal kabul etmelerinin sebeplerindendir. Hristiyanlarca Hz. İsa'nın burada çarmıha gerildiğine inanılması ve Kıyamet Kilisesi'nin varlığı, şehri kutsallaştırmaktadır. Hristiyanlar, Kudüs'ün bu özelliğini bahane ederek büyük savaşlar çıkarmış ve şehri bir süre kontrolleri altında tutmuştur. Ancak Eyyubilerin sultanı Selahaddin Eyyubi bu duruma son vermiştir.

Mescid-i Aksa'nın ilk kıble oluşu ve Miraç hadisesinin burada gerçekleşmesi, İslam dünyası için de Kudüs'ü önemli kılmıştır. Hz. Ömer Dönemi'nde fethedilen şehir, Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim zamanında Türk hâkimiyetine geçmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında 1917'de İngilizler tarafından işgal edilen Kudüs, 1967 yılından itibaren ise İsrail'in işgali altındadır. Birleşmiş Milletler Bilim Eğitim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Yönetim Kurulu, Mayıs 2017'de Paris'teki genel kurul toplantısında İsrail'i "işgalci güç" olarak tanımıştır (Harman, 2002, s.323-327; www.aa.com.tr, 2018'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. Kudüs'ün üç ilahi din için de önemli sayılmasının nedenleri nelerdir?
2. Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs için önemi nedir?
3. Kudüs'ün sahip olduğu dinî özellikleri bünyesinde bulunduran başka hangi şehirler vardır? Örnek veriniz.
4. Birleşmiş Milletler Bilim Eğitim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO), İsrail'i "işgalci güç" olarak tanımasının nedenleri neler olabilir?
5. Kudüs'ün siyasi durumunun günümüzde devletlerarası ilişkilere etkileri nelerdir?
6. Kudüs'ün önemi ile ilgili bir afiş hazırlayınız.

2. ÜNİTE

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1302-1453)

NELER ÖĞRENECEĞİZ

- Osmanlı Beyliği'nin kuruluş sürecini ve kuruluşa dair farklı nazariyeleri
- Osmanlıların devletleşme süreci ve Bizans'la olan ilişkilerini
- Rumeli'deki fetihler ile iskân ve istimâlet politikalarının amaçları ve etkilerini
- Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerini
- Osmanlı Devleti ile Timur Devleti arasındaki mücadele ve bu mücadelenin etkilerini

ÜNİTE KONULARI

2.1. KURULUŞ DÖNEMİ GELİŞMELERİ
2.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUYLA İLGİLİ GÖRÜŞLER
2.3. OSMANLI-BİZANS İLİŞKİLERİ
2.4. BALKAN FETİHLERİ
2.5. TÜRK SİYASİ BİRLİĞİNİ SAĞLAMA FAALİYETLERİ
2.6. TÜRK DEVLETLERİNİN LİDERLİK MÜCADELESİ

KAVRAMLAR

- Bitinya
- İskân
- İstimâlet
- Gaza
- Fetret Devri
- Ahiyân-ı Rûm
- Bâcıyân-ı Rûm
- Şeyh Bedreddin Olayı

HAZIRLANALIM

1. Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu coğrafya, beyliğe ne gibi avantajlar sağlamıştır?
2. Gazaya dayalı fetih politikasının, Osmanlı Beyliği'nin Rumeli'deki ilerleyişine etkileri nelerdir?
3. Osmanlı Devleti, uygulamış olduğu iskân politikasıyla neleri hedeflemiştir?
4. Osmanlı Devleti, Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlamak için hangi adımları atmıştır?

Ünite Kapak Görseli: Yıldırım Bayezid Camisi (Bursa)

2.1. KURULUŞ DÖNEMİ GELİŞMELERİ

TARTIŞALIM

Coğrafi konumun, Anadolu'nun çok kültürlü bir yapıya sahip olmasındaki etkileri nelerdir?

- **1302** Koyunhisar Muharebesi
- **1326** Bursa'nın Fethi (Görsel 2.1)
- **1329** Palekanon Muharebesi
- **1331** İznik'in Fethi
- **1337** İzmit'in Fethi
- **1345** Karesi Beyliği'nin alınması
- **1353** Çimpe Kalesi'nin alınması
- **1363** Edirne'nin Fethi
- **1371** Çirmen Muharebesi
- **1389** I. Kosova Muharebesi
- **1396** Niğbolu Muharebesi
- **1402** Ankara Savaşı
- **1402-1413** Fetret Devri
- **1444** Varna Muharebesi
- **1448** II. Kosova Muharebesi

Görsel 2.1
Fetih sonrası Bursa'ya göçler (Temsilî)

Harita 2.1
1302-1448 yılları arası siyasi gelişmeler

Anadolu'nun Jeopolitiği

Jeopolitik; bir yerin bulunduğu coğrafyanın o bölgeye kazandırdığı önem doğrultusunda devletlerin ürettiği politikadır. Örneğin Anadolu'nun üç kıtanın kesiştiği bir noktada bulunması, burada kurulan devletlerin, bölge ticaret yollarını hâkimiyet altına alma politikası uygulamalarına sebep olmuştur. Buradan hareketle coğrafyanın, devletlerin siyasi politikalarında belirleyici olduğu söylenebilir (Görsel 2.2).

Görsel 2.2
Anadolu ve çevresinin uydu fotoğrafı

Anadolu; coğrafi konumu, geçiş yolları üzerinde bulunması, iklimi, su kaynakları ve yarımada şeklinde olması gibi özellikleri sayesinde tarihin ilk dönemlerinden itibaren yerleşim için ideal bir bölge olmuştur. Anadolu'nun bu özelliklerinin de etkisiyle XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgeye, Oğuz göçleri artarak devam etmiş ve buna bağlı olarak Anadolu'nun Türkleşmesi hızlanmıştır.

Anadolu'nun Türkleşmesi, dünya tarihi bakımından önemli bir olgudur. Anadolu, Türklerin fethinden önce Bizans-Sasani ve Bizans-Arap mücadeleleri nedeniyle savaş alanı hâline gelmiş ve bölgede nüfus oldukça seyrekleşmiştir. Anadolu'da Türk hâkimiyetinin sağlanmasıyla birlikte bölgeye kitleler hâlinde Türkmen göçleri başlamış ve bölgenin etnik yapısında Türkler çoğunluğu oluşturmuştur. Ancak Anadolu'ya giren Türkler Batı Anadolu kıyılarına kadar ilerleme fırsatı bulsa da Haçlı Seferleri sonrasında iç bölgelere çekilmek zorunda kalmıştır.

Türk göçleri sırasında Bizans egemenliğinde bulunan Anadolu'daki gayrimüslimler; Bizans'taki taht kavgalarından, idarecilerin keyfî uygulamalarından, kargaşa ortamından ve alınan ağır vergilerden bunalarak Bizans'a karşı cephe almıştı. Bu nedenle Anadolu'da Bizans hâkimiyetinde yaşayan halk, Türk egemenliğini direnmeden kabul etmiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde, Bizans'ın Anadolu'daki pek çok kavmi Ortodoks olmaya zorlaması da etkili olmuştur.

Anadolu coğrafyasında XIII. yüzyıl boyunca yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna giden sürecin açıklanmasında önemli rol oynamıştır.

1335'e kadar Anadolu'da Moğol baskısı altında olan Türk boyları, batı yönünde genişlemeye devam etmiştir. Fırsat buldukça dengeleri de gözeterek siyasileşme yoluna giden boylar, bağımsızlıklarını ilan ederek birer birer beyliklerini kurmaya başlamıştır.

1221'den İtibaren
Moğol İstilası'nın başlaması ve Türk göçlerinin hız kazanması

1230
Türkiye Selçuklularının, Yassıçemen'de Harezmşahları mağlup etmesi

1243
Moğolların, Kösedağ'da Türkiye Selçuklularını mağlup etmesi

1277
Sultan Baybars'ın Moğollar'ı Elbistan Savaşı'nda mağlup etmesi

1277
Abaka Han komutasındaki Moğollar'ın Anadolu'da yaptığı büyük katliam

1298-1299
Moğolların Anadolu Valisi Sülemiş'in İsyanı ve Moğol baskısının azalması

CEVAPLAYALIM

Tarih şeridindeki siyasi gelişmelerin, Anadolu'nun sosyal hayatına etkileri nelerdir?

2.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUYLA İLGİLİ GÖRÜŞLER

TARTIŞALIM

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili yeterli kaynak olmamasının nedenleri neler olabilir?

Osmanlı Beyliği'nin kurucularının; menşei, hangi boya mensup oldukları, Anadolu'ya ilk ne zaman geldikleri, hangi yörelerde yaşadıkları ve hatta beyliğin tam olarak ne zaman ve nerede kurulduğu hâlâ tartışma konusudur. Bunun en büyük nedeni Kuruluş Dönemi kaynaklarının yetersizliğidir. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu anlatan ilk kaynakların, kuruluştan yaklaşık bir asır sonra kaleme alınması, dönemin aydınlatılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle gerek hanedanın ortaya çıkışı gerekse beyliğin kuruluşu konularında tarihçiler, başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri olmak üzere mevcut bilgilerden hareketle birtakım çıkarımlar ortaya koymuştur (Görsel 2.3).

Görsel 2.3
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul)

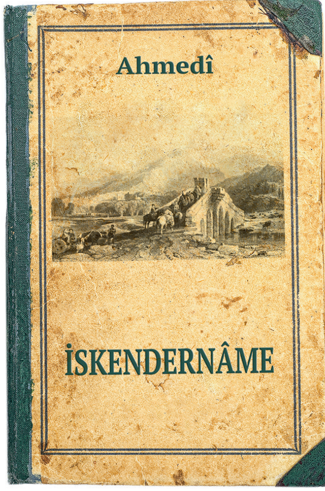
Osmanlı Tarih Yazıcılığı

Osmanlı tarihinin kaynakları, kütüphane ve arşiv kaynakları olmak üzere iki temel kaynak grubundan oluşur. İlk iki yüzyıl yani XIV ve XV. yüzyıllar için her iki kaynak grubu da oldukça yetersizdir. Bu durum bize, Osmanlıların bizzat yaptıkları veya içinde bulundukları tarihî olayları, zamanında kayıt altına almadıklarını hatırlatır. Dolayısıyla Osmanlılarda tarih yazıcılığı devletin siyasi, askerî, coğrafî ve benzeri gelişmeleriyle eş zamanlılık göstermez. Osmanlı Beyliği'nin Kuruluş Dönemi'ne dair günümüze ulaşan ilk eserin 1410'lu yıllarda ve Osmanlı tarihini bir bütün olarak anlatan Türkçe kroniklerin ise 1490'lı yıllarda yazıldığı düşünüldüğünde, Osmanlı tarih yazıcılığının devletin kuruluşundan çok sonra ortaya çıktığı anlaşılacaktır. Kuruluşu II. Murad, gelişmesi II.Mehmet ve yükselişi II. Bayezid dönemleri olarak kabul edilen Osmanlı tarihçiliği, II. Bayezid Dönemi'nden itibaren yeni bir ivme kazanmış gerek nicelik gerek nitelik gerekse tür olarak yükselişini sürdürmüştür (Öztürk-Yıldız, 2013, s.15'ten düzenlenmiştir.)

YORUMLAYALIM

Metinde Osmanlı tarihi araştırmacıları için hangi sorun vurgulanmıştır?

Tarihçiler, kuruluştan uzun süre sonra kaleme alınmış ilk Osmanlı kroniklerini yeniden yorumlayarak Osmanlıların kimliği ve beyliğin oluşumunu ortaya koymaya çalışmıştır. Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Gazi'nin isminin ilk defa belirlenmesi de dâhil olmak üzere Kuruluş Dönemi'nde yaşanan askerî ve siyasi gelişmeleri ortaya koymak için yabancı kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Bizans tarihçileri Pachymeres (Pakimires), Nikephoros (Nikeforos) ve Kantakouzenos (Kantakuzen) ile Arap gezgin, coğrafyacı ya da tarihçileri İbn-i Batuta, el-Ömerî, İbn-i Said ve İbn-i Haldun'un bıraktıkları eserler döneme ışık tutmaktadır. Fakat bu bilgiler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu yazmak için yeterli değildir.

Görsel 2.4
İskendernâme (Ahmedî)

ÖRNEK METİN

Osmanlı Tarihinin En Eski Kaynakları

Osmanlılar hakkında ilk tarihî bilgiler, Orhan Bey'in imamı İshak Fakih'in oğlu Yahşi Fakih tarafından kaleme alınan "Yahşi Fakih Menâkıbnâmesi"dir. Ancak bu eser günümüzde mevcut değildir. Aşıkpaşazâde, Gebze'den geçerken hastalanmış ve Yahşi Fakih'in evinde misafir olmuştur. Burada menakıpnameyi okuyan Aşıkpaşazâde daha sonra "Aşıkpaşazâde Tarihi" adlı eserini yazarken buradan edindiği bilgileri kullanmıştır. Bugün elimizde olan ve Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu ile ilgili bilgi veren kaynaklardan en eskisi ise Ahmedî'nin "İskendernâme" (Görsel 2.4) adlı eseridir (Gündüz, 2014, s.14'ten düzenlenmiştir).

Osmanlı Beyliği'ni kuran hanedanın menşeine dair iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki; Ertuğrul Gazi'nin babasının Süleyman Şah olduğu yönündeki rivayettir. İkincisi ise babasının Gündüz Alp olduğu yönündeki genel kabul gören görüştür. Aşıkpaşazâde, Neşrî ve Oruç Bey gibi tarihçiler, Ertuğrul Gazi'nin babasının Süleyman Şah olduğunu ve onun Fırat Irmağı'nı geçerken boğulduğunu, Caber Kalesi'ne defnedildiğini belirtmiştir. Bu anlatıyla Osmanlıların kökleri, Anadolu'nun Fatihi Türkiye Selçuklularının kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah'a dayandırılmak istenmiştir. Ancak son araştırmalar, göstermektedir ki Ertuğrul Gazi'nin babası Gündüz Alp'tır. Ahmedî, Enverî, Ruhi Çelebi ve Karamanî Mehmet Paşa gibi kişiler de bunu teyit eden şecereler hazırlamıştır. Ertuğrul Gazi'nin (Görsel 2.5) büyük oğlunun isminin Gündüz olması da bunu desteklemektedir. Belki de Süleyman Şah Efsanesi; Osmanlıların, Türkiye Selçuklularına vâris olduğunu kanıtlamak için ortaya atılmıştır.

Görsel 2.5
Ertuğrul Gazi
(Temsilî)

BİLİYOR MUSUNUZ?

Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Bey'in ismi ilk defa Bizanslı Tarihçi Pachymeres'in (Pakimires) "Relations Historiques" (Bizanslı Gözüyle Türkler) adlı eserinde geçmektedir.

Genel olarak kabul edilen görüşe göre Osmanlılar; Oğuzların, Bozok Kolu'na bağlı Günhan Soyu'nun Kayı Boyu'na mensuptur. Osmanlılar, Kayı Boyu'na mensup olduklarını en yoğun şekilde II. Murad zamanında vurgulamaya başlamıştır. Bu dönemde bastırılan paralara ve dökülen toplara Kayı Boyu damgaları vurulmuştur. Prof. Dr. Faruk Sümer arşivlerde yaptığı araştırmalarda, Anadolu'nun pek çok yerinde Kayı adlı köylerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Kayı Boyu'nun damgası iki ok arasında yay şeklindedir (Görsel 2.6). Bu damga, Osmanlı sikkelerinde de kullanılmıştır.

Görsel 2.6
II. Murad'ın
ok uçlarında bulunan
Kayı Boyu damgası

Kayı Boyu'nun Anadolu'ya ne zaman geldiği kesin olarak tespit edilememiştir. Bununla birlikte Aşıkpaşazâde, Neşrî ve Oruç Bey gibi tarihçilere göre Azerbaycan ile Doğu Anadolu civarında bir müddet kalan Kayılar; Ahlat'taki Sürmeli Çukur'a gelmiş ve burada fikir ayrılığına düşerek ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı ana yurtlarına dönerken Ertuğrul ve Dündar Bey liderliğindeki ikinci kol batıya doğru göç etmiştir. Yine XV. yüzyıl tarihçilerine göre Kayı Boyu'nun bu kolu, Ertuğrul Bey önderliğinde Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat tarafından Ankara yakınlarındaki Karacadağ'a yerleştirilmiştir. Kayıların gösterdiği gayretten dolayı Sultan; Söğüt'ü kışlak, Domaniç'i de yaylak olarak Kayılara vermiş ve Kayıları Bizans'a karşı uç beyi olarak görevlendirmiştir.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu üzerine çalışmalar yapan tarihçilerin ileri sürdüğü nazariyeler farklılık göstermektedir. Özellikle Paul Wittek (Vitek), Mehmet Fuat Köprülü ve Halil İnalcık, beyliğin kuruluşu ile ilgili önemli teoriler ortaya atmışlardır. Bu teorilerin karşılaştırılması önemlidir çünkü konu ile ilgili kaynakların yetersizliği, tarihçileri mevcut kaynakları karşılaştırarak çıkarımlarda bulunmaya yönlendirmiştir. Genel kabul gören anlayışa göre Osmanlı Beyliği, Batı Anadolu'da, Bitinya denilen bölgede kurulmuştur.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Bitinya; bugünkü Kocaeli, Sakarya, Bilecik, Bursa, İznik, Düzce, Yalova, Bolu, Bartın ve Zonguldak illerini kapsayan coğrafi alanın Antik Çağ ve sonrasındaki adıdır (Harita 2.2).

Harita 2.2
Bitinya Bölgesi

Görsel 2.7
Paul Wittek

Paul Wittek (Görsel 2.7) nazariyesinde, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu "Gaza Tezi" ile açıklamıştır. Wittek'in 1937'de Londra Üniversitesi'nde açıkladığı bu teze göre Osmanlı Devleti'nin görkemli yükselişinin gerçek sebebi gazadır. İslam'ın sınırlarını genişletmek çabası olan gaza ile devlet askerî fetihlerle ganimet elde etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca Wittek, Osman Bey'i Oğuz Kağan'a bağlayan şecerenin, II. Murad zamanında hanedan siyaseti doğrultusunda oluşturulduğunu ve Osmanlıların, Kayı Aşireti ile de alakası bulunmadığını iddia etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin doğuşunu XIII. yüzyıl Anadolu tarihinin bir parçası olarak ele alan Mehmet Fuad Köprülü (Görsel 2.8), "uç"-lara özgü yapı üzerinde durmuştur. "Bir aşiretten cihangirane bir devlet çıkardık" anlayışına karşı çıkan Köprülü'ye göre Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda sadece fetih ve ganimet elde etme amaçlı seferler etkili olmamıştır. Ona göre beyliğin kuruluşu basit bir şekilde ortaya koyulamayacak kadar karışıktır ve farklı etkenlerin açıklanması ile ortaya konabilecek tarihî bir gelişmedir.

Görsel 2.8
Mehmet Fuad Köprülü

Köprülü'ye göre Osmanlı Beyliği'nin kurulup gelişmesinde:

- Türkmenlerin, gaza ruhu ile Bizans üzerine seferler yapması,
- Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ve beyliklerin kurulduğu dönemde Anadolu'daki siyasi boşluk,
- Türklerin sahip olduğu millî özellikler,
- Kuruluş Dönemi hükümdarlarının yetenekli olması,
- Gaziyân-ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm, Bâcıyân-ı Rûm ve Abdalân-ı Rûm gibi askerî, sosyal ve iktisadi grupların varlığı,
- Beyliğin kurulduğu bölgenin jeopolitik durumu,
- Diğer Türk beyliklerinin, Osmanlı Beyliği'ne karşı tutumları gibi etmenler önemli rol oynamıştır.

Görsel 2.9
Halil İnalcık

Halil İnalcık (Görsel 2.9), Paul Wittek'in tezini kabul etmekle birlikte yetersiz bulmuştur. İnalcık'a göre gaza Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda önemli bir yer tutar, fakat beyliğin kuruluşunu sadece gazaya bağlamak konuya tek boyutlu bakmaktır. İnalcık, uçlardaki sosyal değişime dikkat çekmiştir. XIII ve XIV. yüzyılda meydana gelen bu köklü sosyal değişimin temel sebebi Moğolların yönetimine girmek istemeyen Türkmenlerin göçleri ve bölgede buna bağlı oluşan nüfus baskısıdır. Bizans sınırında gaza ideolojisiyle donanmış bu nüfus potansiyeli, iyi yönlendirilmiş ve yeni bir Türk Beyliği'nin doğuşunu sağlamıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Tarih araştırmalarında olaylar doğrudan doğruya gözlemlenemediği için tarihçi olayların ardında bıraktığı kanıt ve belgeleri kullanır. Kanıtların değerlendirilmesinde ise tarih, çeşitli bilimlerden faydalanır. Yeni bulunan kanıt ve belgelerle de tarihî bilgiler değişebilir. Araştırmalar sonucunda bulunacak her yeni bilgi ve belge, mevcut bilgileri tamamlayabilir, daha anlaşılır hâle getirebilir veya tamamen değiştirebilir.

2.3. OSMANLI-BİZANS İLİŞKİLERİ

TARTIŞALIM

Osmanlı Devleti'nin, Kuruluş Dönemi'nde fetih yönünü batı olarak belirlemesinin sebepleri neler olabilir?

Osmanlı Beyliği'nin kurulup gelişmesinde, kurulduğu coğrafyanın etkisi büyüktür. Osmanlı beyleri, beyliğin Bizans sınırında kurulmasının getirdiği siyasi ve sosyal avantajları iyi değerlendirmiştir. Bu dönemde Bizans, siyasi ve askerî yönden zayıflamış, taht kavgaları nedeniyle de merkezî otoritesini kaybetmiştir. Merkezden uzak tekfurlar, Bizans'a bağlı gibi görünse de kendi başlarına hareket etmeye başlamış, bu durum kuruluş aşamasındaki Osmanlı Beyliği'nin büyümesini kolaylaştırmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Rumca bir kelime olan tekfur, Bizans İmparatorluğu'nda valilik derecesindeki hizmetlerde bulunan kişilere verilen unvandır (Görsel 2.10).

Osman Bey, ilk zamanlarda Ertuğrul Gazi'nin Rum tekfurlarıyla iyi geçinme siyasetine devam etmiş ve bu sayede beyliği güçlendirmeyi amaçlamıştır. Osmanlıların kurulduğu Bitinya Bölgesi'nde, Bilecik ve İnegöl tekfurları ön plana çıkmıştır. Kayılar, yaylak ve kışlakları arasında gidiş geliş yaparken İnegöl tekfurunun topraklarını kullanmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden Osmanlılar, sorun yaşadıkları İnegöl tekfuruna karşı Bilecik tekfuru ile iyi geçinmeye çalışmıştır.

Görsel 2.10
Tekfur Sarayı (İstanbul)

Osmanlıların; Bizans sınırında varlığını koruması ve geliştirmesinde, kuruluşundan itibaren uyguladığı fetih politikası etkili olmuştur. Bu doğrultuda 1285'ten sonra tekfurlar ile Kayılar arasındaki ilişkilerin seyri değişmeye başlamıştır. İnegöl tekfurunun düşmanca hareketleri nedeniyle Osman Bey, bir gece baskını ile İnegöl tekfuruna ait Kulacahisar'ı ele geçirmiştir.

Osman Bey, gelişigüzel bir fetih yolu takip etmemiş ve fetihlerini iki aşamada gerçekleştirmiştir. Öncelikle fethetmek istediği bölgenin yollarını ve çevresini kontrol altına almış ve tepki çekmeden hedefini çevrelemeye çalışmıştır. İkinci aşamada ise asıl hedef, üzerine gitmiş ve bölgenin fethedilmesini sağlamıştır. Fetihlerden önce bölge halkı ile doğrudan irtibata geçmiş ve onlara Osmanlı yönetimini benimsetmeye çalışmıştır.

Bitinya Bölgesi'ndeki etkisini artıran Osman Bey, önce İnegöl tekfurunu, Domaniç Beli Savaşı'nda yenmiş sonra da Karacahisar Kalesi'ni almıştır. Karacahisar fethinden sonra burayı merkez yapan Osmanlılar, aşiret yapısından devlet olma yolunda önemli bir adım atmıştır. Şehirdeki kilise, camiye çevrilmiş ve ulemadan Dursun Fakih buraya ilk Osmanlı kadısı olarak tayin edilmiştir. Ayrıca şehirde bir pazar kurularak vergi alınmaya başlanmıştır.

Karacahisar'ın (Görsel 2.11) fethinden sonra Osman Gazi, başlangıçta takip ettiği barışçı ilişkiler kurma politikasından vazgeçerek sistemli bir şekilde fetih hareketlerine girişmiştir. Bilecik tekfuru ile başlangıçta dostane ilişkiler kuran Osman Gazi, artık Bilecik'i ele geçirme zamanının geldiğine karar vermiştir. Osman Gazi'nin Bilecik üzerine sefer düzenlemesinde, Bilecik tekfuru ile Yarhisar tekfurunun Osman Gazi'ye tuzak kurması etkili olmuş ve Osman Bey, bu durumu dostu Harmankaya Tekfuru Köse Mihal'den öğrenmiştir. Osman Gazi, Turgut Alp'i İnegöl kuşatmasıyla görevlendirmiş ve burası da 1299'da fethedilmiştir. Bundan sonraki Osmanlı fetihleri, Sakarya vadisi boyunca gerçekleştirilmiş ve bir dizi sefer yapılarak Sorkun, Taraklı, Göynük tarafları ele geçirilmiştir.

Görsel 2.11
Karacahisar Kalesi (Eskişehir)

Neden Osman Gazi?

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna giden süreçte Aygut Alp, Turgut Alp, Konur Alp, Hasan Alp, Akça Koca, Samsa Çavuş gibi uc liderleri önemli rol oynamıştır. Zamanla Osman Gazi'nin (Görsel 2.12) silah arkadaşları olan bu gaziler, Bizans tarihçisi Pachymeres'in de kaydettiği üzere, onun uçta en başarılı gaza lideri durumuna gelmesini sağlamıştır. Bölgede en saygın dervişlerden olan Edebâlî de Osman Gazi'ye iltifatta bulunmuş ve onun gaza liderliği vasfını Allah'tan aldığını söylemiştir. Ayrıca Köprülü'ye göre Gaziyân- ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm ve Bâcıyân-ı Rûm gibi grupları uyumla birleştirmesi de Osman Gazi'nin ön plana çıkmasını sağlayan etmenlerden olmuştur. Bu gelişmeler Osman Gazi'nin bölgede hâkimiyet kurma yolunda önemli adımları olarak kabul edilebilir. Bütün bu özellikler, Osman Gazi'yi Batı Anadolu'daki beyler arasında lider konuma yükseltmiştir (İnalcık, 2016, s.48-49'dan düzenlenmiştir).

Görsel 2.12
Osman Gazi
(Temsilî)

YORUMLAYALIM

Batı Anadolu'daki beyler arasında Osman Gazi'nin ön plana çıkmasını sağlayan etkenler nelerdir?

XIV. yüzyılın başlarında Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'da etkinliği tamamen kırılmıştır. Bu yüzyılda Bizans sürekli güç kaybetmiş, sınırında kurulan Osmanlı Beyliği ise gün geçtikçe kuvvetlenmiştir. Bitinya Bölgesi'nin dinî ve sosyal yapısı da Osmanlı Beyliği'nin güç kazanmasında etkili olmuştur. Bizans'ın Anadolu'daki siyasi gücü zayıflasa da bölgedeki Rum varlığı devam etmiştir. Fethettikleri bölgelerdeki yerli halka karşı iyi davranan Osmanlılar; gayrimüslimleri yerlerinden çıkarmamış, onların bölgelerine zarar vermemiş, onları himaye ederek vergiye bağlama yoluna gitmiştir. Bununla birlikte Anadolu'nun içlerinden gelen Türkmenler de yeni

fethedilen yerlere yerleştirilmiştir. Böylece bölgenin Türkleşmesi ve Müslümanlaşması sağlanmıştır.

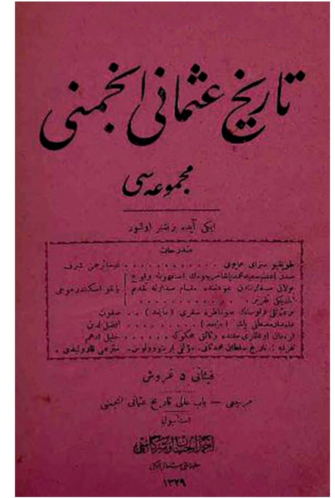
Görsel 2.13
Köse Mihal Türbesi (Bilecik)

Bilecik tekfuru ile Yarhisar tekfurunun iş birliği yapması üzerine Osman Bey, Bilecik'i fethetmiştir. Bilecik'in fethinden sonra İznik hedef alınmıştır. 1301'de İznik'i kuşatan Osman Bey, şehrin çevreyle ilişkisini keserek şehri teslim olmaya mecbur bırakmak istemiştir. Osman Bey, İznik'e İstanbul'dan gelen yardımı öğrenince çevredeki Türkmenlerin de destek verdiği kuvvetleriyle Hersek'e inmiş ve iki ordu Koyunhisar'da karşı karşıya gelmiştir. Rum kuvvetlerinin ağır bir yenilgiye uğradığı bu savaş, ilk Osmanlı-Bizans savaşıdır. Koyunhisar Zaferi sonucunda İzmit yolu Türklere açılmış, Bursa'nın kuzey tarafı hariç diğer üç tarafındaki yollar kontrol altına alınmıştır.

Osmanlı Devleti, Bizans yönlü genişleme siyaseti takip ederken bazen çatışma bazen de uzlaşma yolunu takip etmiştir. Örneğin Harmankaya Tekfuru Köse Mihal (Görsel 2.13), Osmanlıların hizmetine girerek çok yararlılıklar göstermiş ve Osman Bey'in en yakın silah arkadaşlarından olmuştur.

1299 Tarihi Nereden Çıktı?

Maarif Nezareti, 10 Şubat 1914 tarihli bir kararla Osmanlı Beyliği'nin bağımsızlık tarihini ortaya koyma görevini Tarîh-i Osmânî Encümeni başkanlığına vermiş ve Efdaleddin Bey bu işle görevlendirilmiştir (Görsel 2.14). Efdaleddin Bey, konuyla ilgili öncelikle o zamana kadar yazılmış olan eserlerdeki kayıtlara yer vermiştir. Efdaleddin Bey, bu eserlerin genel değerlendirmelerinden sonra hicrî 699 miladi 1299 yılını, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık tarihi olarak kabul etmiştir. Kuruluşun tam tarihini belirlemek isteyen Efdaleddin Bey, Beyâtî Hasan b. Mahmud, "Câmi'i Cem Âyîn" adlı eserindeki bir kayıttan bahsetmiştir. Bu kayıtta, uç gazilerinin Osman Bey'i oy birliğiyle başa getirdikleri gün, el öpme ve kımız ikramının yapıldığı resmî bir tören icra edildiğine dikkat çekilmiştir. Ancak Efdaleddin Bey, söz konusu kayıtta da bu törenin tam olarak hangi günde yapıldığının belirtilmediğini aktarmıştır. Efdaleddin Bey'e göre bağımsızlık günü işte o gündür ancak bu konuyu aydınlatacak belge yoktur. Bu çalışma için Efdaleddin Bey, ilginç bir yöntem de uygulamış ve basına ilan vererek bu konuda elinde belge bulunan veya bilgisi olanların kendisine ulaşmalarını istemiştir. Neticede kendisine yalnız iki mektup ulaşan Efdaleddin Bey, bunları değerlendirmiş ve başka herhangi bir resmî dayanak bulunmadığı için oradaki kaydı kabul etmek gerektiği sonucuna varmıştır (Baş, 2005, s.189-190'dan düzenlenmiştir).

تاریخ عثمانی انجمنی
مجموعه سی

Görsel 2.14
Tarîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası

YORUMLAYALIM

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş tarihlerindeki farklılıkların sebebi neler olabilir?

BİLİYOR MUSUNUZ?

Halil İnalcık'a göre Osman Gazi'ye güç ve prestij kazandıran 27 Temmuz 1302 tarihli Koyunhisar (Bafeus) Savaşı, Osmanlı Beyliği'nin gerçek kuruluş tarihi olarak kabul edilmelidir. Çünkü Osmanlı Devleti gibi büyük bir devletin kuruluşunu birtakım menkıbelerle açıklamaya çalışmak bilimsellikten uzaklaşmaktır.

Osman Bey; Koyunhisar Zaferi'nden sonra Bizans'ın Anadolu'daki son önemli şehri durumundaki Bursa'yı hedef edinmiştir. Bursa'nın hücumla alınmasının zor olduğunu gören Osman Bey, şehri uzun süre abluka altında tutmak için şehrin iki tarafına iki hisar yaptırmıştır (Görsel 2.15). Uzun süren kuşatma sürecinde bölgedeki bazı Hristiyanlar da tekfurdan ümitlerini kesmiş ve Osman Bey'e bağlanmıştır. Osman Gazi; rahatsızlığı nedeniyle yapılan seferlere katılamamış, oğlu Orhan Bey kuşatmayı ve seferleri devam ettirmiştir. Orhan Bey, Bursa'nın İstanbul'la irtibatını kesmek için 1321'de Mudanya'yı fethetmiştir. Çevreden yardım alamadığı için zor durumda kalan Bursa tekfuru, şehirden ayrılmak isteyenlerin canlarına ve mallarına dokunulmaması şartıyla şehri teslim edeceğini bildirmiştir. Böylece Osman Bey zamanında başlayan ve on yıldan fazla süren bir muhasara sonucu Bursa, 6 Nisan 1326'da Orhan Bey tarafından fethedilmiştir (Harita 2.3). Fetihten sonra evini terk etmeyen ve şehirde kalan Hristiyanlara adaletle davranılmıştır.

Görsel 2.15
Bursa Hisarı

Harita 2.3
Osman ve Orhan Bey dönemlerinde Osmanlı Devleti

Osmanlılar, Bursa'nın fethinden sonra yeniden İznik'e yönelmiştir. Bizans imparatoru ise hem Türkleri Boğazlardan uzaklaştırmak hem de Hristiyan dünyasında önemli kabul edilen İznik'e yardım etmek için büyük bir ordu toplamıştır. 1329'da Palekanon (Maltepe) önlerinde yapılan savaşta, Bizans ordusu mağlup edilmiştir. Bizans kuvvetlerinin mağlup edildiği bu zaferle Osmanlı Beyliği'nin İslam dünyasındaki itibarı artmıştır. Ayrıca Palekanon Savaşı sonrasında Bizans, Anadolu'da kalan son topraklarından da ümidini kesmiştir.

Görsel 2.16
Orhan Gazi (Temsilî)

1301'den beri belirli aralıklarla Osmanlıların kuşatması altında olan İznik'in fethi, başka meselelerle uğraşmak zorunda kalındığı için gecikmiştir. Palekanon Savaşı sonrası Bizans'tan yardım alma ümidi kalmayan tekfur, artık kuşatmadan kurtulmanın mümkün olmadığını anlamış ve şehrin kapıları Türklere açılmıştır. Orhan Gazi (Görsel 2.16), İznik'in stratejik önemini düşünerek beyliğin merkezini bir süre İznik'e taşımış ve Bizans'a yapılacak seferlerde İznik'i üs olarak kullanmaya başlamıştır.

Selçuklu-Bizans Arasında Vazgeçilemeyen Şehir "İznik"

Türkiye Selçukluları'na başkentlik yapan İznik (Görsel 2.17), I. Haçlı Seferi sırasında önce Haçlıların eline sonra da Bizans'ın hâkimiyetine geçmiştir. 1105'te şehirde tekrar kurulan Selçuklu egemenliği 1147'de yine Bizans'a geçmiştir. 1204-1261 yılları arasında İstanbul'da hüküm süren Latin Krallığı zamanında sürgün Bizans'a merkezlik de yapan İznik, dinî ve stratejik öneminden dolayı Bizans'ın gözden çıkaramadığı bir şehir olmuştur. Bizans'ın I. Konstantinos'un Hristiyanlığı kabul etmesinden sonra İznik, 325 yılında I. Konsil'in burada toplanmasıyla tarihe geçmiştir. Daha sonra Bizans'ta "thema"ların yani askerî valilik bölgelerinin ortaya çıkışıyla da İznik, kurulan Opsikion Theması'nın (Opsikiyon Tema) merkezi olmuştur. Benzer şekilde Selçuklular da İznik'e büyük önem atfetmiştir. 1075'ten itibaren Dâr'ül-İslâm'ın bir parçası hâline getirilen şehirden asla vazgeçilmemiştir. İznik'in geri alınması ideali Türklerde hiç sönmemiş ve 1331'de Osmanlıların fethi de aynı ideale inanmanın bir sonucu olmuştur (İnalcık, 2016, s.50-51'den düzenlenmiştir).

Görsel 2.17
İstanbul Kapısı (İznik)

YORUMLAYALIM

Doğu ve Batı dünyası için İznik'in önemli olmasının sebepleri neler olabilir?

İznik'ten sonra Anadolu'da önemli bir şehir olan İzmit, fethedilmek istenmiştir. İzmit, 1337'de teslim olmuş ve bölgenin ele geçirilmesiyle Kocaeli Yarımadası'nın fethi tamamlanmıştır.

2.4. BALKAN FETİHLERİ

TARTIŞALIM

Osmanlıların, Rumeli'de fethettikleri bölgelere Türk ailelerini yerleştirmelerinin amaçları neler olabilir?

Osmanlı Beyliği'nin Kuruluş Dönemi'ndeki en önemli gelişmelerinden birisi de Rumeli'ye geçiş olmuştur. Bu sayede Osmanlılar hem Bitinya Bölgesi'nde sıkışıp kalmaktan kurtulmuş hem de doğudan gelen Türkmenlere yeni yerleşim alanları açmıştır. Rumeli'ye geçişte iki olay etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, 1344 yılından itibaren Osmanlıların Bizans'taki saltanat mücadelesine karışması; ikincisi ise 1345 yılında Karesioğulları Beyliği'nin Osmanlılar tarafından alınmasıdır. Osmanlı Beyliği, başlangıçtan beri beyliklerle iyi geçinme politikası gütmüştür. Karesioğulları topraklarının ele geçirilmesi ise bu politikadan vazgeçildiğini göstermiştir. Bu sayede Ece Yakup, Gazi Fazıl, Hacı İlbeyi ve Evrenos Bey gibi tecrübeli Karesi komutanları Osmanlı hizmetine girmiş ve Karesi donanması da Rumeli'ye geçişte (Görsel 2.18) çok önemli rol oynamıştır.

Görsel 2.18
Rumeli'ye geçiş (Temsilî)

Orhan Gazi, Bizans'ta yaşanan taht kavgalarında kayınpederi olan Kantakouzen'e (Kantakuzen) yardım etmiş ve tahta geçmesini sağlamıştır. Daha sonra Balkan topraklarında zor durumda kalan Bizans, Sırplara karşı Orhan Gazi'den bir kez daha yardım istemiş ve karşılık olarak da Gelibolu'daki Çimpe Kalesi'ni, Osmanlılara vermiştir (1353). Orhan Gazi, oğlu Süleyman Paşa komutasındaki kuvvetleri Çimpe Kalesi'ne yerleştirmiş ve Çimpe Kalesi, Rumeli'de ilerlemek için bir üs olarak kullanılmıştır. Bölgede yerleşmeyi amaçlayan Süleyman Paşa; Malkara, Bolayır ve Tekirdağ'a kadar olan bölgeyi ele geçirmiştir.

CEVAPLAYALIM

Çimpe Kalesi'nin ele geçirilmesinin Osmanlılar 'ın Rumeli'deki fetih politikasına etkileri nelerdir?

Osmanlılar, Rumeli'ye geçişten itibaren Balkanlar yönünde bir fetih politikası izlemiştir. Balkan devletleri arasındaki siyasi ve mezhepsel çekişmeler, Osmanlıların batıdaki ilerleyişini hızlandırmıştır. Bu dönemde bölgede Balkanlarda, irili ufaklı pek çok devlet bulunmaktadır. Bunların en önemlileri Sırp ve Bulgar krallıkları ile Bosna, Eflâk ve Arnavutluk prenslikleridir. Balkanlarda Anadolu'ya göre daha hızlı hâkimiyet kurulmasının sebebi bölgenin siyasi ve sosyal sorunlar içinde bulunması ve dinî açıdan parçalanmış yapısı etkili olmuştur.

1359'dan sonra ilk hedef Çorlu olmuş ve bu hedef doğrultusunda Edirne-Çorlu arasındaki hisarlar birer birer ele geçirilmiştir. Daha sonra Çorlu ve Lüleburgaz da Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. 1361'de Edirne üzerine yürüyen Şehzade Murad, şehirdeki Bizans

komutanını Sazlıdere'de mağlup etmiştir. Orhan Gazi'nin 1362'de vefat etmesi üzerine tahta I. Murad geçmiştir. Sazlıdere Savaşı'ndan sonra 1363'te Bizans'ın Rumeli'deki en önemli şehirlerinden olan Edirne (Görsel 2.19) fethedilmiştir. Edirne'nin fethinden sonra Lala Şahin Paşa, önce Filibe'yi ertesi yıl da Gümülcine'yi Osmanlı topraklarına katmıştır. Balkanlarda gerçekleştirilen bu fetihlerin amacı Bizans'ın Avrupa ile kara bağlantısını kesmektir.

Görsel 2.19
Edirne (Gravür)

Osmanlıların hızlı ilerleyişinden çekinen Balkan devletleri, papanın da desteğiyle Macar, Bulgar, Sırp, Eflâk ve Bosnalılardan oluşan bir Haçlı ordusu oluşturmuştur. Keşif amaçlı bölgeye gönderilen Hacı İlbeyi, 1364'te Sırpsındığı civarında Haçlı ordusunu bir gece baskınıyla bozguna uğratmıştır. Sırpsındığı Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Haçlılarla yaptığı ilk savaştır. Bu savaşla Makedonya kapıları Osmanlı Devleti'ne açılmıştır. Batı yönlü Osmanlı fetih politikası gereği, devletin merkezi Edirne'ye taşınmıştır. Bu zaferle Balkanlardaki Macar hâkimiyeti de kırılmıştır. Sırpsındığı yenilgisini telafi etmek isteyen Sırplarla 1371'de yapılan Çirmen Savaşı'nı Osmanlılar kazanmış ve böylece Makedonya'nın fethi kolaylaşmıştır.

Osmanlı Beyliği; kuruluşundan itibaren özenle takip ettiği iskân politikası ve güçlü askerî yapısı sayesinde, fethedilen bölgelerde kalıcılığı sağlamayı başarmıştır. İskân politikası ilk defa Orhan Bey zamanında Rumeli'ye geçilmesiyle uygulanmaya başlanmıştır. Osmanlılar, gayrimüslimlerin yaşadığı toprakları fethedince Anadolu'dan getirdiği Türkmenleri bu bölgelere yerleştirmiştir. İskân, genellikle gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Fakat sürgün yoluyla da iskân yapıldığı olmuştur. İskâna tabi tutulanların bütün ihtiyaçları belli bir süre devlet tarafından karşılanmış ve devlet, halkı iskâna teşvik etmiştir. İskâna tabi olanlara toprak verilmiş, onlardan belirli bir süre vergi alınmamıştır. İslamlaşmanın ve üretimin devamı adına iskân edilenlerin, geçerli bir sebep olmadan eski yerlerine dönmelerine izin verilmemiştir.

Görsel 2.20
Banyabaşı Camisi (Sofya)

Rumeli'de yoğunlaşan iskân siyaseti ile Osmanlı Devleti şunları amaçlamıştır:

- Fethedilen bölgelerin Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlayarak egemenliği kalıcı hâle getirmek (Görsel 2.20),
- Konar-göçer Türkmenlerin yerleşik hayata geçmesini sağlamak,
- Gayrimüslim halkın ayaklanma ihtimalini ortadan kaldırmak,
- Aralarında kavgalar yaşanan aşiretleri birbirinden uzaklaştırmak,
- Fetih hareketlerinde sürekliliği sağlamaktır.

İskân sonrasında başlayan imar faaliyetleri ile fethedilen bölgelere Türk İslam kimliği kazandırılmıştır. Osmanlı Devleti, Rumeli'de iskân politikasıyla birlikte istimâlet politikasını da uygulamıştır. Sözlük anlamı "meylettirme, cezbetme, gönül alma" olan istimâlet; genel olarak Osmanlı Beyliği'nin uyguladığı "uzlaştırıcı fetih siyaseti" için kullanılan tabirdir. Osmanlı Devleti, fethedilen bölge halkına iyi davranarak onları himaye etmiş, inançlarında serbest bırakmış, onların can ve mal güvenliğini sağlamış, gönüllerini kazanmaya çalışmış ve vergilerde kolaylık göstermiştir. Fetihlerde kalıcılığın sadece askerî zaferlerle gerçekleştirilemeyeceğini gören Osmanlılar, istimâlet politikası ile bu kalıcılığı sağlamıştır.

Harita 2.4
Rumeli'deki gelişmeler

Osmanlıların Rumeli'deki fetihleri (Harita 2.4), Balkan devletlerini endişeye düşürmüştür. Osmanlılara tek başlarına karşı koyamayacaklarını anlayan bu devletler, Sırp Kralı Lazar öncülüğünde bir ittifak kurmuştur. Bu ittifakta Sırplar, Bulgarlar, Bosnalılar ve Arnavutlar yer almıştır. Türkleri, Balkanlardan atmak isteyen bu ittifaka karşı tüm hazırlıklarını tamamlayan I. Murad, Anadolu beylikleri kuvvetlerinin de katıldığı bir ordu ile harekete geçmiştir. 1389 yazında Kosova'da, savaş düzeni alan Osmanlı ordusunu Sultan I. Murad komuta etmiştir. Bu önemli muharebede ordunun sağ kolunda Şehzade Bayezid, sol kolunda ise Şehzade Yakup görev almıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Osmanlı ordusunda ilk top, I. Murad zamanında, sesinden faydalanarak düşmanı korkutmak için I. Kosova Savaşı'nda kullanılmıştır.

Görsel 2.21
Anadolu Hisarı (Temsilî)

Osmanlı kuvvetlerinden sayıca daha fazla olan Haçlı ordusunu, Sırp Kralı Lazar komuta etmiştir. 9 Ağustos 1389 tarihinde meydana gelen savaşta Haçlılar, sekiz saat sonunda mağlup edilmiş ve Haçlı komutanı Lazar, oğlu ve yüksek rütbeli komutanlar esir alınmıştır. Sultan I. Murad, zaferden sonra savaş meydanında dolaşırken Lazar'ın damadı olan yaralı Milos Obiliç (Miloş Obiliç) tarafından şehit edilmiştir.

Daha önce farklı tarihlerde, çeşitli devletler tarafından defalarca kuşatılmış olmasına rağmen ele geçirilememiş olan İstanbul, 1391 ve 1395 tarihlerinde Yıldırım Bayezid tarafından iki defa kuşatılmıştır. Yıldırım, ikinci İstanbul Kuşatması'nda Anadolu (Güzelce) Hisarı'nı yaptırmıştır (Görsel 2.21).

Osmanlı Devleti'nin ilerleyişi üzerine bütün Hristiyan dünyası telaşlanmış ve bir Haçlı ordusu oluşturulmuştur. İki kol üzerinden Niğbolu'ya gelen Haçlı ordusu kaleyi karadan ve nehirden kuşatmıştır. Haçlılara karşı harekete geçen Yıldırım Bayezid süratle Niğbolu'ya gelmiş ve Haçlıları, 25 Eylül 1396'da bozguna uğratmıştır. Mısır'da bulunan Abbasi Halifesi, Yıldırım Bayezid Han'a "Sultan-ı İklim-i Rum" (Anadolu Sultanı) unvanı vermiştir.

1396'da Niğbolu'da kazanılan büyük zafer sonrası Avrupalılar, yaklaşık yarım asır boyunca Osmanlı Devleti üzerine büyük bir ordu gönderememiştir. 1444'te yapılan Edirne-Segedin Antlaşması sonrasında, Osmanlı tahtına küçük yaştaki II. Mehmet geçmiştir. Haçlıların harekete geçmesi üzerine devlet adamlarının isteğiyle II. Murad tekrar tahtına çıkmıştır. II. Murad, 1444'te Varna'da Haçlıları bozguna uğratmıştır. (Görsel 2.22).

Görsel 2.22
Varna Savaşı sonrası (Gravür)

Varna'daki mağlubiyetin öcünü almak ve Türkleri Balkanlardan atmak için Avrupa'da yeni bir Haçlı birliği oluşturulmuştur. Karamanoğulları ve Sırbistan'dan yardımcı kuvvetler alan II. Murad, hilal taktiğini uygulayarak Haçlıların büyük bir kısmını Kosova'da imha etmiştir. 1448'de yapılan II. Kosova Meydan Muharebesi sonucunda, Türklerin Balkanlardaki hâkimiyeti kesinleşmiş ve Avrupalılar savunmaya çekilmiştir.

Rumeli topraklarını sadece fetih yoluyla yurt edinemeyeceğinin farkında olan Osmanlılar, bölgede iskân politikasını esas almıştır. İskâna öncülük edenler; gaziler, aşiret reisleri ve mensupları, akıncı beyleri, dervişler ve Tımarlı Sipahiler olmuştur. Anadolu'nun dinî ve iktisadi hayatında önemli yer tutan Gaziyân- ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm ve Bâcıyân-ı Rûm gibi zümreler, Rumeli'nin fethinden sonra gönüllü olarak bölgenin İslamlaşmasını ve imarını sağlamıştır. Fethedilen bölgelere yerleştirilen Müslümanlar arasındaki dervişler, sonradan kurulacak olan köylerin ve şehirlerin çekirdeğini oluşturmuştur. Dervişler, kurmuş oldukları zaviye ve tekkeler vasıtasıyla bölgenin gayrimüslimlerini etkilemiştir. Böylece Osmanlıların bölgeyi fethetmesinden önce halkı psikolojik olarak fethe hazır hâle getirmiştir. Yerleştikleri bölgelerin imar ve iskânına dervişler öncülük etmiştir. Dervişler, boş topraklar üzerinde kurdukları zaviyelerle Anadolu'dan gelen nüfus kitlelerinin sevk ve iskânını organize etmiştir. Bir nevi devlet görevlisi olan bu dervişlere; devlet, geçimleri için bazı imtiyazlar vermiştir. Ayrıca devlet, aşiretlere iskânı yaydıkları bölgelere, kendi adlarını verme hakkı tanımıştır. Rumeli'ye iskân edilen Türkmenler; buralarda han, hamam, köprü, medrese, zaviye, imaret, tekke, cami ve mescit gibi Türk İslam eserleri inşa etmiş ve böylece Balkanları bir Türk yurdu hâline getirmiştir (Görsel 2.23).

Görsel 2.23
Mostar Köprüsü (Saraybosna)

Osmanlı Devleti, Balkanlarda kalıcı olmak için hangi politikaları uygulamıştır?

CEVAPLAYALIM

2.5. TÜRK SİYASİ BİRLİĞİNİ SAĞLAMA FAALİYETLERİ

TARTIŞALIM

Yıldırım Bayezid Dönemi'ne kadar Osmanlı Devleti'nin beyliklere karşı farklı politikalar izlemesinin sebepleri neler olabilir?

Bizans sınırında küçük bir uç beyliği olarak ortaya çıkan Osmanlılar, ilk dönemlerinde Anadolu'daki diğer beylikler ile iyi geçinme siyaseti benimsemiştir. Osmanlılar gerek izledikleri bu siyasetle gerekse Bizans'a karşı girişilen gaza mücadelesiyle diğer beyliklerden farklı bir yerde olmuştur.

Görsel 2.24
I. Murad'ı şehit eden Sırp askerinin yakalanması (Minyatür)

Batı Anadolu'da, Germiyanoğulları'nın üstünlüğünü kaybetmeye başlamasıyla birlikte Karamanoğulları kendilerini Türkiye Selçuklularının vârisi olarak görmüştür. Fakat Osmanlılar, gaza siyaseti sayesinde, diğer beyliklerin ve Türkmenlerin takdirini toplamıştır. Bizans'a karşı kazanılan zaferler, Osmanlıların itibarını yükseltmiştir. Osmanlıların bu yükselişini fark eden Karamanoğulları, diğer beylikleri de organize ederek Osmanlıların siyasetine benzer bir politika izlemeye başlamıştır. Örneğin Karamanoğulları, diğer beylikler üzerinde hâkimiyet kurmak için Memlûkluların da desteğiyle 1367'de Latinlerin elindeki Gorigos Kalesi üzerine sefer düzenlemiş ancak başarısız olmuştur.

Karamanoğulları'nın Anadolu'da birliği sağlama siyaseti, 1387'de Osmanlılara mağlup olmalarıyla son bulmuştur. Bu olaydan sonra Anadolu'da siyasi birliği sağlayabilecek devletin Osmanlı Devleti olduğu ortaya çıkmıştır.

Yıldırım ve Anadolu Politikası

Osmanlılarda başlangıçtan itibaren özenle takip edilen beylik politikasında ilk aşama, I. Murad zamanında "vassallık" şeklinde Batı Anadolu beyliklerini Osmanlı himayesine almak olmuştur. Yıldırım Bayezid zamanında başlayan ikinci aşamada ise Batı Anadolu beylikleri doğrudan merkeze bağlanmış ve eski beyler tasfiye edilmiştir. Vassallık statüsü ile Osmanlı'ya bağlı beyler, I. Kosova Savaşı'nda yardımcı kuvvetler göndermişse de I. Murad'ın şehadeti (Görsel 2.24) sonrası Karamanoğulları'nın harekete geçmesi, beyliklere yönelik bu politikada köklü değişikliğe neden olmuştur. Sonuçta, 1389-1390 yıllarında Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamit, Germiyan beylikleri doğrudan Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Karamanoğulları ve Candaroğulları ile Kadı Burhaneddin Devleti baskı altına alınmış ve Yeşilırmak Vadisi'nde mahallî beyler de Osmanlı hâkimiyetini tanımıştır. Beylik topraklarını birer birer Osmanlı sancağı hâline getirmeye başlayan Yıldırım Bayezid, eski beylere Osmanlı tımar sistemi içerisinde geçinebilecekleri mülk topraklar da vererek tepkileri azaltmayı ve bir denge unsuru oluşturmayı da ihmal etmemiştir (Emecen, 2016, s.77-86'dan düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Yıldırım Bayezid'in Anadolu beylikleri ile ilgili politikaları nelerdir?

Anadolu'da siyasi birliği sağlamak isteyen Osmanlılar, diğer beyliklerin iç meselelerinden faydalanmıştır. Osmanlılar, Anadolu beyliklerinde taht mücadelesi ortaya çıktığında kendi siyasetine uygun olan kişiyi desteklemiş ve onun beyliğin başına geçmesini sağlamıştır. Şartlar oluştuğunda da Osmanlılar, bu beyliğin topraklarını kendi topraklarına katmıştır. Örneğin Orhan Bey, Karesioğulları Beyliği'ndeki taht mücadelelerine karışarak bu beyliği Osmanlı hâkimiyetine almıştır.

Osmanlılar, Anadolu Türk beyliklerinin topraklarını sadece savaş yoluyla değil farklı yollarla da ele geçirmiştir. Germiyanoğulları'nın, Karamanoğulları ile mücadelesinde Germiyanoğlu Süleyman Bey, Osmanlıların desteğini almayı amaçlamış ve kızını, I. Murad'ın oğlu Bayezid ile evlendirmiştir. Bu evlilik sonrasında Kütahya, Emet, Simav ve Tavşanlı çeyiz olarak Osmanlılara verilmiştir. Hamitoğulları da Karamanoğulları'nın baskısı sonucunda Osmanlılara yaklaşma ihtiyacı hissetmiştir. Bu nedenle Hamitoğulları, 1381-1382'de Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç ve Karaağaç'ı 80 000 altın karşılığı Osmanlılara bırakmıştır.

CEVAPLAYALIM

Hamitoğullarının Osmanlı Devleti'ne topraklarını satma nedenleri nelerdir?

Osmanlıların Anadolu'daki siyasi birliği kurma mücadelesinde Sultan I. Murad ve Yıldırım Bayezid dönemleri oldukça önemlidir. Sultan I. Murad Dönemi'nde beylikler, Osmanlı hâkimiyeti altında toplanmaya başlamışsa da bu tabiyet tüm beylikler üzerinde tam bir hâkimiyet şeklinde olmamıştır. Sultan I. Murad; beyliklerin, Osmanlılar ile iyi ilişkiler kuran beylerini yönetimde bırakmayı uygun bulmuştur. Böylelikle Osmanlı hâkimiyetini tanıyan beylikler, kendi yapılarını da korumuştur. Yıldırım Bayezid Devri'nde (Görsel 2.25) ise artık Osmanlılar, merkezî otoriteyi sağlamak için beylikler üzerinde tam hâkimiyet kurmuştur. Bu süreçte, eski beylerin tasfiyesine önem verilmiş ve bu sayede beyliklerin bir daha elden çıkma ihtimalleri ortadan kaldırılmak istenmiştir.

Görsel 2.25
Yıldırım Bayezid'in Kosova'da tahta çıkışı (Minyatür)

Osmanlılarda, beyliklere karşı izlenen politikalardan birisi de ele geçirilen önemli beyliklerin merkezine bir şehzadenin sancakbeyi olarak gönderilmesidir. Böylece bir bey liderliğinde idare edilmeye alışan halkın, kendi beyleri yerine Osmanlı şehzadesi tarafından yönetilerek onurlandırılması ve halkın Osmanlı Devleti'ne ısındırılması amaçlanmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Osmanlı Devleti'nde beyliklerin ele geçirilmesinden sonra vakit geçirmeksizin bölgenin tahriri yapılmış (kayıt altına alınmış) ve ardından da bölge için ihtiyaç duyulan esaslar eklenerek kanunnameler düzenlenmiştir. Bu, Osmanlı Devleti'nin o bölgede hâkimiyet kurduğu anlamına gelmektedir. Başlangıçta ele geçirilen bölgenin eski kanunlarını ya olduğu gibi kabul eden ya da kısmi değişiklik ile yetinen devlet, daha sonra gerektiğinde eski kanunları tamamen değiştirmiştir.

2.6. TÜRK DEVLETLERİNİN LİDERLİK MÜCADELESİ

TARTIŞALIM

Aynı dönemde yaşamış Türk devletlerinin birbirleriyle mücadele etmesinin sebepleri neler olabilir?

Türk hükümdarlarının, dünyadaki diğer devlet ve milletleri hâkimiyeti altına alarak yönetmesi fikrine "Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi" denmiştir. Türk tarihinde, devlet kurma ve yönetme yetkisinin ilahi olarak hükümdara verildiğine inanılmış ve buna kut inancı denmiştir. Oğuz Kağan Destanı ve Kök Türk Kitabeleri'nde de geçen kut inancı gereği, Türk kağanının sadece Türklerin değil tüm dünyanın hükümdarı olduğuna inanılmış ve fetihler de bunun için gerçekleştirilmiştir. Bilge Kağan; kitabelerde "Türk Tanrısı, Türk milleti yok olmasın diye beni kağanlığa oturttu." diyerek bu anlayışı dile getirmiştir.

Görsel 2.26
Oğuz Kağan (Temsilî)

Oğuz Kağan'a (Görsel 2.26) göre gök, Türk devletinin otağı, güneş ise bayrağıdır. Türk inanışına göre Türk kağanı, göğün altındaki bütün ülkelerin hükümdarı gibi düşünülmüş ve bu durum Hun, Kök Türk ve Selçuklu devlet geleneğinde çok açık bir motif olarak işlenmiştir. Kaşgarlı Mahmut bunu "Tanrı devlet güneşini Türklerin burcunda doğdurmuş, göklerdeki dairelere benzeyen devletleri onun saltanatı etrafında döndürmüş, yeryüzünün hâkimi yapmıştır." şeklinde ifade etmiştir.

Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi, İslamiyet'in kabulünden sonra Nizam-ı Âlem fikri ile birleşerek Osmanlı Devleti tarafından ileri seviyeye taşınmıştır. Türklerde hiçbir devirde önemini yitirmeyen bu ideal, Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devri'nde Yıldırım Bayezid ile Timur'u karşı karşıya getirmiştir. Osmanlı Devleti, Yıldırım Bayezid zamanında Anadolu'nun büyük bir bölümünde hâkimiyet kurarak merkezî otoritesini Türk beyliklerine kabul ettirmiştir. Bu dönemde İstanbul'u da fethetmek isteyen Osmanlılar, doğudan gelen Timur tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır.

Görsel 2.27
Timur'un Türbesi (Semerkant)

ÖRNEK METİN

Timur Kimdir?

1336'da Maveraünnehir'de doğan Timur, Moğollar'ın Barulas Boyu'na mensuptur. Timur'un babası, Çağataylar'a bağlı Barulas Boyu'nun beyidir. Timur Devleti idari teşkilat, askerî sistem ve hukuki yapı olarak Moğol devletleri ile benzerlik göstermiştir. Timur'un sarayında Türkçe konuşulmuş, Türk âdet ve gelenekleri uygulanmıştır. Bu yüzden tarihçiler, Timur'u Türkleşmiş Moğol olarak niteler. 1405 yılında Timur, Büyük Çin Seferi'ne hazırlanırken Otrar'da ölmüştür. Timur'un türbesi (Görsel 2.27) Semerkant'tadır (Afyoncu, 2016, s.83-84'ten düzenlenmiştir).

Timur, Anadolu'ya gelmeden önce Karadeniz'in kuzeyine seferler düzenleyerek Altın Orda Devleti'nin parçalanmasına neden olmuştur. Cengiz Han'ın torunu Batuhan tarafından kurulan Altın Orda Devleti, Rus Knezlikleri'nin Karadeniz'e inmesini engelliyordu. Altın Orda Devleti'nin yıkılmasıyla Rusların, güney ve doğuya yayılmasının önü açılmış ve zamanla Moskova Knezliği güçlenerek Rus Çarlığı hâline gelmiştir.

Ankara Savaşı

Batı'daki durumunu 1396 Niğbolu Zaferi ile kuvvetlendirmiş olan Yıldırım Bayezid, yönünü İstanbul'a çevirmiş ve Bizans'ı ortadan kaldırmak üzere harekete geçmiştir. 1393'te Bağdat'ı alarak buradaki Celâyirlilere son veren Timur; İran, Kafkasya ve Azerbaycan'ı ele geçirerek topraklarını batı yönünde genişletmiştir. Timur, Celâyirli ve Karakoyunlu Devleti'nin topraklarını ele geçirince Celâyir Hükümdarı Ahmet ve Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf, Yıldırım Bayezid'e (Görsel 2.28) sığınmıştır.

Görsel 2.28
Yıldırım Bayezid
(Temsilî)

1400 yılında Anadolu'ya giren Timur, Sivas'ı işgal ederek yağmalamıştır. Memlûkluların iç karışıklıklar içinde bulunmasından istifade eden Timur, güneye yönelerek Suriye'yi topraklarına katmış ve Bağdat üzerinden Tebriz'e geri dönmüştür. Sivas'ın yağmalanmasından sonra Timur ile Yıldırım Bayezid'in arası açılmıştır. Ankara Savaşı'nın sebeplerinden birisi de Yıldırım Bayezid'in Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlarken topraklarını aldığı beylerin Timur'a sığınmasıdır. Suriye Seferi sırasında, Yıldırım Bayezid'e gönderdiği mektuplarda Timur; Yıldırım Bayezid'den kendi hâkimiyetini tanımasını, Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf'un kendisine teslim edilmesini, şehzadelerden birinin rehine olarak kendisine gönderilmesini ve Anadolu beylerinden alınan toprakların eski sahiplerine geri verilmesini istemiştir. Timur'un isteklerini Yıldırım Bayezid'in reddetmesi üzerine Timur (Görsel 2.29), büyük bir ordu ile Anadolu'ya girmiş, Ankara'ya kadar ilerlemiştir.

Osmanlı ordusu bu gelişmeler üzerine harekete geçmiş ve Ankara yakınlarındaki Çubuk Ovası'nda iki ordu savaş düzeni almıştır. Yıldırım Bayezid'in ordusunda Kapıkulu askerlerinin yanında, Sırp kuvvetleri, Ulahlar ve ele geçirilen Anadolu beyliklerinin kuvvetleri ile az miktarda Tatar kuvveti bulunuyordu. Bu savaşta Timur adına fark yaratan unsur ise ordusunda eğitimli savaş fillerinin bulunmasıdır.

Görsel 2.29
Timur'un Anadolu'ya gelişi
(Minyatür)

BİLİYOR MUSUNUZ?

Timur, 1398 yılında Hindistan üzerine sefere çıkmış, bu seferden ganimetler ve çok sayıda fil ele geçirmiştir. Bu filleri daha sonra ordusunda kullanmış ve filler sayesinde Timur'un ordusu çok başarılı olmuştur.

Türkmen beyliklerinin askerleri savaş sırasında eski beylerinin Timur tarafında olduğunu görünce saf değiştirmiştir. İki ordu arasında yapılan savaşı 28 Temmuz 1402'de Timur kazanmıştır. Yıldırım Bayezid esir düşmüş ve Akşehir'de vefat edene kadar esaret altında kalmıştır (Görsel 2.30). 9 Mart 1403'te vefat eden Yıldırım Bayezid'in nasıl vefat ettiği tartışmalı bir konudur. Birçok tarihçi, ateşli humma hastalığından öldüğünü belirtmektedir.

Görsel 2.30
Yıldırım Bayezid'in esareti (Temsilî)

Ankara Savaşı sonucunda Timur, Türk beyliklerine eski topraklarını geri vermiş ve böylece Anadolu Türk birliği bozulmuştur. Bu savaşın en önemli sonuçlarından birisi de Bizans İmparatorluğu'nun bir müddet daha yaşaması ve İstanbul'un Fethi'nin yarım asır gecikmiş olmasıdır. Ayrıca Osmanlıların Balkanlarda yaptığı fetihler durmuş, Osmanlı Devleti'nin sınırları 1389'daki hâline geri dönmüştür. Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında başlayan taht kavgaları nedeniyle Osmanlı Devleti, Fetret Devri'ne girmiştir.

Fetret Devri (1402-1413)

Osmanlı tarihinde Yıldırım Bayezid'in Ankara mağlubiyeti ile başlayan ve Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında taht kavgaları ile geçen belirsizlik dönemi "Fetret Devri" olarak adlandırılmıştır. Yıldırım Bayezid'in oğullarından Süleyman Çelebi, Rumeli'deki Osmanlı topraklarında hükümdarlığını ilan ederken Çelebi Mehmet Tokat ve Amasya havalisini ele geçirmiş ve burada hâkimiyetini kurmuştur. İsa Çelebi ise Bursa'da hüküm sürmüştür. Fetret Devri'ndeki mücadelelerde Anadolu'da Bursa; Rumeli'de ise Edirne ön plana çıkmıştır. Musa Çelebi de Timur'un desteğiyle Bursa'ya hâkim olmak için kardeşleriyle taht mücadelesine girişmiştir. Yıldırım Bayezid'in dört oğlu arasında süren bu mücadeleyi Çelebi Mehmet 1413'te kazanmıştır. Böylece Mehmet Çelebi 24 yaşında tahta geçerek Fetret Devri denilen ve on bir yıl süren kardeşler mücadelesini bitirmiş ve Osmanlı Devleti'ni yeniden ayağa kaldırmaya başlamıştır. Bununla birlikte Fetret Devri'nde ortaya çıkan meseleler, İstanbul'un Fethi'ne kadar devam etmiş, devlet kargaşa ortamından ancak İstanbul'un Fethi ile tam olarak kurtulmuştur.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Fetret Devri'nde hükümdarlığı sekiz sene yedi ay kadar süren Şehzade Süleyman Çelebi; savaşlardaki üstün kabiliyeti, cömertliği ve ilim adamlarını himayesiyle meşhur olmuştur. Edirne Sarayı, onun zamanında âlim, şair ve sanatkârlarla dolmuştur. "İskendernâme" yazarı Ahmedî ve "Mevlid" yazarı Süleyman Çelebi bunlardandır. Süleyman Çelebi'nin hâkimiyeti Rumeli topraklarıyla sınırlı kalmıştır.

Fetret Devri'ndeki siyasi boşluktan en çok faydalanan Anadolu beylikleri olmuştur. Timur, Yıldırım Bayezid'i mağlup ettikten sonra Anadolu'da güçlü bir Osmanlı Devleti bırakmak istemediği için bu beylere topraklarını geri vermiş ve beylikleri kendine bağlamıştır. Bu yüzden Anadolu'nun Türk siyasi birliği parçalanmış ve Timur, Şehzade Mustafa'yı da yanına alarak Semerkant'a geri dönmüştür.

Timur'un, Ankara Savaşı'ndan sonra Şehzade Mustafa'yı yanında götürmesinin amacı nedir?

CEVAPLAYALIM

Timur sayesinde eski topraklarını tekrar ele geçiren Türkmen aileler, Osmanlı şehzadelerinin Fetret Devri'ndeki iktidar kavgasına müdahil olmuş ve kendi adaylarını destekleyerek Osmanlıların güç kaybetmesine neden olmuştur. Türkmenler, şehzadelerden birinin otoriteyi kurarak tekrar Osmanlı Devleti'nin güçlenmesini istemedikleri için bir denge siyaseti izlemiştir.

Görsel 2.31
II. Murad (Minyatür)

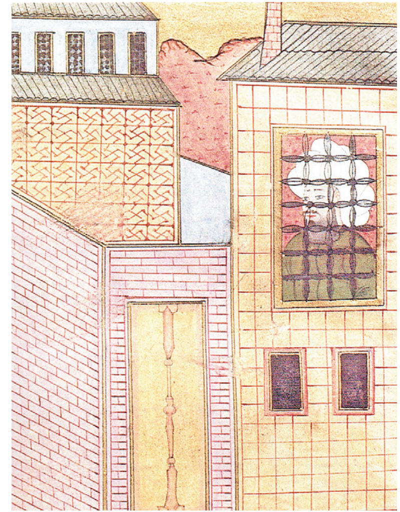
Ankara Savaşı'ndan sonra Aydınoğulları, Karamanoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları, Hamitoğulları gibi beylikler yeniden kurulmuştur. Bu beyliklerden Saruhanoğulları'na Çelebi Mehmet; Aydınoğulları, Menteşeoğulları ve Hamitoğulları'na II. Murad (Görsel 2.31); Karamanoğulları'na ise II. Bayezid son vermiştir. Karesioğulları Beyliği ise bu süreçte Osmanlı Devleti'nden ayrılmamıştır.

Ankara Savaşı, beylikler arasında çok farklı sosyal değişimlere neden olmuştur. Bu savaş, Anadolu'da Türkmen beylikleri arasında unutulmaya yüz tutmuş olan aşiret geleneklerini yeniden canlandırmıştır. Bunun için Osmanlılar, bu savaştan sonra Oğuz şeceresinde önemli bir yere sahip olan Kayı Boyu'na mensup olduklarını her vesilede tekrar etmiş hatta silah ve paraların üzerine Kayı damgası vurmaya başlamıştır. Bundaki amaç, Ankara Savaşı sonrasında tekrar kurulan beylikler arasında Osmanlıların, Türklüklerini ve Timur'dan daha üstün olduklarını vurgulama ihtiyacı hissetmesidir.

Şeyh Bedreddin Olayı

Şeyh Bedrettin Olayı, Osmanlı Devleti'ni Çelebi Mehmet Devri'nde zor duruma sokan gelişmelerden biridir.

Siyasi ihtirasları sebebiyle Çelebi Mehmet tarafından kazaskerlikten alınmayı kabullenemeyen Şeyh Bedreddin, görünüşte dinî-tasavvufi, gerçekte ise siyasi teşkilatlanmayı sağlamak üzere harekete geçerek yoğun bir propaganda faaliyetine girişmiştir. Şeyh Bedreddin'in etrafında kısa sürede geniş bir mürit ve sempatizan kitlesinin oluşması, Osmanlı Devleti'nin tepkisine neden olmuştur. Bu tepki sonucunda yakalanmaktan korkan Şeyh Bedreddin, Anadolu'ya kaçmıştır. Şeyh Bedreddin ve müritlerinden Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal'in başarıları üzerine Çelebi Mehmet isyancılar üzerine büyük bir kuvvet göndermiştir. Osmanlı kuvvetleri, isyancıları dağıtarak Şeyh Bedreddin'i yakalamıştır (Görsel 2.32) ve yargılanmasının ardından Şeyh Bedreddin, 1420'de Serez'de idam edilmiştir.

Görsel 2.32
Şeyh Bedreddin'in yakalanarak tutsak edilmesi (Minyatür)

BİLİYOR MUSUNUZ?

Edirne yakınlarında, bugün Yunanistan topraklarında bulunan Simavna kasabasında doğan Şeyh Bedreddin, babasının yanında eğitime başlamış Kahire, Şam, Halep gibi dönemin ünlü kültür merkezlerinde uzun süre ilim tahsil etmiştir. Edirne'ye döndükten sonra Osmanlı tahtını kardeşleri ile paylaşarak saltanat süren Musa Çelebi'nin takdirini kazanan Şeyh Bedreddin, kazaskerliğe tayin edilmiştir. Fakat Çelebi Mehmet'in (Görsel 2.33) Osmanlı tahtını ele geçirmesi üzerine bu görevinden azledilerek 1 000 akçe maaşla İznik'te göz hapsine alınmıştır.

Bu tarz isyanların genel karakterine bakıldığında seyri ve neticesi ne olursa olsun çevresine topladıkları insanlardan ziyade isyanların liderlerinin açık ve gizli amaçları olduğu görülmüştür. Bu kişiler, yaşadıkları dönemdeki siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntıları kullanarak kendi menfaatleri doğrultusunda isyan etmiştir. Dolayısıyla bu tür isyanlar toplumun sıkıntılı dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Örneğin Bâbailer Ayaklanması, Türkiye Selçuklu Devleti'nin; Şeyh Bedreddin İsyanı da Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasi çalkantılar yaşadığı dönemlerde ortaya çıkmıştır.

Görsel 2.33
Çelebi Mehmet (Temsilî)

Bâbailer Ayaklanması'na benzer özellikler taşıyan Şeyh Bedreddin Olayı da Fetret Devri'nde yaşanan taht kavgaları nedeniyle Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik buhranların sonucunda ortaya çıkmıştır. Buhranlı dönemlerde halka, içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtarılacaklarını söyleyen isyancılar, eşitlikçi anlayışın hâkim olduğu bir toplumsal düzen kuracaklarını vaat ederek taraftar toplamış ve siyasal iktidarı ele geçirmeyi amaçlamıştır.

TARTIŞALIM

İsyanları organize eden liderlerin açık ve gizli amaçları neler olabilir?

YORUMLAYALIM

II. Murad'ın Tahttan Çekilişi

II. Murad, Edirne-Segedin Anlaşması ile Macar Kralı ve Sırp Despotu'na bir daha Tuna Nehri'ni geçmeyeceğine dair söz vermiştir. Aynı yıl Karamanoğulları ile de bir antlaşma yaparak Beyşehir, Seydişehir, Oklukhisarı ve Akşehir'i Karamanoğulları'na bırakmıştır. Sınırlarda barış ortamını tesis etmeye çalışan II. Murad aslında son dönemde ilerlenen bölgelerden geri çekilmiş oldu. Bu kayıplardan sonra artan muhalefet Sultan'ı bunaltmış, çok sevdiği büyük oğlu Alâeddin Ali Çelebi'nin vefatıyla da sarsılan Sultan, Ağustos 1444'te tüm yetkilerini oğlu II. Mehmet'e bırakarak Bursa'da inzivaya çekilmiştir (Emecen, 2016, s. 120'den düzenlenmiştir).

II. Murad'a karşı devlet ileri gelenleri arasında oluşan muhalefetin sebepleri neler olabilir?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A

Aşağıdaki terimleri birer cümleyle açıklayınız.

Jeopolitik : ....

Tekfur : ....

Yahşi Fakih Menâkıbnamesi : ....

Bâbailer Ayaklanması : ....

İstimâlet Politikası : ....

B

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu ile ilgili farklı rivayetlerin olmasının sebepleri nelerdir?
2. Osmanlı Beyliği'nin Rumeli'ye geçişini sağlayan olaylar nelerdir?
3. Osmanlı Beyliği iskân politikasını uygularken hangi hususlara dikkat etmiştir?
4. 1402 Ankara Savaşı'na ortam hazırlayan gelişmeler nelerdir?

C

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Osmanlı Beyliği'nin kurulup gelişmesinde;

I. gazilerin fetihleri,
II. Anadolu'nun siyasi yapısı,
III. diğer beyliklerin destekleri

durumlarından hangileri etkili olmuştur?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) I, II ve III

2. Osmanlıların, Bizans sınırında varlığını koruması ve geliştirmesinde;

I. fetih siyaseti,
II. iskân siyaseti,
III. istimâlet siyaseti

durumlarından hangileri etkili olmuştur?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) I, II ve III

3. Aşağıdaki durumlardan hangisinin Osmanlı Devleti'nin kurulup gelişmesinde etkili olduğu söylenemez?

A) Gaza ruhu ile Bizans üzerine seferler yapılması
B) Anadolu Türk siyasi birliğini sağlaması
C) Türkiye Selçuklu Devleti'nin zayıflaması
D) Art arda yetenekli padişahların yönetime gelmesi
E) Gaziyân- ı Rûm ve Bâcıyân-ı Rûm gibi askerî, sosyal ve iktisadi grupların varlığı

4. Aşağıdaki savaşların hangisinde Haçlı İttifakı'na karşı Osmanlı kuvvetlerinin yanında diğer Anadolu beyliklerinin kuvvetleri de yer almıştır?

A) Koyunhisar
B) Maltepe
C) I. Kosova
D) Sazlıdere
E) Çirmen

Ç

İstimâlet Politikası

“Osmanlı Beyliği’nin inşasında, bir buçuk asır sonra da dünya devleti gücüne erişmesinde ve uzun ömürlü oluşunda etkili olan unsurların en önemlilerinin adalet, vicdan, müsamaha ve istimâlet kavramları olduğu rahatlıkla söylenebilir. Osmanlı padişahlarının, devletin kuruluşundan itibaren yönetim siyasetlerini bu dört temel ilkeye dayandırdıkları anlaşılmaktadır. Osmanlı toplumunda bu kavramlardan müsamaha, en azından beş buçuk yüzyıl boyunca geçici bir his olarak kalmamış, aksine devlet ve toplum hayatının bir gerçeği olarak kabul edilmiştir. Çeşitli din, dil, milliyet ve kültüre mensup zümrelerden meydana gelen Osmanlı toplumu, hiçbir ayrım yapılmaksızın, eşitlikçi bir anlayışla huzur ve barış içerisinde yönetilmeye çalışılmıştır. Dinler arası çatışmayı ve hoşnutsuzluğu körükleyecek haksız bir uygulama söz konusu olmamıştır (Görsel 2.34, 2.35 ve 2.36). Çeşitli dinî grupların, XIX. yüzyıla kadar Osmanlı yönetimine karşı herhangi bir başkaldırı hareketinin olmayışı, devlet yönetiminde söz konusu kavramların titizlikle uygulandığının en önemli göstergesidir (Öztürk, 2014, s.5-6’dan düzenlenmiştir).”

Görsel 2.34
Cami

Görsel 2.35
Sinagog

Görsel 2.36
Kilise

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. Osmanlı Devleti’nin kuruluştan itibaren uyguladığı yönetim politikaları hangi temel ilkelere dayanmaktadır?
2. Osmanlı toplumunda istimâlet, adalet gibi kavramların geçici bir his olmaması hangi sonuçları ortaya çıkarmış olabilir?
3. Osmanlı Beyliği’nin dünya gücü hâline gelmesinde etkili olan unsurları nelerdir?
4. Osmanlı Devleti’nin kuruluştan itibaren uyguladığı yönetim politikalarının gerekçeleri neler olabilir?
5. **Osmanlı Devleti’nin uzun ömürlü olmasında;**

   I. adalet,
   II. iltimas,
   III. istimâlet

   durumlarından hangilerinin etkili olduğu söylenebilir?

   A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
   D) I ve III E) II ve III

6. **Toplumu huzur ve barış içerisinde yönetmek isteyen Osmanlı Devleti, aşağıdakilerden hangisini sürekli bir devlet siyaseti hâline getirmemiştir?**

   A) Adalet B) İskân C) Vicdan
   D) Müsamaha E) İstimâlet

Yıldırım Bayezid

Osmanoğullarının dördüncü hükümdarı olan I. Bayezid gerek Osmanlı kaynaklarında, gerekse Batı kaynaklarında isminden ziyade "Yıldırım" unvanıyla anılır. Bazı Fransız yazarlar bu unvanının yerine "Şimşek" kelimesini kullanırlar. Sultanın daha şehzadeliği döneminden itibaren katıldığı savaşlarda gösterdiği cesaret ve süratli hareketlerinden dolayı kendisine bu lakab verilmiştir.

Hayatı ve faaliyetleri incelendiğinde I. Bayezid'in "Yıldırım" unvanını, en az ismi kadar, taşımaya layık bir hükümdar olduğu görülür. Zira Rumeli ovalarında at koştururken izlediğimiz Yıldırım'ın aynı yıl Anadolu bozkırlarında yeni bir seferde karşımıza çıkması, dönemin ulaşım imkânları göz önüne alındığında, akıllara durgunluk vermektedir. Yıldırım'ın bir yıl içinde Anadolu'dan Rumeli'ye yedi defa geçtiği rivayet edilir (Afyoncu, 2016, s.72'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. I.Bayezid'in "Yıldırım" lakabıyla anılma sebepleri nelerdir?
2. I. Bayezid için "Yıldırım" lakabından başka hangi unvan kullanılmıştır?
3. Yıldırım Bayezid'in faaliyetlerinin Osmanlı Devleti'nin siyasi hayatına etkileri nelerdir?
4. Yıldırım Bayezid'in aynı yıl içerisinde hem Anadolu hem de Rumeli topraklarına seferler düzenlemesinin sebepleri neler olabilir?
5. Yıldırım Bayezid'in fetih politikaları göz önüne alındığında bu politikaların akıllara durgunluk vermesinin nedenleri nelerdir?

İskân Siyaseti

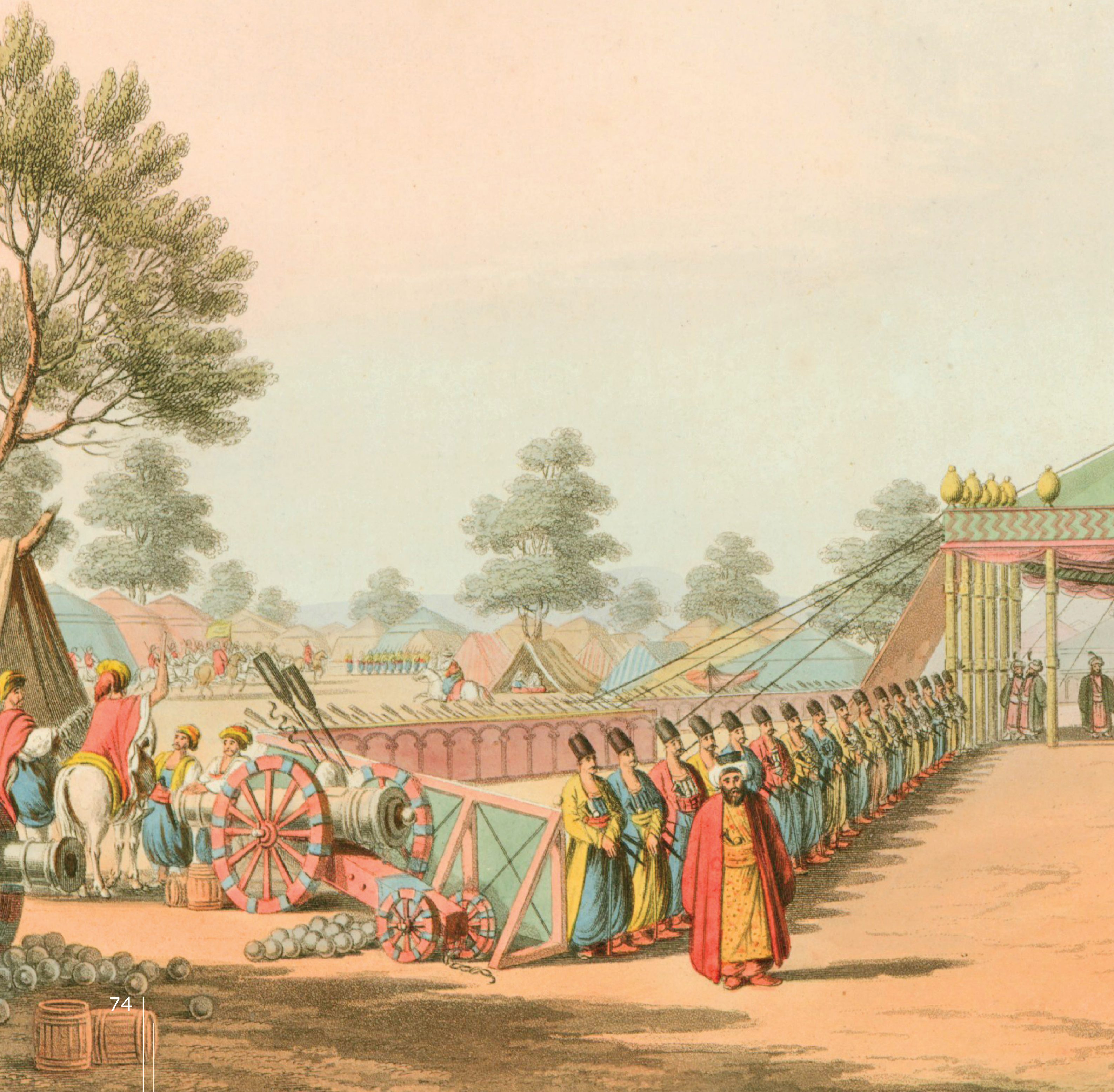
Osmanlıların bir dünya devleti olmasını sağlayan nedenlerin başında sağlam bir iskân siyaseti izlemesi gelmektedir. İskân; yerleşik veya konar-göçer grupları kendilerinin veya devletin isteği doğrultusunda belli bir yöreyi Türkleştirmek, İslamlaştırmak, şenlendirmek veya güvenliği sağlamak gibi nedenlerle başka bir bölgeye yerleştirme faaliyetlerine verilen isimdir. Osmanlı'nın uygulamış olduğu iskân politikası, sadece nüfusun yerleştirilmesi olarak görülmemelidir. Yerleştirme işleminin yanında fethedilen yerlerde yol, su, cami, kervansaray gibi bayındırlık faaliyetleri de yürütülmüş ve bu toprakların vatanlaşması sağlanmıştır. İskânlar gelişigüzel değil belirli bir plan-program çerçevesinde gerçekleşmiştir. Mesela iskân mahallerine bir hükûmet konağı yapılarak hem merkezi otorite hissettirilmiş hem de vatandaşın kolayca arz-ı hâlini bildireceği bir makam bulundurulmuştur. Ülkenin her köşesinin şen ve mamur edilmesi iskânın ana hedefleri arasında yer almıştır (Kalaycı-Kızılkaya, 2012, s.361-368'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. Osmanlı Devleti'nin dünya devleti olmasında iskân siyasetinin etkileri neler olabilir?
2. Fethedilen bölgelerin şenlendirilmesi için devlet hangi faaliyetleri gerçekleştirmiştir?
3. "Arz-ı hâl" ne demektir?
4. İskân siyaseti fethedilen bölgelerin vatanlaşmasını hangi yollarla sağlamıştır?
5. Konar-göçerler niçin iskân ettirilmiş olabilir?
6. Günümüzde ülkelerarasında yaşanan göç hareketlerine örnek veriniz.

3. ÜNİTE

DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER

NELER ÖĞRENECEĞİZ

- Beylik Dönemi'nde Osmanlı askerî gücünün farklı muharip unsurlardan meydana geldiğini
- Devşirme Sistemi ve Yeniçeri Ocağının Osmanlı devletleşme sürecine etkisini
- Tımar Sistemi'nin siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan özelliklerini

ÜNİTE KONULARI

3.1. BEYLİK DÖNEMİ'NDE OSMANLI'NIN ASKERÎ GÜCÜ

3.2. TIMAR SİSTEMİ

3.3. YENİÇERİLER VE DEVŞİRME SİSTEMİ

KAVRAMLAR

- Alplık
- Gazilik
- Reaya
- Muharip
- Yeniçeri Ocağı
- Devşirme Sistemi
- Tımar Sistemi
- Tımarlı Sipahi

HAZIRLANALIM

1. Türkler için "ordu-millet" tabirinin kullanılmasının sebepleri nelerdir?
2. Osmanlı Devleti asker ihtiyacını hangi yollarla karşılamıştır?
3. Osmanlı ordusunda maaşlı askerlerin yanında toprağa bağlı Tımarlı Sipahilerin de kullanılmasının sebepleri nelerdir?

Ünite Kapak Görseli: Osmanlı Ordugâhı

3.1. BEYLİK DÖNEMİ'NDE OSMANLI'NIN ASKERÎ GÜCÜ

TARTIŞALIM

Bizans sınırında küçük bir beylik olarak kurulan Osmanlı Devleti'nin kısa sürede büyümesinin sebepleri neler olabilir?

Osmanlı Devleti, ordu teşkilatı bakımından tarihteki en büyük devletlerden biri olmuştur. XVII. yüzyıla kadar en güçlü askerî yapıya sahip olan Osmanlılar; Asya, Avrupa ve Orta Doğu'nun siyasetini belirlemede önemli rol oynamıştır. Osmanlıların bu başarısında Beylik Dönemi'nden itibaren askerî teşkilatlanmayı geliştirmeye yönelik adımlar atması ve farklı muharip sınıfları en iyi şekilde kullanarak dönemin şartlarına uygun hâle getirmesi etkili olmuştur.

Görsel 3.1
Alplar ve gaziler (Temsilî)

Anadolu'nun uç bölgelerinde toplanan Türkmenler doğuda Moğollara; batıda Bizanslılara karşı gaza hareketinin ön safında mücadele etmiştir. Osman Gazi, Bizans'a karşı savaşan bir alp ve aynı zamanda bir boy beyiydi. Osmanlı Beyliği'nin ilk savaşçı sınıfını, Osman Gazi'nin etrafında gaza ve ganimet amaçlı toplanan alplar ve gaziler oluşturmuştur (Görsel 3.1). Karamürsel Alp, Konur Alp, Gündüz Alp, Akçakoca, Samsa Çavuş gibi alplar bu silsilenin en tanınmışlarındandır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Alp ve gazi özdeş kelimelerdir. Alp, Türklerde "bahadır" diye anılan kahraman savaşçıyı; gazi ise alpın daha çok İslami Dönem'de gaza ile kaynaşmış hâlini anlatır.

Osman Bey'in gazileri ile yaptığı başarılı askerî faaliyetler diğer aşiret Türkmenlerinin de onlara katılmalarını sağlamıştır. Osman Gazi, kendi safında savaşan Türkmen aşiretlerine ganimetlerden pay vermiş ve ele geçirilen topraklara yerleşme hakkı tanımıştır. Bu şekilde elde ettikleri topraklar karşılığında aşiretler, Osman Bey'e tabi olmuş ve savaş zamanlarında atlı askerler göndermiştir. Bunlardan başka Beylik Dönemi'nde, Ahiyân-ı Rûm (Ahiler), Bâcıyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm, Gaziyân-ı Rûm adlarıyla anılan zümrelere mensup kuvvetler de seferlere katılmıştır.

Ahiler, toplumda anlayışlı ve uzlaştırıcı bir tutumla esnaf teşkilatı oluşturmuştur. Ahilik teşkilatının çatısı altına giren esnaf ve sanatkârlar; mesleki, dinî, ahlaki eğitimden farklı olarak askerî talim ve terbiye de görmüştür. Ahilik, Anadolu'da süratle yayılmış, köylerde ve uç bölgelerde büyük nüfuza sahip olmuştur. Osman Gazi, yoldaşları ve alpları da Ahi teşkilatına mensuptur.

Görsel 3.2
Bâcıyân-ı Rûm (Temsilî)

İslamiyet Öncesi Dönem'de binicilik ve atıcılıkta usta olan Türk kadınları, savaşlara erkeklerle birlikte katılmıştır. İslamiyet'e geçişin ardından da bu gelenek sürdürülmüş ve Anadolu'da Bâcıyân-ı Rûm adıyla Ahiliğe denk bir kadınlar teşkilatı kurulmuştur (Görsel 3.2).

Görsel 3.3
Sefere çıkan askerler (Minyatür)

Abdalân-ı Rûm, savaşçı dervişlerin oluşturduğu teşkilattır. Abdal kelimesi, o devirde derviş kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Abdalân-ı Rûm teşkilatı, gaziler (alperenler), Ahiler ve Bâcıyân-ı Rûm ile birlikte büyük fayda sağlamıştır. Ayrı bir teşkilat olarak adlandırılan Gaziyân-ı Rûm ise alpları ifade etmiştir.

Osmanlı askerî teşkilatının temelini, Osman ve Orhan Bey'in sancağı altında toplanan Türkmen savaşçılar oluşturmuştur. Osmanlı Beyliği'nin başlangıçta düzenli askerî birlikleri yani beyliğe bağlı bir ordusu yoktur. Gerektiğinde, gazilerden oluşan ve tamamı atlı olan aşiret kuvvetlerinin bir yerde toplanması sağlanmış ve sefere çıkılmıştır (Görsel 3.3). Savaş bitince bu kuvvetler dağılmış ve herkes işinin başına dönmüştür. İşte ilk fetihleri yapanlar, bu uç Türkmen kuvvetleridir. Uç gazileri; geniş araziyi süratle fethetmiş, köylere hâkim olmuş ve kalelerin etrafına küçük kuleler inşa ederek uzun süren kuşatmalarla buraları teslim almıştır. Bursa, İznik ve İzmit bu şekilde alınmış ve sadece Bursa'nın fethi 10 yıl sürmüştür. Bu yıllarda yapılan fetihlerde, daimî ordunun eksikliği anlaşılmış ve düzenli orduya olan ihtiyaç kendini hissettirmiştir. Çünkü geçici kuvvetler hem vaktinde savaşa gelememiş hem de uzun süren muhasaralara dayanamamıştır. Bu askerî zümreler, dağınık ve askerî disiplinden yoksundur. Oysa fetihlerin sistemli bir şekilde sürdürülebilmesi için düzenli askerî birliklere ihtiyaç vardır.

Görsel 3.4
Alp (Temsilî)

Alplık-Gazilik

Garipname'ye göre alp, dokuz niteliğe sahip olmalıdır (Görsel 3.4). Bunlardan ilki; hiçbir şeyden ürkmemesi ve sağlam duruşlu olmasıdır. "Alperen yüreği, ordunun direği"dir.

İkincisi; pazusunda, kolunda kuvvetli olmaktır.

Üçüncüsü, gayrettir. Alperene gayret lazımdır ki onunla kendi canını umursamamalı yani serden vazgeçmelidir.

Dördüncüsü, attır. Kişinin mademki yüreği ve gücü, gayreti, namusu ve arı vardır, ona layık bir at gerektir ki onunla dört bir yere yetişebilir.

Beşincisi, kalbi ve vücudu örten bir zırh lazımdır ki kılıçla vururlarsa kesmesin, kötü yaydan ok dokunsa geçmesin.

Altıncısı, yaydır. Alperenler eline yay aldıklarında kahramanlıkları dünyaya yayılır.

Yedincisi, kılıçtır. Yay olup da kılıç olmazsa düşmana o kılıcı sallamazsa yalnız ok ve yay ile Alplık olmaz.

Sekizincisi, süngüdür. Kolunda süngü oynatan Alperen, kalbi kalbe aktarandır.

Dokuzuncusu, dosttur. Alpın bunca aleti olup da ardında yürüyen gönüldaşı yoksa bir şey yapamaz.

Bu dokuz nesne her kimde eksiksiz varsa herkes onu Alp adıyla okur (Keskin, 2016, s.301-311).

YORUMLAYALIM

Taşıdığı niteliklere bakıldığında alpların sahip olduğu kişilik özellikleri nelerdir?

İlk Düzenli Birlik: Yaya ve Müsellemler

Osman Bey'in idaresindeki askerî kuvvetler; düzenli savaşan, kuşatmalar yapan askerî birliklerden ziyade akında ve pusuda yetenekli okçu süvarilerden oluşurdu. Osman Bey'in ölümünden kısa bir süre sonra beyliğin sınırlarının hızla genişlemesi, Orhan Bey'i askerî düzenlemeler yapmak zorunda bıraktı. Kaldı ki beylik yapısından çıkıp güçlü bir devlet hâline gelmek için düzenli bir orduya ihtiyaç vardı. Buna göre devamlı savaşa hazır, yaya ve atlı kuvvetlerin bulundurulması gerekiyordu. Fetihlerin devamı için gerekli olan ilk düzenli birlikler, Vezir Alâeddin Paşa ve Bursa Kadısı Çandarlı Kara Halil'in teklifleri doğrultusunda Bursa'nın fethinden sonra oluşturuldu. Türk gençlerinden meydana getirilen bu düzenli birliklerin atsız askerine "yaya" (Görsel 3.5), atlı askerine de "müsellem" adı verildi. Alâeddin Paşa'ya göre askerî sınıfa mensup olan kimseler ve vezirler, özel bir kıyafet giyerek halktan ayırt edilirdi. Bu sebeple bunların giyecekleri elbise ve başlarında taşıyacakları sarığın renk ve biçimi tespit edildi. Buna göre askerlerin "ak börk" (Görsel 3.6) giymeleri kararlaştırıldı.

Görsel 3.5
Yaya (Temsilî)

Orhan Bey Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin askerî teşkilatı hangi birliklerden oluşmaktadır?

CEVAPLAYALIM

Biner kişilik gruplar hâlinde teşkilatlanan yaya ve müsellemlere alınacak askerler, Vezir Çandarlı Kara Halil tarafından Türk gençleri arasından seçilmiştir. Yaya denilen piyade sınıfında her on kişiye bir onbaşı, her yüz kişiye bir yüzbaşı tayin edilmiştir. Müsellem adı verilen atlı birliklerde ise her otuz kişi bir ocağı meydana getirmiştir. Savaş zamanında bu gençlere önce birer, daha sonra da ikişer akçe gündelik verilmiştir. Savaşın olmadığı zamanlarda ise ziraat yapmak üzere kendilerine toprak tahsis edilen yaya ve müsellemler, vergilerden muaf tutulmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk düzenli askerî birliği olan yaya ve müsellem teşkilatı ile fetihler hızlanmıştır. Yaya ve müsellemler, Orhan Bey zamanında hassa ordusu sayılmıştır. XV. yüzyılın ortalarına kadar fiilen silahlı hizmette bulunmuş olan yaya ve müsellemler, Kapıkulu Ocaklarının gelişmesiyle yerlerini onlara bırakmıştır. Daha sonra Osmanlı askerî teşkilatının geri hizmetinde yer alan yaya ve müsellemler; askerî amaçlı köprü ve yol yapımı, kale tamir ve inşası, hendek kazımı gibi işlerde kullanılmıştır.

Görsel 3.6
Ak börk (Temsilî)

Orhan Gazi'nin kurmuş olduğu, yaya ve müsellemlerden sonra mesleği tamamen askerlik olan Azeb teşkilatı kurulmuştur. Azebler, gönüllü Türk gençleri arasından seçilerek eyalet yöneticileri olan beylerbeyi komutası altında seferlere katılmıştır. Böylece devlet, askerliği kendine meslek edinmiş kimselerden oluşan disiplinli, savaşa hazır ve harp kabiliyeti yüksek bir orduya sahip olmuştur. Yeniçeri Ocağının kurulmasından sonra Azebler, öncü birlikler olarak kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı ordusunun savaş düzeninde en ön safta yer alan Azebler, savaş başladıktan sonra yanlara açılarak arkalarındaki topçuların ateş etmelerini sağlamış ve düşmanın paniğe kapılmasına yol açmıştır.

3.2. TIMAR SİSTEMİ

TARTIŞALIM

"Memleket tutmak için çok asker ve ordu lazımdır, askerini beslemek için de çok mal ve servete ihtiyaç vardır, bu malı elde etmek için halkın zengin olması gerekir. Halkın zengin olması için de doğru kanunlar konulmalıdır, bunlardan biri ihmal edilirse dördü de kalır. Dördü birden ihmal edilirse beylik çözülmeye yüz tutar."

Kutadgu Bilig'e göre bir devletin yıkılmasını engellemek için hangi unsurlara dikkat edilmelidir?

Osmanlı Devleti; Balkanlar, Anadolu, Arap Yarımadası ve Kuzey Afrika'yı fethettiğinde farklı ekonomik sistem ve çeşitli kültürlere sahip toplulukları da bünyesine katmıştır. Bu toprakların idaresi ve merkezî otoritenin bu bölgelerde de sağlanması için bir sistemin oluşturulması gerekmiştir. Oluşturulacak sistem hem merkezden uzak toprakların idaresini hem de toprağın işlenmesini sağlamıştır. İşte Osmanlı Devleti daha önce de Büyük Selçuklu ve Memlûklular gibi devletler tarafından kullanılan toprak sistemini geliştirip tımar sistemini ortaya çıkarmıştır.

Görsel 3.7
Tımarlı Sipahi (Temsilî)

Tımar; geçimleri veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memura, vergi toplama yetkisinin devredilmesi anlamına gelmektedir. Tımar sahiplerine ise "ehli tımar veya Tımarlı Sipahi" denilmektedir (Görsel 3.7). Tımar sisteminin uygulanması, dönemin şartları gereğidir. Paranın kullanımı ve naklî, günümüzdeki kadar gelişmediği için merkezî hazineye alınması gereken vergiler hem nakit hem de ürün olarak toplanmıştır. Toplanan bu vergilerin bir kısmı bölgedeki devlet görevlilerinin maaşlarını karşılamak için bırakılmış ve kalan kısmı hazineye aktarılmıştır.

Osmanlı köylüsünün devlete ödediği en önemli ve en yaygın vergi, ürettiği tahıldan alınan öşür vergisidir. Köylü bu vergiyi ürün olarak ödemiştir. Vergilerin nakde çevrilmesi ve merkezde toplanması zor olduğu için Osmanlı Devleti tarım gelirlerinin büyük kısmını sipahilere tımar olarak vermiştir. Böylece Tımarlı Sipahiler aracılığıyla vergilerin tahsil edilmesi sağlanmıştır.

Tımar sisteminin uygulanmasında ilk aşama, fethedilen herhangi bir bölgenin tahririnin yapılarak vergi gelirlerinin belirlenmesidir. Bu gelirler, farklı büyüklükte parçalara ayrılarak ilgili şahısların rütbe ve mevkilerine göre dirlik olarak verilmiştir. Tımar sistemi içerisinde yer alan bu dirlikler gelir durumuna göre has, zeamet ve tımar olarak üçe ayrılmıştır.

CEVAPLAYALIM

Osmanlı Devleti'nin, tımar sistemini uygulamasındaki amaçları nelerdir?

DİRLİKLER

Yaptıkları hizmet karşılığında devlet görevlilerine ve savaşlarda yararlılık gösteren askerlere tahsis edilen gelir kaynaklarına dirlik adı verilir.

HAS

Yıllık geliri 100 000 akçeden fazla olan dirliklerdir. Padişah ve üst derecede görev alan devlet adamlarına verilmektedir. Has sahipleri, dirliğinin her 5 000 akçesi için sefere bir cebelü (atlı asker) göndermekle mükelleftir.

ZEAMET

Yıllık geliri 20 000 ile 100 000 akçe arasında olan dirliklerdir. Zeametler genellikle orta dereceli subaşı, kadı gibi devlet memurlarına verilirdi. Zeamet sahipleri dirliğinin her 5 000 akçesi için sefere bir cebelü gönderirdi.

TIMAR

Yıllık geliri 20 000 akçeye kadar olan dirliklerdir. Savaşlarda yararlılık gösteren askerlere verilirdi. Tımar sahibine Tımarlı Sipahi denirdi. Gelirin ilk 3 000 akçesine kılıç denir ve kılıç hakkı Tımarlı Sipahi'ye aittir. Bunun dışındaki her 3 000 akçesi için Tımarlı Sipahi bir cebelü yetiştirmek zorundadır.

Osmanlı Devleti'nin tarım gelirlerinin büyük bir kısmı tımar sistemi içerisinde değerlendirilmiştir. Buna göre devlet, ziraattan alacağı vergiyi doğrudan asker olan tımar sahiplerine bırakmıştır. Tımarlı Sipahi, toprak üzerinde yaşayan reayadan, devletin belirlediği vergiyi toplama yetkisine sahiptir. Ancak toprağın mülkiyeti devlete aittir. Bu sistemde, Osmanlı Devleti vergi toplamak için masraf yapmamış, bu görevi Tımarlı Sipahi'ye vermiştir. Bununla birlikte Tımarlı Sipahiler, padişahın taşradaki temsilcileri olarak idari yöneticilik görevi de yapmıştır.

Tahrir

Osmanlı Devleti'nde, tımar sisteminin uygulandığı eyaletlerde yapılan sayımlara "tahrir" adı verilir. Tahrir yapmanın esas amacı, eyaletlerdeki nüfus ve gelir kaynaklarını tespit etmek ve bunları devlet görevlilerine, şahıslara ve vakıflara hizmetleri karşılığında; maaş, mülk ve gelir olarak dağıtmaktır. Gelirlerin bu yolla dağıtımı Osmanlılara, merkezî hazineden ödeme yapmaksızın ordu beslemesini, topluma her türlü sosyal hizmet götürmesini kolaylaştırmıştır. XV. yüzyılın ilk dönemlerinde başlayan tahrirler, 20 ile 30 yıllık aralarla XVII. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Bir bölgenin fethi, yeni bir padişahın tahta geçmesi veya savaş, afet gibi gelir toplama ve dağıtımında meydana gelen değişiklikler, yeni bir tahririn yapılmasını gerektiren sebeplerdendir. Tahrir işlemi yapıldıktan sonra iki ayrı deftere (Görsel 3.8) kayıt yapılmıştır (Acun, 2002, s.899-908'den düzenlenmiştir).

Görsel 3.8
Tahrir kayıt örneği

YORUMLAYALIM

Tahrir işleminin devlete sağladığı faydalar neler olabilir?

111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrîr Defterine (Kanûnî Devri) Ait Bir Kayıt.

"Mezkûr karyede her haneden sekizer akça alınur ve her inekden beş akça alınur ve her koyundan ve keçiden buçuk akça alınur ve ser-tagar her beş tagardan buğdaydan ve arpadan altı akça alınur ve cevzekadan ve simsimden her tagardan iki akça alınur ve siteviden ve sayfiden altıdan bir alınur ve cüllah cumesinden beş akça alınur. Sahh. Ve her dişi eşekden iki buçuk akça alınur. Sahh."

cevzekanın	: pamuk kozası	cüllah	: dokumacı
tagar	: buğday ölçüsü	cume	: tamamı
simsim	: susam	sahh	: doğrudur, yanlışsız.
sitevi	: kışlık sebze	Karye	: köy
sayfi	: yazlık sebze	mezkûr	: önceden zikredilen
akça	: Osmanlı parası	ser	: baş, kafa

YORUMLAYALIM

Tahrir kaydını incelediğinizde o dönemle ilgili hangi bilgilere ulaşılabilir?

Osmanlı Toplumunda Askerîler ve Reaya

Görsel 3.9
Osmanlı toplumunda askerî ve reayayı gösteren minyatür

Osmanlı Devleti'nde idari sisteme bağlı olarak bugünkü manada hem askerlik hizmeti yapanlar hem de memur statüsünde bulunanlar askerî sınıfı oluştururdu. Bu sınıfa mensup beylerbeyi, sancakbeyi, Tımarlı Sipahi gibi kişiler vergi vermez ve yaptıkları askerlik hizmetleri karşılığı bir yerin veya köyün vergisini toplama yetkisine sahip olurdu. Vergi veren şehir, kasaba ve köy ahalisi ile konar-göçerlere ise "reaya" denirdi (Görsel 3.9).

Osmanlı Devleti'nde, askerî ve reaya ayrımı, tımar sisteminin siyasi ve ekonomik temellerine dayanmaktadır. Tımar sistemi içerisinde yer alan reayanın ve Tımarlı Sipahi'nin bir takım sorumlulukları bulunurdu. Osmanlı köylüsünün devlete ve sipahiye karşı görevlerinin sınırları kanunlarla belirlenmişti. Bu görevleri dışında reayanın karşılıksız çalıştırılması yasaktı. Köylü, kendisine tahsis edilen toprağı işlemek ve vergisini sipahiye ödemekle yükümlüydü. Köylü, keyfî olarak tarlasını boş bırakamaz, çiftini, çubuğunu terk edip bir başka memlekete gidemezdi. Devletin sosyo-ekonomik, üretim ve askerî yapısını bozacağı için köylünün keyfî hareket etmesine asla müsaade edilmezdi.

CEVAPLAYALIM

Osmanlı Devleti'nde keyfî olarak toprağı ekip biçmeyen köylünün elinden arazinin alınmasının nedenleri nelerdir?

Tımarlı Sipahi; reayadan kanunnamelerde belirtilen oranlardan fazla vergi talep edemezdi. Ayrıca ürün olarak ödemesi gereken vergiyi nakit olarak alamaz veya ürünü daha uzak pazarlara götürmesini köylüden isteyemezdi. Bu sistemin denetlenmesi kadıya aitti. Böylece Tımarlı Sipahilerin, toprak ve köylü üzerindeki yetkileri hukuk çerçevesine alınmıştı.

Sipahi ile köylünün hak ve görevleri kanunnamelerle tesbit edilerek aralarındaki ilişkiler denetim altında tutulmuştur. Köylünün sipahiden gelebilecek bir haksızlığa karşı direnme hatta kuvvetle karşı koyma hakkı meşru kabul edilmişti. Sipahiler, üretimin yükselmesi için gerektiğinde köylüye tohumluk zahire ya da nakit yardımında bulunur ve tüm toprakların ekilmesine dikkat ederdi.

Tımar topraklarının devlet mülkü olması nedeniyle miras bırakılması, satılması, kiraya verilmesi, vakfedilmesi ve bağışlanması yasaktı. Tımar toprakları, sipahinin ve köylünün elinden keyfî olarak alınamazdı. Ancak sipahi sefere katılmazsa devlet o senenin gelirini ondan alırdı. Bu şekilde Tımarlı Sipahilerin merkezî otoritenin aleyhine toprak ve mevki kazanmaları ve ayrı bir toprak aristokrasisi oluşturmaları önlenmişti. Bu durum merkezî otoritenin taşrada güç kazanmasını sağlamış ve Tımarlı Sipahiler taşrada merkezî otoritenin temsilcisi olmuştu.

Görsel 3.10
Cebelü (Temsilî)

Tımar sisteminin bu faydalarının yanında askerî yönü de önemliydi. Osmanlı ordusu içinde eyalet ordusu denince öncelikle Tımarlı Sipahiler akla gelirdi. Bunlar, XVII. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı ordusunun en büyük bölümünü oluşturan atlı askerlerdi. Osmanlılar, devlet gelirlerinin tamamını merkez hazinesine alıp maaş olarak askerlere dağıtmak yerine, daha pratik bir yol olan tımar sisteminin askerî yönünü geliştirmişti. Tımarlı Sipahi, vergi toplayarak hem kendini geçindirmek hem de tımarın büyüklüğüne göre cebelü adı verilen askeri yetiştirmek zorundaydı (Görsel 3.10).

BİLİYOR MUSUNUZ?

Moğolca; silah, zırh anlamına gelen "cebe" kelimesinden Türkçe "-lü" ekiyle türetilen cebelü; zırhlı, teçhizatlı asker demektir.

Tımar sahipleri, savaş zamanında hazırladıkları cebelülerle birlikte sefere katılırdı. Seferlere katılmayan sipahilerin dirlikleri ellerinden alınır, idam da dâhil çeşitli cezalara çarptırılmaları söz konusu olabilirdi. Sancaklara dağıtılan Tımarlı Sipahiler, sancakbeyinin emri altındaydı. Seferler sırasında sipahilerin onda biri, bulundukları bölgenin korunması, asayişin sağlanması ve günlük işlerin görülmesi amacıyla geride bırakılır böylece üretimin devamlılığı sağlanırdı.

Osmanlı Devleti'nin asıl savaş gücünü, eyalet askerleri yani Tımarlı Sipahilerin de içinde olduğu askerî birlikler teşkil etmiştir. Böylece devlet tımar sistemi sayesinde her an savaşa hazır büyük bir askerî kuvvet bulundurmuştur. Osmanlı Devleti'nde Tımarlı Sipahilerden başka yine eyalet askeri statüsünde akıncılar, deliler, yörükler, beşliler, yayalar ve müsellemler gibi yardımcı kuvvetler kullanılmıştır. Bu kuvvetler daha çok öncü, geri hizmet ve kale kuvvetleri şeklinde görevlendirilmiştir.

Görsel 3.11
Deliler (Temsilî)

ÖRNEK METİN

Deliler

Mecazen korkusuz, gözü pek, atılgan anlamında kullanılan deli kelimesi, tarih terimi olarak delice cesaret ve atılganlıklarından dolayı bir askerî zümreyi ifade ederdi. Bunlar, şecaat ve cesaretleriyle meşhur olup düşmana korkusuzca saldırmaları ve gözlerini budaktan esirgememeleri nedeniyle deli olarak adlandırılmıştı. Deliler, sefere ordunun önünde gider, savaş sırasında düşman saflarını yarar, düşman ordusunda esirler alarak onlar hakkında bilgi edinilmesini sağlardı. Savaşlarda hızlı hareket etmeleri gerektiği için ağır zırh ve silahlar kullanmaz, genelde hafif piyade silahları ve zırhları kullanırdı. Deli zümresine mensup süvariler, silah olarak eğri pala, mızrak ve atlarının eyerine takılmış bozdoğanlar kullanırdı. Bir delinin ayırt edici özelliği, sıradışı ve süslü kıyafetiydi. Deliler (Görsel 3.11); benekli sırtlan, samur, kaplan, leopar veya kar leoparı derisinden yapılmış, üzerinde kartal kanatları ve tüyleri takılmış gösterişli bir başlık kullanırdı. Üzerlerine ise sırtlarını kapatacak şekilde leopar, kaplan veya aslan postunu geçirirdi (Gündüz, 2012, s.170'ten düzenlenmiştir).

Yeniçeri Ocağı ve Tımarlı Sipahiler

Osmanlı Devleti, Orta Doğu ve Doğu Avrupa'daki ekonomik, sosyal ve kültürel yapıyı değiştirmeden korumayı başarmıştır. Bu yapıyı nasıl ve hangi amaçlarla korumaya çalıştığı önemlidir. Bu bölgelerde uygulanan sıkı idari, mali ve sosyal politikalar sayesinde Osmanlı Devleti, tarım ve ticaret faaliyetlerini artırmıştır. Askerî ve adli kurumlardaki teşkilatlanma da bu doğrultuda geliştirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde askerî güç olarak eyalet askerleri ve yeniçeriler etkin bir şekilde kullanılmıştır. Merkezde Kapıkulu askerleri ile eyaletlerde Tımarlı Sipahilerden oluşan Osmanlı ordusu, XVI. yüzyılın sonlarına kadar dünyada önemli düzenli ordulardan olmuştur. Askerî eğitim alarak yetiştirilen Tımarlı Sipahiler hem tarım ekonomisini hem de bölge halkının mal ve can güvenliğini korumuştur. Büyük çoğunluğu İstanbul'da bulunan yeniçeriler ise daha çocuk yaşta başlayan özel bir askerî eğitimle yetiştirilmiş seçkin askerlerden oluşmuştur.

Devletin şehir ve kasabalarında belirli süreler için görevlendirilen yeniçeriler, buralarda halkın can ve mal güvenliğini, sosyal,

kültürel ve hukuki haklarını kanunlara göre korumuştur. Böylece şehir ve kasabalarda el sanatları ve ticaret için güven ve barış ortamı sağlamıştır. Tımarlı Sipahiler ise taşradaki köylü, esnaf ve memurun hukuki haklarının korunmasından ve güvenliklerin sağlanmasından sorumludur. Asayiş ve güvenliği sağlamak için birinci derecede sorumlu olan yeniçeriler ve Tımarlı Sipahiler, sahip oldukları askerî, hukuki, idari görev ve yetkileri ile merkezî devletin otoritesini temsil etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde devşirme kökenli askerî sınıf, merkezî otoritenin kurulmasında etkili olmuştur. Bu otorite kurulurken devşirme kökenli yeniçeriler ve yöneticiler, Tımarlı Sipahilere karşı bir denge unsuru oluşturmuştur. Osmanlılar, bu askerî gruplardan herhangi birisinin imtiyazlı ve güçlü bir sınıf hâline gelmesine izin vermemiştir.

CEVAPLAYALIM

Osmanlı Devleti, kapıkulları ile Tımarlı Sipahiler arasında denge kurarak neleri amaçlamıştır?

Koçi Bey'e Göre Yeniçeri ve Tımarlı Sipahiler

(...) Bunca kalelerin ve memleketlerin fethedilmesi zeamet ve tımar erbabının desteğiyle olmuştur. Aralarında bir tek yabancı kişi olmayıp tamamı ocak ve ocakzadelerdi. Tımar erbabından yararlılığı görülmeyene, sefer-i hümayunda terakki olunmazdı. Tımar erbabının her biri zeamet ve tımarları olan sancaklarda oturup bayraklarının altında bulunurlardı. Başka yerde olmaları imkansız ve yasaktı. Böyle olmasının sebebi şudur ki: Her sancağın sipahisi her zaman orada mevcut bulunup bir köşede düşman peyda olsa hepsi üç günde hazır ve amade olur; her ne tarafa gitmek icap etse o tarafa koşup teşekküre değer hizmetler var ederlerdi.

Altı bölük halkı, yeniçeriler (Görsel 3.12), cebeciler, topçular ve diğer ocaklarda olan kullar belirli ve hazineden kararlaştırılmış maaşı olup fazla veya noksan kabul etmezdi. Bunların zeamet ve tımar erbabı olan sipahilerle alakası yoktu. Yeniçeri taifesi genellikle erginler olup hepsi ocaklarında mevcuttu. İstanbul'dan dışarıda bir tek yeniçeri olmazdı. Sefere gelmemekten veya eşkıyalık yüzünden birinin ulufesi kesilirse bundan sonra düzeltilme ihtimali olmazdı. Velhasıl Kapıkulu kapıda, tımar erbabı da tımarlarında otururdu, başka yerlerde olmaları kanun değildi (Koçi Bey Risaleleri, 2008, s.32-40'tan düzenlenmiştir).

Görsel 3.12
Yeniçeri (Temsilî)

YORUMLAYALIM

Tımarlı Sipahiler ile yeniçerilerin özellikleri nelerdir? Karşılaştırınız.

3.3. YENİÇERİLER VE DEVŞİRME SİSTEMİ

TARTIŞALIM

“Osmanlı fetih ve hâkimiyet yöntemlerinin gücü, Osmanlıların değişen jeopolitik koşullar karşısında stratejilerini hızlı şekilde yenilemeleri ve yeni şartlara uygun hâle getirmelerinde yatmaktadır.”

Gabor Agoston (Gabor Agoston)

Macar tarihçi bu sözüyle ne anlatmak istemiştir?

Osmanlı Devleti, ülke sınırlarının hızla genişlemesi üzerine daimî bir orduya ihtiyaç duydu. Osmanlı ordusundaki yaya ve müsellem birlikleri devamlı silah altında bulunmadığından fetihler için yetersiz kaldı. Edirne’nin fethinden sonra Rumeli’deki diğer fetihlerle savaş esirlerinin sayısında büyük bir artış oldu. Bu esirlerden yararlanmak için Kazasker Çandarlı Kara Halil’in çalışmaları ile Pencik sistemi uygulanmaya başlandı. Pencik usulüne göre savaş esirlerinin beşte biri asker olmak üzere devlet tarafından alınırdı. Bu oran, İslam hukukuna göre ganimetin beşte birinin Beytü’l-mal’a ait olması esasından ortaya çıkmıştı. Pencik sisteminin benzeri Osmanlı Devleti’nden önce Emeviler, Abbasiler ve Selçuklular gibi devletlerde gulâm sistemi olarak uygulanırdı. Osmanlılar, kendinden önceki İslam devletlerinde görülen gulâm sistemini geliştirerek daha üst bir seviyeye taşımıştı.

ÖRNEK METİN

Gulâm Sistemi

Eski İslam devletlerinde orduda, idarede ve sarayda çalıştırılan köle ve esirlere “gulâm” adı verilmiştir. Savaşta ele geçirilen esirler veya satın alınan köleler, askerî hizmetlerde kullanılmıştır. Gulâm sistemi, Emeviler ve Abbasiler Dönemi’nde uygulanmıştır. Abbasiler Dönemi’nde önce İran ve Türk kökenli askerlerin halifenin muhafız birliklerine ve saraya alınmasıyla ortaya çıkmıştır. Abbasi halifeleri zamanla gulâmların üzerindeki otoritelerini kaybetmiştir. Bu durumdan, merkezî idareye boyun eğmeyen mahallî emirler yararlanmıştır. Büyük Selçuklular ise devleti korumak ve genişletmek için ordunun bir bölümünü sultan ve sarayı korumakla görevli Gulâman-ı Saray’dan oluşturmuştur. Bunlar, çeşitli milletlerden küçük yaşlarda devlet hesabına satın almış ve özel olarak yetiştirilmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti’nde de ordu, idare ve saray hizmetlerinde gulam istihdam edilmiştir. Gulâmlar; ordu dışında temizlik hizmetleri, hazine, divan, adliye, tercüme odaları, tuğrahane ve haremde de görevlendirilmiştir (Görsel 3.13). İslam ve Türk İslam devletleri müesseselerinin teşkilatlanması ile eski Türk devlet geleneğinin bazı esaslarını birleştiren Osmanlı padişahları, özellikle de Fatih Sultan Mehmet, gulâm sistemini geliştirerek devletin merkezî, askerî ve taşra teşkilatlarında geniş ölçüde uygulamışlardır (Terzi-Merçil-Özcan, 1996, s.178-184).

Görsel 3.13
Gulamlar (Temsilî)

Kazasker Çandarlı Kara Halil, Pencik sistemi ile toplanan askerden yeni bir askerî teşkilat kurma fikrini ortaya attı. Kurulan bu askerî teşkilata "Yeniçeri Ocağı", askerlerine ise "Yeniçeri" adı verildi (Görsel 3.14). Yeniçeri Ocağı, Avrupa'da ilk daimî orduydu. Osmanlı ordusunun etkin bir unsuru olan Yeniçeriler, savaşlarda Osmanlı Devleti'ni üstün kılan kuvvetti. Bunun yanında yeniçeriler, padişahın merkeziyetçi otoritesinin başlıca aracı ve destekçisi olmuştu.

Görsel 3.14
Yeniçeriler (Temsilî)

Yeniçeri Ocağı'nın asker ihtiyacı başlarda Pencik sistemi ile karşılanıyordu. Bu sisteme göre esirler arasından seçilenler, Anadolu'daki ailelerin yanına verilir ve burada Türk İslam âdet ve geleneklerini öğrenirdi. Daha sonra bu esirler, askerî eğitim için "Acemi Ocağı" adı verilen teşkilata alınırdı. İlk Acemi Ocağı I. Murad zamanında Gelibolu'da kuruldu. Bir askerî okul statüsündeki bu ocak, sadece Yeniçeri Ocağının değil bütün Kapıkulu yani merkez ocaklarının asker ihtiyacını karşılardı. Acemiler eğitim ve hizmetlerini tamamladıktan sonra yeniçeri olarak atanır ve başlarına ak börk giydirilirdi. Ancak Ankara Savaşı'ndan sonra Pencik sistemi devam ettirilemedi.

CEVAPLAYALIM

Osmanlı Devleti'nde Pencik sistemi ne zaman uygulanmaya başlanmış ve hangi olaydan sonra uygulanmasında zorluklar yaşanmıştır?

Pencik sisteminin uygulanamaması nedeniyle Kapıkulu Ocaklarının asker ihtiyacı karşılanamadı. Bunun için Rumeli'deki Hristiyan halktan devşirme yöntemiyle belirli sayıda çocuğun alınmasına karar verildi. Daha önceki Türk İslam devletlerinde pek uygulanmayan bu sistem, Çelebi Mehmet zamanında uygulanmaya başladıysa da II. Murad zamanında kanun hâline getirilmişti. Devşirme Kanunu'na göre Osmanlı halkından, şartları elverişli Hristiyan çocuklar belli bir eğitimden geçirildikten sonra Kapıkulu askeri yapılmıştı. Devşirme sistemi, başlangıçta sadece Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarında uygulanmıştı. Bu sistem için ihtiyaca göre sadece Balkanlardan değil bazen Orta Anadolu'dan çocuklar da devşirilmiş hatta Kafkasya'dan da devşirme alındığı olmuştu. Böylece imparatorluk sınırları içerisindeki bütün Hristiyan halk bu uygulamaya tabi tutulmuştu.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Osmanlılar Musevi toplumundan devşirme almamıştır. Bunun sebebi Yahudi aleyhtarlığı değil Yahudilerin şehir toplumu olmasıdır. Şehirde yaşayan çocuklar devşirme olarak alınmamıştır. Çünkü bu çocuklar kültür bakımından artık kendine göre bir kişiliğe kavuşmuştur.

Devşirme Sistemi Nasıl Uygulanırdı?

Osmanlı Devleti'nde, devşirilecek çocuklar arasından özellikle 9-14 yaş aralığında olanlar tercih edilirdi. 15 yaşın üzerinde çocukların devşirilmesi ise nadir görülürdü. Devşirme sırasında sancak beyi, kadı ve papazlar devşirme memuruna yardım ederlerdi (Görsel 3.15). Memur, vaftiz defterlerine bakarak şartları elverişli olanları ayırır, en ince teferruatına kadar iki deftere bunların kaydı yapılırdı. Acemi oğlan olarak alınanların her birinin adı, anne-baba adı, köyü, sipahilerinin adları, boyu, saç ve göz rengi ile görünümü ayrıntılarla deftere kaydedilirdi.

Görsel 3.15
Çocukların devşirilmesini tasvir eden minyatür

Kanuna göre çocukların en soyluları, papaz oğulları, iki veya daha fazla çocuğu bulunanın en sağlıklısı tercih edilir, tek erkek çocuğu olan ailelerin oğlu alınmazdı. Çocukların orta boylu olmasına dikkat edilir, uzun boylu olup da fiziği düzgün olanlar saray için ayrılırdı. Devşirme işlemi bittikten sonra 100-200 kişilik kafileler hâlinde devlet merkezine sevk edilen çocuklar, burada tekrar kontrolden geçirilir ve sünnet edilirdi. Sünnet merasimi öncesinde isimleri değiştirilen acemi oğlanlar, defterlere yeni Türk isimleri ile yeniden kaydedilirdi. Bu defterlerden bir kayıt şu şekildedir: "Hızır nam acemi oğlan Müslüman olamadın kendunun adı Sotiri ve babasının adı Yorgi olup uzun boylu, sarışın, gök gözlü, kumral saçlı, sağ kaşı üzerinde yareciği ve sağ kulağında ve ellerinde dahi benleri olup hâlâ tahminen on yedi yaşında olup..."

Devşirilenlerden bazıları saray için ayrılır, kalanlar da Türk köylüsünün yanına verilirdi. Acemi oğlanlar, Türk ailelerin yanında tarım yaparak ve diğer işlerde çalışarak Türk-İslam âdetlerini, ahlakını ve Türkçeyi öğrenirdi. Burada dört veya beş yıl çalışırlar, daha sonra Acemi Ocağına alınırlardı (Üçel-Aybet, 2010, s.26-51'den düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Devşirilen çocuğun hayatında ne gibi değişiklikler olmuştur?

Devşirmeler, Acemi Ocağında yedi sekiz yıl kadar eğitim gördükten sonra yeteneklerine göre yeniçeri, cebeci, topçu, top arabacısı ve Kapıkulu süvarisi şeklinde ayrılırdı. Yeniçeri Ocağına veya öteki Kapıkulu Ocaklarına geçişlerine bedergâh veya kapıya çıkma denirdi. Yeniçeri Ocağına alınan acemiler, burada askerî eğitimlerine devam ederdi. Yeniçeri Ocağının başında Yeniçeri Ağası bulunurdu.

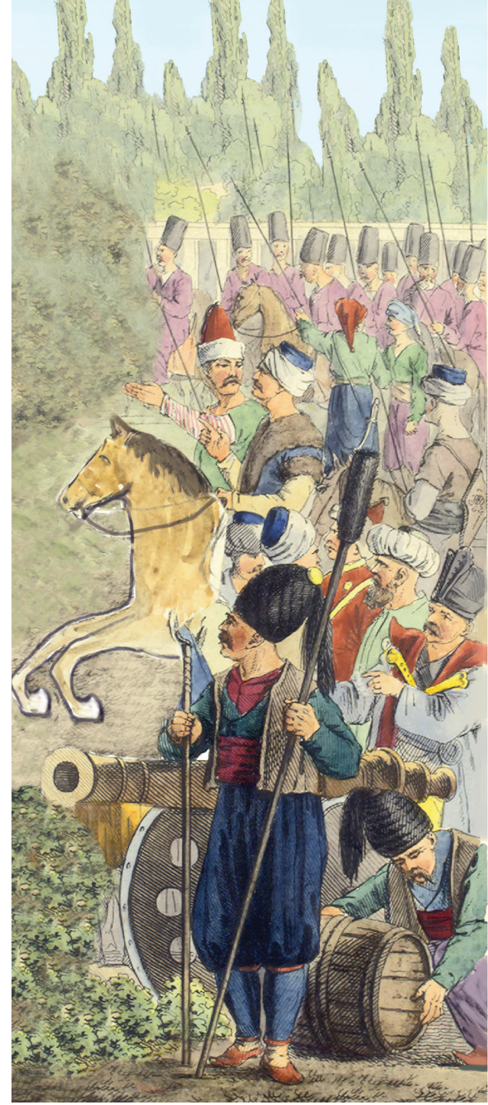
Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren merkezî yapıyı güçlendirmeye çalışmıştır. Ancak bu dönemde merkezî otoriteyi sarsan bazı gelişmeler yaşanmıştır. Osman ve Orhan Bey zamanlarında

Balkanlarda fethedilen topraklardan bir kısmı gazilere verilmiştir. Zamanla bu gaziler; bulundukları bölgelerde güçlenerek toprak sahibi, önemli bir askerî güç hâline gelmiştir. Benzer şekilde Vezir Çandarlı Halil Paşa'nın, makamını kendinden sonra oğluna ve ailesine geçirmeyi padişaha kabul ettirmesi de merkezî otoriteyi sarsan diğer bir gelişme olmuştur. Şehzadeler arasındaki taht kavgaları nedeniyle yaşanan mücadelelerde devletin bütünlüğünü ve otoritesini tehdit etmiştir. Buna karşın Osmanlı Devleti'nin merkezî otoriteyi kurması ve sürdürmesinde devşirme sistemi önemli bir unsur olmuştur. Osmanlılarda, orduda ve devlet görevlerinde devşirmelerin kullanılması ile herhangi bir kişi veya grubun imtiyaz kazanması ve güçlü bir sınıf hâline gelmesi engellenmiştir.

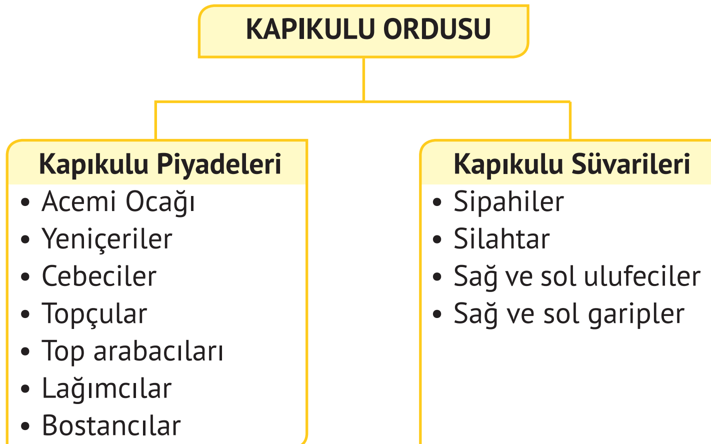
Yeni Çağ'da Avrupa'nın ilk merkezî devleti olan Osmanlı Devleti, feodal yapının oluşmasını engellemeye çalışmıştır. Osmanlılar, merkezî otoriteyi güçlendirmek için idari ve askerî teşkilatlarda kendi görevlilerini yetiştirmeye önem vermiş ve devşirme sistemini de bu amaçla kurmuştur. Bu sistemin temel ilkesi, Türk İslam âdet ve geleneklerine, hükümdara ve devlete sadakatle bağlılıktır. Hükümdar değişse de devşirmelerin devlete sadakat ve bağlılıkları değişmemiştir.

Osmanlı'nın Kılıcı: Yeniçeriler

Osmanlı ordusu, teşkilatı ve disiplini ile dünyanın sayılı ordularından birisiydi. Bu ordu içerisinde önemli bir güç olan Kapıkulu askerlerinin de etkisiyle Osmanlı Devleti kısa bir zamanda sınırlarını Viyana önlerinden, Arabistan ve Mısır çöllerine kadar genişletti. Bu fetihlerde Kapıkulu ordusu, hükümdarların en büyük dayanaklarındandı. Osmanlı Devleti'nin düzenli ve maaşlı ordusu olan Kapıkulu Ocağının piyadelerine "Yeniçeri", süvarilerine ise "Kapıkulu Sipahisi" denilirdi. Kapıkulu ordusunun içerisinde farklı askerî sınıflar da vardı (Görsel 3.16).

Görsel 3.16
Kapıkulu ordusu (Temsilî)

ARAŞTIRALIM

Osmanlı ordusunda, Kapıkulu piyadeleri ile Kapıkulu süvarilerinin görevlerini araştırarak arkadaşlarınıza bir sunu hazırlayınız.

Görsel 3.17
Yeniçeri okçusu (Temsilî)

Kapıkulu ordusu içerisinde önemli bir unsur olan yeniçeriler, ilk kez I. Murad Devri'nde bin kişilik bir birlik olarak kuruldu. Yeniçeri Ocağı mensuplarının sayısı, Yıldırım Bayezid Devri'nde bir miktar arttı. II. Murad Devri'nde 3-4 bin civarında olan yeniçeri sayısı, Fatih Sultan Mehmet devrinde 8-12 bin kişilik bir askerî kuvvet hâline geldi. Kanuni Sultan Süleyman Devri'nde sayıları 12-14 bin kişi arasında değişen yeniçeriler, XVI. yüzyılın sonlarına doğru 40 bin kişilik bir ordu hâline dönüştü. Yeniçeri Ocağı ile birlikte Osmanlı Devleti'nde profesyonel askerlik başladı. Böylece Osmanlılar, askerî teşkilatlanma ve güç bakımından diğer Türk Devletleri ile dönemin Avrupa devletlerinden farklı bir özellik gösterdi. Ocağın ve ocak sisteminin iyi işlediği devirlerde çok sıkı bir eğitimden geçirilen yeniçeriler, dönemlerinin savaş aletlerini en iyi kullanacak şekilde yetiştirildi. Yeniçeriler ok, yay, kılıç, balta, gürz ve benzeri silahları kullanmada son derece ustaydı (Görsel 3.17). Ocakta, çeşitli savaş aletlerinin kullanımını öğretmek üzere bir talimhane bulunurdu. Burada kılıç kullanma, kabza tutma, ok atma ve benzeri bilgiler talim edilirdi. XV. yüzyılın ortalarından itibaren bu silahlara tüfek de eklendi (Görsel 3.18). Yeniçerilerin eğitimlerinde askerî talimler kadar disiplinli yetişmeleri de önemliydi. Onların açlığa, susuzluğa tahammül edebilmeleri amacıyla talimler yaptırılırdı.

Görsel 3.18
Tüfekli yeniçeri (Temsilî)

ÖRNEK METİN

Ateşli Silahlar ve Okçuluk

Yeniçeriler, II. Kosova Savaşı'nda (1448) ateşli silahlar kullanmıştır. 1514 Çaldıran ve 1517 Ridaniye Savaşlarında, Osmanlı ordusu topun yanı sıra tüfeği etkili bir şekilde kullanmıştır. Peki Osmanlı ordusu erken dönemde ateşli silahları kullanmasına rağmen ok ve yayı daha yüzlerce yıl neden kullanmaya devam etmiştir? Bunun sebebi ağızdan dolma tüfek ve tabancalarda isabetlilik oranının çok düşük olması ve merminin havada yön değiştirmesidir. Oysa o dönemde İstanbul Okmeydanı'ndaki Atıcılar Tekkesi'nde 165-250 m mesafeden okla isabetli atışların yapıldığı bilinmektedir. Diğer bir sebep ise atış sıklığı, yani hızıdır. Erken dönem ateşli silahlar namlu ağzından dolduruluyordu. Bu dönemdeki silahların ateşleme mekanizmaları sebebiyle kullanımı çok meşakkatliydi. Eğitimli bir asker dakikada ortalama bir el ateş edebiliyordu. Buna karşın kaynaklarda Selçuklu okçularının dakikada 20 ok atabildikleri belirtilmektedir. İyi bir okçu yetiştirmek için uzun süren eğitime ihtiyaç varken, tüfeğin öğretilmesi daha kolaydır. Yay, ateşli silahlarla karşılaştırıldığında, ateşli silahlar daha hesaplıdır. Osmanlı menzil yaylarının yapımı 1 ile 3 yıl sürmektedir. Ok yapımı uzmanlık gerektirdiği gibi yayın üretim süresi ve maliyeti de yüksektir. Bütün bu sebepler, Osmanlı ordusunda tüfekle birlikte ok ve yayın da kullanımına neden olmuştur (Özveri, 2012, s.38-58'den düzenlenmiştir).

Osmanlı Devleti, Avrupalılar tarafından XVIII. yüzyıla kadar en büyük askerî güç olarak görülmüştür. Özellikle o dönemde İstanbul'a gönderilen elçiler, elçilik heyetlerindeki görevliler ve tüccarlar yazdıkları seyahatnamelerde Osmanlı ordusunun Avrupa'da nasıl algılandığını anlatmıştır. Bu eserlerde disiplin ve itaat, Osmanlı ordusuyla eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Yabancıların Gözüyle Türk Askeri

"Türklerin Vakayinamesi" (Cronica de los turco) adlı seyahatnamede, Türk askerinin başarısı şu şekilde belirtilmiştir:

"Türkler üç sebeple savaşta çok iyidirler. Birincisi, komutanlarına çok itaat etmeleri ki bu bizde çok az rastlanan bir şeydir. İkincisi, savaşırken kendilerini korkusuzca ölüme atarlar, bunun da sebebi herkesin nasıl ve ne zaman öleceğinin önceden belirlenmiş olduğuna inanmalarıdır. Üçüncüsü ise ekmek ve şarap ihtiyacında olmadan hizmet ederler ve çoğu kez et yemeden sadece pirinç ve suyla yetinirler ve hiçbir şeyleri olmadığı zamanda kendi yaptıkları tuzlu bir et tozuyla ayakta kalırlar. Bunu heybelerinde taşırlar ve yemek istedikleri zaman sıcak suyla karıştırırlar. Dolayısıyla bütün bunlar bizim savaş adamlarımızın durumundan çok uzaktır."

Solomon Schweigger (Solomon Şıvagır) yazdığı "Sultanlar Kentine Yolculuk" adlı seyahatnamesinde; "Türk karargâhında kimsenin boş vakit geçirmediğini, Türk askerlerinin eğlencesinin silahlarıyla ilgilenmek olduğunu söyler ve şunu ekler: Ancak zaruret ölçüsünde yeme ve içmeyle yetinirler. Sefere çıktıklarında yiyecek, içecek ve erzak derdine düşmezler ve buldukları ile yetinirler. Oysa Almanların durumu böyle değildir. Türkler gerek savaş sırasında gerekse sair zamanlarda bu bakımdan gayet ölçülü ve düzenlidirler (Görsel 3.19)."

Türk askerlerini yakından gören Baron Vratislav Venceslav (Baron Vretislav Vençislav) adındaki elçi, anılarında şunları anlatır:

"Orada binlerce insan bulunmasına rağmen ne bir konuşma ne bir fısıltı ve ne de oraya buraya gidip gelme gibi bir kıpırdanış vardı. Savaş alanlarında bu denli sert ve haşin olan yeniçerilerin, burada komutanlarına karşı, çocukların hocalarına karşı gösterdikleri saygıdan daha büyük ve derin bir saygı gösterdikleri görülüyordu. Sanki mermerden birer heykel gibiydiler (Kumrular, 2008, s.289-317'den düzenlenmiştir)."

Görsel 3.19
Osmanlı ordusu (Temsilî)

YORUMLAYALIM

Osmanlı ordusunun, Avrupa ordularına üstünlük kurmasında Türk askerlerinin hangi özellikleri etkili olmuştur?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A **Aşağıdaki terimleri birer cümleyle açıklayınız.**

Ahi : ....

Yaya ve Müsellemler : ....

Has : ....

Cebelü : ....

Pençik Sistemi : ....

B **Aşağıdaki soruları cevaplayınız.**

1. Ahilerin, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki etkileri nelerdir?
2. Osmanlı Devleti'nde yeniçeri olmak için hangi aşamalardan geçilmelidir?
3. Osmanlı Devleti'nde merkezî otoritenin sağlanmasında tımar sisteminin rolü nedir?
4. Beylik Dönemi'nde Osmanlı askerî gücü hangi muharip unsurlardan oluşmuştur?
5. Osmanlı toplumunda, askerî ile reaya arasındaki farklılıklar nelerdir?

C **Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.**

1. Osmanlı Beyliği'nde askerî birliklerden;

I. alplar ve gaziler,
II. yaya ve müsellemler,
III. yeniçeriler

hangileri Osman Gazi'nin etrafında toplanarak ilk savaşçı sınıfı oluşturmuştur?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) I, II ve III

2. Aşağıdaki askerî birliklerden hangisinin mesleği tamamen askerlik olup Yeniçeri Ocağının kurulmasından sonra öncü birlik olarak kullanılmıştır?

A) Tımarlı Sipahiler
B) Gaziyân- ı Rûm
C) Yaya ve müsellemler
D) Azebler
E) Yeniçeriler

3. Bursa'nın fethinden sonra oluşturulan Türk gençlerinden meydana gelen ve savaş zamanında gündelik alan ilk düzenli askerî birlik aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yeniçeriler
B) Alperenler
C) Azebler
D) Tımarlı Sipahiler
E) Yaya ve müsellemler

4. Osmanlı Devleti'nde idari sisteme bağlı olarak bugünkü manada hem askerlik hizmeti yapanlar hem de memur statüsünde bulunanlar askerî sınıfı oluştururdu.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi askerî sınıfa mensup <u>değildir</u>?

A) Beylerbeyi
B) Tımarlı Sipahi
C) Kadı
D) Konar-Göçer
E) Müderris

5. Osman Gazi, kendi safında savaşan Türkmen aşiretlerine ganimetlerden pay vermiş ve ele geçirilen topraklara yerleşme hakkı tanımıştır.

Bu durum aşağıdakilerden hangisinin gerçekleşmesine yol açmıştır?

A) Yaya ve müsellemlerin ortaya çıkmasına
B) Diğer aşiret Türkmenlerinin Osman Bey'e katılmasına
C) Savaşlarda ücretli askerlerden yararlanılmasına
D) Ordunun düzenli hâle getirilmesine
E) Pencik sistemi uygulanmasına

6. Aytuğ, tarih dersinde; "İslamiyet Öncesi Dönem'de binicilik ve atıcılıkta usta olan Türk kadınları, savaşlara erkeklerle birlikte katılmıştır. İslamiyet'e geçişin ardından da bu gelenek sürdürülmüş ve Anadolu'da Ahiliğe denk bir kadınlar teşkilatı kurulmuştur." demiştir.

Aytuğ'un ifadesinde yer alan kadınlar teşkilatını aşağıdaki kavramlardan hangisi karşılamaktadır?

A) Abdalân-ı Rûm
B) Gaziyân- ı Rûm
C) Bacıyân-ı Rûm
D) Ahiyân-ı Rûm
E) Azebler

7. Osmanlı Devleti'nde düzenli orduya geçilmesinde;

I. kuşatmaların uzun sürmesi,
II. savaşan zümrelerin disiplinden yoksun oluşu,
III. Bizans'ın askerî yapısının örnek alınması

durumlarından hangileri etkili olmuştur?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) I, II ve III

8. Osmanlı Devleti daimî ordusunu oluştururken;

I. Pencik,
II. istimâlet,
III. devşirme

sistemlerinin hangilerinden yararlanmıştır?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve III
E) I, II ve III

9. Osmanlı Devleti'nde;

- asker ihtiyacını başlangıçta Pencik sistemi ile karşılayan,
- padişahın merkezî otoritesini destekleyen,
- Avrupa'nın ilk daimî ordusu olan

özellikleri verilen askerî birlik aşağıdakilerden hangisidir?

A) Azebler
B) Yaya ve müsellem
C) Yeniçeriler
D) Ahiyân-ı Rûmlar
E) Tımarlı Sipahiler

10. Tımarlı Sipahi reayadan kanunnamelerde belirtilen oranlardan fazla vergi talep edemezdi. Ayrıca ürün olarak ödemesi gereken vergiyi nakit olarak alamaz veya ürünü daha uzak pazarlara götürmesini köylüden isteyemezdi.

Bu metne göre;

I. Köylünün hakları hukuk garantisi altına alınmıştır.
II. Tımar topraklarının miras bırakılması yasaklanmıştır.
III. Tımarlı Sipahiler merkezî otoritenin temsilcisi olmuştur.

durumlarından hangileri söylenebilir?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve III
E) I, II ve III

Ç

Görsel 3.20
Yeniçeriler (Temsilî)

Balkan tarihçilere ve onları takip eden Hristiyan yazarlara göre Balkanlardaki gençler, Osmanlı savaş gücünün içine alınmış ve Türkleştirilmiştir. Böylelikle Balkanlarda, milleti sürükleyecek, ayaklanma yaratacak belki bağımsızlığı elde edebilecek sağlıklı genç bir nüfusun yeşermesine müsaade edilmemiştir. Böyle hayalperest bir ifadenin gerçekle bağlantısı yoktur. Mesela Yunanlı Vasiliki Papoulia (Papulya) da bunun böyle olmadığını çalışmalarında ortaya koymuştur. İhtiyaca göre sadece Balkanlardan değil bazen, Orta Anadolu'dan çocuklar devşirilmiştir. Bunun yanında çocuklar, kimliklerini unutacak yaşta değillerdir. Yani ileri yaşta da hangi köyden geldiğini, anasını, babasını, akrabasını hatırlar. Mesela hoş bir hikayedir: Ayaz Paşa bir kış kendisine eski partal ayakkabılar veren Güney Arnavutluktan fakir bir kadına, bir şükran ifadesi olarak sakladığı o pabuçların içini altınla doldurup göndermiştir. Herkes kendi yerini bilir. Fakat unutulan şey şüphesiz ki çocukların konuştukları dil ve dinleridir. Devşirme bir hayat tarzıdır. Bu çocuklar, Türkçe öğrenir. Din bilgisi de çok önemlidir. Her devşirme öyle bazılarının sandığı gibi gidilip zorla alınmaz. Hatta bazı fakir köyler çocuklarının bu yolla kurtulacağına, yükseleceğine inanarak gönüllü olurlar. Tabii kaderde bir asker olarak bir yeniçeri olarak muharebede ölmek de vardır. Onu da herkes bilir. Zaten dünyada hangi olay yüzde yüz eşitlikle cereyan ediyor ki? O alınan çocukların kimisi bir yeniçeri neferi (Görsel 3.20) olarak kalacaktır, kimisi de Sokullu Mehmet Paşa ve Mahmut Paşa gibi koca bir imparatorluğun kaderini elinde tutan başvezirler olacaktır (Ortaylı, 2006, s.27-34'ten düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. İlber Ortaylı'nın bu yazıyı kaleme almasındaki amacı ne olabilir?
2. "Ayaz Paşa" örneği hangi düşünceyi kanıtlama amacıyla verilmiştir?
3. "Devşirme bir hayat tarzıdır." cümlesiyle ne anlatılmak istenmiştir?
4. Bazı ailelerin çocuklarının devşirilmesinde gönüllü olmasının sebepleri neler olabilir?
5. "Partal ayakkabı" nedir?
6. Bu metnin başlığı sizce ne olmalıdır?
7. **Metinden hareketle aşağıdakilerden hangisi hayalperestlik olarak kabul edilen görüşlerden biri değildir?**

   A) Balkanlardaki gençlerin Osmanlı savaş gücünün içine alındığı
   B) Devşirilen gençlerin, aileleri unutturularak Türkleştirildiği
   C) Balkanlarda millete liderlik edecek, isyan çıkaracak kimsenin kalmadığı
   D) Sağlıklı genç bir nüfusun oluşmasına izin verilmeyerek Balkanların bağımsızlığına engel olunduğu
   E) Balkanlardan devşirilen çocukların kimliklerini unutmadığı

Tımar Sistemi ile Feodalite

Bazı araştırmacılar tımar sistemini feodaliteyle aynı kefede değerlendirme eğilimindedir. Ancak iki sistem arasında içerik açısından önemli farklılıklar vardır. Feodalite, Batı Avrupa'ya has bir kavram olup merkezî otoritenin yok olması üzerine ortaya çıkmış bir yapıdır. Avrupa'da kralların unvanları çoğu zaman kâğıt üzerinde olup feodal beyler, kralı sadece birinci senyör sayar, savaş anında doğrudan kendilerine bağlı askerlerle asıl orduya katılırlardı. Kral hiç bir zaman bir feodal beyi azledemezdi. Feodal bey kendi bölgesinin sadece idarecisi değil aynı zamanda o bölgedeki arazilerden bizzat insanlara kadar her şeyin mutlak sahibidir.

Osmanlılar ise daha ilk dönemlerden itibaren padişahın mutlak otoritesine dayanan merkeziyetçi bir devlet sistemini benimsemiştir. Bu anlayışın ürünü olan tımar sisteminde, tımar sahibi sadece hizmeti karşılığı hak ettiği ücreti o bölgenin vergilerinden tasarruf eden bir devlet memuruydu. Devlet, toprağın mülkiyet hakkını her zaman muhafaza ediyordu. Tımar sahibi ile o tımardaki reaya arasındaki ilişkiler kanunlar tarafından ayrıntılı şekilde belirlenmişti. Tımar sahibi sorumlu olduğu hizmetleri yapmaması veya reayaya kötü davranması nedeniyle azledilebilirdi (Afyoncu, 2016, s.796-797'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. Tımar sisteminde ve feodalitede mülkiyet hakkı kimlere aittir?
2. Sahip olduğu haklar bakımından Osmanlı köylüsü ile Avrupa köylüsünü kıyaslayınız.
3. Tımar sistemi ile feodalite arasındaki temel farklılıklar nelerdir?
4. "Tasarruf" nedir?
5. Tımar sisteminin Osmanlı Devleti'ne sağladığı faydalar nelerdir?
6. Avrupa'da merkezî krallıkların ortaya çıkması nasıl gerçekleşmiş olabilir?

Osmanlı Ordusu Sefere Nasıl Çıkardı?

Osmanlı ordusu büyük bir disiplin ve sessizlik içinde hareket ederdi. Sefer boyunca savaş düzeni bozulmadan yürünürdü. Akşam, çadırlar kurulur ve gerekli ihtiyaçlar karşılandıktan sonra uyunurdu. Sulak ve otlak yerler konaklama seçiminde tercih edilen yerlerdi. Şayet su kenarı bulunamamışsa kuyular açılarak su ihtiyacı giderilirdi. Ordu için kurulan on binlerce çadır büyük bir şehir görüntüsü oluştururdu. Belli bir düzen içerisinde kurulan çadırlarda askerler yağmurdan ve soğuktan korunurdu. On binlerce kişinin tuvalet ihtiyacının karşılanması da önemli konulardandı. Bu konuda meydana gelecek bir aksama ordu içerisinde çeşitli hastalıkların çıkmasına sebep olabilirdi. Bir diğer ihtiyaç da yol boyunca yıkanma meselesiydi. Bu iki ihtiyaç için hamam ve hela çadırları vardı. Ayrıca ibadet için mescid çadırı, hasta ve yaralılar için hastane çadırı, yiyecekler için mutfak çadırları ve devlet arşivi için defterhane çadırları kurulurdu (Afyoncu, 2016, s.680'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. Ordunun disiplin ve sessizlik içinde hareket etmesinin nedenleri neler olabilir?
2. Ordunun konaklamasında sulak ve otlak yerlerin tercih edilmesinin nedenleri nelerdir?
3. Seferde çeşitli çadırlar kurulmasının gerekçeleri nelerdir?
4. Osmanlı ordusunda, savaşan askerlere yardımcı olan destek kıtalarında kimler yer almaktadır?
5. Ordu, seferlere hangi mevsimde çıkmıştır?

4. ÜNİTE

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ

NELER ÖĞRENECEĞİZ

- Sûfîlerin ve âlimlerin öğretilerinin Anadolu'nun İslamlaşmasına etkisini
- Osmanlı Devlet idaresinin ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıflarının birlikteliğine dayalı yapısını
- Osmanlı coğrafyasında sözlü ve yazılı kültürün toplum hayatına etkilerini
- Osmanlı coğrafyasındaki zanaat, sanat ve kültür faaliyetleri ile bunlara bağlı olarak sosyal hayatta meydana gelen değişimleri

ÜNİTE KONULARI

4.1. ANADOLU'NUN KANDİLLERİ

4.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERÎ SINIF

4.3. HALK KÜLTÜRÜ VE KİTABÎ KÜLTÜR

4.4. FETİHLE GELEN DÖNÜŞÜM

KAVRAMLAR

- İlmiye Sınıfı
- Tasavvuf
- Kazasker
- Medrese
- Hat
- Ulema
- Kalemiye Sınıfı
- Kadı
- Zanaat
- Seyfiye Sınıfı

HAZIRLANALIM

1. Anadolu'nun İslamlaşmasında etkili olan âlimler ve sûfîler hangileridir?
2. Osmanlı Devleti'nde önemli sanat dalları hangileridir?
3. Osmanlı medreselerinde hangi ilimler tahsil edilmiştir?

Ünite Kapak Görseli: Sultan Ahmet Camisi (İstanbul)

4.1. ANADOLU'NUN KANDİLLERİ

TARTIŞALIM

Anadolu'nun İslamlaşmasında Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî, Yunus Emre, Hacı Bektâş-ı Velî, Ahî Evran gibi sûfî ve âlimlerin etkileri nelerdir?

Tasavvuf; genel anlamda kalbin kötülüklerden arındırılıp yaratılanlara karşı güzel davranılması, insanın dünyalık menfaatlerden ve nefsinden uzaklaşarak Allah'ın varlığı ile yetinmesidir.

Tasavvuf

İslam düşünce tarihinin Moğol egemenliği döneminde (1220-1330) İslam'ın bâtıni (içsel) yorumu olan tasavvuf, ön plana çıkmıştır. İslam medeniyetinde din bilgisi ve Allah'a erişme inancı iki kolda yürümüştür. Birinci kol tefsir ve hadis ilmî ile yetinmiş olanlar (medrese ulemâsı), ikincisi ise vahdet-i vücûd (varlığın birliği) görüşüyle aşk-cezbe yolunu seçenlerdir. Mevlânâ Celâleddîn gibi birçok âlim, medreselerde otorite düzeyine eriştikten sonra aşk ve cezbe yolunu seçmiştir (İnalcık, 2017, s.229'dan düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Mevlânâ Celâleddîn gibi âlimler neden aşk ve cezbe yolunu seçmiş olabilir?

Türklere İslamiyet'i yakından tanıtan, sevdiren mutasavvıfların ileri gelenlerinden biri de Ahmet Yesevî ve müridleri olmuştur.

Ahmet Yesevî öğretisinin özü, ahlaki hürriyettir. Ahlaki hürriyete, "Hakkı bilmek için ilk önce kendini bilmek" ve "Ölmeden önce ölmek" anlayışıyla ulaşılır. Ahmet Yesevî, bunu kâmil insan öğretisiyle sistemleştirir. Bu öğretinin temeli hikmet, sohbet ve ahlak esaslarına dayanır. Bu üç esas insanı, nefsin esaretinden ve kendine yabancılaşmaktan kurtararak ahlaki olgunluğa kavuşturur. Yesevî'ye göre herhangi bir siyasi ve sosyal hizmet; ahlakı prensiplere, insanı sevmeye, adalete, doğruluğa ve eşitliğe dayanmalıdır (Görsel 4.1).

Görsel 4.1
Ahmet Yesevî (Temsilî)

"Nerde görsen gönlü kırık, merhem ol sen.
Öyle mazlum yolda kalsa, hemdem ol sen."

Ahmet Yesevî

Ahmet Yesevî birlik üzerinde durmuş ve "Ben, sen diyen kimselerden geçtim işte." diyerek ayrılık ve gayrılık gütmeyi yermiştir. Eserlerinde de vahdetin yani birliğin önemini vurgulayan Yesevî, insanları sürekli toplumsal ahlakın esası olan birliğe çağırmıştır. Ahmet Yesevî, eserlerine kaynak olarak Kur'an ve hadisi esas almış ve onların özünü dile getirmeye çalışmıştır.

Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî; öğretisinde insanlara iyiliği, alçak gönüllüğü, cömertliği, merhametli ve doğru olmayı öğütlemiştir. Her türlü sevgisizliğe, kötülüğe, bağnazlığa karşı İslami ve insani ilkeleri şiir ve musiki içinde birleştirip dile getiren Mevlânâ, etkisini yüzyıllarca sürdürmüştür.

Görsel 4.2
Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî
(Temsilî)

Mevlânâ'ya göre insan, kendi kendini eğiterek hayvani ve şeytani yönlerinden sıyrılır. Kişide, çevrenin etkisine ve eğitimin gücüne inanan Mevlânâ: "İnsanın eğitimi ile yabani at rahvan olur." sözüyle eğitimle hayvanların bile yeteneklerinin geliştirilebileceğini belirtir.

"Canında bir can var, o canı ara!
Beden dağında bir maden var, o madeni ara!
Ey yürüyüp giden dost, bütün gücünle ara!
Aradığını dışarda değil, kendi içinde ara!"
Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî

Mevlânâ (Görsel 4.2) öğretilerinde, dinî-tasavvufi düşüncesinin kaynağının Kur'an ve sünnet olduğunu vurgulamıştır. "Biz pergel gibiyiz. Bir ayağımız din üzerinde sağlamca durur, öteki ayağımız yetmiş iki milleti dolaşır." diyerek de bir Müslüman olarak tüm insanlığı kucaklayabildiğini belirtmiştir.

"Bende benimle ilgili bir şey bırakmadı." dediği aşkın, gerçek hürriyet olduğunu idrak eden Mevlânâ, bu anlayışıyla insanlığa, merkezinde aşk bulunan etrafına da dalgalar hâlinde aşkı yayan öğretiler geliştirmiştir.

Yunus Emre; ırk, din ve dil ayrımı yapmadan tüm insanlığa yönelik öğretiler geliştirmiştir (Görsel 4.3). Ona göre insan her yerde aynı değeri taşıyan yüce bir varlıktır.

"Yunus Emre der hoca, gerekse var bin hacca,
Hepisinden iyice bir gönüle girmektir."

dizesiyle Yunus, insan sevgisi ile ilgili görüşlerini ortaya koyarken bağnazca tutumlara da karşı çıkmıştır.

"İlim ilim bilmekdür ilim kendin bilmekdür.
Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur."

diyen Yunus'a göre ilimden asıl amaç, insanın kendini tanıması ve olgunlaşmasıdır.

Görsel 4.3
Yunus Emre (Temsilî)

"Yetmiş iki millete bir gözle bakmayan,
Şer'in evliyasıysa, hakikatte asidir."
Yunus Emre

Yunus, öğretilerinde bütün insanlığı ilahi aşka, kardeşliğe, merhamet ve şefkate davet etmiş; insan olmanın, kendini bilmenin, Allah'a ulaşmanın şartlarını ve yollarını anlatmıştır. Sevgi temeli üzerine kurulu düşünce dünyasında Yunus, insanı sevme noktasında kalmayıp Allah sevgisine uzanır. Onun tarif ettiği insan Hz. Peygamber'in şahsında temsil edilen insan-ı kâmildir.

Hacı Bektâş-ı Velî; ilhamını Kur'an'dan alarak insana bakar, insana hizmeti en büyük ibadet sayar. Öğretisinin temelini akıl ve bilgiye dayandıran Hacı Bektâş'ın düşünce sisteminde ayrılıkların ve

farklılıkların yeri yoktur. Bütün yaratılmışlara aynı nazarla bakmış ve kimseyi herhangi bir özelliğinden ötürü diğerinden üstün tutmamıştır. Bu yüzden onda birleştiricilik duygusu hâkimdir.

> "Madde karanlığı akıl nuru ile aydınlanır,
> Cehalet karanlığı bilgi ışığı ile aydınlanır,
> Nefs karanlığı erdem ışığı ile aydınlanır,
> Her işi akılla yapmak gerekir."
>
> Hacı Bektâş-ı Velî

Görsel 4.4
Hacı Bektâş-ı Velî (Temsilî)

Hacı Bektâş: "İncinsen de incitme.", "Her ne ararsan kendinde ara." sözleri ile bütün insanlığı sevgi, barış ve kardeşliğe çağırmıştır. "Düşmanının bile insan olduğunu unutma." sözü ile de insana verdiği değeri ortaya koyan Hacı Bektâş-ı Velî (Görsel 4.4), insan gönlünü incitmenin sakıncalarını ve komşu hakkının önemini dile getirir. Haksızlık ve zulüm yapanları ikaz eden Hacı Bektâş, "Bir olalım, iri olalım, diri olalım." diyerek toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı kurmaya çalışmıştır.

Hacı Bektâş-ı Velî, "Oturduğun yeri pak et, kazandığın lokmayı hak et." diyerek temizlik, dürüstlük, çalışkanlık ve helal kazancı teşvik ederken yıkıcılığa, zulme, sömürüye ve tembelliğe karşı da tavrını ortaya koymuştur.

Hacı Bayrâm-ı Velî; "Bilmek istersen seni, can içre ara canı, geç canından bul anı, sen seni bil sen seni." diyerek genellikle nefsin olgunluğunu önemli saymış, olgunluğa erişmek ve kendini tanımak gibi öğretileri dile getirmiştir.

> "Bayram özünü bildi
> Bileni anda buldu.
> Bulan ol kendi oldu.
> Sen seni bil sen seni."
>
> Hacı Bâyram-ı Velî

Hacı Bayrâm-ı Velî'ye göre insan ancak kendini tanıyarak ve bu düzenin asıl sahibinin emrine kendini adayarak gerçek varlığının şuuruna erer. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin öğretisi, önce Allah'a sonra canlı cansız tüm varlıklara derin bir sevgi duymanın yanı sıra onların hizmetine kendini adamak şeklindedir.

Hacı Bayrâm-ı Velî de Hoca Ahmet Yesevî, Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî, Ahî Evran, Yunus Emre ve Hacı Bektâş-ı Velî gibi kendi çağına ve insanına hitap etmekle kalmamış; onların öğretileri Anadolu'dan İslam âlemine hatta bu sınırları da aşarak tüm insanlığa ulaşmayı bilmiştir.

Ahî Evran; toplumun mutluluk ve refahı için bütün sanat dallarının gerekliliğini savunmuş, sanat erbablarının belli işyerlerinde toplanarak oralarda sanatlarını icra etmelerini yani bir araya gelmelerini tavsiye etmiştir.

Ahi teşkilatının kurucusu olan Ahî Evran'a göre ahinin eli, kapısı ve sofrası açık; gözü, dili ve beli bağlı olmalıdır. Ahiliğin öğretisinde hırsızlık, dedikodu, iftira, cimrilik, yalancılık, sözünü tutmamak, haset etmek, büyüklenmek, münafıklık, katı gönüllü olmak, ayıp ve kusur araştırmak gibi kötü davranışlar engellenmeye çalışılır. Ahi eğitiminden geçen kişinin, sözü edilen kötü huylardan arınıp iyi huylar kazanması amaçlanır.

> "Toplum çeşitli sanat kollarını yürüten insanlara muhtaç olduğuna göre bu sanat kollarını yürütecek çok sayıda insanın belli bir yerde toplanması ve her birinin belli bir sanatla uğraşması gerekir ki toplumun tüm ihtiyacı karşılanmış olsun."
>
> Ahî Evran

4.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERÎ SINIF

TARTIŞALIM

"Bilgilinin sözü toprak için su gibidir,
su verilince yerden nimet çıkar.
Bilgisiz insanın gönlü kumsal gibidir,
nehir aksa dolmaz, orada ot ve yem bitmez.
Bilginin kıymetini ancak bilgili bilir,
akıla hürmet ise bilgiden dolayıdır."

Yusuf Has Hacip

Kutadgu Bilig'e göre bilgi insana neler kazandırır ve insanın itibarına etkileri nelerdir?

Osmanlı Devleti'nde toplum, sosyal hayatın sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi için iki büyük sınıfa ayrılmıştır. Bunlardan birincisi saltanat beratı ile padişahın dinî ya da idari yetki tanıdığı kişilerden oluşan yönetenler yani askerî sınıftır. Diğeri ise, idareye katılmayan muhtelif din ve soylara mensup zümrelerden oluşan yönetilenler yani reayadır. Reayanın görevi, üretim yapmak ve vergi vermek suretiyle askerî sınıfı desteklemektir. Padişah başta olmak üzere askerî sınıfın görevi ise Osmanlı hukukunu uygulayarak ülkede adaletin hüküm sürmesini ve halkın refahını sağlamaktır. Osmanlı toplumunda yönetenler sınıfı kendi arasında seyfiye, kalemiye ve ilmiye olmak üzere üç sınıfa ayrılırdı.

OSMANLI DEVLETİ'NDE YÖNETENLER SINIFI (ASKERÎ SINIF)

KILIÇ EHLİ (SEYFİYE)	KALEM EHLİ (KALEMİYE)	İLİM EHLİ (İLMİYE)
Seyfiye sınıfını Enderun veya diğer eğitim kurumlarında yetişen ve ümera da denilen kişiler oluşturmuştur. Bu sınıf kapıkulu askerleri ve tımarlı sipahiler ile subaşı, sancakbeyi, beylerbeyi, vezir ve sadrazam gibi görevlileri kapsamaktadır.	Devletin yazışma, mali ve dış işlerinden sorumlu nişancı, defterdar, reisülküttap gibi görevlilerden oluşmaktadır. Başlangıçta medrese eğitimi görmüş kimseler, bu meslekte çoğunluğu teşkil ederken sonraları intisap usulüyle yetişip yükselmiştir.	Medreselerden yetişen ve ulema da denilen kişilerden oluşmuştur. Kadı, müderris, kazasker ve şeyhülislam gibi devlet görevlileri bu sınıf içerisinde yer almıştır.

Osmanlı devlet sisteminin temeli, seyfiye, kalemiye ve ilmiye sınıflarının birlikteliğine dayanır. Bu birlikteliğe dayanan yapı içinde görev ve yetkileri kanunnameler ile ortaya konan umera, ulema ve kalem erbabı merkez ve taşra teşkilatının işlemesinde katkı sağlamıştır. Örneğin Osmanlı Devleti'nde taşra teşkilatının çekirdeğini, merkezden atanan bir kadı ile güvenlik ve adaletten sorumlu bir subaşı oluşturmuştur. Taşra idarecilerinin çoğu merkez tarafından atanmıştır. Sadaret kethüdası tarafından tayin listesi yapılmış ve sadrazam tarafından atamalar gerçekleştirilmiştir.

Kalemiye sınıfı, merkez teşkilatında Osmanlı bürokratik geleneklerinin oluşmasında, resmî yazışma usullerinin ortaya çıkmasında önemli rolü olmuştur (Görsel 4.5). İlmiye sınıfı denilince sadece ilim adamları ve eğitim kavramları anlaşılmamalıdır. Bu sınıf devletin yargı, yönetim ve şehir hizmetleri de dâhil olmak üzere birçok alanında hizmet veren bir teşkilattır. Bunun yanı sıra askerî ve idari sınıfın da ilmiye teşkilatınca yetiştirildiği düşünüldüğünde, Osmanlı Devleti'nin asırlarca ayakta kalmasında ilmiye sınıfının büyük rolü olduğu görülmektedir.

Görsel 4.5
Reisülküttap (Temsilî)

Osmanlıda İlim Ve İlmiye Sınıfı

Osmanlı Devleti, askerî ve idari konularda olduğu gibi ilmî alanda da sağlam ve tutarlı bir yol takip etmiştir. Osman Bey'den itibaren fethedilen bölgelere kadı tayin edilerek buralarda adaletin zamanında teminine çalışılmıştır. Ayrıca Orhan Bey, medrese kurarak ilim adamlarının yetişmesi ve ilmin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Böylece yargı ve eğitim gibi toplumun iki önemli ihtiyacının düzenli bir şekilde karşılanmasına zemin hazırlanmıştır. Bunun yanında Kuruluş Dönemi'nden itibaren ulemanın bilgi ve tecrübesinden de geniş ölçüde faydalanılmıştır. Vezirlik, defterdarlık gibi önemli görevlere tayin edilen ulemadan, bu yolla devlet müesseselerinin kurumsallaşmasında da yararlanılmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Osmanlı Devleti'nde bilinen ilk medrese Orhan Gazi tarafından 1330'da İznik'te yaptırılmıştır. Bu medreseye atanan ilk müderris Türk âlim ve mütefekkir Şerefüddin Davud-i Kayseri'dir. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'ne kadar Bursa'da yirmi beş, Edirne'de on üç ve İznik'te dört olmak üzere toplam kırk iki medrese kurulmuştur. Aynı dönemde daha küçük şehirlerde ise kırk medrese bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin henüz Kuruluş Dönemi'nde seksen iki medrese tesis edilmiş olması, eğitim ve bilim ortamının Osmanlılarda çok hızlı bir şekilde geliştiğini göstermektedir.

Osmanlılarda ilmiye sınıfının başlıca üç görevi vardır: Eğitim-öğretimin sürdürülmesi (Görsel 4.6), idari ve adli hizmetlerin görülmesi ve sosyal, idari ve askerî konularda dinî görüşün açıklanmasıdır. Bu görevleri sırasıyla müderris, kadı ve müftü gibi kişiler gerçekleştirmiştir.

İlmiye sınıfı içerisinde eğitim ve öğretim görevini üstlenen ulema, derecelerine uygun medreselerde müderrislik yapmış ve mesleki başarı gösterenler ülkenin önemli medreselerine atanmıştır.

Görsel 4.6
Süleyman Paşa Medresesi (İznik)

CEVAPLAYALIM

Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfının görevleri nelerdir?

Görsel 4.7
Ebu's-Suud Efendi medresede ders ortamında (Minyatür)

Müderris Olmak

Müderris, medresede ders veren demektir. Bugünkü üniversite profesörleri ile kıyaslanabilir. İslam dünyasında genel olarak ilim tahsilinde kitaplardan çok müderrise önem verilirdi. İlim tahsil etmek isteyenler, her şeyden evvel iyi bir müderrise talebe olmayı tercih ederdi. Medreselerde eğitim gören öğrencilere genel olarak talebe denilse de bu öğrenciler için danişmend, suhte gibi isimler de kullanılmıştır. Müderris olmak isteyen talebeler önce bir müderrisin yanında yardımcı olarak görev yapar ve müderrisin dersini tekrar ederek diğer talebelerin disiplini ile meşgul olurdu. Daha sonra icazetname alarak medreseyi bitiren müderris adayları, isimlerini Anadolu ve Rumeli kazaskerlik dairelerinde bulunan ruzname adlı defterlere kaydettirir ve müderrislik için sıraya girerlerdi. Bu bekleme süresine mülazemet adı verilirdi. İlk dönemlerde belli bir süre olmadan mülazemete geçilirken Ebu's-Suud Efendi'den (Görsel 4.7) sonra bu süre yedi yıl olarak belirlenmiştir. Ruznamede yazılı olmayan ve belli bir süre mülazemet etmeyen kişilerin müderris olmaları mümkün değildi. Mülazemetini tamamlayan müderris, ilk olarak yirmi akçe ödenen bir medreseye tayin olur ve beşer akçe terakki ile üst derecedeki medreselere doğru yükselirdi. Müderris günlük otuz, kırk ve elli akçe ödenen medreselere doğru ilerler daha sonra Sahn-ı Seman ve Sahn-ı Süleymaniye gibi altmış akçe yevmiyeli medreselere kadar terfi edebilirdi (Ünal, 1998, s.87; Gündüz, 2013, s.290-291'den düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Bir öğrencinin Sahn-ı Seman Medreselerinde müderris olabilmesi için pek çok aşamadan geçirilmesinin amaçları neler olabilir?

Osmanlı Devleti'nde medreseyi bitirenlerden kadılığı isteyenler, mülazemetten sonra bir kasaba kadısı olabilirdi. İlmiye sınıfından olan kadı, idare ve yargı görevini yerine getirirdi. Padişah tarafından atanan kadılar, atandığı yerde padişah adına adaleti tesis ederdi. Osmanlı devlet teşkilatında kadıların adli görevi yanında idari, beledi, askerî, mali ve noterlik alanlarında da görev ve yetkileri bulunmaktaydı. Vakıfların denetçisi de olan kadılar; asayiş kuvvetlerinin, belediye hizmetlilerinin ve zabıta görevlilerinin de amiriydi. Ayrıca kadılar evlenme, boşanma, veraset meselelerinde; merkezden gelen emirlerin tasdiki ve mahkeme kayıtlarının tutulmasında, her türlü akdin kaydedilmesinde, divanın emirlerinin halka bildirilmesinde ve sefer esnasında idaresinde bulunduğu yerde ordunun ihtiyaçlarının görülmesinde sorumlu ve yetkiliydi.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kadı tayini, ilk defa Osman Gazi tarafından yapılmıştır. Osman Gazi bu göreve, kayınpederi Şeyh Edebali'nin talebesi Dursun Fakih'i uygun görmüş ve Karacahisar'a kadı olarak atamıştır.

Müftüler ve şeyhülislamlar toplumun inanç ve ibadetleriyle ilgili sorunların çözülmesi ve devlette şeriatın uygulanmasından

sorumludur. Müftüler, belirli davalarda kadıların veya özel kişilerin sorularına dair İslami kaynaklara dayanarak fetvalar hazırlamıştır. Kanuni Dönemi'nde müftüler de kadılar gibi teşkilatlandırılmış ve şeyhülislamlık makamı ortaya çıkmıştır. İstanbul müftüsü, Osmanlı Devleti'nin başmüftüsü yani şeyhülislamı olmuştur. Şeyhülislam (Görsel 4.8), dinî hükümleri yorumlamada en yetkili kişidir. Mütevazı bir makam olarak ortaya çıkan şeyhülislamlık kurumu, XVI. yüzyılda Zenbilli Ali Efendi, İbn-i Kemal ve Ebu's-Suud Efendi dönemlerinde daha fazla önem kazanmış ve ilmiye teşkilatının en yüksek makamı hâline gelmiştir. Ebu's-Suud Efendi'den itibaren Rumeli kazaskerliği yapanlar şeyhülislamlık makamına atanmıştır.

Görsel 4.8
Şeyhülislam (Temsilî)

Şeyhülislamlar, dinî konular dışında zamanla örf, âdet ve geleneklerle ilgili hususlarda da fikir beyan etmeye başlamış hatta kiliselerdeki seçim ihtilaflarını halletme konusunda bile fetvalar vermişlerdir. Bununla birlikte mühim devlet işlerinde de şeyhülislamın fikir ve düşüncelerinden istifade edilmiş; savaş ilanında, barış yapılmasında, ıslahatların uygulanmasında bile şeyhülislamdan fetva alınmıştır.

Osmanlı sultanları, merkezî otoriteyi güçlendirmek için idari işlerde sarayda eğitim görmüş kişilere görev vermiş ve ulemayı da kendi hizmetine alarak devlet teşkilatlanmasını sağlam temellere oturtmuştur. Hem şeriatı hem de doğrudan doğruya sultan tarafından çıkarılan kanunları ve nizamları uygulayan kadıya, bir yöneticinin emir verme yetkisi yoktur. Diğer taraftan, şeriatla ilgili konular üzerinde fetva veren şeyhülislamın, devlet işlerine müdahale etme hakkı olmayıp sadece devlet işlerinin dine uygunluğu konusunda görüşü alınmıştır.

Şeyhülislam ve müftülerin devlet idaresindeki rolü nedir? CEVAPLAYALIM

Osmanlı Devleti'nde idare ile ulema arasındaki ilişkiler, her dönemde önemini korumuş ve bu durum özellikle müderris atamalarına yansımıştır. İlmiye teşkilatı hiyerarşik bir yapıya sahip olsa da son karar mercii padişahtır. Padişahlar, ilmiye sınıfına ayrıca özen göstermiştir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet, Rumeli'den İstanbul'a dönerken rastladığı Kazasker Manisazâde'ye Arapça bir beyit sormuş, Manisazâde'nin düşünmek için süre istemesi üzerine âlimi kazaskerlikten azletmiş ve Sahn-ı Seman Medreselerinden birine eğitim için göndermiştir.

Görsel 4.9
İstanbul üzerinde kadranla yıldızları inceleyen astronom (Minyatür)

Medreseler ve Tekkeler

Osmanlı Devleti'nde medreseler, İslami ilimleri üst düzeyde öğreterek insanların yararına sunmayı amaçlamıştır. Medreselerde tefsir, hadis, kelam ve fıkıh gibi temel İslami ilimlerin yanında matematik, astronomi (Görsel 4.9), fizik, mantık ve felsefe gibi akli ilimler de okutulmuştur.

Osmanlı müderrisleri akli ilimlerden özellikle mantık ve matematiğe önem vermiştir. Osmanlılarda iyi kadı olmanın yolu matematik ve astronomi gibi bilimleri de bilmekten geçmiştir.

Medreseler; Osmanlı Devleti'nde âlimlerin yetiştirildiği, bilginin üretildiği yerdir. Orhan Bey'den itibaren diğer padişahlar da Bursa ve Edirne'de çeşitli medreseler yaptırmıştır. Medreseler, müderrislerinin yevmiyelerine göre 20'li, 40'lı, 60'lı medreseler şeklinde derecelendirilmiştir. Medresenin derecesi yükseldikçe müderrisin geliri de artış göstermiştir. En yüksek dereceli medrese Fatih'in yaptırdığı Sahn-ı Seman Medreseleriydi. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman, Sahn-ı Seman Medreseleri ile aynı dereceye sahip Süleymaniye Medreselerini yaptırmıştır. Fatih ve Kanuni Dönemi'nde medreseler geliştirilerek alt bölümler oluşturulmuş ve hadis araştırmaları için Darülhadis, tıp eğitimi için Darüttıp, Kur'an'ın okunması ve ezberlenmesi için Darülkurra gibi ihtisas medreseleri kurulmuştur.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Sahn-ı Seman Medreseleri, Fatih Camisi'nin etrafında sekiz yüksek medrese ve bu medreselerin arkasında "Tetimme" adıyla bilinen sekiz küçük medreseden oluşmaktaydı. Fatih Camisi'nin etrafındaki bu on altı medresenin yanında bir de Sıbyan Mektebi kurulmuştur. Medreseler, talebelerin eğitim ve öğretimi yanında yeme-içme ve barınma ihtiyaçlarının da karşılandığı, vakıflar tarafından desteklenen yatılı bir okul şeklinde hizmet vermiştir.

Görsel 4.10
Tekkede Dervişler (Temsilî)

Osmanlı Devleti'nde cami ve kütüphanelerde de medrese eğitimine benzer bir eğitim verilmiştir. Medrese eğitiminden farklı olarak daha çok halkın din eğitimini ve mensuplarının nefs terbiyesini esas alan tekke ve zaviyeler, eğitim ve bilgi üretiminin yapıldığı diğer kurumlardır.Osmanlı sultanları tasavvuf mensuplarına karşı oldukça müsamahakâr davranmıştır. Öyle ki tekkedeki derviş (Görsel 4.10) ve arifler, ilmiye sınıfından kabul edilmiş ve bunlara da yevmiye ödenmiştir. Devletin tekke ve zaviyelere olumlu yaklaşımı tek taraflı olmamıştır. Dervişler ve arifler de nüfuzlarını devletin ilerlemesi yönünde kullanmıştır.

Medreselerde Eğitim Nasıldı?

Osmanlı medreselerinin en büyüklerinde bile talebe sayısı 20'ye ulaşmazdı. Eğitim faaliyetleri seviyeye göre yürütülür ve kitap geçme esas alınırdı. Öğretim süresi öğrencinin ders ve imtihanları verme durumuna bağlıydı. Bugünkü gibi sınıf geçmeye göre düzenlenmemişti. Dersler sık sık tekrarlanır ve karşılıklı münakaşalarla işlenir, yöntemin esası ezberciliğe dayanırdı. Belirtilen dersleri alan ve sınavları başarı ile veren öğrencilere icazetname denilen diploma verilirdi (Ünal, 1998, s.100'den düzenlenmiştir).

ÖRNEK METİN

Fatih, ilmiye sınıfında hem teşkilat ve eğitim hem de anlayış açısından önemli değişiklikler yapmıştır. Bu dönemde müspet ilimler ve felsefi yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Birçok Latince eser Türkçe'ye çevrilmiş özellikle tıp, matematik ve astronomi alanlarında yeni eserler yazılmıştır. Dinî ve felsefi konulara ilgi duyan Fatih, ulema ile yakın ilişkiler kurmuş, birçok ilmî konunun tartışılmasını teşvik etmiştir. Bunun sonucu olarak Türk dünyasının önemli bilim insanları ya da onların yetiştirdiği kişilerden Akşemseddin ve Ali Kuşçu gibi alimler Fatih'in yanında yer almıştır.

Akşemseddin (?-1459)

Asıl adı Şemseddin Mehmet olan Akşemseddin (Görsel 4.11), Şam'da doğmuştur. Teni beyaz olduğundan Akşemseddin olarak meşhur olmuştur. Akşemseddin Türk siyasi ve ilim tarihinde önemli bir yere sahiptir. II. Mehmet'in İstanbul'u kuşatması sırasında, padişahın ve ordunun manevi gücünün yükseltilmesine yardımcı olan Akşemseddin, fetihten sonra Ayasofya'da kılınan ilk cuma namazında hutbeyi okumuştur. Akşemseddin, Sahn-ı Seman medreseleri yapılıncaya kadar medrese olarak kullanılan Zeyrek Camisi'nde ders vermiştir.

Görsel 4.11
Akşemseddin (Temsilî)

Hastalıkların nedenlerini açıklayan Akşemseddin'e göre hastalıklar, kalıtımsal olan ve mikrop yoluyla geçen şeklinde ikiye ayrılmıştır. Böylece Akşemseddin, mikroptan haber vermesi bakımından Louis Pasteur (Pastör) ve Robert Koch (Rabırt Koh) gibi bilginlerin öncüsü olmuştur.

Ali Kuşçu (?-1474)

Ünlü Türk sultanı ve bilim adamı Uluğ Bey'in "Doğancı Başısı" olduğu için ailesi "Kuşçu" lakabıyla tanınıyordu. Küçük yaştan itibaren matematik ve gök bilimine ilgi duyan Ali Kuşçu, Semerkand'da devrin en büyük bilim adamları olan Kadızâde-i Rumî, Gıyâseddin Cemşîd el Kâşî ve Uluğ Bey'den matematik ve gök bilimi dersleri aldı.

Ali Kuşçu'yla beraber İstanbul medreselerinde, özellikle gök bilimi ve matematik alanında büyük gelişmeler başlamıştır. Onun etkisiyle Fatih, medreselerin vakfiyelerinde değişiklik yapmış ve müderrislere naklî ilimlerin yanında akli ilimlerde de uzman olma zorunluluğu getirmiştir. İstanbul'un ünlü bilim insanları da Ali

Kuşçu'nun matematik ve gök bilimi derslerini izlemiştir. Ali Kuşçu, Osmanlı Devleti'nde Hoca Sinan Paşa, Molla Lütfi ve Mehmet (Mirim) Çelebi gibi kıymetli gök bilimcilerinin yetişmesini sağlamıştır.

ARAŞTIRALIM

XIV ve XVI. yüzyıllar arasında Türk dünyasında yetişmiş olan bilim insanlarını ve çalışmalarını araştırarak sınıfta paylaşınız.

Ali Kuşçu, İstanbul'un enlem ve boylamını belirlemek için de çalışmalar yapmış ve günümüzde kabul edilen değerlere yaklaşık bir değer bulmuştur.

Görsel 4.12
Ali Kuşçu'nun Fatih Sultan Mehmet'le karşılaşmasını anlatan minyatür

Ali Kuşçu'nun Fatih Sultan Mehmet'le Karşılaşması

Fatih Sultan Mehmet'in bilginlere büyük saygı gösterdiğini bilen Uzun Hasan, Ali Kuşçu'yu, bir barış antlaşması için elçi olarak İstanbul'a gönderdi. Ali Kuşçu'nun Semerkand'daki çalışmalarından haberdar olan Fatih, ona büyük iltifat gösterdi ve İstanbul medreselerinde gençleri yetiştirmesini teklif etti. Dürüst bir ilim adamı olan Ali Kuşçu ise bu iltifata, "Hünkârım izin verirlerse önce Tebriz'e döneyim. Elçiye zeval olmaz. Burada bulunuş sebebim, Akkoyunlu hükümdarının elçisi olmamdır. Gerektir ki hünkârımın lütufkâr davetini kabul etmeden önce vazifemi iyi bir sonuca ulaştırdığımı, beni gönderen bana güvenmiş olan insana bildireyim." sözleriyle karşılık verdi (Görsel 4.12). Fatih, Ali Kuşçu'nun bu özrünü beğenerek, bilgin olduğu kadar mert ve ahlaklı da olan bu insana izin verdi. Sözünü tutan Ali Kuşçu, iki yıl sonra ailesi ve öğrencileriyle Tebriz'den İstanbul'a hareket etti. Fatih, Kuşçu'nun sınırda karşılanarak yolculuğunun her günü için 1 000 akçe yolluk verilmesini ve İstanbul sınırında törenle karşılanmasını emretmişti. Ali Kuşçu, 200 akçe maaşla Ayasofya Medresesi'ne müderris olarak atanmıştı (Dayday-Altın, 2010, s.133-135'ten düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Bilim insanlarının önemli özellikleri neler olabilir?

Görsel 4.13
Uluğ Bey (Temsilî)

Uluğ Bey (1394-1449)

Asıl adı Muhammed Tarağay olan Uluğ Bey (Görsel 4.13) Timur'un torunudur ve devlet adamlığından ziyade, bilimsel çalışmalarıyla tanınmıştır. Özellikle matematik ve gök bilimine ilgi gösteren Uluğ Bey, Semerkand Medresesi'ni kurmuş; devrin en büyük rasathanesi olan Semerkand Gözlemevi'ni de yaptırmıştır. Gök bilim katalogların en mükemmeli olan "Zîc-i Uluğ Bey", günümüze kadar konumsal gök biliminin temel kitabı olarak kullanılmıştır. Zîc; VIII ve XVI. yüzyıllar arasında İslam gök bilimcilerinin hazırladığı; yıldızların, gök cisimlerinin gerçek ve görünür konumları ile hareketlerinin çizimine verilen addır. XVII. yüzyılda, İngiltere'de Greenwich Gözlemevi'ni kuran John Flamsteed (Con Fileymstid) "Britanya Gök Tarihi" adlı eserini hazırlarken, Zîc-i Uluğ Bey'den yararlanmıştır. 1836'da yayınlanan 4 ciltlik Ay haritasındaki kraterlerden birine Uluğ Bey ismi verilmiştir.

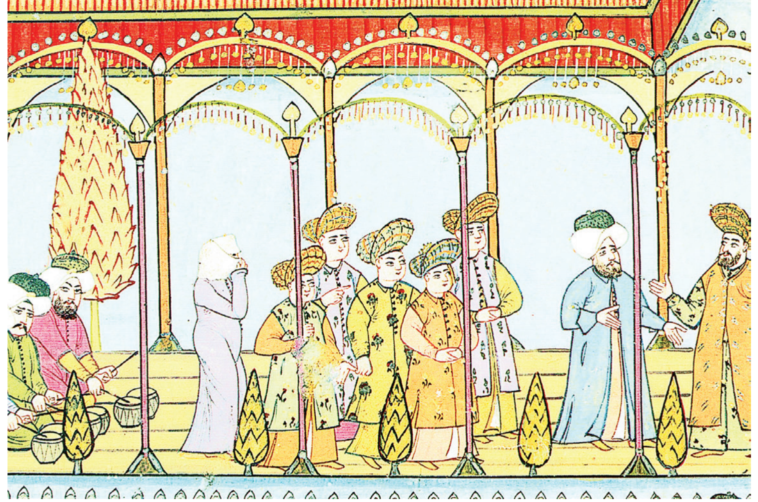
4.3. HALK KÜLTÜRÜ VE KİTABÎ KÜLTÜR

Kültür, nesilden nesile hangi yollarla aktarılabilir?

TARTIŞALIM

Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nde ortaya çıkan sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri, Türkiye Selçukluları ve Beylikler döneminin kültür dünyasıyla benzerlik gösterirdi. Anadolu'da XII. yüzyıldan itibaren farklı sınıf ve seviyeden insanlar; hikâye dinleyerek, kukla ve taklit izleyerek, nükte ve şaka yaparak gülüp eğlenirdi. Türkiye Selçuklu ve Anadolu beyliklerinin saraylarında nedim, komik, taklitçi, ozan ve şairler bulunurdu. Bu saraylarda bulunan nedimin görevi kıssa anlatmak, taklit yapmak, kısacası eğlendirmekti. Bu kişiler edebî terbiye sahibi, bilgili ve zeki insanlardı.

Anlatılar; genel olarak masal, menkıbe, fıkra ve hikâyeler ile eski Türk kültüründen gelen unsurları, İran ananelerini, Hind hikâyelerini ve İslam kültür dünyasının etkilerini içermiştir. XV. yüzyıldan itibaren nedim ile meddah lakabı aynı anlamda kullanılmaya başlamış ve XVI. yüzyılla birlikte meddahlık gitgide yaygınlaşmıştır. Bu dönemde ozanların yerini ise âşık ve saz şairleri almıştır. Genellikle sanatını halk arasında icra eden bu kişilerden öne çıkanlar saraylarda kendilerine yer bulmuştur (Görsel 4.14).

Görsel 4.14
Ortaoyunu (Minyatür)

Osmanlı Devleti, çeşitli etnik ve dinî kökenden halkların ticari, sosyal, kültürel, dinî ve bilimsel etkinliklerini sürdürdüğü bir devlettir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde, geniş ve zengin bir kültürel birikim oluşmuştur. Farklı kültürlerin katkılarıyla oluşan bu birikim, tarih boyunca yazılı veya sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Osmanlılar da diğer büyük devletler gibi kültürünü çeşitli yollarla kaydederek korumuş ve kendisinden sonra gelen nesillere aktarmaya gayret etmiştir. Kültürün yazılı olarak aktarılmasında çoğunlukla ferman, berat, ahitname gibi devlet yayınları ile telif veya tercüme kitap, risale ve minyatür vb. kullanılmıştır.

Osmanlı hükümdarlarında kitap toplama ve bunları kullanma alışkanlığı vardı. Padişahların kendilerine ait en az bir kütüphanesi bulunurdu. I. Murad tarafından Bursa'da kurulduğu ifade edilen kütüphane, ilk saray kütüphanesi olarak nitelendirilir. Osmanlı Devleti'nde saray kütüphaneleri dışında, özellikle XVIII. yüzyılın sonundan itibaren batılılaşma ve çağdaşlaşma hareketlerinin etkisiyle kurulan darülfünun, hendesehane, mühendishane ve muallimhane gibi üniversite kütüphaneleri vardı.

Osmanlı Devleti'nde kitabî kültür, neden başkent ve belirli şehirlerde gelişmiştir?

CEVAPLAYALIM

Osmanlı padişahları, kuruluştan itibaren şair ve bilim insanlarıyla yakın ilişki içinde olmuş ve Türk dilinin gelişimini hızlandırmışlardır. Arapça ve Farsça pek çok eser, Türk kültürüne kazandırılmış ve böylece devletin bilgi ve kültür seviyesi yükseltilmek istenmiştir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

- Fatih, kendi kurduğu saray kütüphaneleri dışında ülkenin çeşitli şehirlerinde yaptırılan külliye, cami ve medreselerde içerisinde de çok sayıda kütüphane kurmuştur.
- Yavuz Sultan Selim bilim, kültür, sanat ve eğitim alanlarında önemli merkezler olan Urfa, Kahire, İskenderiye, Halep, Kudüs, Şam'daki kültür ve sanat eserlerini İstanbul'a getirtmiştir.
- Kanuni Sultan Süleyman, ünlü Macar Kralı Matthias Corvinus'a (Matiyas Korvinus), (1458- 1490) ait kütüphaneden bazı kitapların İstanbul'a getirilmesini istemiştir.

II. Murad'ın Kültürel Faaliyetleri

II. Murad Devri, önemli kültürel gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Türk diline önem veren padişah, Türkçe eserler yazdırdığı gibi birçok yabancı eserin de Türkçeye tercümesini sağlamıştır. II. Murad Dönemi'nde âlimler Türkçe eser yazma konusunda teşvik edilmiştir. Âşık Paşa'nın yazdığı "Garipname" adlı eser bu teşviklerin bir neticesi olarak kabul edilmelidir. Millî bir kültür hareketine öncülük eden II. Murad, Danişmentli ve Selçuklu devirlerindeki Fars kültürünün etkilerini unutturmak için çalışmıştır.

Görsel 4.15
II. Murad (Minyatür)

II. Murad'ın Kültür Politikası

II. Murad Dönemi'nde Türk dili ile ilgili somut bir gelişme bu dönemde bastırılan madenî paralara ilk defa Kayı boyu damgalarının vurulmasıdır. Zaten Osmanlı soyunun ilk defa Kayı Han nesline dayandırılması da II. Murad (Görsel 4.15) Devri'ne rastlar. Bu dönemden sonra Osmanlı şehzadelerine "Oğuz", "Korkut" gibi isimler verilmesi de aynı hedef doğrultusunda atılan adımlardır. Osmanlı padişahları arasındaki ilk şair padişah olan II. Murad'daki milliyet fikri Paul Wittek'e (Pol Vitek) göre şehzade olarak bulunduğu Amasya'nın sosyo-kültürel yapısından kaynaklıdır. Amasya, Danişmentlilerden beri Türk kültür yapısını koruyan ve Fetret Devri'nde Çelebi Mehmet'e, ondan sonra da oğlu II. Murad'a millî bir anlayış kazandıran şehirdir (Danişment, 2016, s.366'dan düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

II. Murad Dönemi'nde, Kayı damgasının kullanılmaya başlanmasının gerekçeleri nelerdir?

Türkçenin önemli eserlerinden Yazıcızâde Ali'nin "Tevârih-i Âl-i Selçuk" adlı eseri ile çeviri eserler olan Molla Arif Ali'nin "Danişmendnâme"si, Şeyhî'nin "Hüsrev ve Şirin"i ve Mercimek Ahmet'in "Kâbusnâme"si II. Murad Devri'ne aittir. Yine II. Murad zamanında Yazıcızâde Mehmet Efendi tarafından kaleme alınan "Muhammediyye" adlı eser dinî edebiyatımızın temel eserlerindendir.

Şair Sultanlar

Osmanlı Devleti'nde padişahlar sadece siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeler ile meşgul olmamış, kültürel faaliyetlerde de bulunmuştur. Birçok Osmanlı padişahı yüksek eğitimlerinin yanında kalemi güçlü şairler olarak da karşımıza çıkmıştır. Hatta bazı padişahlar "divan" sahibi olacak kadar şiir yazmış ve Divan edebiyatına yön vermiştir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Osmanlı padişahları içerisinde 23 tanesi divan sahibi, 12 tanesi hattat, 8 tanesi müzisyen ve bestekârdır. Resimle ilgilenen, değişik sanatlarda bilgisi olanlar ve ilmî eser yazanlar vardır.

Bilinen ilk şair padişah olan II. Murad, gündelik hayatındaki hislerini zaman zaman nazım şeklinde dile getirmiştir. II. Murad'ın şair ve âlimleri haftada iki defa huzurunda toplaması da sanata verdiği önemi göstermektedir. II. Murad'dan itibaren Osmanlı padişahlarının birçoğu şair olup Divan edebiyatı ananesince isimleri yerine mahlaslar kullanmıştır (Tablo 4.1).

Tablo 4.1: Şair Sultanların Kullandığı Mahlaslar

Şair Sultanlar	Kullandığı Mahlası
II. Murad	Murâdî
Fatih Sultan Mehmet	Avnî
II. Bayezid	Adlî
Yavuz Sultan Selim	Selimî
Kanuni Sultan Süleyman	Muhibbî

Görsel 4.16
Fatih Sultan Mehmet
(Minyatür)

Fatih Sultan Mehmet (Görsel 4.16) de babası II.Murad gibi şair bir padişahtır ve pek çok beyit kaleme almıştır. Bunlardan biri şu şekildedir:

Okunuşu

"Yoktur zulme rızâmız adle biz mâilleruz,

Gözlerüz Hakk'un rızâsın emrine kaailleruz.

Bizümle saltanat lâfın idermüş ol Karamanî,

Huda fursat virürse ger kara yire karam anı."

Günümüz Türkçesi

"Zulme iznimiz yoktur; biz, adaletten yanayız;

Allah'ın hoşnutluğunu gözetiriz, biz onun emrine razıyız.

O Karamanoğlu, bizimle saltanat lafını etmeye kalkışırmış;

Şayet Allah izin verirse, ben onu kara toprağa karıştırayım da görsün."

Yavuz Sultan Selim, henüz şehzadeliği sırasında Şah İsmail için nazım şekli ile o zamana kadar görülmemiş bir şiir yazmıştır. Şiir okunurken yukarıdan aşağıya, soldan sağa aynı şekilde okunabilmektedir.

Okunuşu

Sanma şâhım	herkesi sen	sadıkâne	yâr olur.
Herkesi sen	dost mu sandın	belki ol	ağyâr olur.
Sadıkâne	belki ol	cihanda	serdâr olur.
Yâr olur	ağyâr olur	serdâr olur	dîdâr olur.

Günümüz Türkçesi

Şahım sen herkesi sadık dost olur sanma,
Dost mu sandın sen herkesi belki düşmanın olur,
Belki o kişi âlemde sözü geçen olur,
Dost olur, düşman olur, sözü geçen olur, hükümdar olur

Görsel 4.17
Kanuni Sultan Süleyman
(Minyatür)

Şiirle Sürgüne Şiirle Cevap

Kanuni (Görsel 4.17), sanat erbabına çok iltifatta bulunan ve teveccüh eden bir hükümdar olmuştur. Şair Baki'yi İstanbul'a getirten ve Türk edebiyatına kazandıran Kanuni, çok sevdiği Baki'ye bir beytinden dolayı sinirlenmiş ve sürgün edilmesi için yazdırdığı fermanını da bir şiir şeklinde oluşturarak yeteneğini konuşturmuştur:

"Baki bed
Azm-i bülend
Bursa'ya red
Nefy-i ebed"

Kanuni fermanında diyor ki "Baki kötü adam, yüksek kararım odur ki, Bursa'ya gönderilsin ve bir daha gözüm görmesin!". Şair Baki de aynı güzellikte bir dörtlük ile cevap verince padişahın şiir aşkı, şairi affetmesini sağlayacaktır:

"N'ola kim nefy-i ebedazm-i bülend olsa ey Bâkî,
Bilesin ki cihan mülkü değil Süleyman'a bâki,
Şehâ! Azminde ısbât-ı tehevvür eyledin ammâ,
Buna çarh-ı güherdirler, ne sen bâkî, ne ben bâkî"

Affedilmesini sağlayan dörtlükte Baki önce kendine hitaben diyor ki: Ey Baki! Sultanın yüksek kararı seni sürgün ettiyse nolur ki... Şunu bil ki bu dünya Süleyman'a da baki değil. Şâhım gazabında kararlı olduğunu da ispat ettin ama bilesin ki bu dünya bana kalmadığı gibi sana da kalmaz! Bu dörtlükten sonra padişahın fermanını geri almasıyla affedilen Baki, ömrünün sonuna kadar İstanbul'da yaşamış ve burada vefatından sonra Eyüp Sultan Mezarlığı'na defnedilmiştir (İnanç, 2017, s.20-22'den düzenlenmiştir).

ÖRNEK METİN

4.4. FETİHLE GELEN DÖNÜŞÜM

TARTIŞALIM

Osmanlıların, fethettikleri bölgelerde yaptıkları imar faaliyetlerinin amaçları neler olabilir?

Geleneksel anlamda konar-göçer bir yaşam tarzına sahip olmasına rağmen Osmanlılar, kuruluştan itibaren yerleşik hayatı daha fazla benimseyen bir siyasi teşekkül olarak ortaya çıkmıştır. Kurulduğu bölgedeki kadim şehir, kasaba ve köyler ile buralarda yaşayanları yadırgamadan kabullenen Osmanlılar; cami, medrese, mescit, han ve hamam gibi yapılarla buraları imar etmiştir. Ayrıca fethedilen şehirlerdeki çarşı ve pazarlar geliştirilmiş ya da yeniden inşa edilmiştir.

Osmanlı Şehrinin Yapısı

Bütün geleneksel şehirlerde olduğu gibi Osmanlı şehrinin merkezinde de bir mabet (cami), merkezî devlet ofisi (başkentte saray, eyaletlerde sancak beyi konağı) ve nihayet Avrupa şehirlerinde de bulunan lonca binası ve depo gibi bir bedesten vardır. Bunlar genellikle abidevi binalardır. Bu yapılar, şehrin merkezdeki büyük meydanın üzerinde yer alır. Bu çekirdek bölgenin hemen etrafında zanaatçıların ve esnafın bulunduğu çarşı vardır (Görsel 4.18). Her sokağın bütünü veya belirli kesimi belli dalda çalışan esnaf tarafından işgal edilmiştir. Bu sokaklar, bezzazlar, saraçlar, kavaflar, sahaflar, yemeniciler, bakırcılar çarşıları gibi isimler alır. Saman pazarı, hayvan pazarı gibi yerler şehrin çevre kesimine varsa limana yakındır. Bu iş bölgelerinden sonra konut bölgesi yani mahalleler yer alır.

Osmanlı kentinde mahalle, sosyal sınıflaşmaya göre değil etnik ve dinî farklılığa göre biçimlenmiştir. Yani Müslim ve gayrimüslim aynı mahallede oturmaz (Ortaylı, 2016, s.280-281'den düzenlenmiştir).

Görsel 4.18
Çarşı (Temsilî)

YORUMLAYALIM

Günümüz şehirleri ile Osmanlı şehirleri arasındaki benzer yönler nelerdir?

Yeni bir şehrin kurulup gelişmesi, coğrafi şartlarının elverişliliğine ve uzun bir sürece bağlıdır. Orta Çağ'ın teknoloji düzeyi düşünüldüğünde yeni bir şehir kurmaya cesaret edecek veya ihtiyaç duyacak devlet bulunmuyordu. Bu nedenle Türkler de fethettikleri şehirlere yerleşerek onları imar etmeye devam etti. Osmanlı Devleti'nin fethettiği şehirlerdeTürkler, şehrin gayrimüslim mahalleleri dışında kendi mahallelerini kurdu.

Görsel 4.19
II. Bayezid Külliyesi (Edirne)

Orhan Bey'in İznik'te kendi vakfı olarak kurduğu imaretiyle birlikte yeni bir şehir merkezi modeli ortaya çıkmıştır. Bu model en mükemmel hâlini İstanbul'da, Türk şehir modeliyle almıştır. Buna göre şehir merkezine cami, aşevi, hamam, şifahane gibi kurumlar (Görsel 4.19) yapılmış, yerleşme ise daha dış mahallelere kaydırılmıştır. Osmanlılar, şehirleşmeye getirdikleri bu yeni mimari anlayışla dağınık şekilde bulunan sosyal kurumları bir site içinde toplamıştır. Ayrıca şehir merkezlerinde pek çok işyeri inşa edilmiş, sosyal kurumların giderlerini karşılamak için vakıf olarak kiraya verilmiş ve böylece şehirlerin sosyo-ekonomik canlılığı sağlanmıştır.

Osmanlı'da mahalle, birbirini tanıyan bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuştur. Bir başka ifade ile mahalle; aynı mescitte ibadet eden cemaatin, aileleri ile birlikte ikamet ettikleri şehrin bölümüdür.

Görsel 4.20
Topkapı Sarayı (İstanbul)

BİLİYOR MUSUNUZ?

Fatih, İstanbul'un Fethi'nden sonra şehre gelen yolları ve köprüleri tamir ettirdi. 1455 kışında meşhur Kapalıçarşı'nın çekirdeği büyük bedestenin yapılmasını emretti. Keza o yıl, şehre bol su getirmek için suyollarının onarımını emretti. Fatih, şehirde yaptırmakta olduğu inşaatı bizzat teftiş ederdi. Şehrin göbeğinde yaptırdığı ilk sarayı (Eski Saray) daha sonra uygun bulmayan Fatih, Sarayburnu'nda Yeni Saray'ı (Topkapı Sarayı) inşa ettirdi (Görsel 4.20).

Balkanlarda bulunan bugünkü yol ve şehir ağının ana hatları da Osmanlı Dönemi'nde ortaya çıkmıştır. Filibe, Sofya, Belgrad, Üsküp, Manastır, Köstence ve Rusçuk birer küçük kasaba veya köy iken Osmanlı Dönemi'nde büyük şehirler hâline gelmiştir. Bunun yanında Osmanlı egemenliği ile beraber Edirne, Selanik, Niğbolu, Silistre gibi şehirler de büyük gelişme göstermiştir. Osmanlı Dönemi'nde büyüyen ve gelişen bu şehirler, başlangıçta idari-askerî merkezlerken zamanla dokumacılık, boyacılık, dericilik gibi el sanatlarının gelişmesi ve esnafın buralara yerleşmesiyle ticari merkezler hâline gelmiştir.

CEVAPLAYALIM

Türk şehir modelinin genel özellikleri nelerdir?

Osmanlılarda El Sanatları

Bosna'dan Yemen'e, Kafkasya'dan Kırım'a kadar çok farklı coğrafyalara hükmeden Osmanlı Devleti, insanların yeteneklerini kullanabilmelerini sağlamak amacıyla güvenli bir ortam oluşturmuştur. Bu güvenli ortamda şehirler; mimarisiyle, zanaat, sanat ve kültür faaliyetleriyle birer yaşam merkezi hâline gelmiştir. Özellikle kuruluş devrinden itibaren İznik, Bursa, Edirne ve İstanbul, Osmanlı sanat ve mimarisinin beşiği olmuştur. Günümüze kadar ulaşan müzeleri, sarayları, koleksiyonları, kütüphaneleri ve camileri dolduran tezhip, çini, minyatür, halı, kilim, kumaşlar ve binlerce cilt yazma eser vardır. Bu eserler, Anadolu ve çevresinde gelişen Türk el sanatlarına ait zengin bir hazinedir.

Bir milletin kültürel kişiliğinin en canlı ve anlamlı belgeleri niteliğinde olan el sanatları, Osmanlı Devleti'nde büyük gelişme göstermiştir. Özellikle ahşap ve taş işlemeciliği, dokumacılık, çinicilik ve hat sanatları yeni bir ifade ve anlatım zenginliği kazanmıştır. Bu dalların her biri kendi içinde ustalık alanları, kullanılan gereç veya üretilen üründen adını alan gruplara ayrılmıştır. Nakkaşlar, kuyumcular, kâtipler, ciltçiler, çiniciler, kumaş dokuyucuları, maden işi yapan kazgancılar, ahşap işleriyle uğraşan kündekârlardan oluşan bu sanat ve zanaat grupları, kendi içlerinde birer eğitim kurumu gibi çalışmıştır. Bu meslek gruplarının ustaları, Ahilik teşkilatına bağlı olarak loncalar oluşturmuş ve "esnaf şeyhleri" tarafından yönetilmiştir. Ahi terbiyesiyle yetişen Osmanlı sanatkârlarının hile ve aldatmaca bilmediği, bu yola başvuranların ise şiddetle cezalandırıldığı bilinmektedir.

Görsel 4.21
16. yüzyıldan kalma dokuma örneği (Bursa)

Dokumacılık (Görsel 4.21), Osmanlı Devleti'nde gerek artan nüfusun gerekse sarayın ve ordunun ihtiyaçlarına cevap verebilmek için hızlı bir şekilde gelişmiştir. Dokuma sanayinin geliştiği Bursa'da; yünlü kumaşların, ipekli dibaların ve her cins kadifenin dokunduğu bilinmektedir. Dokumacılıkta oldukça ileri gitmiş olan Çin bile Bursa'dan kumaş satın almıştır. Yine bu dönemde Macaristan, İtalya, Polonya ve Balkan ülkelerinin pazarlarında Bursa kumaşları satılmıştır. Bursa kumaşlarının üstünlüğü, malzemesinin zenginliği ve desenlerinin güzelliğinden kaynaklanmıştır. Osmanlı şehirlerine, yabancı ülkelerden boyanmak için kumaşlar gönderilmiştir. Ayrıca Türk alı ve çini mavisi gibi renklerin usullerini öğrenmek için Osmanlı şehirlerine Fransa'dan heyetler gelmiştir.

Ahşap işlemeciliği, Osmanlılar Devri'nde daha ziyade geometrik yıldız motifleri ile fildişi ve sedef kaplamalı olarak yapılmıştır. Süslemelerde yazı hemen hemen hiç görülmeyecek şekildedir. I. Ahmet'in sedef kaplamalı firuze, yakut ve zümrüt taşlarıyla süslü tahtı başta olmak üzere Kur'an mahfazaları, rahleler ve minberler gibi nadide eserler dünya müzelerinin en kıymetli koleksiyonları arasında yer alır.

Görsel 4.22
Yeşil Cami Mihrabı (İznik)

Çini sanatında (Görsel 4.22) Selçuklu Dönemi'nin ardından, Osmanlıların İznik'te bir çini merkezi kurmasına kadar duraklama yaşanmıştır. Osmanlı Dönemi'nde İznik ve Kütahya'dan sonra Bursa, Edirne ve İstanbul da önemli çini merkezleri olmuştur. XV ve XVI. yüzyıllarda mimari ile kaynaşan çini süslemelerinin en güzel örnekleri; İznik Yeşil Camii, Topkapı Sarayı Çinili Köşk, Bursa Yeşil Camii ve Yeşil Türbe'dir. Osmanlı Dönemi'ndeki çinilerde, Selçuklulara nazaran renklerde de artış olmuştur. Bu dönemde yeşil, mavi ve siyah ile beyaz, sarı ve fıstıki yeşil kullanılmaya başlamıştır. Rüstem Paşa Camii ve Türbesi'ndeki çinilerde kırk bir çeşit lale motifi kullanılmıştır. Günümüzde çini sanatı Kütahya'da yaşatılmaktadır.

Taş süsleme sanatı, XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde hızla gelişme göstermiştir. İlk dönem Osmanlı mimarisinde taş işlemeciliği, daha çok yapıların dış kısmında uygulanmıştır. Bu uygulamaların ilk örnekleri Bursa Yeşil Camii yüzey süslemesinde ve Edirne Eski Camii minberinde görülmüştür. Mimari anıtlarda ve mezar taşlarında kullanılan ve yapıldığı yörenin özelliklerini gösteren motifler, gündelik eşyalarda da kullanılmıştır. Mezar taşlarında bir gelenek olarak kadın, çocuk, erkek ve meslek başlıkları yapılmış ve bu başlıklar ölenin sosyal durumu ile o dönemin kıyafetleri hakkında bilgi vermiştir.

Görsel 4.23
Şeyh Hamdullah hattıyla yazılmış Kur'an-ı Kerim sayfası

Hat, yazıyı estetik ölçülere bağlı kalarak güzel bir şekilde yazma sanatıdır. İslamiyet'te dinî yapılarda resim bulunması uygun görülmediği için bunun yerini yazı sanatı olan hat almıştır. Hat sanatı, zamanla mimari dekorların başlıca zenginliği ve bütün dekoratif sanatların da önemli bir unsuru hâline gelmiştir. XV. yüzyılda Amasyalı Şeyh Hamdullah, "Hattatların Kıblesi" adını almış ve o zamanki İslam dünyasındaki bütün hattatların üstadı olmuştur (Görsel 4.23). Sultan II. Bayezid, yazı yazarken onun hokkasını tutacak kadar Şeyh Hamdullah'a saygı göstermiştir. Şeyh Hamdullah'tan sonra Ali Bin Yahya Sofi, Karahisarlı Ahmet, Hafız Osman gibi hattatlar yetişmiştir.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A

Aşağıdaki terimleri birer cümleyle açıklayınız.

Müderris : ....

....

Sahn-ı Seman Medresesi : ....

....

İstimâlet Politikası : ....

....

B

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Osmanlı Devleti'nde Türkçenin bilim dili hâline gelmesi için yapılan çalışmalar nelerdir?
2. Anadolu'daki mutasavvıfların öğretilerindeki ortak noktalar nelerdir?
3. Fetihlerle birlikte Anadolu ve Rumeli şehirlerindeki kültürel dönüşümü açıklayınız?
4. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'ndeki ilmi faaliyetler nelerdir?

C

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. • Fatih, saray kütüphaneleri dışında ülkenin çeşitli şehirlerinde yaptırılan külliye, cami, medreselerde çok sayıda kütüphane kurmuştur.

• Yavuz Sultan Selim; Urfa, Kahire, İskenderiye, Halep, Kudüs, Şam'daki kültür ve sanat eserlerini İstanbul'a getirtmiştir.

Buna göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) İlmiye sınıfının etkinliği azaltılmıştır.
B) Türk dilinin gelişmesi sağlanmıştır.
C) Devletin kültür seviyesi yükseltilmiştir.
D) İlimler tasnif edilmiştir.
E) Tasavvuf önem kazanmıştır.

2. Osmanlı Devleti; çeşitli etnik ve dinî kökenden tebaanın ticari, sosyal, kültürel ve bilimsel etkinliklerini sürdürdüğü bir devlettir.

Bu durum aşağıdakilerden hangisinin oluşumuna zemin hazırlamıştır?

A) İlimlerin tasnif edilmesinde
B) Kültürel birikimin oluşmasında
C) Askerî yapının güç kazanmasında
D) Zaviyelerin çoğalmasında
E) İlmiye sınıfının önem kazanmasında

3. Anadolu'nun İslamlaşmasında etkili olan aşağıdaki mutasavvıflardan hangisi Anadolu'da yaşamamıştır?

A) Ahmet Yesevî
B) Yunus Emre
C) Ahî Evran
D) Hacı Bektâş-ı Velî
E) Hacı Bayram-ı Velî

4. Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfı;

I. askerî,
II. eğitim-öğretim,
III. idari ve adli

görevlerinin hangilerinden sorumludur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

5. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nde görülen el sanatlarından biri değildir?

A) Dokumacılık B) Hat
C) Ahşap işlemeciliği D) Çini
E) Heykel

II. Murad

Görsel 4.24
II. Murad (Temsilî)

Timur'un ölümünden sonra oğlu Şahruh'un idaresindeki Timur Devleti, II. Murad tahta geçtiğinde, hâlâ kuvvetini koruyor ve Osmanlılar için önemli bir tehlike oluşturuyordu. II. Murad, Anadolu'daki temkinli hareketleriyle bu tehlikeyi Osmanlı üzerine çekmedi. Varna ve II. Kosova Savaşlarında kazandığı başarılar sayesinde Balkanlardaki Haçlı ilerleyişi son buldu ve İstanbul'un Fethi için gerekli zemini sağladı.

II. Murad (Görsel 4.24), yaptırdığı eserlerden dolayı "Ebu'l-hayrât" unvanıyla anılmıştır. Otuz yıllık hükümdarlık döneminde, Osmanlı para birimi olan akçe, değerini korumuş devletin gelirleri 2.5 milyon altına yükselmiştir. Kültürel faaliyetlere de önem veren II. Murad sanat, edebiyat ve musikiyi takdir eden tasavvufi hayata düşkün bir hükümdardır. Onun döneminde Türkçe ve Oğuz-Türk kimliği ön plana çıkmıştır (Afyoncu, 2016, s.112-113'ten düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. Timur Devleti'nin Osmanlılar için tehlike oluşturmasının gerekçeleri nelerdir?
2. II. Kosova Savaşı'nın Türk tarihi açısından önemi nedir?
3. "Ebu'l-hayrât" ne demektir?
4. II. Murad Dönemi'nde Türkçe'nin ve Türk kimliğinin ön plana çıkmasının nedenleri neler olabilir?

İstanbul Rasathanesi ve Takıyüddin er-Râsıd

Osmanlı Devleti'nin yetiştirdiği büyük astronom ve matematikçilerden olan Takıyüddin er-Râsıd, 14 Haziran 1526 tarihinde Şam'da doğmuştur. Başta babası olmak üzere Şam ve Mısır'daki çeşitli âlimlerden akli ve naklî bilimleri tahsil etmiştir. Takıyüddin, matematik sahasında beş, astronomi sahasında yirmi, fizik-mekanik sahasında üç, tıp ve zooloji sahasında birer eser telif etmiş ayrıca ölçü ve tartılar ile ilgili bir risale yazmıştır.

Takıyüddin'in asıl amacı "Uluğ Bey Zîc"indeki bazı eksik kısımları tamamlamak ve yeni bir zîc hazırlamaktır. İstanbul Rasathanesi'nin kurulması, bu amacına ulaşmasına imkân tanımıştır. Takıyüddin, Sultan II. Selim tarafından 1571 yılında müneccimbaşı tayin edilmiştir. 1579'da Sultan III. Murad'ın bir fermanıyla Tophane sırtlarında ve bugünkü Fransız elçilik sarayının bulunduğu yerde bir rasathane inşasına başlanmıştır. Astronomi sahasındaki önemli kitaplar ve aletler de bu rasathanede toplanmıştır. Rasathanede yapılan gözlemler sonucunda Takıyüddin, güneş parametrelerinin hesaplanması için yeni bir metot geliştirmiştir. Takıyüddin, asıl amacına yönelik olarak da yeni gözlemlerine dayanarak güneş ve ay cetvellerini ihtiva eden zîcler hazırlamış ve Sultan III. Murad'a ithaf etmiştir (İhsanoğlu-Kaçar, 2002, s.166-168'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. Takıyüddin'in matematik ve astronomi alanında yaptığı çalışmalar nelerdir?
2. "Müneccimbaşı" ne demektir?
3. İstanbul'da rasathane kurulmasının gerekçeleri neler olabilir?
4. Akli ve naklî bilimlere örnekler veriniz.
5. Rasathanelerin günümüzde astronomi biliminin gelişmesine katkıları neler olabilir?

Kendini İlme Tahsis Eden Fâni, Bakidir.

Zihniyetiyle bir ayağı Şark'ta öteki Garb'ta olan büyük hükümdar Fatih Sultan Mehmet, ilim adamına gösterdiği emsalsiz ilgi ve sevgi ile ilim adamının fikrî özgürlük ve haysiyetini kurtarmıştı. İstanbul'a ayak basar basmaz, Ayasofya'dan ve papaz odalarından yararlanarak mevcut binalarda, ilk medreseleri açmıştı (Görsel 4.25). Ali Kuşçu, Ali Tusi ve Molla Zeyrek gibi büyük hocaları bu müesseselerin başına getirmişti.

Fatih, seferlerde de âlimlerden bir kısmını beraberinde götürür, bazen heyet hâlinde bazen de tek tek onları yanına alır ve gittiği yerlerde boş zamanlarını ilmî sohbetlerle geçirirdi. Fatih, gittiği memleketlerin âlimleriyle de görüşürdü.

Görsel 4.25
Medrese ortamı (Minyatür)

Padişah; âlimlerin nazını çekmekte, huysuzluk, titizlik, geçimsizlik hatta kıskançlıklarını idare etmekte çok temkinliydi. Onun bu tahammüllü anlayışı, ilmin özgürlüğüne ve şerefine en büyük hizmetti. Onlarla sohbet eder, latifelerde bulunur, bilhassa münazaralara karşı adeta tiryakilik gösterirdi. Padişahın yanına girerken âlimler, teşrifat kurallarına uymak zorunda olsalar da Hatibzade gibi bazı âlimler değil padişahın elini öpmek, huzurunda eğilmezdi. Fatih de bütün bunları hoş görerek müdahale etmezdi. Toplantılarda âlimler oturur, ümera ayakta dururdu. Fatih, fazilet ve irfanı ile şöhret bulan insanları İstanbul'a davet ederek hükûmet merkezini ilim ve fen durağı hâline getirmeye çalışırdı. Bu yoldaki ulvi maksadını gerçekleştirmek için hiçbir fedakarlıktan çekinmez ve hiçbir masraftan kaçınmazdı.

Fatih, tıpkı askerî fetihleri gibi bilgi adına açtığı savaşta da bir âlimler, sanatkârlar ordusu tesis etmiş ve bu muhteşem kadronun başına da yine kendisi serdar olmuştu (Ayverdi, 1968, s.58-59'dan düzenlemiştir).

Aşağıdaki soruları metinden yola çıkarak cevaplayınız.

1. "Zihniyetiyle bir ayağı Şark'ta öteki Garp'ta" ifadesi ne anlama gelmektedir?
2. Fatih Sultan Mehmet'in ilmin özgürlüğü ve şerefine yaptığı en büyük hizmet nedir?
3. "Teşrifat" ne demektir?
4. Fatih'in, İstanbul'un Fethi'nden sonra yaptığı ilk icraatlar neler olmuştur?
5. Bir devletin bekasında, askerlerden oluşan ordu mu yoksa âlimler ve sanatkârlar ordusu mu daha önemlidir? Neden?
6. Metnin başlığı olan "Kendini ilme tahsis eden fâni, bakidir." ifadesinin anlamı nedir?
7. Fatih Sultan Mehmet'in ilim alanında ulaşmak istediği en büyük amaç nedir?
8. **Aşağıdakilerden hangisi toplantılarda âlimler otururken ümeranın ayakta durmasının sebeplerinden biri olabilir?**
   A) Ulemanın şöhret sahibi olması
   B) Yönetici kademelerinin genellikle ilmiye sınıfından seçilmesi
   C) Ulemanın devlet kademelerindeki en üst sınıfı oluşturması
   D) İlim adamlarına büyük hürmet gösterilmesi
   E) Ümeranın devlet kademesinde daha alt seviyede yer alması

5. ÜNİTE

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1595)

NELER ÖĞRENECEĞİZ

- 1453-1520 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri
- İstanbul'un Fethi'nin sebeplerini, fetih sürecini ve fethin stratejik sonuçlarını
- Osmanlı Devleti'nin İslam coğrafyasında hâkimiyet kurmasının Türk ve İslam dünyası üzerindeki etkilerini
- 1520-1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri
- Kanuni Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti'nin siyasi sınırlar ve devlet teşkilatı bakımından olgunluğa eriştiğini
- Osmanlı Devleti'nin uyguladığı uzun vadeli stratejiyle dünya gücü hâline gelmesini
- Osmanlı Devleti'nin takip ettiği kara ve deniz politikalarını

ÜNİTE KONULARI

5.1. 1453-1520 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER
5.2. FETİH VE FATİH
5.3. İSLAM DÜNYASI LİDERLİĞİ
5.4. 1520-1595 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER
5.5. GÜCÜNÜN ZİRVESİNDE OSMANLI
5.6. OSMANLI'NIN GÜCÜ VE STRATEJİK RAKİPLERİ
5.7. KARALARIN VE DENİZLERİN HÂKİMİ

KAVRAMLAR

- Fatih
- Feth-i Mübin
- Yavuz
- Kanuni
- Kapitülasyon
- İmtiyaz
- Preveze Savaşı
- Coğrafi Keşifler
- Hilafet-i Ulyâ
- Protestan

HAZIRLANALIM

1. II. Mehmet, İstanbul'u fethetmek için ne gibi hazırlıklar yapmıştır?
2. I. Süleyman Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin gücünün zirvesine çıkmasının nedenleri nelerdir?
3. XVI. yüzyıllarda Osmanlı Devleti hangi devletlerle mücadele etmiştir?
4. Kızılelma Ülküsü'nün Türk siyasi tarihine etkileri nelerdir?

Ünite Kapak Görseli: İstanbul kuşatması (Temsilî)

5.1. 1453-1520 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER

TARTIŞALIM

Osmanlı Devleti'nin İstanbul'un Fethi'nden önceki Batı siyasetinin genel özellikleri nelerdir?

1453 İstanbul'un Fethi (Görsel 5.1)
1454 Sırbistan'ın alınması
1459 Amasra'nın alınması
1460 Mora'nın alınması
1461 Sinop ve Trabzon'un alınması
1462 Eflâk'ın alınması
1463 Bosna ve Hersek'in alınması
1463-1479 Venedik ile mücadele
1473 Otlukbeli Muharebesi
1474 Karamanoğlu Beyliği'ne son verilmesi
1475 Kırım'ın Fethi
1476 Boğdan'ın alınması
1479 Arnavutluk'un alınması
1480 İtalya Seferi
1481-1495 Cem Sultan Olayı
1492 İspanya'daki Yahudilerin Osmanlı ülkesine getirilmesi
1511 Şahkulu İsyanı
1514 Çaldıran Muharebesi
1515 Turnadağ Muharebesi
1516 Mercidabık Muharebesi
1517 Ridaniye Muharebesi

Görsel 5.1
İstanbul Fatihi II. Mehmet
(Minyatür)

Harita 5.1
1453-1520 yılları arası siyasi gelişmeler

5.2. FETİH VE FATİH

TARTIŞALIM

“Dünya tek bir devlet olsaydı, başşehri İstanbul olurdu.”

Napoleon

Napoleon’un bu düşüncesinin sebepleri neler olabilir?

Görsel 5.2
Uydu fotoğrafı

İstanbul, stratejik ve jeopolitik önemi nedeniyle tarih boyunca hemen hemen her milletin ilgisini çekmiştir. Çünkü İstanbul, coğrafi konumu itibariyle önemli deniz ve kara yolları üzerinde bulunmaktadır (Görsel 5.2). Tarihî seyir içerisinde bu şehir, ticaret yollarının kesiştiği bir merkez hâline gelmiştir. Ayrıca İstanbul’un Karadeniz ve Akdeniz kültürlerini birleştiren bir boğaza sahip olması, şehre ayrı bir önem kazandırmıştır.

Osmanlılara Esir Düşen Pedro’ya Göre İstanbul

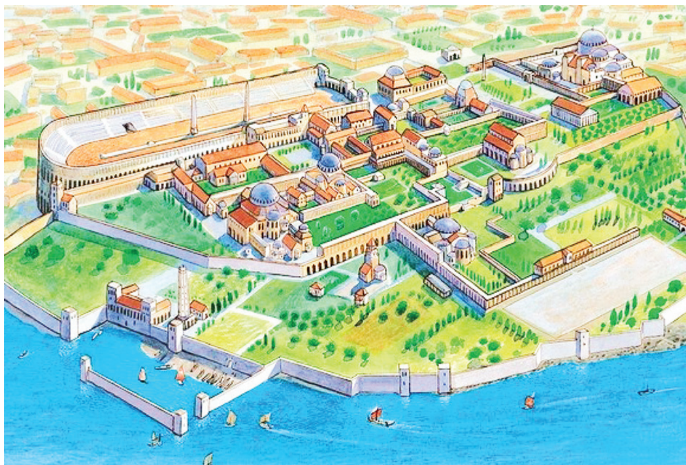
“Önemli bir şehirde bulunması gereken özellikleri göz önünde tutarak İstanbul’u; Roma, Venedik, Milano, Napoli, Paris ve Lyon’la kıyaslamaya girişmek pek büyük bir yanlışlık olur. Hepsini de gördüğüm bu şehirlerin önemlerini ve genişliklerini, mevkilerini ve güzelliklerini, ticaretlerini ve bolluklarını hep bir araya toplasak da yine İstanbul’u tutturamayız. Bunu, hisse kapılarak veya yalnız bir tarafı dinleyerek edindiğim bilgilere dayanarak söylüyorum sanmayın. Bu dediğime, her yönden incelemelerde bulunduktan sonra vardım. İstanbul’un bütün özelliklerini anlatabilmek için bir ömür yetmez (Kumrular, 2016, s.245-246’dan düzenlenmiştir).”

YORUMLAYALIM

Pedro, İstanbul’u diğer önemli Avrupa şehirleriyle kıyaslamanın büyük yanlışlık olacağını hangi gerekçelerle söylemiş olabilir?

Fethin Sebepleri

İstanbul’un alınması, tarihî bir imparatorluk merkezi olmasının yanında Osmanlı Devleti’nin güvenliği ve geleceği için siyasi, askerî ve ekonomik bakımdan zorunluydu. Anadolu ve Rumeli toprakları ancak İstanbul alınarak birbirine bağlanabilir ve Rumeli’de kesin bir hâkimiyet kurulabilirdi. İstanbul’un alınmasıyla kara ve deniz yolu ticareti Osmanlı hâkimiyetine geçerek önemli bir iktisadi kazanç elde edilecekti. Roma İmparatorluğu’nun devamı olan Bizans (Görsel 5.3) hem Avrupalıları Osmanlı'ya karşı kışkırtıyor hem de şehzadeleri kullanarak Osmanlı’daki veraset işlerine karışıyordu. Anadolu Türk birliğinin kurulmasını önlemek için de Anadolu Türk beyliklerini Osmanlılara karşı isyana teşvik ediyordu.

Görsel 5.3
Bizans İmparatorluğu Dönemi’nde İstanbul (Temsilî)

Ayrıca İstanbul'un Fethi müjdesini bildiren İslami gelenek, İstanbul'un fatihi olacak sultana büyük bir manevi güç sağlayacaktı. Bu bakımdan da II. Mehmet, Müslümanların bir ideali olan İstanbul'u fethederek Hz. Muhammed'in övgüsüne layık olmak istiyordu.

İstanbul'un tarihte birçok kez kuşatılmasına rağmen bu kuşatmaların başarısız olması, şehrin hangi özelliklerinden kaynaklanmaktadır?

CEVAPLAYALIM

Fetih için II. Mehmet'in Yaptığı Hazırlıklar

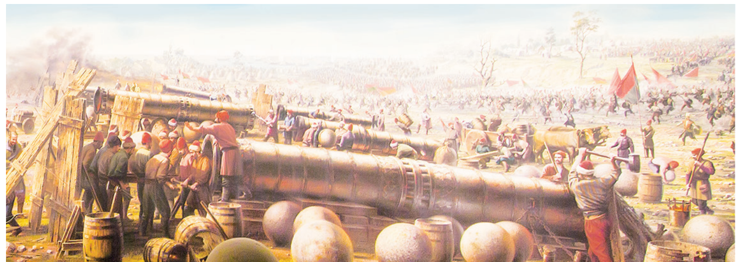
Anadolu coğrafyasında hüküm süren bir devletin, dünya siyasi ve ekonomik hayatında etkili rol oynayabilmesi için İstanbul'a sahip olması gerekliydi. Böylesine bir bakış açısıyla II. Mehmet (Görsel 5.4), İstanbul'un Fethi'ni mutlak iktidarının ilk şartı saydı ve İstanbul muhasarasından önce Osmanlı Devleti'nin muhalifi olan devletlerin Bizans'a destek olmalarını önlemek için bir takım tedbirler aldı. Bunun için yabancı devlet elçilerine karşı yumuşak davranan II. Mehmet, genç bir padişahın tahta geçmesinden faydalanmak isteyen Bizans ve Sırplara bazı tavizler verdi. Venedik'le yapılan antlaşma yenilenirken Macarlarla üç yıllık bir mütareke yapıldı. Sırp despotu ve Bosna kralının Osmanlı tarafında yer alması sağlandı. Ayrıca Bizans'a yardım etme ihtimalleri olan Mora ve Arnavutluk üzerine kuvvet göndererek buradan gelecek yardımları da engelledi. Bu siyasetiyle genç padişah, fethe giden süreçte gerekli hazırlıkların daha rahat yapılması için zaman kazandı.

Görsel 5.4
II. Mehmet'in tahta çıkışı (Minyatür)

II. Mehmet'in İstanbul kuşatmasıyla ilgili hazırlıkları arasında Bizans'a, denizden gelebilecek her türlü yardımı önlemek ve deniz yolu güvenliğini sağlamak da vardı. Bu amaçla Karadeniz'e geçişi kontrol altına almak için Anadolu Hisarı'nı tamir ettirdi ve tam karşısına Rumeli Hisarı'nı yaptırdı. Ayrıca II. Mehmet, Gelibolu'da bulunan eski gemileri tamir ettirdi ve yeni yapılanlarla birlikte 350-400 gemiden oluşan bir donanma oluşturdu.

Edirne'de devlet adamlarıyla istişare eden II. Mehmet Bizans'ın, Osmanlı'nın güvenliğini tehdit ettiğini ve gaza geleneği gereği İstanbul'un alınması gerektiğini söyledi. Buna karşın İstanbul surlarının sağlamlığı ve Bizans'la yapılacak bir savaşın tehlikeli olacağını öne süren devlet adamları da vardı. Fakat bu devlet adamları hem padişahın ısrarına hem de çoğunluğa uymak zorunda kaldı. Neticede II. Mehmet bu kararından sonra Muslihiddin, Saruca Sekban ve Macar asıllı Urban'a büyük toplar döktürttü (Görsel 5.5). II. Mehmet, havan toplarının öncüsü olarak kabul edilen aşırtma sistemli topları icat ederek uygulamaya koydu. Haliç üzerine kurulan köprüyle askerî sevkiyat yapıldı. Ok ve mermi atışlarına dayanıklı olan Rumların "şehirler alan" ismini verdikleri tekerlekler üzerinde yürüyen kuşatma kuleleri yapıldı. Bir taraftan da istihkâm bakımından önemli hazırlıklar yapılarak surların tahribi için lağımlar açıldı.

Görsel 5.5
Şahi topu (Temsilî)

Görsel 5.6
Rum Ateşi (Temsilî)

Bizans'ın Muhasaraya Karşı Aldığı Tedbirler

II. Mehmet'in fetih için yaptığı hazırlıklar karşısında Bizans Hristiyan dünyasından Haçlı Seferi düzenlemesini istemiştir. Bunu değerlendirmek isteyen papa, Ayasofya'da Ortodoks ve Katolik mezheplerinin birleştirilmesi için bir ayin düzenletmiştir. Fakat İstanbul halkı, bu birleşmeye karşı çıkmış ve gösteriler yapmıştır. Çünkü IV. Haçlı Seferi sırasında İstanbul, Latinler tarafından işgal edilmiş ve yağmalanmıştır. Bunu hatırlatan Grandük Notaras (Notaaras) da "İstanbul'da Latin külahı görmektense Türk sarığı görmek evladır." diyerek halkın tepkisini ortaya koymuştur.

Avrupa'ya heyetler göndererek yardım isteyen Bizans'a; Girit, Ceneviz, İtalyan ve İspanyol kuvvetleri destek vermiştir. Bizanslılar sur dışındaki köyleri boşaltmış, tahrip olan surların tamiri için mezar taşlarını bile surların içine taşımıştır. Bizans İmparatorluğu, en zayıf yeri olan Haliç'e kalın zincirler çekmiş ayrıca etkili bir silah olan "Grejuva" yani Grek ateşini kullanıma hazırlamıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Bizanslılar savaşlarda; yakarak öldürme ve tahrip etme özelliğine sahip, sıvı hâlde bulunan Rum ateşini (Görsel 5.6) kullanmıştır. Bu ateşle düşman askerlerini, donanmasını ve harp araçlarını yakmıştır. IX. yüzyılda icat edilen suyla sönmeyen ve su döküldükçe daha da alevlenen sadece kum ve sirke gibi birkaç maddeyle söndürülebilen bu ateşin formülü gizli tutulmuştur. Rum ateşi ancak güvenilir ustalara yaptırılmıştır.

Muhasaranın Başlaması

Fetih için hazırlıkları tamamlayan II. Mehmet, 23 Mart 1453 Cuma günü kuşatmayı başlatmak üzere Edirne'den İstanbul'a hareket etmiştir. Aynı tarihte Marmara Denizi'ne açılan donanma Haliç önlerine gelmiştir. II. Mehmet, 5 Nisan'da 80 bin kişilik ordusuyla Topkapı önlerine gelerek otağını kurdurmuştur (Harita 5.2). Kuşatmaya başlar başlamaz İslami geleneklere uygun olarak kan dökülmeden şehrin teslim edilmesini istemiştir. Fakat İmparator XI. Konstantin bunu kabul etmemiştir.

Harita 5.2
İstanbul Kuşatması

II. Mehmet'in Fetih Planı

II. Mehmet'in bizzat planladığı kuşatma, yeni bir teknik anlayış çerçevesinde gerçekleşti. Sur boyunun uzun olması, kalabalık bir ordu ile yapılacak muhasarada İstanbul'u savunanlar için bir dezavantaj teşkil etmiştir. II. Mehmet'in bu durumu değerlendirdiği ve planlarını da ona göre yaptığı anlaşılmıştır. Daha önceki tecrübelerinin ışığı altında uzun sürecek bir abluka hareketinin faydalı olmayacağı ve Avrupa'dan gelebilecek askerî ve maddi yardımlara gereken zamanı kazandıracağı hesaplanmış, bir an önce şehrin ele geçirilmesi hedeflenmiştir. II. Mehmet öncelikle top ateşiyle surları tahrip etmeyi ve Bizans'ın moralini bozmayı amaçlamıştır. Edirnekapı-Topkapı hattının, surların en zayıf bölümü olduğu anlaşılmış ve ordunun en seçkin askerleri bu cephede mevzilendirilmiştir (Görsel 5.7). Ağır toplar ve büyük top bu surların karşısına konulmuştur (Emecen, 2012, s.238-254'ten düzenlenmiştir).

Görsel 5.7
İstanbul kuşatması (Temsilî)

ÖRNEK METİN

XV. yüzyılın en teknik ordusu ile muhteşem surların arkasına çekilmiş 1000 yıllık mazisi olan Doğu Roma'nın kuvvetleri karşılaşmıştır. Nihayet 6 Nisan'da büyük topun ateşlenmesiyle 54 gün sürecek olan İstanbul muhasarası başlamıştır. Özel bir atış tekniği ile top, ilk kez etkili bir silah olarak İstanbul muhasarasında kullanılmıştır. Fakat topların kale duvarlarında açtığı gedikler, Bizanslılar tarafından hemen onarıldığı için surlarda geçitler açılamamıştır. Kuşatma boyunca Osmanlı askeri, İstanbul surları dışında Rum ateşi engeliyle karşılaşmıştır. Bu nedenle II. Mehmet, surların altından geçerek şehre girmeyi denemiş ancak kazılan lağımlar Bizans tarafından fark edilince bu girişim de başarısız olmuştur. 12-18 Nisan'da 150 parçadan oluşan Türk donanmasının Haliç'e hareketi, Bizans'ın maneviyatını bozmuştur. Çünkü şimdiye kadar Osmanlılar, Bizans'ı yalnız karadan kuşatmıştır.

20 Nisan'da İstanbul'a yardım için gelen üç Ceneviz ve bir Bizans gemisi, Osmanlı donanmasını geçerek Haliç'e girmeyi başarmıştır. Bu da Osmanlıları olumsuz yönde etkilemiştir. Sultan II. Mehmet bu duruma çok sinirlenmiş ve atını denize sürerek tepkisini göstermiştir (Görsel 5.8). Osmanlı'nın bu başarısızlığı sonrası harekete geçen Bizans elçisi, Osmanlı ordugâhına gelerek sulh teklifinde bulunmuştur.

Görsel 5.8
Sultan II. Mehmet'in atını denize sürmesi (Temsilî)

Görsel 5.9
Osmanlı gemilerinin karadan yürütülmesi (Temsilî)

İstanbul'un kuşatılmasına baştan beri karşı olan Çandarlı Halil Paşa, kuşatma uzarsa Avrupa'dan yardım geleceğini söyleyerek Bizans'la antlaşma yapılmasını savunmuştur. Fakat Molla Gürani, Akşemseddin ve Zağnos Paşa bu fikre karşı çıkarak muhasaranın devamına destek vermiştir. İstanbul'un Fethi'ne psikolojik açıdan iyi hazırlanan ordunun motivasyonu, muhasara boyunca üstün tutulmuştur. Önceden yapılan plana uygun olarak 21-22 Nisan gecesinde Osmanlı gemileri karadan yürütülmüş ve surların en zayıf noktası olan Haliç'e indirilmiştir (Görsel 5.9). Bizans, Haliç'e indirilen gemileri yakmak için harekete geçtiyse de başarılı olamamıştır. Böylece gemilerden bir köprü gibi faydalanılmış ve askerlerin geçişi sağlanmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

1456'da Belgrad ve 1470'te Eğriboz kuşatmalarında da uygulanmış olan gemilerin karadan yürütülmesi, üzerinde yüzlerce yıl konuşulan önemli bir taktik olarak tarihe geçmiştir.

Muhasaranın uzaması Bizans'ın yeni ümitlere kapılmasına sebep olmuş ve Osmanlılar, genel hücum hazırlıklarına başlamıştır. Galata taraflarına yerleştirilen topların 5 Mayıs'ta ateşlenmesiyle Bizans'a ağır kayıplar verdirilmiştir. 13-16 Mayıs tarihlerinde karşılıklı lağımlar açılmış ve Rum ateşinin etkisiyle Osmanlı hücumu başarısızlıkla sonuçlanmıştı. 18-21 Mayıs'ta yürüyen kulelerle bir taraftan surlara saldırı düzenlenirken diğer taraftan top atışlarıyla surlarda önemli gedikler açılmıştır. 26 Mayıs'ta Sultan Mehmet'in emriyle akşam mumlar, fenerler ve kandiller yakılarak her taraf aydınlatılmıştır. Bu sırada Bizanslılar, İstanbul'un Türklerin eline geçmemesi için Ayasofya'da ayin düzenlemiştir.

Görsel 5.10
Fatih'in İstanbul'a girişi (Temsilî)

Fetih Gerçekleşiyor

Çağının ulaştığı son teknolojileri kullanan Osmanlı ordusu, II. Mehmet'in emriyle son genel hücum hazırlıklarını tamamlamıştır. Nihayet 54 gün süren muhasaradan sonra 29 Mayıs 1453 günü karadan ve denizden hücuma geçen Osmanlı askerleri, Topkapı tarafından surlara ulaşarak sancağı dikmeyi başarmıştır. Bu büyük fethi gerçekleştiren (Görsel 5.10) II. Mehmet, fetih hakkı ve sembolü olarak Ayasofya'nın, cami yapılmasını emretmiştir. Böylece fethin ilk cuma namazı da Ayasofya Camisi'nde kılınmıştır.

Fethin Önemi

İstanbul'un Fethi'yle Doğu Roma İmparatorluğu ortadan kaldırılmıştır. Fetih, Batı dünyasında korkuyla karışık bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu nedenle papa, bütün Hristiyanları Haçlı bayrağı altında toplanmaya davet etmiştir. Fetihle Osmanlı Devleti'nin kuruluş süreci tamamlanmış, devletin Anadolu ve Avrupa toprakları birleşmiştir. Ayrıca Kuzey ve Doğu Avrupa'dan gelen ticaret yolları ile Karadeniz ve Akdeniz arasındaki su yollarının denetimi Osmanlıların eline geçmiştir.

İslam dünyasında sevinçle karşılanan fetih "Feth-i Mübin" olarak isimlendirilmiştir. Memlûklular hariç diğer İslam şehirlerinde fethin şerefine büyük şenlikler ve gösteriler yapılmıştır. Fetih ile birlikte Osmanlı Devleti bütün İslam dünyasında iyice tanınmıştır.

ARAŞTIRALIM

İstanbul'un fethine "Feth-i Mübin" denmesinin nedenini araştırarak bulduğunuz sonuçları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Fetih sayesinde Fatih (Görsel 5.11) unvanını alan Sultan II. Mehmet, mutlak bir iktidar kazanmıştır. Fatih kendisini Roma İmparatorluğu'nun tek varisi sayarak "Kayser-i Rum" (Roma Kayseri) unvanını da kullanmıştır. Roma'nın mirasına sahip çıkarak cihanda tek devlet ve hükümdar ideali çerçevesinde cihanşümul bir siyaset izlenmiştir. İstanbul'un Fethi ile birlikte Fatih, "Sultan'ul-Berreyn ve Hakan'ul-Bahreyn" (İki kıta ile iki denizin hâkimi) olarak anılmaya başlanmıştır. Osmanlıların denizlerde giriştiği yoğun faaliyetler sayesinde, Osmanlı deniz imparatorluğu ortaya çıkmıştır.

İstanbul'un Fethi ile Katolik-Ortodoks birliğinin gerçekleşmesine de engel olunmuştur. Fetih sürecinde önem kazanan topların, krallar tarafından derebeylere karşı kullanılması ile Avrupa'da feodal sistem zayıflamış ve merkeziyetçi mutlak devletler kurulmaya başlamıştır. Birçok Avrupa tarihçisi İstanbul'un Fethi'ni Yeni Çağ'ın başlangıcı olarak kabul etmiştir.

Görsel 5.11
Fatih Sultan Mehmet

ÖRNEK METİN

Fetih ve Avrupalı Aydınlar

Türk tehlikesi bazı Bizanslı Rum aydınları, İtalya'ya göç etmeye yöneltmiştir. İstanbul'da Kydenos (Kidenos) gibi Latin yanlısı, kurtuluşu Batı Hristiyan dünyasıyla birleşmede gören aydınlar zümresi, Türklere karşı açıkça düşmanlık beslemiştir. Diğer taraftan Rum aydınları ve tutucu ruhban din adamları bile II. Murad ve Fatih'in sarayında iyi muamele görmüştür. Plethon (Pletın) da bunlardan biridir. İtalya'da düşünsel etkisi derin olan Plethon, Mora üzerinden İtalya'ya geçmiştir. Plethon, İtalya'da Yunancanın yayılmasında önemli rol oynamış ve birçok hümanist, bunların okulundan yetişmiştir (İnalcık, 2016, s.60-61'den düzenlenmiştir).

Fetihle Gelen Teşkilatlanma

Osmanlı Devleti, İstanbul'u fethettiği zaman Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkeziyetçi yapısına ve kurumsallaşmış devlet yapısına da varis olmuştur. Fatih, saltanatı boyunca İstanbul'u büyük Roma imparatorları zamanında olduğu gibi siyasi ve dinî bir metropol hâline getirmek için uğraşmıştır. İstanbul'a Ortodoks ve Ermeni patriklerini tayin eden Fatih, Bizans İmparatorluğu'nun geleneği ve merkeziyetçi politikasını bu alanda göstermiştir. Ayrıca Ortodoks tebaaya, örfi alanda Bizans hukuku uygulanarak fetih öncesindeki kuralların devam etmesi sağlanmıştır.

Görsel 5.12
Rumeli Hisarı

Fatih, kendisinden önceki devlet teşkilatı ve teşrifatını tespit etmiş, yeni duruma göre Osmanlı devlet müesseselerini kurumsallaştırmıştır. Devletin idari ve bürokratik yapılanması önem kazandığı için Rum soyluların ve Hristiyan vassalların çocuklarına da idari görev verilmiştir. Fatih, devletin merkezini İstanbul'a taşıyarak buranın Türk İslam şehri görüntüsü kazanabilmesi için dinî ve sosyal kurumlar ile eğitim kurumları inşa ettirmiştir.

Fatih, İstanbul'un Fethi'nden sonra devletin siyasi gelişmesine bağlı olarak ticareti artırmış, ekonomik durumu kuvvetlendirmiş, ilmin ve sanatın her dalının gelişmesine katkı sağlamıştır. Fatih, İstanbul'un stratejik öneminden dolayı donanmasını burada tutarak boğazları koruyan savunma sistemini güçlendirmiştir (Görsel 5.12).

Fetih ve Merkezî Otorite

İstanbul'un Fethi, Fatih'e iç siyasette önemli bir mevki sağlayıp onun otoritesini güçlendirmiş ve gerçekleştireceği merkezî bir kurumsallaşmaya da imkân vermiştir. Fatih; bu sayede iktisadi, askerî ve hukuki bir dizi yenilikler yapmıştır. İstanbul'un Fethi, Fatih'e bazı güçlü aileleri bertaraf etme imkânı sağlamış ve Vezîriâzam Çandarlı Halil'in idamı ile köklü ailelerin iktidarı paylaşma dönemi artık bitmiştir. Böylece bütün iktidarı elinde toplayan Fatih, devletin merkezî otoritesini güçlendirmiştir. Fatih, tahta çıkışında kendisine karşı isyan eden yeniçerileri fetihten sonra disiplin altına almış, vezîriâzamlık dâhil yeniçeri ağası gibi devletin önemli kurumlarına doğrudan kendisine bağlı kişileri getirmiştir (İnan, 2002, s.280-309'dan düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Fatih'in, merkezî otoriteyi güçlendirmek istemesinde İstanbul'un Fethi'nin etkileri neler olabilir?

Fatih, İstanbul'u dünyanın siyasi ve iktisadi merkezlerinden biri haline getirmeyi amaçlamıştır. Bunun için Fatih; İstanbul'un imar edilmesi, kalkındırılması ve nüfusunun artırılması faaliyetlerine girişmiştir. Fetihten önce şehrin nüfusu 40 bine kadar düşmüştür.

Patrik Gennadios'a (Patrik Genadiyos) göre İstanbul, Bizans'ın son günlerinde, fakir ve büyük kısmı gayrimeskûn bir harabeler şehrine dönüşmüştür. Fetihten sonra Fatih, harap ve terkedilmiş şehri, imparatorluğunun çeşitli köşelerinden getirttiği Türk, Rum, Ermeni ve Yahudilerin iskânı yoluyla kısa zamanda yeniden canlandırmıştır. Nitekim 1478'de yapılan bir tahrire göre kent, 14 803 aileyi ve 70 binin üzerinde bir nüfusu barındırmıştır. Fatih'ten sonraki dönemlerde de aynı siyaset takip edilmiş ve İstanbul hızla büyüyerek fetihten yüzyıl sonra en az 400 binlik bir nüfusla Avrupa'nın en büyük şehri olmuştur. Böylece İstanbul, Fatih'in amaçladığı gibi gerçekten bir dünya merkezi hâline gelmiştir.

İstanbul'un Fethi'nden sonra Fatih'in hedefi doğuda İslam, batıda da Hristiyan dünyası üzerinde mutlak hâkimiyet kurmak olmuştur (Harita 5.3). Fatih, Roma'nın varisi sıfatıyla Bizans toprakları üzerinde hak iddiasında bulunmuştur. Batı'daki güçlü devletlerin hareketlerini de dikkatle takip ederek onlara karşı uygulayacağı stratejiyi de belirlemiştir. Amasra, Sinop, Trabzon ve Kırım fethedilerek Karadeniz, Türk gölü hâline getirilmiştir. Karamanoğulları, Osmanlı topraklarına katılmış ve Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan, 1473 Otlukbeli Savaşı ile mağlup edilmiştir. Bu zaferle Osmanlı Devleti, Fırat Nehri'nin batısındaki Anadolu toprakları üzerinde tam bir kontrol sağlamıştır. Batı'da ise Sırbistan, Mora Yarımadası, Eflak, Bosna, Boğdan, Arnavutluk ve Otranto'da Osmanlı hâkimiyeti sağlanmıştır.

Harita 5.3
Fatih ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı Devleti

Kızılelma

Fatih Sultan Mehmet'ten beri Osmanlılar; Roma'yı fethetmeyi, Kızılelma'ya ulaşmayı hedefliyordu. İstanbul'a sahip olması sıfatıyla Fatih, Roma üzerinde de hakkı olduğunu ilan ediyordu. Bu amaçla Fatih, Gedik Ahmet Paşa emrinde bir orduyu İtalya üzerine gönderdi. Paşa, 1480'de Otranto'yu alarak kaleye 500 kadar asker yerleştirdi (Görsel 5.13). Ancak 1481'de Fatih'in ölümü, Osmanlıları daha fazla ileri gitmekten alıkoydu. Otranto'da kalan 500 Osmanlı askeri, kaleyi Napoli kralına terk etmek zorunda kaldı ve kralın hizmetine girerek İtalya Harplerinde yararlı hizmetlerde bulundu (İnalcık, 2010, s.241-242'den düzenlenmiştir).

Görsel 5.13
Otranto Kalesi (İtalya)

YORUMLAYALIM

Otranto Fethi'nin amaçları neler olabilir?

Görsel 5.14
Cem Sultan (Temsilî)

II. Bayezid ve Cem Sultan

Fatih'in, 1481'de vefat etmesi üzerine II. Bayezid tahta çıkmış fakat kardeşi Cem Sultan (Görsel 5.14) ona karşı taht mücadelesine girişmiştir. Anadolu'nun kendisine bırakılmasını isteyen Cem Sultan, ağabeyi ile girdiği taht mücadelesini kaybederek Memlûklulara sığınmıştır. İktidar mücadelesini bırakmak niyetinde olmayan Cem Sultan, Karaman'daki taraftarlarının ve bazı Osmanlı ümerasının da tahrikiyle tekrar Anadolu'ya geçmiştir. II. Bayezid'e karşı giriştiği bu mücadeleyi kaybeden Cem Sultan, bu kez de Rumeli'ye geçerek Rodos Şövalyeleri'ne sığınmıştır. II. Bayezid'in Rodos'u kuşatma ihtimaline karşı Fransa'ya nakledilen Cem Sultan, Hristiyan hükümdarlar tarafından bir Haçlı Seferi'nde kullanılmak üzere 1489'da Roma'ya getirilmiştir. Böylece Cem Sultan Olayı, başlangıçta devletin iç sorunu iken Cem Sultan'ın önce Memlûklulara sığınması daha sonra da Avrupa'ya götürülmesiyle devletlerarası bir sorun hâline gelmiştir.

Cem Sultan Olayı nedeniyle Avrupa'da, İstanbul'u geri alma yolunda ortaya çıkan umutlar, Sultan Bayezid'i oldukça dikkatli ve barışçı bir siyaset takip etmek zorunda bırakmıştır. Sultan Bayezid, Avrupa'da esir tutulan Cem Sultan'ın durumunu adamları aracılığıyla takip etmiştir. Avrupa devletleri ile diplomatik ilişkilere girerek Osmanlı'ya karşı kullanılmasını önlemek için tedbirler almıştır. On üç yıl süren sürgün hayatının ardından Cem Sultan, 1495'te Napoli'de ölmüştür. Cem Sultan'ın ölümünden sonra dış politikada daha aktif bir siyaset izlenmeye başlanmıştır.

Görsel 5.15
Cem Sultan'ın esir tutulduğu Zizim Kulesi (Fransa)

Cem Sultan

Cem Sultan; II. Bayezid ile yaptığı mücadeleden sonra şövalyelere sığındığında, Rodos'u ellerinde tutan en güçlü tarikatın lideri Grand-Maitre d'Aubusson (Grend Metredaubusan) âdeta bayram etmiştir (Görsel 5.15). Papa VIII. Innocent (İnnosen), Cem Sultan'ın kendisine gönderilmesini istediğinde şövalyeler buna itaat etmiştir. İstanbul'u fethederek Hristiyanlığa darbe vuran hatta Roma'yı da fethetmek isteyen babası Fatih'e benzetilen Cem Sultan, Avrupalılar tarafından bir tehlike olarak değerlendirilmiştir. Böyle birinin elde tutulması ve İtalyan saraylarında bir nevi çürümeye terk edilmesi, Batı dünyası için bir kazanç olarak görülmüştür. Rahat bir şekilde ele geçirilen şehzade, Osmanlı sultanına karşı bir tehdit oluşturmuştur. Cem Sultan Olayı talihsiz şehzadenin ölümüyle de bitmemiştir. Doğrudan doğruya ondan sonraki nesiller de bu Batılı entrika düzeni içine düşmüştür. En son 1522'de Rodos kuşatması sırasında şövalyeler bir tehdit ve şantaj aracı olarak Şehzade Cem'in oğlu Murad ve iki torununu kalede tutmuştur. Vaftiz edilen bu torunlar, Rodos'un Osmanlıların eline geçmesi sonrasında öldürülmüştür (Ortaylı, 2016, s.34-35'ten düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Cem Sultan'ın vefatı Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile ilişkilerinde ne gibi değişikliklere yol açmıştır?

5.3. İSLAM DÜNYASI LİDERLİĞİ

TARTIŞALIM

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde, Osmanlı Devleti'nin Doğu'ya yönelik siyaset izlemesinin amaçları nelerdir?

Türkler; XIV-XVI. yüzyıllarda Anadolu ve İran coğrafyasında Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Safeviler gibi devletler kurmuştur. Bu devletler arasında Anadolu ve İran'da hâkimiyet kurmak için mücadeleler yaşanmıştır.

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, 1469'da Karakoyunlu Devleti'ne son vermiştir. Ardından Fatih Sultan Mehmet, 1473 Otlukbeli Savaşı ile Akkoyunlulara büyük bir darbe vurmuştur. Bu zaferle Osmanlı Devleti Fırat Nehri'nin batısındaki Anadolu toprakları üzerinde tam bir kontrol sağlamıştır. 1514'te Safevi hükümdarı Şah İsmail ise iktidar kavgalarından faydalanarak Akkoyunlu Devleti'ne son vermiştir. Böylece Anadolu ve İran coğrafyasına hâkimiyet mücadelesinde Osmanlı Devleti ile Safeviler karşı karşıya gelmiştir.

XVI. yüzyılın başında Anadolu'daki bazı Türkmen aşiretleri arasında dinî ve sosyal vasıflı yeni bir hareket ortaya çıkmıştır. Özellikle Şah İsmail'in desteklediği bu anlayış, Anadolu'daki Türkmenler arasında oldukça rağbet görmüştür. Bu grupların geleneklerinden gelen öğelerle karıştırdıkları İslami anlayış ve uygulamalar, Şah İsmail ile birlikte yeni bir siyasi özelliğe bürünmüştür. Safevilerin Anadolu'daki bu politikalarına karşı II. Bayezid (Görsel 5.16), Anadolu'daki Türkmenlerin Şah İsmail'le olan irtibatını kesmeye çalışmıştır.

Görsel 5.16
II. Bayezid (Temsilî)

BİLİYOR MUSUNUZ?

Osmanlı Devleti merkeziyetçi bir devlet hâline gelince Türkmen aşiretlerin hareketlerini kontrol altına almak istemiştir. Bu nedenle aşiretlerden vergileri düzenli almaya çalışmıştır. Bu durum karşısında, boy beyleri idaresinde bağımsız bir hayat süren ve hayvancılıkla uğraşan bazı aşiretler, merkezî idareyi bir baskı idaresi olarak görmüştür. Ekonomisi tarıma bağlı olan Osmanlı Devleti, konar-göçerlerin göçlerini düzenlemiş ve yaptıkları zararlara karşı cezalar uygulamıştır.

II. Bayezid'in sağlık durumunun bozulmasının yanında, vezirlerin yönetimde etkinliklerini artırmaları ve şehzadelerin birbirleriyle olan mücadeleleri gibi gelişmeler, mevcut siyasi ve sosyal yapının bozulmasına neden olmuştur. Antalya yöresinde bir tekke şeyhi olan Şahkulu, bu olumsuzluklardan yararlanarak örgütlenmiştir. Ardından müritleri aracılığıyla Rumeli'ye kadar geniş bir alanda propaganda faaliyetine girişmiştir. Asıl amacı, ilahi bir emir aldığı gerekçesiyle Osmanlı saltanatına son vermek olan Şahkulu, bu amacını gizleyerek mehdilik hatta peygamberlik iddiasıyla bir isyan başlatmıştır. Sivas yakınlarında yapılan savaşta Osmanlı kuvvetleri Şahkulu'yu ortadan kaldırmıştır. Ayaklanma belirtilerinin Safevi Devleti'nin kurulmasından hemen sonra ortaya çıkması ve isyanın doğrudan doğruya Osmanlı saltanatına karşı olması, siyasi bir boyut taşıdığını da göstermiştir.

I. Selim Dönemi ve Safevilerle İlişkiler

Kararlı bir kişiliğe sahip Şehzade Selim'in İran ve Gürcistan topraklarıyla sınır olan Trabzon'da bulunması, sancak beyliğinin hareketli geçmesine neden olmuştur. Şehzade Selim, Trabzon sancak beyliği sırasında Safeviler ve Gürcülerle sürekli mücadele etmiştir.

Görsel 5.17
Yavuz Sultan Selim (Temsilî)

II. Bayezid'in otoritesinin giderek zayıfladığını ve Amasya'da sancak beyi olan Şehzade Ahmet'in taht için öne çıktığını fark eden Şehzade Selim, bu durumu kabullenememiştir. Trabzon'daki başarılarıyla adını duyuran Şehzade Selim, bir taraftan babasıyla diğer taraftan kardeşleriyle taht için mücadele etmekten çekinmemiştir. Devlet içinde Selim'in liderliğinde fetihlerin yeniden başlayacağı ve Safevi tehdidinin ortadan kaldırılabileceği propagandası yapılmaya başlanmıştır.

II. Bayezid ve devlet adamlarının hemen hemen hepsi Şehzade Ahmet'in; buna karşılık yeniçeriler ise Şehzade Selim'in padişah olmasını istemiştir. Selim topladığı kuvvetlerle babasına karşı girdiği savaşı 1511'de kaybetmiştir. Şehzade Ahmet tahta geçmek üzere çağırıldıysa da yeniçerilerin tepkisi karşısında Anadolu'ya dönmek zorunda kalmıştır. Şehzade Ahmet'in taraftarları bu kez de Manisa'da bulunan Şehzade Korkut'u çağırdı ancak yeniçeriler İstanbul'a gelen Korkut'u da padişah olarak istememiştir. Bunun üzerine yeniçerilerin biat ettiği Şehzade Selim İstanbul'a gelmiş ve Bayezid tahttan çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece 1512 tarihinde I. Selim (Görsel 5.17), babası II. Bayezid'in yerine padişah olmuştur.

Yavuz Sultan Selim; tahta çıktıktan sonra ortadan kalkmış olan devlet otoritesini yeniden kurmayı ve taht kavgalarıyla ilgili sorunu çözmeyi amaçlamıştı. Ayrıca Osmanlı Devleti için büyük bir tehdit olan Safevi tehlikesini ortadan kaldırmak için çalışmalara başladı. Yavuz Sultan Selim, ilk iş olarak Kapıkulu askerlerine cülus bahşişi dağıtarak tahta geçmesinde büyük rol oynayan askerleri memnun etti. Daha sonra devlet yönetimdeki başıboşluğu ortadan kaldırdı. Tahtta hak iddia edebilecek kardeşleri Ahmet ve Korkut'u bertaraf eden Yavuz Sultan Selim, tam anlamıyla iktidarını sağlamlaştırdı. Yavuz'un bundan sonraki hedefi Osmanlı Devleti için ciddi bir dinî ve siyasi tehdit unsuru olan Safevileri ortadan kaldırmaktı.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Yavuz Sultan Selim, Safevi Devleti'ne sığınan Şehzade Ahmet'in oğlu Murad'ı geri istemek için elçi göndermişti. Şehzade iade edilmediği gibi Osmanlı elçisi, Safevi sarayında öldürüldü. Ayrıca Şah İsmail, Karamanoğulları ile Osmanlı aleyhine ittifak kurmuş ve Yavuz tahta çıktığı zaman kutlamak için elçi göndermemişti. Böylece Şah İsmail, Osmanlı Devleti'ne karşı niyetini açıkça göstermişti.

Safeviler, Anadolu'daki konar-göçer Türkmenler üzerinde büyük bir nüfuza sahipti. Türkmenler üzerinde sistemli bir faaliyet gösteren Şah İsmail'in amacı, Anadolu'yu kendi hâkimiyeti altına almaktı. Nitekim Safevi destekli çıkan isyanlar, Anadolu'daki sosyal ve ekonomik dengeyi bozuyordu. Bunu önlemek isteyen Yavuz Sultan

Selim, Safevi propagandası yapan kişileri tespit ettirerek bunları Mora'ya ve Rumeli'ye sürgüne gönderdi. Ayrıca Yavuz, Safevilere karşı ticari bir ambargo başlattı ve İran ipeğinin Osmanlı toprağından geçerek Batı'ya gidişini yasakladı. Böylece İran ekonomisinin can damarı kesilmeye çalışıldı. Sınırlar tamamen kapatılarak tüccarların geliş gidişi engellendi ve yasağa uymayanlar cezalandırıldı.

Hazırlıklarını tamamlayan Yavuz, Edirne'den İran Seferi için 1514'te yola çıktı. İstanbul'dan İzmit'e ulaştığında Şah İsmail'e (Görsel 5.18), bir mektup göndererek ona karşı savaş ilan etti. Sivas'ta asker sayımı yaptıran Yavuz, burada tedbir amaçlı olarak asker bıraktı ve Safevi topraklarına girdi (Harita 5.4). Safeviler, yol güzergâhındaki köyleri boşaltarak ekili alanları tamamıyla tahrip etti. Bu durum düşmanın nerede olduğunu bilmeden ilerleyen Osmanlı ordusunda iaşe sıkıntısına neden oldu.

Görsel 5.18
Şah İsmail (Temsilî)

Harita 5.4
Yavuz Dönemi Osmanlı Devleti

Osmanlı Ordusunun Çaldıran'a Hareketi

Yavuz Sultan Selim için asıl sıkıntılar, Safevi sınırlarını geçtikten sonra iyice tahrip edilmiş arazide ilerleyiş sırasında baş gösterdi. Uzun süre yol alınmasına rağmen Safevi ordusundan bir iz yoktu. Yiyecek sıkıntısı çok artmış ve bu sebeple asker özellikle de yeniçeriler sızlanmaya başlamıştı. Yavuz, birbiri ardına yaptığı divanlarda durumu değerlendiriyor, vezirlerin geri dönme yolundaki telkinlerine karşı direniyordu. Bu durum Yavuz'un çocukluğundan beri tanıdığı Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa'yı idam ettirmesine yol açtı. Böylece Safevi meselesini kesin halletme kararlılığında olan Yavuz, muhaliflere gözdağı vermiş oldu (Emecen, 2009, s.409'dan düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Yavuz'un, Safevi Devleti üzerine kararlı bir şekilde gitmesinin sebepleri nelerdir?

Görsel 5.19
Çaldıran Savaşı
(Temsilî)

Çaldıran Ovası'nda iki taraf karşı karşıya geldiğinde Yavuz Sultan Selim; ordusunun top arabaları, yeniçeri ve azeblerce sıkı şekilde korunan merkezinde yerini almıştır. 23 Ağustos 1514 günü yapılan savaşta Osmanlı ordusu, devreye sokulan toplar ve tüfekli yeniçeri birliklerinin etkisiyle Şah İsmail'in atlı süvarilerini dağıtmıştı. Şah İsmail'e üstünlük sağlayarak Tebriz'e giren Yavuz, burada adına hutbe okutmuştur. Şah İsmail'in Horasan'dan Tebriz'e zorla getirdiği tüccar, sanatkâr ve ilim insanlarını İstanbul'a göndermiştir.

Çaldıran Zaferi (Görsel 5.19), Anadolu tarihinde bir dönüm noktası olmuş bu zaferle Doğu Anadolu tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştır. Böylece doğudan gelecek tehlikelere karşı Anadolu güvence altına alınmış; Irak, İran ve Kafkasya gibi bölgelerin fethinde kolaylık sağlanmıştır. Ayrıca Osmanlılar Tebriz-Halep ve Tebriz-Bursa İpek Yolu'nun kontrolünü de ele geçirmiştir.

Çaldıran'dan sonra Yavuz, Doğu Seferi sırasında Osmanlılara karşı düşmanca tavır alan ve Şah İsmail ile iş birliği içinde olan Dulkadiroğulları üzerine 1515 baharında yürümüştür. Memlûk sultanına bağlı olan Dulkadir Beyi Alaüddevle, Turnadağ Savaşı ile bozguna uğratılmıştır. Böylece Dulkadiroğulları toprakları Osmanlı yönetimine geçmiştir.

Görsel 5.20
İdris-i Bitlisi (Temsilî)

ÖRNEK METİN

İdris-i Bitlisi

Akkoyunlu Devleti'nde saray kâtipliği yapan İdris-i Bitlisi, Akkoyunlu Devleti'nin yıkılmasıyla İstanbul'a gelmiştir. II. Bayezid daha önceden tanıdığı İdris-i Bitlisi'ye resmî tarih yazıcılığı görevini vermiştir. Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Doğu siyaseti hakkında danışmanlık yapan İdris-i Bitlisi, Çaldıran Zaferi'nden sonra güney ve doğu vilayetleri bölge halkının Osmanlı yönetimine geçmesinde vazife almıştır. Böylece Bitlis, Cizre, Siirt gibi yirmi beş yerleşim yeri barış yoluyla Osmanlı idaresine girmiştir. Yavuz'un Memlûklulara karşı yürüttüğü siyasette de görev alan İdris-i Bitlisi (Görsel 5.20), Urfa ve Musul'un Osmanlı idaresine geçmesini sağlamıştır (Bayraktar, 1991, s.53-60'tan düzenlenmiştir).

Mısır Seferi

Osmanlılar ile Memlûklular arasında Dulkadiroğulları toprakları üzerinde rekabet ilk defa Yıldırım Bayezid Dönemi'nde başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde Memlûklularla bozulan ilişkiler, II. Bayezid Dönemi'nde çatışmaya dönüşmüştür. Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlıların doğuya doğru genişlemesi Mısır'ın anahtarı durumunda olan ve Memlûklular için önem taşıyan Suriye'yi tehdit etmeye başlamıştır. Suriye; Anadolu ve Mısır için stratejik öneme sahip bir bölgedir.

Memlûk Devleti, Osmanlıların bu ilerlemesine ciddi bir biçimde karşı koyamamış fakat ele geçirdiği her fırsatı değerlendirmeye çalışmıştır. Osmanlı şehzadeleri zaman zaman Memlûk Devleti'ne sığınarak burada iyi karşılanmıştır. İlişkilerin gerilmesinin bir diğer nedeni de Osmanlılarla Memlûklular arasında tampon bir devlet olan Dulkadiroğullarının izlediği politikadır. Devletinin varlığını Osmanlılar ile Memlûk Devleti arasında sağlayacağı denge politikasında arayan Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey, Safeviler ve özellikle de Memlûklular tarafına yakınlaşmıştır.

Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey, Yavuz'un Çaldıran Savaşı'na katılması için yapılan öneriyi reddetmiş, o an için devletinin çıkarını Memlûk ve Safevi dostluğunda aramayı uygun bulmuştur. Bu durumu göz ardı etmeyen Osmanlı Devleti, Dulkadiroğulları toprağını Turnadağ Savaşı'yla ele geçirerek Suriye kapılarına dayanmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Çaldıran Zaferi'nden sonra Doğu Anadolu'nun Osmanlı hâkimiyetine girmesi, Memlûkluları tedirgin etmiştir. Yavuz Sultan Selim, Doğu Seferi için İstanbul'da topladığı divanda Memlûkluları değil Diyarbakır bölgesindeki Safevileri hedef almıştır. Ancak Osmanlı ordusunun hareketinden endişe duyan Memlûk Sultanı Kansu Gavri, ordusunu toplayarak Suriye'ye doğru hareket etmiştir. Bunun üzerine Kansu Gavri'nin Şah İsmail'e yardım ettiğini, Osmanlıları arkadan vurma tehlikesi bulunduğunu ileri süren Yavuz Sultan Selim, Halep üzerine yürümüştür. İki ordu 24 Ağustos 1516'da Halep'in kuzeyinde Mercidabık Ovası'nda karşılaşmıştır. Ordudaki ateşli silahların etkisiyle Osmanlılar savaşı kazanmış ve Kansu Gavri bu savaşta ölmüştür. Bu savaş, Osmanlılara Mısır yolunu açmıştır (Görsel 5.21).

Görsel 5.21
Bâb'el-Fütûh (Kâhire)

Bu zaferle Osmanlı Devleti; Suriye, Lübnan ve Filistin'de hâkimiyet sağlamıştır. Savaş esnasında Memlûk ordusunda bulunan Abbasi Halifesi III. Mütevekkil, Osmanlılara esir düşmüştür. Yavuz Sultan Selim Halep'te görüştüğü halifeye büyük saygı göstermiştir. Kendi adına hutbe okutan ve bölgenin idari planlamasını yapan Yavuz Sultan Selim, topladığı meşveret meclisinde bundan sonra nasıl hareket edilmesi gerektiği konusunu görüşmüştür.

Memlûklular'ın, Tomanbay'ı sultan seçtiklerini ve yeniden toparlandıklarını haber alan Yavuz Sultan Selim önce diplomatik teşebbüslere girişti. Bazı devlet adamları, yol şartları nedeniyle Şam'dan Kahire'ye yapılacak yeni bir sefere karşı çıktı. Fakat gerekli top, tüfek ve harp malzemeleriyle çeşitli yiyecek maddelerini taşıyan donanmanın İstanbul'dan harekete hazır olduğu, Macarlarla olan barışın yenilendiği, Şah İsmail'in de Tebriz'de bulunduğu haberlerini alan Yavuz Sultan Selim harekete geçti.

Yavuz Sultan Selim'in harekete geçmesi karşısında Tomanbay, Kahire surları önünden Nil Nehri'ne kadar hendek kazdırıp müdafaa hattı oluşturdu ve buraya toplar yerleştirdi. Bunu öğrenen Yavuz Sultan Selim, bu savunma hattına doğrudan saldırmayarak Memlûk toplarını işlevsiz hâle getirdi. 22 Ocak 1517'de Ridaniye mevkinde yapılan savaş, Osmanlıların zaferiyle sonuçlandı. Ridaniye Savaşı sonucunda Memlûk Devleti yıkıldı ve Suriye, Filistin, Irak, Hicaz ile Mısır Osmanlı topraklarına katıldı. Böylelikle Osmanlı Devleti, İslam dünyasında söz sahibi tek devlet oldu.

Ridaniye'den sonra Osmanlı Devleti için güneyde herhangi bir siyasi tehlike kalmadı. Venedikliler, Kıbrıs Adası için Memlûklulara ödediği vergiyi Osmanlı Devleti'ne vermeyi kabul etti. Mısır ve Suriye'nin alınması, Osmanlıların ekonomik durumunu güçlendirdi. Mısır ve Kızıldeniz kıyılarına sahip olan Osmanlılar, Hint ve Akdeniz arasındaki ticaret yoluna da hâkim oldu.

Görsel 5.22
Mukaddes emanetlerden biri olan Hz. Muhammed'in ayak izi

Hilafet-i Ulyâ

Sultan Selim; daha Kahire'deyken Abbasi halifesini, Mısır'ın bazı önemli âlimleri ve sanatkârlarını, mukaddes emanetler de (Görsel 5.22) dâhil olmak üzere İstanbul'a göndermiştir. Yavuz'un amacı aslında bu şekilde İstanbul'u bir hilafet merkezi yapmaktır. Halifelikle ilgili herhangi bir tasarrufta bulunmayan Yavuz için Haremeyn'in koruyucusu olmak hilafetten daha değerli bir vasıftır.

Mısır'ın ele geçirilmesiyle birlikte Yavuz Sultan Selim'in, Şirvanşahlar Hükümdarı II. İbrahim'e gönderdiği fetihnamesinin "Büyük Hilafet" anlayışını yansıtması bakımından özel bir önemi vardır. Sultan Selim, bu namede bütün İslam memleketlerinin kendisine itaat etmesi gerektiğini söylemiş ve Şirvanşah'ın kendi "Hilafet-i Ulyâ"sına tabi olmasını istemiştir. Kanuni de cülusunda Mekke şerifine gönderdiği namede, Allah'ın kendisini saltanat tahtına ve hilafet makamına geçirdiğini bildirmiştir (Emecen, 2016, s.227-229; İnalcık, 2009, s.145'ten düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Padişahların halife unvanını almaları, Osmanlı siyasi hayatında ne gibi değişikliklere neden olmuştur?

5.4. 1520-1595 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER

TARTIŞALIM

Osmanlı Devleti'nin Habsburg İmparatorluğu'na karşı Fransa'ya destek vermesinin amaçları neler olabilir?

- **1521** Belgrad'ın Fethi
- **1522** Rodos'un Fethi
- **1526** Mohaç Muharebesi
- **1526** Babür İmparatorluğu'nun kurulması
- **1529** Barbaros Hayrettin'in (Görsel 5.23) Cezayir'e hâkim olması
- **1529** I. Viyana Kuşatması
- **1533** İstanbul Antlaşması
- **1533** Cezayir'in alınması
- **1534** Irakeyn Muharebesi
- **1535** Fransa'ya kapitülasyon verilmesi
- **1538** Preveze Deniz Savaşı
- **1538-1553** Hint Deniz Seferleri
- **1551** Trablusgarp'ın Fethi

Görsel 5.23
Barbaros Hayrettin Paşa (Minyatür)

Harita 5.5
XVI. yüzyıl siyasi gelişmeleri

Görsel 5.24
Kıbrıs'ın fethi (Gravür)

1548 Tebriz'in alınması

1553 Nahçıvan'ın alınması

1555 Amasya Antlaşması

1555 Sudan'ın Kızıldeniz sahilinde Sevâkin Adası merkezli Habeş Eyaleti'nin kurulması

1555 Augsburg Barışı

1560 Cerbe Deniz Savaşı

1566 Zigetvar Seferi

1566 Sakız Adası'nın alınması

1568 Yemen'in alınması

1571 Kıbrıs'ın Fethi (Görsel 5.24)

1571 İnebahtı Deniz Savaşı

1574 Tunus'un Fethi

1578 Fas'ta Osmanlı hâkimiyetinin kurulması

1590 Ferhat Paşa Antlaşması

Harita 5.6
XVI. yüzyıl siyasi gelişmeleri

5.5. GÜCÜNÜN ZİRVESİNDE OSMANLI

TARTIŞALIM

Daha önceki padişahlar da kanun yaptığı hâlde I. Süleyman'a niçin Kanuni denmiştir?

Yavuz Sultan Selim'in oğlu ve onuncu Osmanlı padişahı olan Kanuni Sultan Süleyman, Osmanlı Devleti'nde en uzun süre tahtta kalan padişahtır. Kırk altı yıllık iktidarı, devletin en ihtişamlı dönemi olmuştur. Yaşadığı çağda Avrupa'da Sultan Süleyman; "Muhteşem" (Magnificent, Magnifique) veya "Büyük Türk" (Grand Turc) olarak isimlendirilmiştir. I. Süleyman (Görsel 5.25) için günümüzde kullanılan "Kanuni" sıfatını, ilk defa XVIII. yüzyılda Rumen tarihçi Dimitrie Cantemir (Dimitri Kantemir) kullanmıştır. XIX. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında, adalet alanında taviz vermemesi ve özellikle devletle toplum yapısına dair kanunları uygulamaya koyması nedeniyle I. Süleyman için "Kanuni" unvanı kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Kanuni sıfatı onun kendisi için takındığı veya döneminde onun için kullanılan bir unvan değildir. I. Süleyman'ın bu unvanı almasında Ebüssuûd, Nişancı Celalzade Mustafa Çelebi ve Müftü Kemal Paşazade Efendi gibi hukuk adamları etkili olmuştur. Dönemin tarihçilerinden Celalzade Mustafa Çelebi, Kanuni'nin bilhassa üç özelliğine vurgu yapmıştır. Bunlar; adaletli olması, halkını koruyarak onları velinimet bilmesi ve cihanşümul bir fatih vasfına sahip olmasıdır.

Görsel 5.25
I. Süleyman (Temsilî)

Belgrad'dan Haçova'ya Osmanlı Zaferleri

Kanuni'nin tahta çıktığı dönemde Avrupa'da çok önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Almanya'da Martin Luther (Görsel 5.26) adında bir rahip, Katolik kilisesini hedef alan bir bildiri yayınlamış ve büyük taraftar toplamıştır. Luther'in çalışmaları sonucunda Avrupa'da yeni bir mezhep olarak ortaya çıkan Protestanlık, toplumu ve idarecileri sarsmaya başlamıştır. Böylesine bir dönemde Şarlken (V. Karl) Kutsal Roma-Germen İmparatoru olmuştur. Avrupa'da Katolik dünyası bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalınca papa ve İmparator Şarlken, Martin Luther ve taraftarlarına karşı mücadeleye başlamıştır. Dolayısıyla Kanuni tahta çıktığında Avrupa'da mezhep kavgaları başlamak üzeredir.

Görsel 5.26
Martin Luther ile İmparator Şarlken'in tartışması (Temsilî)

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, 962-1806 yılları arasında Avrupa'da hüküm sürmüştür. İspanya'da Aragon Kralı'nın 1516'da ölümü üzerine tahta Habsburg hanedanından 16 yaşındaki Şarlken geçmiştir. İspanya Kralı Şarlken, 1519'da dedesinin ölümüyle Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun en güçlü adayı olmuş ve 1519'da Alman prensleri tarafından imparator seçilmiştir. Ancak Türk tehdidi ile baş edemeyen Şarlken, 1555 yılında tahttan feragat ederek ülkesinin İspanya topraklarını oğlu II. Phillip'e (Filip), Avusturya topraklarını ise kardeşi Ferdinad'a bırakmıştır.

Görsel 5.27
Şarlken (Temsilî)

Şarlken (Görsel 5.27), başta Fransa olmak üzere Avrupa'nın tamamını hâkimiyeti altına alma politikası izledi. 1521'de Hristiyan dünyasının iki büyük hükümdarı Şarlken ile I. Fransuva arasında başlayan savaş ile Avrupa iki cepheye ayrıldı. Avrupa'daki bu siyasi durum, Osmanlı Devleti'ne Avrupa ile doğrudan ilgilenme ve kendisine karşı oluşabilecek bir Haçlı birliğinin parçalanmasına imkân sağladı.

Kanuni için batıda gazanın devam edebilmesi, Hristiyan dünyasının iki önemli kalesi olan Belgrad ve Rodos'un alınmasına bağlıydı. Bu sebeple bizzat padişahın komuta ettiği ordu, 1521'de Belgrad'ı fethetti. Bu fetihle Orta Avrupa'nın önemli bir kilidi açılmış oldu. Osmanlıların Avrupa'daki kara seferleri için Belgrad, askerî merkez hâline geldi. Kanuni, ikinci hedefi olan Rodos'u da 1522'de fethetti. Böylece Mısır ve İstanbul yolu üzerindeki önemli bir engel ortadan kalkmış oldu. Her şeyden önemlisi Rodos'un alınmasıyla Akdeniz'e yönelik yapılacak harekâtlar için de yeni bir askerî merkez oluştu.

TARTIŞALIM

Martin Luther'in başlattığı Protestanlık hareketinin, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki ilerleyişi üzerindeki etkileri nelerdir?

Harita 5.7
Kanuni Dönemi Osmanlı Devleti

Mohaç Meydan Savaşı (1526)

Avrupa'da 1521'de Şarlken ile I. Fransuva arasında başlayan savaş iyice kızışmış ve 1525'te Fransa Kralı I. Fransuva yenilerek esir düşmüştü. Fransa kralının annesi Osmanlı padişahına başvurarak oğlunun kurtarılması talebinde bulunmuş, Kanuni de fiilî yardımda bulunacağı sözünü vermişti. Bu gelişme sonucunda Avrupa meseleleriyle karşı karşıya gelen Osmanlılar, bölge siyasetinde artık belirleyici bir güç unsuru olmuştu (Harita 5.7).

Fransuva'nın Kanuni'ye Mektubu

Matrakçı Nasuh, Muhteşem Süleyman'ın seferlerini anlatan "Süleymannâme" adlı eserinde, Fransa kralı I. Fransuva'nın (Görsel 5.28) mektubunu şöyle özetlemiştir:

Ey yedi iklimin padişahı, dünyanın sığınağı yiğitlik menbaı, ey şahım benim halimden haberdar ol ve bu gönlü yaralıya lütuf ve merhametini gönder. Senin gibi bir dünya hükümdarı yok. Başka hükümdarlar senin kapında ancak kapıcı olabilirler. Senin kullarına dostum, düşmanlarına da düşmanım. Ben kendi hâlimce Fransa ülkesine Şah bulunuyorum. Siz şâh-i cihâna durumumu anlatmak gerekirse şunu beyan ederim ki bizim aramızdan kötü talihli bir adam (Şarlken), mel'un birisi sezar oldum diye hile ile yüksek payelere ulaştı. Ey şah ben de bu hâli görünce yanıma nice askerle varıp onunla savaşayım ve o kötü adamı ortadan kaldırayım. Siz cihan padişahının kapısından şu beklenir ki Avrupa'da kötü hükümdarları saldırıları ile bertaraf eden Hayreddin Paşa, donanma gemileriyle bu tarafa gelip yardım eder ve Macaristan tarafından da padişah hazretleri savaşa girerse düşmanın fesadı kılıç ile ortadan kaldırılmış olur ve dünya yeniden eski parlaklığına kavuşur (İnalcık, 2010, s.256-257'den düzenlenmiştir).

Görsel 5.28
I. Fransuva (Gravür)

YORUMLAYALIM

Fransuva'nın Kanuni'den yardım istemesinin gerekçeleri nelerdir?

Habsburglara karşı Macaristan'ı bir üs olarak kullanmak isteyen Kanuni (Görsel 5.29), Macaristan üzerine sefere çıkmıştır. Osmanlı ordusu Macaristan'a ilerlerken harp yürüyüşü yapmış aynı zamanda psikolojik üstünlük için mum donanması ile de ateş ve ışık şenliği meydana getirmiştir. Kanuni, casus teşkilatı sayesinde Macar Kralı Layoş'un her taraftan yardım istediğini öğrenmiştir. Bu sebeple savaşın ünlü kumandanları olan Bali Bey ile Hüsrev Bey'e, Hırvatlardan gelecek bir yardıma karşı dikkatli olmalarını emretmiştir.

Osmanlı ordusu, askerî taktik anlayışı gereği Macar zırhlı süvarisinin hücumuna engel olmuştur. Araziyi iyi tanıyan ve en uygun yerde mevzilenmiş olan Macar ordusu, coğrafi konumu müsait olmayan Osmanlı kuvvetlerine kısım kısım saldırmıştır. Fakat kısa sürede çember içine alınan Macar ordusu üzerine Türk topçusunun mermiler yağdırmasıyla iki saat gibi kısa bir sürede galibiyet sağlanmıştır. Kesin bir imha savaşı olan Mohaç'ta bozguna uğratılan Macar kralı, çekilirken bataklığa saplanarak hayatını kaybetmiştir. Osmanlı ordusunun 29 Ağustos 1526'da Macar ordusunu böylesine bir hezimete uğratmasıyla Macar Krallığı tarih sahnesinden silinmiştir.

Görsel 5.29
Kanuni Sultan Süleyman
(Temsilî)

Mohaç Savaşı öncesinde bir nevi gaza şenliği olan mum donanması; askeri sadece psikolojik olarak savaşa hazırlamakla kalmıyor, savaşı topluca kutlanan bir zafere dönüştürüyordu. Vakanüvis Solakzade "Güya yedi göğün yıldızları bir yere toplanmış gibi oldu. Alem ruşen edip vadiyi bir gül bahçesine çevirdiler." diyordu.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Görsel 5.30
Mohaç Savaşı (Temsilî)

Mohaç Savaşı'ndan (Görsel 5.30) sonra Osmanlı ordusu Budin'e yürüyerek 10 Eylül 1526'da şehre girdi. Budin'i doğrudan doğruya Osmanlı idaresine bağlamayan Kanuni, Osmanlı hâkimiyetini kabul eden Zapolya'yı Macar kralı olarak tanıdı. Macar Krallığı gibi Orta Avrupa'nın güçlü bir devletinin, kısa sürede bozguna uğratılması Avrupa'da korku yarattı. Bu nedenle Avrupa orduları uzun bir süre Osmanlı ordusu ile meydan savaşına girmeyi göze alamadı. Çünkü Avrupa orduları iaşe ve lojistik kaynakları ile hareket kabiliyeti bakımından Osmanlı ordusu ile boy ölçüşebilecek durumda değildi.

I. Viyana Kuşatması (1529)

Kanuni'nin İstanbul'a dönmesinden sonra Alman taraftarı bazı asilzadeler Macar Krallığı için Zapolya'ya karşı, Şarlken'in kardeşi olan Arşidük Ferdinand'ı destekledi. Akrabalık bağlarına dayanarak Macar tahtında hak iddia eden Ferdinand ise 1527'de Zapolya'yı Budin'den çıkardı. Bunun üzerine Zapolya, Osmanlılardan yardım talebinde bulundu.

Görsel 5.31
I. Viyana Kuşatması
(Minyatür)

Macar tahtını ve topraklarını korumak isteyen Osmanlı Devleti, 1529'da Budin'i kurtarmak için sefere çıktı. Budin önlerine gelen Kanuni, şehri teslim alarak Macar tahtını yeniden Jan Zapolya'ya verdi. Kanuni, Budin'deki himayesini kuvvetlendirmek için Viyana'ya doğru ilerledi. İyi tahkim edilmiş olarak Viyana önlerine gelen Osmanlılar, 27 Eylül 1529'da şehri muhasaraya başladı (Görsel 5.31). Kışın yaklaştığı bu mevsimde kuşatma alışıldık bir savaş yöntemi değildi ayrıca muhasara için büyük toplar da getirilmemişti.

ÖRNEK METİN

Osmanlı Ordusu Viyana'da

Viyana Seferi'nde şehir tepelerine kurulan bezemeli gül renkli otağ ve çadırlar Viyanalıların akıl erdiremediği bir görüntüydü. Çalınan kösler ise gerginlik ve korkunun etkisini artırıyordu. Hieronimo Sempere (Hayıronimo Sempır) eserinde Osmanlı ordusu için:

Müzik, haykırışlar, çığlıklar, velvele
Yolda çığlık çığlığa nasıl da heyecanlılar
Yeri, göğü ve elementleri yok eden
Çıldırmış aslanlara benziyorlar.

demiştir (Kumrular, 2005, s.123'ten düzenlenmiştir).

Kanuni, aslında Budin'e hareket etmek üzere toplanan Ferdinand'ın ordusu ile karşılaşmak istemiş ve hazırlıklarını da buna göre yapmıştır. Hatta Viyana Kuşatması'yla bu orduyu kendi üzerine çekmek istemiştir. Ancak Ferdinand (Görsel 5.32), Osmanlı ordusunun karşısına çıkmamıştı. Daha fazla ilerlemeyi riskli gören Kanuni, muhtemel bir savaşı Budin'e daha yakın olan Viyana önlerinde yapmak istemiştir. I.Viyana Kuşatması bu şartlar altında başarıya ulaşmasa da Osmanlı ordusunun Viyana önlerinde görülmesi Avrupa'da büyük heyecana sebep olmuştur.

Görsel 5.32
Ferdinand (Temsilî)

Almanya Seferi (1532)

Avusturya Arşidükü Ferdinand'ın, ağabeyi Şarlken'e güvenerek Macaristan üzerinde hak iddia etmeye devam etmesi üzerine Kanuni, 1532'de Şarlken üzerine yürümüştür. Alman Seferi (Görsel 5.33) olarak bilinen bu seferde Şarlken, Osmanlı ordusunun karşısına çıkmamıştır. Kanuni doğrudan Viyana'yı hedeflemeyen bu askerî harekâtıyla Macar topraklarındaki Osmanlı hâkimiyetini sağlamlaştırmayı ve Şarlken'e gözdağı vermeyi amaçlamıştır. Osmanlılar, bu seferde Şarlken'in ordusunu kendi şartları altında bir savaşa mecbur etme taktiği izlemiştir. Fakat Şarlken, savunma amaçlı bir ordu topladığı için Osmanlı ordusunun karşısına çıkmamıştı. Osmanlılar, bu sefer sonucunda Slovenya ve Hırvatistan'daki bazı şehir ve kasabaları ele geçirmiştir. Alman Seferi sonucunda Osmanlı Devleti'nin istediği şartlarda 1533 İstanbul Antlaşması yapılmıştır.

Görsel 5.33
Alman Seferi (Gravür)

Osmanlı diplomasisinin bir başarısı olan bu antlaşmaya göre Ferdinand, Macaristan topraklarında iddia ettiği haklardan vazgeçmiş ve Jan Zapolya'yı Osmanlı vasalı olarak tanımıştır. Kanuni, Ferdinand'ın Kuzey Macaristan'daki hâkimiyetini kabul etmiş ancak Osmanlıların hak iddia ettiği bölgeler için Avusturya'nın vergi ödemesi hükme bağlanmıştır. Protokolde Avusturya Arşidükü Ferdinand, Osmanlı sadrazamına eşit kabul edilmiştir. Antlaşma belirli bir süre ile sınırlandırılmamış, Ferdinand antlaşmaya uyduğu sürece bu antlaşma yürürlükte kalmıştır.

Avusturya arşidükünün protokolde Osmanlı sadrazamına eşit sayılması ne anlama gelmektedir?

CEVAPLAYALIM

Macar Kralı Zapolya'nın ölümüyle Ferdinand (Görsel 5.34), bütün Macaristan'ı ilhak etmek üzere harekete geçmiştir. Macar meselesine kesin olarak son vermek isteyen Kanuni, 1541'de yeniden sefere çıkmış ve Alman kuvvetlerini ani bir baskınla dağıtmıştır. Bu galibiyet sonrası Budin, beylerbeylik merkezi yapılmıştır.

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 1547, 1562, 1566, 1568 ve 1576 yıllarında siyasi, askerî ve ekonomik antlaşmalar imzalanmıştır. XVI. yüzyılda yapılan bu antlaşmaların tamamında üstün olan Osmanlı Devleti, antlaşma şartlarını ve süresini belirleyen taraf olmuştur. Avusturya ise şartları belirlenen bu antlaşmaları kabul etmek zorunda kalmıştır.

Görsel 5.34
Ferdinand (Temsilî)

ÖRNEK METİN

1547 Tarihli Ahitname-i Hümayun

Kanuni Sultan Süleyman tarafından Ferdinand'a verilen bu ahitname, beş yıl süreyle geçerli olacaktır. Bu antlaşmaya göre Habsburglar, Macaristan'da kendi hâkimiyetleri altında bulunan yerler karşılığında Osmanlı Devleti'ne her sene 30 bin altın gönderecektir. Bunun yanında Macaristan'da Osmanlı hâkimiyetinde bulunan kaleler; bunlara bağlı köyler, bağlar, bahçeler ve içerisinde yaşayan halk Osmanlı askerinin kontrolünde kalacaktır. Macaristan'da Osmanlı'ya ait bulunan yerlerin reayası, Osmanlı yönetimine geçmezse bunlara karşılık her yıl Osmanlı hazinesine bin altın verilmesi kararlaştırılmıştır.

Antlaşmaya göre her iki tarafın tüccarları kendilerinden istenilen vergiyi verdikten sonra güvenli bir şekilde ticaret yapabilecektir. Bu ahitnamede Eflâk, Boğdan ve Erdel'in Osmanlı topraklarına dâhil olduğu belirtilmiştir. Budin, Osmanlı'ya bağlı bir beylerbeylik hâline getirilecek ve buradaki reayadan her kim olursa olsun karşı tarafa kaçarsa geri Osmanlı'ya iade edilecektir. Ahitnamede denizlerdeki durum da belirtilmiş ve "Şarlken tarafından hiçbir şekilde Osmanlı topraklarına ve Kuzey Afrika sahillerine saldırı girişiminde bulunulmayacaktır." şeklinde bir madde eklenmiştir.

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında yapılan ilk resmî antlaşma olan 1533 tarihli antlaşma yazıya geçirilmediği için 1547 tarihli bu ahitname, Avusturya tarafına Osmanlı sultanları tarafından verilen ve yazıya geçen ilk ahitname-i hümâyun olmuştur (Kurtaran, 2009, s.50-53'ten düzenlenmiştir).

Zigetvar Seferi (1566)

Avusturya'nın; Osmanlı idaresindeki Macar topraklarına saldırılara devam etmesi üzerine Kanuni, onların direnç noktaları olan Zigetvar ve Eğri kalelerini alarak gözdağı vermek istemiştir. Kanuni, 1565'te uğranılan Malta bozgununun izlerini silmek ve tebaasına yaşına rağmen hâlâ iktidarın ve gücün eskisi gibi elinde bulunduğunu göstermek arzusuyla sefere çıkmıştır. 1566'da 72 yaşında Zigetvar üzerine yürüyen Kanuni, hücumlar sürerken vefat etmiştir.

Ordunun moralinin bozulmaması için vefatı askerden gizlenmiş ve ertesi gün Zigetvar fethedilmiştir.

Zigetvar Kalesi'nin Düşmesi

Zigetvar şehri (Görsel 5.35), etrafı surlarla çevrili bir kale ile eski ve yeni kentten oluşuyordu. Kalenin etrafında su dolu hendekler vardı. Bir ay süren kuşatmada her iki tarafta da yüksek miktarda can kaybı oldu. Yoğun top ateşi ve hendeklerdeki suyun akıtılmasından sonra, önce eski şehir ardından da yeni şehir bölümü alındı. Kalede ise direniş sürdü. Üç genel hücumun ardından 5 Eylül'de açılan bir lağıma yerleştirilen humbaranın ateşlenmesiyle kalenin altında müdafilerin sakladığı barut mahzeni ateş aldı ve ardarda patladı. Savunmanın çökmesi üzerine ümitsiz duruma düşen komutan, yanındaki askerlerle kaleden çıkmak için yarma hareketine giriştiyse de yaralı hâlde esir düştü (David, 2009, s.158'den düzenlenmiştir).

Görsel 5.35
Zigetvar (Temsilî)

ÖRNEK METİN

Kanuni'nin ölümünden sonra II. Selim zamanında Avusturya ile bir antlaşma yapılmış olsa da III. Murad devrinde mücadeleler yeniden başlamıştır. III. Mehmet devrinde Erdel, Eflâk ve Boğdan'ın Avusturya'dan destek alarak kurduğu ittifak sonucunda Osmanlı Devleti, Estergon ve Vişegrad kalelerini kaybetti. Bunun üzerine Sultan III. Mehmet, Avusturya üzerine sefere çıktı. Bu seferle Kanuni Dönemi'nde alınamayan Eğri Kalesi alındı. 1596'da Haçova'da yapılan mücadelede Avusturya topçusunun üstün ateş gücü nedeniyle savaş Osmanlı aleyhine döndü. Avusturya askerleri, Otağ-ı Hümâyun'a kadar yaklaştı ve askerlerin büyük bir kısmı Türk ordugâhında yağmaya başladı. Bu sırada asker olmayıp seyis, aşçı gibi çeşitli geri hizmetlerde çalışanlar; ellerine geçirdikleri aletlerle Avusturya askerlerine saldırdı. Bu hareket Osmanlı ordusunun toparlanmasını sağladı ve zaferin kazanılmasında etkili oldu. Osmanlıların galibiyetiyle sonuçlanan bu büyük savaştan sonra meydan savaşları, yerini yavaş yavaş siper savaşlarına bıraktı. III. Mehmet Dönemi'nde meydana gelen Haçova Savaşı'nda (Görsel 5.36) zaferi kazandıran Osmanlıların uyguladığı taktikten ziyade zafer sarhoşluğu yaşayan Avusturya ordusunun içine düştüğü disiplinsizlikti.

Görsel 5.36
Haçova Savaşı (Temsilî)

Görsel 5.37
Safevi Hükümdarı Tahmasb
(Minyatür)

Görsel 5.38
Osmanlı ordusunun Tebriz'e girişi
(Minyatür)

Osmanlı-Safevi İlişkileri

Osmanlı Devleti, doğuda ve batıda aynı anda savaşa girmekten kaçınmıştır. Ancak Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde, zaman zaman bu politika değişmiş ve Osmanlı Devleti, aynı anda birden çok cephede savaşmıştır.

Irakeyn Seferi (1534-1535): Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile mücadelesi sırasında Doğu'dan Anadolu'yu tehdit edecek gelişmeler yaşanmıştır. Anadolu'da ekonomik ve sosyal nedenlerle huzursuz hâle gelen zümreler, Safevilerin etkisiyle isyan etmeye başlamıştır. Safevi Hükümdarı Tahmasb (Görsel 5.37), Şarlken ve Ferdinand'a elçiler göndererek Osmanlılar aleyhinde ittifak arayışında bulunmuştur. Bunun üzerine Kanuni, Bağdat'ı da hedef alan bir sefer için hazırlıklara girişmiştir. 1533 İstanbul Antlaşması ile batı sınırını güvence altına alan Kanuni, Tebriz aldıktan sonra Şah Tahmasb'ın üzerine yürümüştür. Ancak Şah, Osmanlı ordusunun karşısına çıkamamıştır. Kanuni'nin iki yıl süren Doğu Seferi sonucunda Tebriz ve Bağdat alınmıştır. Böylece Bağdat ve civarında Osmanlı hâkimiyeti başlamış ve burada beylerbeylik kurulmuştur. İki Irak anlamında Irakeyn Seferi olarak isimlendirilen bu harekât ile Basra-Bağdat-Halep ticaret yolunun denetimi de sağlanmıştır.

İran (Tebriz) Seferi (1548); Irakeyn Seferi sonrasında Safeviler karşı saldırıya geçmiş ve Tebriz (Görsel 5.38) dâhil birçok yeri geri almıştır. 1547'de Habsburglarla antlaşma imzalayan Osmanlılar, Avrupa ve Akdeniz'deki güvenliği sağlayarak yönünü tekrar doğuya çevirmiştir. Böylece Osmanlılar, Doğu Meselesi'ne son vermek için Safeviler üzerine ikinci defa sefere çıkmıştır. 1548'de Tebriz'i geri alan Kanuni'nin karşısına Şah Tahmasb yine çıkamamıştır. Batıda Erdel olayları tekrar başlayınca bölgede Van Beylerbeyliği kurularak Safevilere set çekilmek istenmiştir.

Nahçıvan Seferi (1553); Osmanlı ordusunun Macaristan'da olmasından faydalanan Şah Tahmasb, 1550 yılında Şirvan, Ahlat ve Erciş'i ele geçirmiştir. Şah Tahmasb'ın Bağdat'ı tehdit etmesi üzerine 1553 yılında Osmanlılar tekrar İran'a yönelmiştir. Osmanlı'nın karşısına Şah Tahmasb yine çıkmamış ve bunun üzerine Kanuni, kışı geçirmek üzere Amasya'ya dönmüştür. Burada ilk Osmanlı-Safevi antlaşması olan 1555 Amasya Antlaşması imzalanmıştır. Tebriz ve Bağdat'ın Osmanlılarda kaldığı bu antlaşma, İran'la imzalanacak daha sonraki antlaşmaların da temelini oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Kapitülasyon Siyaseti

Osmanlı Devleti'nin kapitülasyon siyaseti, mali ve siyasi amaç taşımıştır. Mali amaç, topraklarından transit geçen ve ülkeden ihraç edilen mallardan vergi alarak hazineye gelir sağlamaktır. Siyasi amaç ise Osmanlıların kendi emniyet ve çıkarlarını koruma gayesiyle Batı devletlerine imtiyaz vererek müttefik edinmek ve böylece Haçlı birliğini parçalamaktır. Kapitülasyon; Hristiyan devletlere dostluk ve sadakat sözü vermeleri şartıyla Osmanlı Devleti'nde ticari faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla verilen

imtiyazlardır. Haleflerince yenilenmesi şartı ise yeni hükümdara değişiklik yapma olanağı sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin kapitülasyon siyaseti iki döneme ayrılmıştır. Birinci dönem, 1352'de Ceneviz Cumhuriyeti'ne tanınan ilk kapitülasyonlardan Mısır'ın fethine kadar uzanan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Venediklilere de 1384 ile 1387 yılları arasında kapitülasyonlar tanınmıştır. Venediklilere verilen kapitülasyonlar daha sonra Çelebi Mehmet, II. Murad ve Fatih tarafından da onaylanmıştır. Fatih, Venediklilerle savaşa girdiğinde ise Venediklilere verilen kapitülasyonların aynısını Floransa'ya (Görsel 5.39) da tanımıştır. Birinci dönemde Osmanlıların Avrupa'yla olan ticaretinin büyük bölümünü Cenevizliler ve Venedikliler yapmaktadır.

Görsel 5.39
Floransa (Temsilî)

Kapitülasyon siyasetinin ikinci dönemi Mısır'ın fethiyle başlamıştır. Suriye ve Mısır'ın fethiyle kapitülasyonların değeri çok artmıştır. Yavuz; 1517'de Memlûk sultanları tarafından Venedik'e, Katalan ve Fransızlara verilen kapitülasyonları yenilemiştir. Böylece Fransızlar da Osmanlı topraklarında ticaret ayrıcalığı elde etmiştir. Kanuni de Habsburgların Haçlı birliği faaliyetlerini dikkate alarak Fransa'ya verilen kapitülasyonları yenilemiştir. Nihayet Fransa'ya ilk gerçek kapitülasyon 1569 tarihinde, Venedik kapitülasyonu örnek alınarak verilmiştir. Bu imtiyaz sayesinde Doğu Akdeniz'de Fransız ticareti hızla gelişmiş ve Fransa, Venedik'in Doğu Akdeniz'deki ticari egemenliğinin yerini almıştır.

Osmanlı Devleti'nde ilk kapitülasyonların 1535'te Fransızlara verildiği pek çok kaynakta yer almaktadır. Bu konuda Halil İnalcık, Devlet-i Aliyye adlı eserinin 4. cildinde şunu belirtir: 1535'te Fransız Elçisi De La Forest (Di La Forıst) ile Vezîrâzam İbrahim Paşa arasında kapitülasyon antlaşması için bir taslak hazırlanmıştır. Fakat Sadrazam İbrahim Paşa'nın idamı üzerine antlaşma imzalanamamış ve taslak olarak kalmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

İspanya ile mücadele hâlinde olan İngiltere, Osmanlıları Avrupa'da dengeyi sağlayabilecek bir güç olarak görmüş ve Osmanlı'ya yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşma sonucunda İngiltere'ye 1580'de kapitülasyon tanınmıştır. Doğu Akdeniz'de İngiliz bayrağı altında ticaret yapan ve İspanya ile mücadele eden Hollandalılara ise 1612'de ticari imtiyazlar verilmiştir.

Kapitülasyonlar, XVIII. yüzyıla kadar Osmanlı padişahının yabancılara bir inayetiydi. Padişah istediğinde imtiyazı geri alabilirdi. Ticari imtiyazlar ancak 1718 Pasarofça Antlaşması'ndan sonra iki taraflı olmuştu.

BİLİYOR MUSUNUZ?

5.6. OSMANLI'NIN GÜCÜ VE STRATEJİK RAKİPLERİ

TARTIŞALIM

"Fransa'da 1480 ile 1609 yılları arasında Osmanlı Devleti'yle ilgili 80'den fazla kitap yazılmıştır. İngiltere'de tüccar ve seyyahların Osmanlılarla ilgili hatıratları yayımlanmıştır. XVI. yüzyılda bir gazete ise Almanlara, Türkleri tanıtmıştır. Avrupa'da bu yüzyılda Türklerle ilgili çıkan kısa haberlerin 2460 nüshasından 100 tanesi Almanya'da çıkmıştır."

XVI. yüzyılda Avrupa'da Türklere karşı ilginin artmasının sebepleri neler olabilir?

Görsel 5.40
Venedik (Temsilî)

Venedik (Görsel 5.40) ve Ceneviz cumhuriyetleri, İtalya'nın refaha kavuşmasını sağlayan devletlerin başında gelmektedir. Venedikliler, sahip olduğu gücü ve zenginliği Akdeniz ticaretinden sağlarken Cenevizliler ise Karadeniz ticaretinden sağlamıştır. Her iki devlet de Bizans'tan elde ettiği imtiyazlarla deniz ticaretlerini serbestçe sürdürmüştür. İstanbul'un Fethi'nden sonra ticari ayrıcalıklarını kaybetmek istemeyen Venedik ve Cenevizliler, Osmanlılarla anlaşmak zorunda kalmıştır.

Avrupa ile ticaretin büyük yararını gören Osmanlılar gerek Venedik gerekse Ceneviz Cumhuriyeti'ne ticari imtiyazlar tanımıştır. Bu imtiyazlarla Osmanlı Devleti hem Batı'nın bu denizci tüccar devletlerini kendi tarafına çekmiş hem de ihtiyacı olan emtianın düzenli olarak ülkesine girmesini sağlamıştır. Hatta ekonomi işlerinde Venediklilerden yararlanılarak İstanbul, Bursa ve Edirne gibi şehirlere Venedikli tacirler yerleştirilmiştir.

Venedik ve Cenevizlilerin Osmanlı Politikası

XV. yüzyılda Venedik ve Cenevizliler, doğuda kendi ticari çıkarlarını korumak için Osmanlılarla iyi geçinmeye bakıyor ve Haçlı Seferleri için papanın yardım isteklerine pek aldırmıyordu. Fatih, Venedik'in yüzyıllarca çalışarak Doğu Akdeniz'de kurduğu egemenliği yıkıp Osmanlı hâkimiyetini kurmak istiyordu. Bunun için Osmanlı ile savaş Venedik'e kaçınılmaz görünüyordu. Venedik bu kötü sonu olabildiğince geciktirmek için Osmanlıları kışkırtacak faaliyetlerden uzak duruyordu. Ayrıca Fatih, Ege ve Karadeniz'deki Ceneviz kolonilerine de son vermek istiyordu. Buna karşın Cenevizliler de Osmanlılarla anlaşmazlığa girmekten her zaman kaçınıyor ve Varna Savaşı'nda papanın yardım çağrısını kabul etmiyordu. Ayrıca bu savaşta Cenevizliler kendi gemilerini Osmanlı hizmetine sunuyordu (İnalcık, 2011, s.18, 41-46'dan düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Devletlerin rekabetlerinde uyguladıkları stratejileri etkileyen önemli unsurlar neler olabilir?

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nda (Alman) iktidarı Habsburg Hanedanlığı ele geçirmiştir. Bu hanedana mensup Şarlken, 1516'da veraset yoluyla önce İspanya kralı olmuştur. 1519'da dedesinin ölümüyle boşalan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na seçilmiştir. Şarlken, tahtta bulunduğu sürede Hristiyan Avrupa birliğini amaçlamıştır. Buna karşı Kanuni de cihan hâkimiyeti idealini gerçekleştirmek istemiştir. Dolayısıyla bu iki büyük güç, geniş bir coğrafyada uzun yıllar sürecek mücadelelere girişmiştir. Biri İslam diğeri Hristiyan âlemini temsil eden bu iki büyük devlet, cihan hâkimiyeti için bütün güçleriyle birbirlerine karşı mücadele etmiştir. Böylece Şarlken, karşısında en büyük güç olarak Muhteşem Türk'ü yani Kanuni'yi bulmuştur (Görsel 5.41).

Görsel 5.41
Kanuni Sultan Süleyman
(Temsilî)

Osmanlılar, XVI. yüzyılda Habsburgların İspanya kanadıyla Akdeniz ve Kuzey Afrika; Avusturya kanadıyla ise Orta Avrupa hâkimiyeti için mücadele etmiştir. Osmanlılar, Habsburg İmparatorluğu'na karşı İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi millî monarşilere yardım etmiş ve bu ülkelere kapitülasyon vermiştir. Ayrıca dinî ve siyasi yönden Şarlken'i tehdit eden Protestanlık hareketlerini de desteklemiştir.

Osmanlılar; Portekiz'e karşı Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hind Okyanusu'na donanma göndermiştir. Çünkü ticaret mallarını, Ümit Burnu (Görsel 5.42) yoluyla Okyanus üzerinden taşımaya çalışan Portekizliler, 1514'te Hürmüz Boğazı'nı ele geçirerek Doğu mallarının Akdeniz'e girmesine engel olmuştur. Bu sırada Akdeniz hâkimiyeti için İspanya ile mücadele içinde olan Osmanlılar, Kızıldeniz'de faaliyetlerini artıran Portekizlileri de engellemeye çalışmıştır. Bu mücadele ile Doğu Akdeniz ticaretinin yeniden canlandırılması amaçlanmıştır.

Görsel 5.42
Ümit Burnu (Gravür)

Şah İsmail liderliğinde XVI. yüzyılda İran'da ortaya çıkan Safeviler hem Osmanlı hem de Memlûk Devleti'ni tehdit etmiştir. Buna karşın Avrupa Hristiyan dünyası, Osmanlıları Avrupa'dan atmak için Safevi Devleti'nden yararlanabileceğini düşünmüştür. Yavuz, bu ciddi tehdit ve tehlikeyi askerî yollarla çözmek istemiş ve Çaldıran Savaşı'yla Safevilere büyük bir darbe vurmuştur. Bu zaferle Osmanlılar, üstünlüklerini bütün İslam dünyasına göstermiştir.

Papa, bir mektubunda Şah İsmail'in ortaya çıkışını "Türklere karşı harekete geçebilmek için ilahi bir fırsat" olarak değerlendirmiştir. Aslında Osmanlı-Safevi mücadelesi Sünnilik ve Şiilikten ziyade siyasi bir rekabetten kaynaklanmıştır. İslam dünyasında hâkimiyet kurma idealine sahip olan her iki devletin de birer mezhebe bağlı olması, aralarındaki çatışmaya ideolojik bir boyut kazandırmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Yavuz'un Çaldıran Zaferi'nden sonra Doğu Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetini tam olarak kurmak istemesi, Osmanlı-Memlûk ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir. Her iki devletin de İslam dünyasının lideri olma arzusu bu mücadelenin temel sebebini oluşturmuştur. Cihan devleti kurmak isteyen Yavuz'un Doğu Seferleri sonucunda Memlûk Devleti sona ermiş ve Osmanlılar, İslam dünyasında tek söz sahibi devlet olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Dış Politikası

XV ve XVI. yüzyıllarda dünya gücü olan Osmanlılar, uyguladığı uzun vadeli stratejiyle Avrupa siyasetini ve ekonomisini belirleyen başlıca devletlerden biri hâline gelmiştir. Bu nedenle Avrupalılar, XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nden yardım istemeye başlamıştır.

Görsel 5.43
Osmanlı Donanması (Temsilî)

Dünya Gücü Osmanlı

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti, Anadolu ve Balkanlarda Doğu Roma İmparatorluğu'nu ihya ederek Batı'ya karşı bölge halkını temsil ediyordu. Orta Avrupa, Orta Doğu, Arabistan ve Güney Akdeniz'e yayılan Osmanlı Devleti, bir dünya gücü hâline geldi. Din farkı gözetmeden yerel istismarlara karşı köylüsünü hakkıyla koruyan Osmanlılar, Protestan ayaklanmaları döneminde Almanya'da bazı yazarlar tarafından övgüyle anılıyordu. Osmanlı Devleti, Hint denizlerinde Portekiz'e karşı Gucerat'ı, Endonezya'da Açe Sultanlığı'nı himaye ediyordu. Akdeniz'de 1538-1571 döneminde hâkim birinci deniz gücü (Görsel 5.43) hâline gelen Osmanlılar, İspanya'nın Cezayir ve Tunus'ta yerleşme girişimlerini önlüyordu. Orta Çağ Avrupası'nda papalık ve imparatorluk baskısını kıran genç millî devletler Fransa, İngiltere ve Hollanda'yı himaye girişiminde bulunuyor, Protestanlığı teşvik ediyordu. Her bakımdan Osmanlı, Kanuni Dönemi'nde bir dünya gücü durumundaydı (Kumrular, 2016, s.12'den düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda izlediği dış siyasetin uzun vadede etkileri neler olabilir?

Osmanlı Devleti'nin XV ve XVI. yüzyıllarda izlediği siyasetten birisi de Roma Katolik Kilisesi'ne karşı Ortodoksluğun ve Protestanlığın himaye edilmesidir. Balkanlarda Katolik ve Ortodoks mezhepleri arasındaki sorunlardan kaynaklanan siyasi belirsizlik, XIV ve XV. yüzyıllarda Osmanlıların Balkanlar'a yerleşmesinde etkili olmuştur. İstanbul'da Ortodoks Patrikliği'ni ihya eden Fatih, kiliseler arasındaki ayrılığı devam ettirmek istemiştir. Böylece Doğu Hristiyanlarının İstanbul Patrikhanesi aracılığıyla Osmanlı egemenliğine alınması amaçlanmış ve patriklik vasıtasıyla Rumların Osmanlı'ya bağlanmaları sağlanmıştır. Örneğin 1453-1456'da boğazları kontrol eden Limni, Taşoz ve İmroz gibi adalar, Papalık donanması tarafından

işgal edildiğinde, Katoliklere karşı Osmanlı yönetimini destekleyen Rum halkı sayesinde adalar tekrar Osmanlı egemenliğine girmiştir.

Osmanlı Devleti, Katolik Kilisesi'yle yakın ilişki içinde bulunan Habsburglar üzerinde baskı kurarak Protestanlığın kuvvetlenmesinde ve resmen tanınmasında önemli bir rol oynamıştır. Osmanlılar, Protestanlık hareketine dolaylı şekilde yardımcı olmuş fakat Protestanlara hiçbir zaman doğrudan askerî destek vermemiştir. Avrupa'da ilerleyerek Habsburgların Alman kanadını yıpratan Osmanlılar, Protestanlığın yayılması için uygun zemini oluşturmuştur. Protestanları bu şekilde teşvik etmek ve desteklemek Avrupa'da Osmanlı siyasetinin temel politikalarından biri olmuştur. Böylece Hristiyan birliğini parçalanmış hâlde tutmak ve Habsburgları zayıflatmak amacı izlenmiştir.

Görsel 5.44
Hollanda'da basılan madalya (Temsilî)

BİLİYOR MUSUNUZ?

Katolikler, XVI. yüzyılda Avrupa'da "Türkler reformun müttefikidir." diyerek Türklerin reformu desteklediği fikrini yaymıştır. Bunun önemli bir kanıtı Osmanlıların Protestanlardan gelen yardım talebine karşı padişahın çıkardığı fermandır. Bu fermanda, Papalığa kılıç çektikleri için Protestanlara merhamet gösterip yardım ederek onları zalimlerden kurtarma ve hak dine sevk etme isteği dile getirilmiştir. Hollanda'da 1570 yılında basılan hilal şekilli bir madalyanın (Görsel 5.44) üzerinde ise "Papacı (Katolik) olacağına Türk ol." ifadesi yer almıştır.

Osmanlı Devleti'nin XV ve XVI. yüzyıllarda izlediği siyasetin bir diğeriyse Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi millî monarşileri; Kutsal Roma İmparatorluğu'na karşı destekleme siyasetidir.

Avrupa Monarşileri Osmanlılardan Destek İstiyor

Yeni Çağ'da Avrupa'da ortaya çıkan Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi millî devletler; Kutsal Roma İmparatoru ve papa egemenliğine karşı gözlerini Doğu'daki büyük güce yani Osmanlı padişahına çevirmekteydi. Kanuni, Mohaç Seferi'ni Şarlken'e esir düşen Fransa Kralı François'i esaretten kurtarmak için yaptığını söylüyordu. Sonraları İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth (Elizabet) (Görsel 5.45), İspanyol istila tehlikesi karşısında da "Büyük Türk"le ittifak arayışındaydı. 1538 Korfu Seferi, gerçekte İtalya fethi için planlanmıştı. Venedik'te Fransız elçisi, "Büyük Türk"le fiilî ittifakı haklı göstermek için uzun bir nutuk çekerek zamanın değiştiğinden ve devletlerarası güç dengesinden söz etmekteydi (Kumrular, 2016, s.12'den düzenlenmiştir).

Görsel 5.45
I. Elizabeth (Gravür)

YORUMLAYALIM

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki millî devletleri desteklemesinin amaçları neler olabilir?

Orta Çağ Hristiyanlarında, papa ve tek bir imparator buyruğu altında birleşme yani birleşmiş "Hristiyan Ülkesi" ideali vardı. Ancak Yeni Çağ ile birlikte Avrupa'da Fransa, İngiltere, İsveç ve Hollanda gibi millî monarşiler ortaya çıktı ve Hristiyan birliği çözülmeye başladı. Bu devletler, Kutsal Roma İmparatorluğu karşısında

kendi bağımsızlığını savunma ihtiyacı duydu. Bu nedenle Alman prensleri, Fransa ve İngiltere; bağımsızlıklarını destekleyecek bir devletle Kutsal Roma İmparatorluğuna karşı destek almakta sakınca görmedi. Böylece Avrupa politikasında, bağımsız devletlerarasında bir denge politikası ortaya çıktı. Bir dünya gücü olarak yükselen Osmanlı Devleti, Avrupa'da bu devletler sisteminin güçlü bir üyesi olarak yer aldı. Kutsal Roma İmparatorluğu karşısında varlığını tehdit altında hisseden devletler, Osmanlılara başvurdu. Osmanlılar da Habsburgların Avrupa'da siyasi üstülüğüne karşı başta Fransa olmak üzere bu devletleri destekledi.

Osmanlı-Fransız İttifakı

1534'te Şarlken'in Tunus'u ele geçirmesinden sonra Fransa ile diplomatik ilişkilere hız verilmiş ve Fransız elçisi ittifak için 1535'te İstanbul'a gelmiştir. İttifak maddeleri arasında Osmanlı donanmasının Fransız deniz kuvvetleriyle birlikte Şarlken'in elinde bulunan Sicilya, Napoli ve İspanya'ya seferler düzenlenmesi ve Tunus'un geri alınması vardır. Osmanlı-Fransız ittifakı artık Haçlı birliğinin parçalandığını göstermiştir. Şarlken karşısında Fransız donanması ancak Barbaros'un iş birliği ile ayakta kalabilmektedir. 1543 yılında Barbaros kumandasında 110 kadırga, 40 fusta denilen küçük kadırga ve 3 büyük yelkenli kökeden oluşan Osmanlı donanması Akdeniz'e açılmıştı. Sultan, bu donanmanın yapımı için bir milyon iki yüz bin altın düka harcamıştı. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin tüm bütçesi dokuz milyon dükadır. Donanma efradının sayısı 30 bini bulmuştu. Barbaros (Görsel 5.46), 20 Temmuz 1543'te Marsilya Limanı'na ulaşmış ve şehri top ateşi ile selamlamıştır. Kaptanıderya, Marsilya'da görkemli bir merasimle karşılanmıştır. Onun şehre geleceğini duyan halk uzak yerlerden koşup gelmiş ve bu efsane komutanı yakından görmek için sabırsızlanmıştır. Şehir büyüklerinin verdiği ziyafette Barbaros taht gibi bir koltukta Fransızların merak dolu gözleri önünde oturmuştur. Fransız elçisinin yazdığına göre Barbaros'un Akdeniz kıyılarında saldığı korku o dereceydi ki donanmasının sadece görülmesi üzerine kaleler teslim olmuş ve Osmanlı denizcisi bu kaleleri Fransızlara devretmiştir (İnalcık, 2010, s.249-253'ten düzenlenmiştir).

Görsel 5.46
Barbaros Hayreddin Paşa (Temsilî)

YORUMLAYALIM

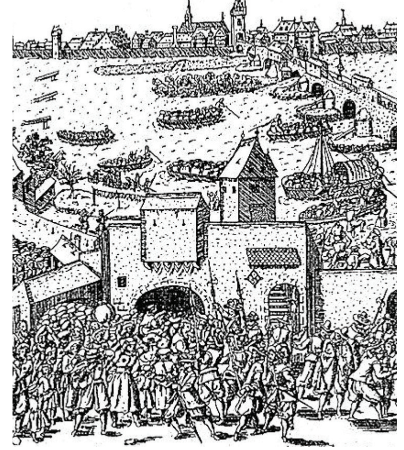
Kanuni'nin donanma için büyük bir harcama yapmasının gerekçeleri nelerdir?

Fransa Kralı I. François (Fransuva), Şarlken ile mücadelesinde Kanuni'nin askerî yardımı sayesinde ayakta kalabildi. Fransuva'ya göre Şarlken'in tüm Avrupa üzerindeki hâkimiyetini engelleyebilecek tek güç Kanuni'ydi. Şarlken'in eline esir düşen Fransuva, Kanuni sayesinde krallığına geri dönebildi. Fransuva'dan sonra gelen II. Hanri (Henri) de İmparator Şarlken'e karşı yapacağı savaşı finanse edebilmek için Osmanlılardan yüklü miktarlarda borç aldı. Neticede her iki devletin ortak hedefi, Şarlken'in Avrupa'da tek güç hâline gelmesini önlemekti.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kanuni Dönemi'ni anlatan "Süleymannâme" adlı eserde Fransa ile yapılan ittifak hakkında Osmanlı görüşü şu şekildedir: İmparator Şarlken tüm Avrupa'nın başı olmak iddiasıyla Fransa'yı Müslümanlara karşı ittifaka zorlamaktadır. Bu nedenle İslam'ın Sultanı Süleyman'ın Fransız kralı ile ittifakı bir zorunluluk hâlini almıştır. Eğer Fransa bu ittifaktan cayarsa bütün Hristiyan dünyasının Osmanlılara karşı birleşmesi kaçınılmaz olur.

Osmanlılar, Habsburglara karşı isyan eden Hollandalıları da desteklemiştir. Osmanlı Devleti; Hollandalılardan, İspanya'da zorla dinleri değiştirilmeye çalışıldığı için isyan eden Müslümanlarla işbirliği yapmalarını istemiştir. Ayrıca İngiliz Kraliçesi I. Elizabeth, İspanyol donanmasının İngiltere'yi istila etmesi tehdidiyle karşılaştığında, İspanya'ya karşı Osmanlıları ortak deniz harekâtına ikna etmeye çalışmıştır. Böylece Osmanlı Devleti, Habsburgların tüm Avrupa'yı kendi hâkimiyeti altında toplaması ve Haçlı Seferi düzenleme ihtimaline karşı zayıf devletleri destekleme siyasetini temel politika olarak seçmiştir.

Görsel 5.47
Yahudi göçleri (Gravür)

Osmanlı Devleti'nin XV ve XVI. yüzyıllarda izlediği siyasetten bir diğeri ise Afrika'daki Müslümanların himaye edilmesidir. 1492'de İspanyol birliği gerçekleşmiş ve Endülüs'teki Beni Ahmer Devleti yıkıldığı için burada yaşayan insanlar korumasız kalmıştır. İspanya Krallığı, Hristiyanlığı kabul etmeyen Müslüman ve Yahudilerin İspanya'yı terk etmeleri için işkence uygulamaya başlamıştır. Bu nedenle buradaki Müslümanlar, Kuzey Afrika'ya Osmanlı gemileriyle göç etmiştir. Ayrıca Osmanlılar, Yahudileri de (Görsel 5.47) İstanbul'a nakletmiştir.

YORUMLAYALIM

İspanya'daki Müslüman ve Yahudilere Yardım Edilmesi

Isabella ve Ferdinand, 1492 yılında Gırnata sultanlığını ortadan kaldırarak İspanyol birliğini oluşturmuştur (Görsel 5.48). Avrupa bu zaferi, İstanbul'un düşmesi karşısında İslam dünyasına vurulmuş bir darbe olarak algılamıştır. Isabella ve Ferdinand, ülkelerindeki bütün Müslümanlara ve Yahudilere yarımadayı terk etmelerini, eğer burada kalacaklarsa Hristiyanlığa geçmelerini emretmiştir. Bu nedenle Müslümanlar, kafileler hâlinde Kuzey Afrika Müslüman ülkelerine, Cezayir ve Tunus'a Osmanlı gemileriyle göç etmiştir. Bu göç, XVII. yüzyıl başlarına kadar devam etmiş ve mübtecel adı ile anılan bu Arap göçmenlerden bir bölüğü Galata'da Arap Camii etrafına yerleştirilmiştir. 1492'de İber Yarımadası'ndan kovulan Yahudilere de II. Bayezid tarafından her türlü güvence verilerek sığınma hakkı tanınmıştır. O zaman İspanya ve Portekiz'de yüz bin kadar Yahudi, Osmanlı ülkesine gelip sığınmışlardır (İnalcık, 2010, s.245'ten düzenlenmiştir).

Görsel 5.48
Gırnata şehrinin düşmesi (Temsilî)

İspanya'daki Müslüman ve Yahudilere yardım edilmesi, Osmanlı Devleti'nin hangi özelliğini ortaya koymaktadır?

Kuzey Afrika kıyılarında Tunus, Cezayir ve Fas'taki küçük Müslüman devletler, kendi aralarında yaşadığı rekabet ve siyasi parçalanmalar nedeniyle İspanya'daki Müslümanlarla ilgilenememiştir. Mısır'daki Memlûklular ise XVI. yüzyılın başından itibaren Hint Okyanusu ve Kızıldeniz'de Portekiz donanmasıyla baş edemeyecek kadar zor durumdadır. Akdeniz'de Müslümanların yaşadığı bu sıkıntılı dönemde İspanyollar, 1482'den 1510'lu yılların başına kadar Kuzey Afrika'da işgal hareketine girişmiştir.

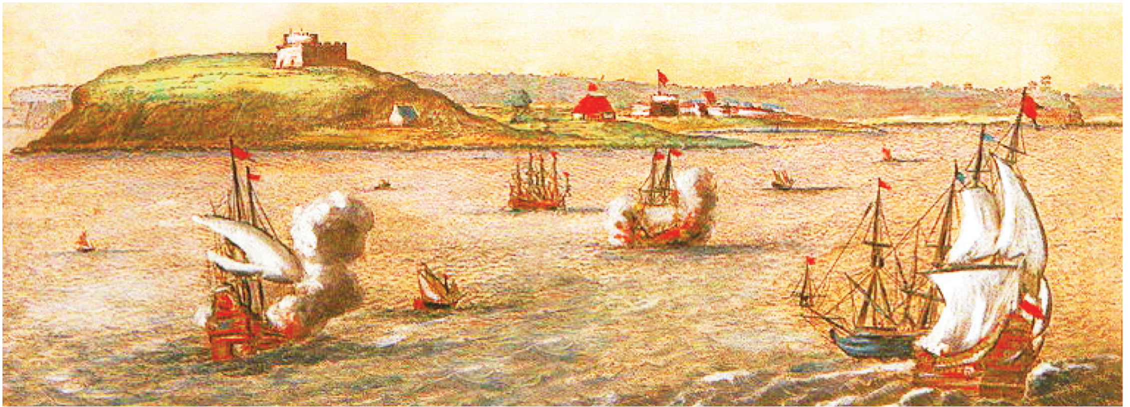
İspanya, Endülüs Topraklarında

Müslümanlar yedi yüzyıl yaşadıkları İber Yarımadası'ndan İspanya'nın "Yeniden Fetih" siyasetiyle kovulmuşlardı. 1525'te Şarlken bir emirnameyle Valencia'da kalan Müslümanlara şu koşulları getiriyor ve yaşam mücadelesini sarpa sardırıyordu: Tüm Müslümanlar kendi yaşadıkları yerde yapılacak Hristiyan ayinlerine gitmek zorundaydı. Bundan böyle hepsi şapkalarının üzerinde mavi pamuklu kumaştan bir hilal taşıyacaktı. Taşımayanlar sınır dışı edilecekti. Üç gün içerisinde Müslümanların silahları ellerinden alınacaktı. Camiler kapatılacak ve her türlü dinî faaliyet yasaklanacaktı (Kumrular, 2016, s.282'den düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Aynı dönemde Osmanlı Devleti, sınırları içerisindeki gayrimüslimlere nasıl davranıyordu?

İspanyol saldırıları karşısında savunmasız kalan Kuzey Afrika Müslümanları, Osmanlılardan yardım istemiştir. Bu sırada Oruç ve Hızır Reis, Cezayir'de üs kurarak İspanyol istilasına karşı başarılı bir mücadeleye girişmiştir. Akdeniz'de dolaşan Osmanlı donanması da Endülüslü ve Kuzey Afrikalı Müslümanlar için büyük bir ümit ışığı olmuştur. Kanuni Dönemi'nde, Barbaros Hayrettin Paşa'nın Kaptanıderyalığa getirilmesiyle Osmanlı-İspanya mücadelesi, Batı Akdeniz (Görsel 5.49) ve Kuzey Afrika'da yoğunlaşmıştır. İki devlet arasındaki mücadele sonucunda Kuzey Afrika, İspanyol istilasından ve buna dayalı sömürgeleştirilme tehlikesinden kurtarılmıştır.

Görsel 5.49
Batı Akdeniz'de bir deniz savaşı (Temsilî)

Portekizlilerin Batı Hint Okyanusu adaları ve Doğu Afrika kıyılarındaki Müslümanlara uyguladığı zulümlere Mısır'ın fethedilmesiyle son verilmiştir. Portekizlileri Kızıldeniz'den çıkaran Osmanlılar, onların müttefiki olan Habeşistan'daki Hristiyan krallığına karşı bölgedeki Müslüman emirliğini desteklemiştir.

5.7. KARALARIN VE DENİZLERİN HÂKİMİ

XV ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı Devleti dünya gücü hâline gelirken stratejik rakiplerine karşı uyguladığı politikalar nelerdir?

TARTIŞALIM

Osmanlılar, Kuruluş Dönemi'nde Fırat'tan Tuna'ya kadar Anadolu ve Balkan topraklarını fethederek buraları hâkimiyeti altında birleştirmiştir. İstanbul'un Fethi'nden sonra Osmanlı Devleti artık bir kıta yani kara gücü hâline gelmiştir. Özellikle XVI. yüzyıldaki yoğun askerî ve siyasi faaliyetleriyle Osmanlılar, cihanşümul anlayışa sahip devletlerden biri olmuştur.

Aynı dönemlerde Avrupa'da Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, Habsburgların iktidarında en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Şarlken (Görsel 5.50); XVI. yüzyılda imparatorluğun başına geçtiğinde İtalya'nın büyük bir kısmı ile İspanya, Belçika, Hollanda, Almanya ve Avusturya'ya hâkim olmuştur. Avrupa'daki tüm Hristiyanları imparatorluk çatısında birleştirmeyi amaçlayan Şarlken, Osmanlıların Avrupa'daki ilerleyişini durdurma ve Macaristan yönünde genişleme politikası izlemiştir.

Görsel 5.50
Şarlken (Temsilî)

Avrupa'da meydana gelen Yüzyıl Savaşları'ndan (1337-1453) sonra Valois (Valua) Hanedanlığı idaresinde feodal yapısından sıyrılan Fransa'da monarşi güç kazanmıştır. Fransa artık Avrupa'nın kuvvetli devletlerinden biri olarak Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na rakip olmuştur (Harita 5.8).

Memlûklular, XIII. yüzyıl sonunda Türk asıllı emirler tarafından Mısır'da kurularak Filistin, Suriye ve Hicaz'a hâkim olmuştur. Memlûkluların, tarihî ticaret yollarını kontrol etmesi ve aynı zamanda kutsal yerlerle birlikte halifeyi himayesi altında bulundurması diğer Müslüman devletlere göre ön plana çıkmasını sağlamıştır.

XVI. yüzyılın başında İran'da ortaya çıkan Safevi Devleti, sınırlarını Anadolu'ya doğru genişletmek isteyince hem Osmanlıların hem de Memlûkluların hâkimiyetini ve gücünü tehdit etmeye başlamıştır. Safeviler, özellikle bölgedeki Türkmen aşiretleri üzerinde etki oluşturarak Doğu Anadolu'yu hâkimiyeti altına almak istemiştir.

Harita 5.8
XVI. yüzyıl başında
Avrupa ve Osmanlı Devleti

Osmanlılar Akdeniz'de

İstanbul'un Fethi'yle Osmanlılar hem Karadeniz ve Doğu Avrupa ticareti üzerinde kontrol sağlamış hem de önemli bir stratejik konuma sahip olmuştur. Bunun yanında Ceneviz ve Venedik gibi İtalyan devletlerine ticari imtiyazlar verilerek Doğu Akdeniz ticaretinin devam etmesi sağlanmıştır.

Görsel 5.51
Akdeniz'i Türk Gölü hâline getiren Preveze Deniz Zaferi (Temsilî)

Osmanlılar, Akdeniz'in sadece ticari yönüyle değil siyasi, sosyal ve kültürel yönüyle de gelişmesine önem vermiştir. Bu amaçla XVI. yüzyılda Akdeniz'i bir Türk Gölü hâline getirmiş (Görsel 5.51) ve aynı zamanda fethettiği adalara Anadolu'dan Türk nüfusu iskân ettirerek fetihlerin kalıcı olmasına özen göstermiştir. Akdeniz'deki adalar başta olmak üzere Cezayir, Tunus ve Trablus'ta üsler kuran Osmanlılara bağlı gaza denizcileri, Akdeniz'de Türk hâkimiyetini sağlamıştır (Harita 5.9). Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetiyle güvenlik artmış ve korsanlık faaliyetleri azalmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

27 Eylül 1538'de yüz yirmi iki gemi ve yirmi bin askerden oluşan Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, üç yüz sekiz gemi ve elli beş bin askerden oluşan Andrea Doria (Andre Dorya) komutasındaki Haçlı donanmasına Preveze önlerinde taarruz etti. Bu taktik baskınını hiç beklemeyen Haçlı donanması, panik içinde büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Hristiyan dünyasının Akdeniz egemenliğine son veren bu zafer sonucunda Akdeniz'de Türk hâkimiyeti başladı.

Harita 5.9
XVI. yüzyılda Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyeti

Coğrafi Keşifler'in Etkileri

XV. yüzyılın ortalarından XVI. yüzyılın sonlarına kadar süren Coğrafi Keşifler, yeni kara parçaları ve ticaret yollarını ortaya çıkarmış, dünyanın jeopolitik ve ekonomik dengesini değiştirmiş, dünyayı Eski ve Yeni Dünya olarak ikiye ayırmıştır. Bu süreçte Avrupalılar; Amerika, Asya, Afrika ve Uzak Doğu'nun birçok bölgesine keşif yolculukları gerçekleştirmiştir.

Coğrafi Keşifler'in Nedenleri

Akdeniz'e hâkim olan Osmanlıların Doğu ticaret yollarını kontrol altına alması nedeniyle Avrupalıların yeni ticaret yolları arayışına girmesi. Doğu'nun ihtiyaç mallarına ulaşmak isteyen Avrupalıların keşfedilen yerlerdeki değerli madenlere sahip olma arzusu. Gelirlerini artırmak ve zenginliğe ulaşmak isteyen Avrupalı kralların keşif hareketlerini desteklemesi. Avrupa'nın XVI. yüzyılda tek güç olan Osmanlı Devleti'ne karşı meydan okuma isteği. Batı'da coğrafya ile denizcilik bilgisinin artması, cesur gemicilerin yetişmesi ve gemicilik teknolojisinin gelişmesi. Avrupalıların Hristiyanlığı yaymak istemesi (Küçükkalay, 2001, s.131-160'tan düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Coğrafi Keşifler'de ekonominin ön plana çıkmasının nedenleri neler olabilir?

Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'e hâkim olduğu dönemde gerçekleşen Coğrafi Keşifler; Avrupa, Asya ve Afrika'da hayatın her alanında etkili olmuştur. Keşifler sonucunda yeni ticaret yollarının bulunması ve ticaret merkezlerinin ortaya çıkması, stratejik dengeleri değiştirmiştir. Keşif hareketleri Avrupa'nın Türklere bağımlı olmaksızın ticaret yapabilmelerine, yeni ürünlerle insan kaynaklarını Avrupa'ya taşıyabilmelerine ve sömürgelerde büyük çiftlik tarzı üretim ile zenginliklerini artırabilmelerine neden olmuştur. Avrupa artık ihtiyaç duyduğu pek çok ürünü hiçbir vergi ödemeden yeni keşfedilen topraklardan temin etmiştir.

Görsel 5.52
Amerika'nın keşfi (Temsilî)

Keşifler (Görsel 5.52), Avrupa'nın önemli miktarda sermaye elde etmesini sağlayarak Sanayi Devrimi'ne giden bir süreci başlatmıştır. Keşifler sonunda Orta Çağ'ın skolastik düşünce yapısının değişmeye başlaması yeni bir iktisat anlayışını getirmiştir. Bu yeni iktisat anlayışıyla zenginleşen Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerini başlatan düşünce yapısı ortaya çıkmıştır. Burjuva sınıfı toplumsal ve ekonomik bir sınıf olarak önem kazanmıştır. Ulusal devletler, sömürgeciliğe yönelmiş ve İspanya, Portekiz gibi sömürge imparatorlukları kurulmuştur. Avrupa'nın Atlantik sahillerinde yer alan limanları giderek önem kazanmış ve bu limanlar süratle gelişmiştir. Akdeniz ticareti ise geçirdiği sarsıntıya rağmen

yine de eski önemini korumuştur. Keşfedilen yeni kıtalardaki İnka (Görsel 5.53) ve Aztek gibi eski medeniyetler imha ve talan edilmiştir. Keşifler, Osmanlı'yı ekonomik yönden çökertmemiş ancak Avrupa'nın ekonomik sıçramasına zemin hazırlayarak Osmanlı'nın Batı karşısında geri kalmasını başlatmıştır.

Görsel 5.53
İnka medeniyetine ait harabeler (Peru)

Coğrafi Keşifler'le birlikte patates, domates, mısır, fasulye, kakao, vanilya ve tütün gibi ürünler Akdeniz dünyasına girmiştir. Bu ürünlerin Eski Dünya'yı kapsayacak biçimde yayılması, insanların beslenme düzeninde, ekonomik koşullarında, günlük alışkanlıklarında ve vücut dirençlerinin artmasında yeni gelişmelere ortam hazırlamıştır. Yeni ürünlerle birlikte yaşanan gelişmeler ve Avrupa'da ortaya çıkan refah ortamı, nüfusun artmasını sağlamıştır.

ARAŞTIRALIM

Coğrafi Keşifler'in Osmanlı Devleti'ne etkilerini araştırarak sonuçları sınıf panosunda sergileyiniz.

Hint Deniz Seferleri

Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'nu içine alan bölgede Coğrafi Keşifler sonrasında özellikle Osmanlı ve Portekizliler askerî bir rekabete girmiştir. Bunun nedeni Portekiz'in Ümit Burnu üzerinden Hindistan'a ulaşması sonucunda eski ticaret yollarının değişmesidir.

Osmanlı Devleti, ortaya çıkan yeni durum üzerine Hint Okyanusu'ndaki stratejik bölgelere seferler düzenlemiştir. Böylece deniz ticaretini yeniden Akdeniz'e yönlendirmek isteyen Osmanlılar, Afrika'nın kuzey kıyıları ve Kızıldeniz sahillerinde olabildiğince genişlemeye çalışmıştır. Osmanlılar bir taraftan Kuzey Afrika'daki İspanyol kolonilerine son verirken diğer taraftan da Mısır ve Kızıldeniz yönünden Afrika içlerine kadar ilerlemiştir. Bu durum Osmanlıların, Hindistan'ın güneybatı sahillerine kadar etki alanı oluşturma stratejisinin bir sonucudur.

Portekizlilerle yaşanan askerî rekabet, Osmanlıların Mısır'ı fethinden sonra artarak devam etmiştir. Bu amaçla 1525'te Süveyş'te Mısır Kaptanlığı kurulmuş ve Kızıldeniz kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca buradaki donanma Selman Reis'in idaresinde Yemen'e gönderilmiştir. Bunun yanında Basra'da bir tersane kurularak Hürmüz Körfezi'nin girişi kontrol altına alınmıştır.

Selman Reis'in 1525 Tarihli Raporu

Osmanlı kaptanı Selman Reis, Coğrafi Keşifler'in Osmanlıların çıkarına uymadığı için Kızıldeniz'in Osmanlı denetimine alınmasını istiyordu. Her yıl Aden Limanı'na uğrayan gemilerden 200 bin altın dolayında gelir sağlandığını belirten Selman Reis, baharat ticaretinin Portekiz denetimine geçtiğini kaygıyla anlatıyordu. Oysa Portekizliler bu bölgeye hâkim olmadan önce Osmanlı Devleti, Mısır'da baharat ticaretinden önemli miktarda gümrük gelirleri elde ediyordu. Bu nedenle Selman Reis, Portekizlilerin Kızıldeniz trafiğini kontrol altına alma girişimlerinin boşa çıkartılmasını öneriyordu. Aden, Suakin ve Mısır'da Hindistan ticaretinden elde edilen gümrük gelirlerinin büyüklüğüne dikkat çeken Selman Reis, önerdiği fetihlerden sultanın hazinesine sağlanacak gelirleri özellikle vurguluyordu (İnalcık, 2004, s.382-384'ten düzenlenmiştir).

ÖRNEK METİN

Osmanlılar, Kanuni Dönemi'nde Hint Denizi'ne dört ayrı sefer düzenleyerek Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'nda Portekizlilerle mücadeleye girişmiştir (Görsel 5.54). Osmanlılar bu mücadelede eski ticaret yollarını canlandırmak, Portekizlileri bu sulardan uzaklaştırmak ve böylece mukaddes yerler üzerindeki tehditi ortadan kaldırmak istemiştir. Ayrıca Hindistan'daki küçük İslam devletlerinin ve Sumatra'daki Açe İslam Sultanlığı'nın Portekizlilere karşı yardım istekleri de Osmanlıların Hint Denizi'ne açılmasının bir başka nedenidir.

Görsel 5.54
Osmanlı Portekiz deniz mücadeleleri (Temsilî)

Osmanlı Devleti Hint Deniz Seferleri'nin sonucunda, Portekizlileri bölgeden tamamen uzaklaştıramamıştır. Ancak Osmanlıların ısrarla mücadeleyi sürdürmesi, Portekizlilerin rahat hareket etmesini engellemiş ve bu durum bölgedeki Portekizlilerin ticaretine darbe vurmuştur. Ayrıca bu seferlerle Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'ndaki mücadeleler, eski ticaret yollarının önemini korumaya katkı sağlamıştır. Kızıldeniz ve Basra'nın önemli noktalarına hâkim olan Osmanlılar, XVI. yüzyıl ortalarından itibaren Akdeniz ticaretini yeniden hareketlendirmiştir. Yemen ve Aden kıyıları ile Eritre ve Habeşistan'ın kuzeybatı bölgesi hâkimiyet altına alınmıştır.

Hint Okyanusu'nda Portekizlilerle yapılan savaşların kaderini gemicilik teknolojisi belirlemişti. Kürek gücüne dayanan Osmanlı kadırgaları, dar sularda başarılı olmuştu. Fakat açık denizlerde Portekizlilerin rüzgâra uygun ve iyi silahlanmış kalyonları üstünlük sağlamıştı.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Akdeniz'de Güçler Değişiyor

Osmanlıların Akdeniz'de hâkimiyet kurduğu dönemde Avrupalı devletler, ticari faaliyetlerini ancak Osmanlı Devleti ile yaptığı anlaşmalar sayesinde sürdürebilmiştir. Fakat Ümit Burnu'nun keşfedilmesiyle ticaret yollarının değişmesi, Akdeniz ticaretini ikinci plana düşürmüştür. Bu durum Akdeniz ticaretine olumsuz etki etse de bölge siyasi ve iktisadi önemini korumuştur.

1571 İnebahtı mağlubiyetinden sonra Venedik, İspanya ve Papalık ittifakı Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki varlığını tehdit etmişti. Bu dönemde Atlantik kıyılarında İngiliz ve Hollandalıların İspanya'ya karşı giriştikleri mücadele (Görsel 5.55), İspanya'nın Akdeniz'de Osmanlılara karşı bir tehlike oluşturmasını önlemiştir. Bu durum ise Osmanlılar ile İngiltere ve Hollanda arasında İspanya'ya karşı fiilî bir iş birliği anlamına gelmektedir. XVI. yüzyıl sonlarında Fransa'da yaşanan mezhep savaşları ile Hollanda-İspanya ve İspanya-Portekiz mücadeleleri sonucunda Avrupa devletleri Akdeniz'deki iktisadi hayattan çekilmiştir.

Osmanlı Devleti ve İspanya arasındaki mücadele, Katolik İspanya ile rekabet içerisinde olan İngiltere tarafından değerlendirilmek istenmiştir. Avrupa'da gelişen Protestanlığa sıcak bakılması da İngiltere'nin Osmanlılara yaklaşmasının bir diğer nedeni olmuştur. Sonuçta Osmanlılar, ekonomik avantaj arayışı ve Batı Avrupa'da Hasburglara karşı müttefik bulma amacıyla İngilizlere 1580'de ticari imtiyazlar tanımıştır. İngilizlerden sonra dünya ticaretinde rol oynamaya başlayan Hollanda'ya da ticari imtiyazlar verilmiştir. Bu imtiyazla Osmanlılar; Hollandalıları Akdeniz'de İspanya'ya karşı ittifak kurabilecekleri bir deniz gücü olarak görmüş, Hollandalılar ise işin ticari yönüyle ilgilenmiştir.

Görsel 5.55
İngiliz ve Hollandalıların İspanya ile deniz mücadeleleri (Temsilî)

İspanya'nın denizlerdeki üstünlüğüne XVI. yüzyılın sonlarında İngiltere son vermiştir. İngiltere ve Hollanda sahip oldukları deniz güçleri sayesinde İspanyol- Portekiz İmparatorluğu'nu çökerterek Akdeniz'e hâkim olmuştur. Bunda ateş gücü yüksek Breton denilen gemilere karşı İspanya, Venedik ve Osmanlı gemilerinin çaresiz kalması etkilidir. Neticede bu yüzyılın sonlarında Kuzey Avrupalı devletler, Akdeniz'e tamamen hâkim olmuştur.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A

Aşağıdaki terimleri birer cümleyle açıklayınız.

Fetih : ....

....

Büyük Türk : ....

....

Kayser-i Rum : ....

....

B

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Osmanlı Devleti'nin Mohaç Savaşı'nı kazanmasında etkili olan askerî taktikler nelerdir?
2. Mısır Seferi'nin sonuçları nelerdir?
3. Preveze Deniz Savaşı'nın önemi nedir?
4. Osmanlı Devleti'nin, Avrupalı devletlere kapitülasyon vermesinin nedenleri nelerdir?

C

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Köklü ailelerin iktidarı paylaşma dönemine son veren Fatih Sultan Mehmet, vezîriâzamlık ve yeniçeri ağalığı gibi kurumlara, kendine bağlı kişileri getirmiştir.

Bu uygulamalarla aşağıdakilerden hangisine ulaşılmak istenmiştir?

A) Saltanat mücadelelerine son vermek
B) Yetenekli kişileri göreve getirmek
C) Merkezî otoriteyi güçlendirmek
D) Devlete yeni müesseseler kazandırmak
E) İdari ve askerî yetkileri belirlemek

2. Ceneviz, Venedik, Fransa ve İngiltere gibi devletlere kapitülasyonlar verilmesinde;

I. Avrupa Hristiyan birliğini parçalamak,
II. Akdeniz ticaretini canlandırmak,
III. Batı'daki fetihleri kolaylaştırmak

durumlarından hangileri etkili olmuştur?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve III
D) II ve III
E) I, II ve III

3. Osmanlı Devleti'nin XV ve XVI. yüzyıllarda Avrupa'ya karşı;

I. Ortodoks ve Protestanlığın himaye edilmesi,
II. millî monarşilerin desteklenmesi,
III. Afrika'daki Müslümanlara yardım edilmesi

politikalarından hangilerini uyguladığı söylenebilir?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve II
D) II ve III
E) I, II ve III

4. İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth, XVI. yüzyılda İspanyol tehlikesi karşısında "Büyük Türk" ile ittifak arayışındaydı. Osmanlıların 1538 Korfu Seferi gerçekte İtalya'nın fethi için planlanmıştı.

Buna göre I.Elizabeth'in ittifak arayışında olduğu "Büyük Türk" hangi Osmanlı padişahıdır?

A) II. Mehmet
B) I. Selim
C) II. Bayezid
D) I. Süleyman
E) III. Murad

Zigetvar'daki Büyük Türk

Kanuni'nin İstanbul'daki türbesi halka açılırken onun başka bir yerdeki, Macaristan serhadlerinde bir vakitler yapılıp da yüz yirmi sene kadar mevcut kalmış olan türbesini hatırlamamak mümkün değildir.

Malumdur ki Kanuni Sultan Süleyman'ın son seferi Zigetvar Seferi'dir. 1566'da Avusturya'ya karşı yaptığı bu son sefer sırasında Kanuni, 72 yaşında vefat etmiştir. Ölümü, halefi Şehzade Selim'in Manisa'dan gelerek Belgrad'a gidişine ve saltanat cülusuna kadar 83 gün gizlenmiştir.

Bu müddet zarfında vefat eden sultanın ahşası çıkarılarak otağı hümayunun bulunduğu yere defnedilmiş, cesedi ise İstanbul'a getirilmişti. Birkaç sene sonra Budin beylerbeyi tarafından Zigetvar'da, Kanuni için mermerden bir türbe yaptırılmıştır.

Osmanlı Türklerinin Macaristan'da yaptıkları güzel ve yüksek kıymetteki sanat eserleri arasında Kanuni'nin Türbesi maddi ve manevi bakımdan son derece önemlidir. Bu türbe bir asırdan fazla bir zaman Macaristan'a giden bütün Türklerin ziyaretgâhı olmuştur. Hatta o civardaki Hristiyanlar bile türbeyi ziyaret etmiştir. Macaristan'a gelen ordular evvala bu türbeye uğrar, tıpkı Kosova'da Murad Hudâvendigâr'ın şehit olduğu yerde olduğu gibi zafer duaları ve münacat yapıldıktan sonra yollarına devam ederlerdi.

1693'te Viyana Harp Meclisi, türbenin tamamen yıktırıldığı haberini aldı. Herrliches Gebaü (Herlihis Gıbavü), "Bu muhteşem binayı barbarca yıktırmak ne ayıb, bunun sade mermer taşları binlerce lira kıymetinde idi." diye yazıyordu. Kanuni Sultan Süleyman'ın muhteşem türbesi, bu büyük Osmanlı sanat abidesi, Macaristan'da bulunan pek çok Türk eserinin akıbetine uğramaktan kurtulamamıştı.

Kanuni'nin Zigetvar'daki türbesinin ortaya çıkarılması için 2012 yılında TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) tarafından başlatılan kazı çalışmaları "Kanuni Türbesi Projesi" adı ile devam etmektedir (Gökbilgin, 1950, s.144-145; www.bik.gov.tr, 2017'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları yukarıdaki metinden hareketle cevaplayınız.

1. Kanuni Sultan Süleyman'ın cenazesinin 83 gün boyunca defnedilmemesinin sebepleri neler olabilir?
2. TİKA tarafından başlatılan Kanuni Türbe Projesi'nin amaçları nelerdir?
3. Kanuni'nin 72 yaşında Zigetvar Seferi'ne çıkması hangi kişisel özelliklerini yansıtmaktadır?
4. Herrliches Gebaü, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nin yıkılmasına niçin karşı çıkmıştır?
5. "Ahşa" ne demektir?
6. TİKA'da çalışan bir görevli olsanız, hangi kültürel mirasın ortaya çıkarılması için bir proje hazırlardınız? Neden?
7. Hazırladığınız projenin ismi ne olurdu?
8. **Aşağıdakilerden hangisi Macaristan'a gelen orduların evvela Kanuni Türbesi'ne uğramasının nedenlerinden biri <u>olamaz</u>?**

   A) Kanuni'nin tarihin önemli hükümdarlarından biri olması
   B) 72 yaşında bile fetih arzusunda olan büyük bir komutan olması
   C) Onun zaferlerinin askerlere ilham vermesi
   D) Devletin ikinci kurucusu olarak kabul edilmesi
   E) Ülkesini adaletle yönetmesi

Yavuz Sultan Selim

Görsel 5.56
Yavuz Sultan Selim
(Temsilî)

Sert ve mücadeleci olduğu için "Yavuz" unvanıyla anılan I. Selim (Görsel 5.56), bütün sertliğine rağmen kadirşinas bir insandı. Devlet adamlarının seçiminde titizlik göstermiş ve yeni kanunlar düzenlemiştir. Manisa Sancakbeyi olan oğlu Şehzade Süleyman'a bir siyasetname göndermiştir.

Yavuz matematik, felsefe, edebiyat, Doğu dilleri ve İslami bilimleri tahsil etmiş, âlim ve şair bir padişahtır. Bilim adamlarına büyük değer vermiş, onları meclisinde bulundurmuştur. Devlet adamlarının söylemeye cesaret edemedikleri konuları bilim adamları korkmadan ona söyleyebilmiştir. Yavuz, Mısır Seferi'ne katılan İbn-i Kemal'e yolda tercümeler yaptırarak menzillerde parça parça okumuştur. Mısır'dan İstanbul'a dönüş yolculuğunda İbn-i Kemal'in atının ayağından sıçrayan çamurlar padişahın kaftanını kirletince Yavuz, çamurlu kaftanın ölümünden sonra sandukasının üzerine örtülmesini vasiyet etmiştir. Mısır'da bulunduğu sırada Yavuz'a, Piri Reis Haritası takdim edilmiş ve Yavuz da Piri Reis'in dünya haritasını yanından ayırmamıştır (Gökdoğan, 2001, s.189-191'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları yukarıdaki metinden hareketle cevaplayınız.

1. Yavuz, devlet adamlarının seçiminde niçin titizlik göstermiş olabilir?
2. Devlet adamlarının padişaha söylemeye cesaret edemediklerini bilim adamlarının söyleyebilmelerinin nedenleri neler olabilir?
3. "Kadirşinas" ne demektir?
4. Yavuz'un ölümünden sonra çamurlu kaftanının sandukasının üzerine örtülmesini vasiyet etmesinin nedenleri nelerdir?
5. Piri Reis'in Dünya Haritası'nı yanından ayırmamasının gerekçeleri neler olabilir?
6. Yavuz'un, sefer sırasında bile kitap okumasının nedenleri neler olabilir?

Ticaret ve Strateji

1625'te Ömer Talib isimli bir Osmanlı aydınının değerlendirmesi şu şekildeydi:

"Şimdi Avrupalılar bütün dünyayı tanımayı öğrendi. Gemilerini her yere gönderiyor ve önemli limanları ele geçiriyor. Eskiden Hindistan ve Çin malları Süveyş'e gelir ve Müslümanlar tarafından tüm dünyaya dağıtılırdı. Fakat şimdi bu mallar Portekiz, Flemenk ve İngiliz gemileriyle Frengistan'a taşınıyor ve oradan bütün dünyaya dağılıyor. Kendilerinin ihtiyaç duymadığı şeyleri İstanbul'a ve diğer İslam ülkelerine getiriyor ve fiyatlarının beş katı fazlasına satıp çok para kazanıyor. Bu nedenle İslam ülkelerinde altın ve gümüş azalmaktadır. Osmanlı, Yemen kıyılarını ve oradan geçen ticareti ele geçirmelidir. Aksi hâlde Avrupalılar İslam ülkelerine hükmedecektir." (Küçükkalay, 2001, s.208'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları yukarıdaki metinden hareketle cevaplayınız.

1. "Avrupalılar bütün dünyayı öğrendi." cümlesiyle hangi olaydan söz edilmiş olabilir?
2. Süveyş günümüzde hangi devletin sınırları içindedir?
3. Ekonominin uluslararası ilişkilere etkileri neler olabilir?
4. Ömer Talib, değerlendirmesinde hangi ticaret yolundan bahsetmektedir?
5. "Aydın" ifadesi hangi anlama gelmektedir?
6. Osmanlı Devleti, Yemen kıyılarını niçin ele geçirmelidir?
7. İslam ülkelerinde altın ve gümüşün azalmasının siyasi ve ekonomik etkileri neler olabilir?

6. ÜNİTE

SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI

NELER ÖĞRENECEĞİZ

- Topkapı Sarayı'nın devlet idaresinin yanı sıra devlet adamı yetiştirilmesinde ve şehir kültürünün gelişmesindeki rollerini
- Osmanlı siyasi hayatında bütünlük ve istikrarın sağlanmasında padişahın ve tek hanedanın önemini

ÜNİTE KONULARI

6.1. OSMANLI'NIN KALBİ: TOPKAPI SARAYI

6.2. PADİŞAH, HANEDAN VE KANUNNAME-İ ALİ OSMAN

KAVRAMLAR

- Birun
- Enderun
- Harem
- Kazasker
- Müsadere Sistemi
- Hanedan
- Kanunname
- Siyasetnâme

HAZIRLANALIM

1. Topkapı Sarayı'nın Genel Ağ sayfasını ziyaret ediniz.
2. Osmanlı Devlet yönetimde yer alan Divân-ı Hümâyun'a benzer kurullara diğer devletlerden örnekler veriniz.
3. Siyasetnâme tarzında yazılmış önemli eserler hangileridir?

Ünite Kapak Görseli: Divan (Temsilî)

6.1. OSMANLI'NIN KALBİ: TOPKAPI SARAYI

TARTIŞALIM

"3 000 kese mal harcayıp Ferhat gibi usta öyle yeni bir saray yapmıştır ki Âdem Devri'nden beri dünyanın mimar ve mühendisleri öyle gönül açıcı bir saray yapmamışlardır. Dünya seyyahları bu dünya yüzünde benzerini görmemiştir zira deniz kıyısında olup iki tarafı deniz, kuzey tarafı Karadeniz, doğu yönü Akdeniz ve güney tarafı Ayasofya Camii'dir ki iki deniz arasında kurulmuş bir şehirdir."

Evliya Çelebi

Evliya Çelebi'nin, Topkapı Sarayı'nı bir şehir olarak ifade etmesinin sebepleri neler olabilir?

Osmanlı Devleti'nde bilinen ilk sarayı Orhan Gazi Bursa'da yaptırmıştır. I. Murad Devri'nde Edirne Sarayı (Görsel 6.1), İstanbul'un Fethi'nden sonra da bugün İstanbul Üniversitesi yakınlarında Eski Saray olarak bilinen saray inşa edilmiştir. Cihan hâkimiyetinin ve gücün sembolü kabul edilen Topkapı Sarayı, 1465-1478 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet tarafından bugün Sarayburnu denilen mevkide yaptırılmıştır. Fatih gerek İstanbul'u dünyanın siyasi ve ekonomi merkezi durumuna getirme gerekse Türk devlet kültüründe var olan sosyal devlet anlayışını yansıtma düşüncesiyle İstanbul'da büyük bir imar ve kalkındırma projesi başlatmıştır. Bu projenin önemli bir adımı da şehir kültürünün oluşumu ve gelişiminde örnek bir model olan Topkapı Sarayı'dır.

Görsel 6.1
Edirne Sarayı'na ait kalıntılar

BİLİYOR MUSUNUZ?

Osmanlı saraylarından hiçbiri, Avrupa saray mimarisinde olduğu gibi ölçüleri açısından anıtsal değildir. Yapılara insani ölçüler egemendir. Yalın bir mimari içinde belirli oranlarla oluşturulan güzellik; iç süslemeyi ve eşyaların inceliğini ezmez, tam tersine bu eşyalarla olgun bir uyum içindedir.

Yeni Saray ismiyle de bilinen ve padişahlar için bir baba ocağı sayılan Topkapı Sarayı'nda (Görsel 6.2) padişah, ailesi ile birlikte ikamet etmiş ve devleti buradan yönetmiştir. Padişahların sünnet merasimlerinden, defin işlemlerine kadar birçok faaliyet burada yaşanmıştır. Ayrıca saray, devlet kademesinde görev alacak devlet adamlarının yetiştirildiği en önemli eğitim merkezidir.

Görsel 6.2
Topkapı Sarayı

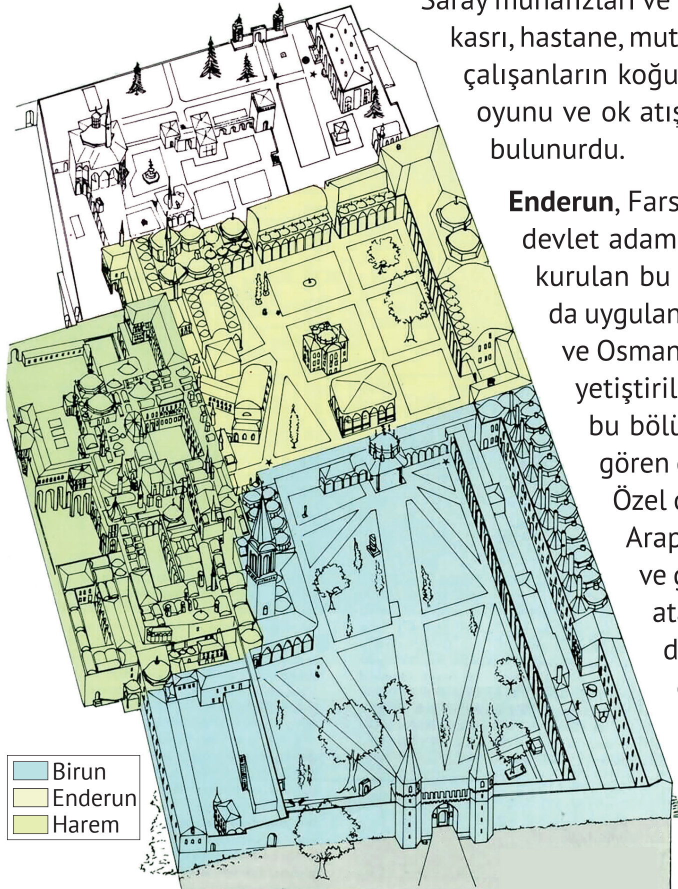

XIX. yüzyıla kadar devletin merkezi konumunda olan Topkapı Sarayı, Osmanlı Devleti'nin yönetim sistemine göre biçimlendirilmiştir. Sarayda bir idari merkez modeli oluşturulmuştur. Saray; Dış saray denilen Birun, İç saray denilen Enderun ve Harem olmak üzere üç ana bölümden meydana gelmiştir (Görsel 6.3). Ana giriş kapısı Bab-ı Hümâyun, orta kapı Babüsselam ve padişahın huzuruna açılan Babüssaade kapıları, bölümler arasında geçişi sağlamıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Bab-ı Hümâyun, Ayasofya tarafından saraya açılan ilk kapıdır. Devlet erkânının at ile girebildiği tek kapıdır. Bu kapıdan itibaren saray alanı başlar ve burada daima nöbet tutulurdu.

Birun, Farsça'da "dış" anlamına gelir ve sarayın en geniş bölümüdür. Saray muhafızları ve çalışanları burada yer alırdı. Birunda; adalet kasrı, hastane, mutfaklar, ahırlar, erzak odaları, odun ambarları, çalışanların koğuşları, kayıkhaneler, bostanlar, bahçeler, cirit oyunu ve ok atış talimleri için alanlar ve küçük meydanlar bulunurdu.

Görsel 6.3
Topkapı Sarayı krokisi

Enderun, Farsça "iç" anlamına gelir. II. Murad tarafından devlet adamı yetiştirmek için ilk defa Edirne Sarayı'nda kurulan bu bölüm, Fatih tarafından Topkapı Sarayı'nda da uygulandı. En seçkin devşirme çocuklarının eğitildiği ve Osmanlı devlet sisteminin üst düzey yöneticilerinin yetiştirildiği bir okul niteliğindeki Enderun Mektebi bu bölümde yer alırdı. Padişahın özel hizmetlerini gören devşirmeler yani iç oğlanlar burada eğitilirdi. Özel olarak seçilen ve eğitilen bu gençlere Türkçe, Arapça, Farsça, matematik, tarih, edebiyat, müzik ve güzel sanatlar dersleri verilir; cirit ve ok atma, ata binme, kılıç kullanma ve güreş en iyi şekilde öğretilirdi. Asıl amaç devlet yönetiminde görev alacak nitelikli insanlar yetiştirmekti.

Arz Odası ve Kutsal Emanetler'in de yer aldığı Hırka-i Saadet Dairesi başta olmak üzere Büyük ve Küçük odalar, Doğancı Koğuşu, Seferli Odası, Kiler Odası, Hazine Odası ve Has Oda Enderun bölümünde bulunurdu. Yönetim yapısı içerisinde hareketli bir mekân olan Enderun, Osmanlı Devleti'nin siyasi geleceğini hazırlayan en önemli müesseseydi.

ARAŞTIRALIM

Enderun'daki Hırka-i Saadet Dairesi'nde hangi kutsal emanetler bulunmaktadır? Araştırma sonuçlarını bir slayt hâlinde arkadaşlarınızla paylaşınız.

Harem, Arapça "yasak" anlamına gelir. Padişahın özel hayatını sürdürdüğü bölümdür. Padişahın evi olan haremde, padişahın ailesi ve cariyeler bulunurdu. Hanedan üyeleri ve darussaade ağası dışında hiç kimse buraya giremezdi. Haremde Enderun'dakine benzer bir eğitim ve teşkilat sistemi vardı. Disiplin ve protokol kurallarının

geçerli olduğu haremde cariyeler; edebiyat, müzik, güzel sanatlar, el işleri, güzel konuşma, zerafet öğrenirler ve beylerbeyi, sancakbeyi, vezir gibi üst rütbeli devlet adamlarıyla evlenirlerdi. Bu sayede saray kültürü, şehir kültürüne katkı sağlamaktaydı. Dârüssaâde dairesi, şehzade mektebi, padişah için yemek yapılan Kuşhane mutfağı, Kadın Efendiler Dairesi ve hazine; haremde (Görsel 6.4) yer alırdı.

Görsel 6.4
Harem dairesi (Topkapı Sarayı)

Saray Görevlileri

Osmanlı Devleti, kendine has protokol kurallarıyla tarihe mal olmuş büyük devletlerdendir. Yönetimde mutlak söz sahibi olan padişah bile mütevazı sarayda, protokol kuralları çerçevesinde yaşamıştır. Sarayın Birun kısmında padişaha, dolayısıyla devlete hizmet eden ve saray halkı denilen birçok görevli bulunmaktadır. Bu görevliler, Saray-ı Hümâyun'da ikamet etmezdi. İlmiye mensupları; Hacegân, Eminler ve Erbâb-ı Hizmet olarak üç gruba ayrılırdı (Tablo 6.1).

Tablo 6.1: Saray Halkı

Birun'daki Görevliler		
Hacegân	Müneccimbaşı	Gelecekle ilgili tahminlerde bulunan kişidir.
	Hekimbaşı	Sarayda bulunan hekimlerin başıdır.
	Padişah hocaları	Yüksek ilmiye rütbesiyle hizmet eden hocalardır.
Eminler	Şehremini	Sarayın ihtiyaçlarına, kamu binalarının tamirat ve bakım işlerine bakan kişidir.
	Darphane emini	Para basımından sorumlu olan kişidir.
	Matbah-ı amire emini	Sarayın mutfak işlerinden sorumlu olan kişidir.
Erbâb-ı Hizmet	Emir-i âlem	Saltanat sancaklarından sorumlu olan kişidir.
	Kapıcılar kethüdası (Görsel 6.5)	Sarayın kapılarını bekleyen görevlilerin başıdır.
	Çaşnigir başı	Sofra hizmetlerini görenlerin başıdır.
	Bostancı	Sarayın bahçesi, bostanı ve sahillerinden sorumlu kişilerdir.
	Ehli Hiref	Saray sanatkârlarıdır.
	Çavuşbaşı	Divân-ı Hümâyun toplantılarında teşrifat hizmeti ve mübaşirlik yapan görevlilerin başıdır.

Görsel 6.5
Kapıcılar kethüdası
(Temsilî)

Birun'daki diğer görevliler ise çakırcıbaşı, şahincibaşı, atmacabaşı, müteferrikalar, baltacılar, peykler, solaklar, mehterler ve mehterbaşı, sakalar ve sakabaşı, terziler, aşçılar ve mirahur'du.

Görsel 6.6
Silahdar ağa (Temsilî)

Enderun-ı Hümâyun bölümünde hizmet edenlere genel olarak Enderun halkı veya hademeleri adı verilirdi (Tablo 6.2).

Tablo 6.2: Enderun Halkı

Enderun'daki Görevliler	
Has odabaşı	Has Oda'nın amiridir.
Silahdar ağa (Görsel 6.6)	Padişahın silahlarından sorumlu olan kişidir.
Çuhadar ağa	Padişahın kaftan ve kürklerine bakan görevlidir.
Rikabdar	Padişahın çizme ve ayakkabılarından sorumlu kişidir.
Tülbent ağası	Padişahın sarıklarını ve çamaşırlarını muhafaza eden kişidir.
Kapı ağası	Sarayın genel sorumlusu ve sarayda padişahın mutlak vekilidir.

Enderun'daki diğer görevliler ise Babüssade Kapısı'nı muhafaza eden ak ağalar, acemiler ve devşirmelerdi.

Padişahın evi olan Harem-i Hümâyun bölümünün genel sorumlusu Dârüssaâde ağasıydı. Derece olarak vezîriâzam ve şeyhülislamdan sonra gelen Dârüssaâde ağasının en önemli görevi, padişahın haremini korumaktı. Ayrıca haremde bulunan görevlilerin (Tablo 6.3) terfi ve ceza işlemlerini padişaha arz eder ve tayinlerini yapardı. Haremeyn-i Şerifeyn vakıflarının sorumlusu, sûrre alaylarının düzenleyicisiydi.

Tablo 6.3: Harem Halkı

Harem'deki Görevliler	
Saray ağası	Sarayın temizlik ve düzeninden sorumluydu.
Saray kethüdası	Saray kapısını bekleyen görevlileri idare ederdi.
Hazinedar ağa	Harem-i Hümâyun'un masrafları ile ilgilenirdi.

Görsel 6.7
Kubbealtı salonunda divan toplantılarının yapıldığı yer (Topkapı Sarayı)

Harem'de ayrıca iç oğlanları, diğer harem ağaları, kethüda ve imam görev yapmaktaydı.

Divân-ı Hümâyun, merkez teşkilatının en önemli kurumu olup Orhan Bey zamanında kuruldu. Devlet kurulu anlamına gelen Divân-ı Hümâyun'da siyaset, hukuk, sosyal, ordu, ekonomi ile ilgili her türlü konu görüşülüp tartışılır ve padişahın onayı ile karara bağlanırdı. Divan toplantıları Topkapı Saray'ında, Osmanlı Devleti'nin cihanşümul özelliğini ortaya koyan Kubbealtı denilen salonda yapılırdı (Görsel 6.7). Toplantı sonrası alınan kararlar sadece Osmanlı'yı değil aynı zaman da bütün dünyayı ilgilendirirdi.

Orhan Bey zamanından Fatih Dönemi'ne kadar Divan toplantıları her gün yapılmaktaydı. Fatih'le birlikte toplantılar haftada dört güne indirilmişti. XVII. yüzyılda Divan toplantıları haftada iki güne düştü. XVIII. yüzyılda ise Divân-ı Hümâyun idari bir kurum olarak işlevini kaybetmeye başladı. Divân-ı Hümâyun; günümüzde Danıştay, Yargıtay, Anayasa Mahkemesi, Bakanlar Kurulu gibi kurumların görevini yerine getiren önemli bir kuruldu. Divan'da alınan kararlar Osmanlı hukukuna göre kanun sayılırdı.

Divân-ı Hümâyun; din ve millet ayrımı yapmaksızın, hangi meslek grubundan olursa olsun herkese açıktı. Herhangi bir şekilde haksızlığa uğradığını düşünen ve mahallî kadılarca yanlış hüküm verildiğine inananlar, davalarını Divan'a getirebilirdi. Ayrıca askerî sınıf ve vakıf mensuplarından şikâyetçi olanlar için de Divan her zaman açıktı.

Görsel 6.8
Vezîriâzam (Temsilî)

Türkiye Merkez İdaresinin Temeli

Osmanlı Devleti'nde, Divân-ı Hümâyun XVIII. asırdan itibaren önemini kaybetmeye başladı. Daha az toplanır oldu. Buradaki mekanizmalar çok ilginçtir. XVIII. asırda imparatorlukta bir nevi adem-i merkeziyet başlamıştı. Sınır eyaletlerinde, şehirlerde topluluklar kendi kendini yönetir gibiydiler. XIX. asırda merkezileşme ise daha başka bir yapılaşma getirdi. Ortaya bakanlıklar çıktı. Görüldüğü gibi Divân-ı Hümâyun belki bir parlamento değildir ama Türkiye merkezî idaresinin ve bürokrasisinin kökeni bu sarayda yatmaktadır ve Divân-ı Hümâyun bunun başlangıcıdır (Ortaylı, 2006, s.140'tan düzenlenmiştir).

ÖRNEK METİN

Divân-ı Hümâyun (Tablo 6.4) üyeleri ve görevleri şöyleydi;

Tablo 6.4: Devlet Kurulu

Divân-ı Hümâyun üyeleri	
Vezîriâzam (Görsel 6.8)	Siyasi ve askerî konularda geniş yetkilere sahipti. Padişahın mutlak vekiliydi ve padişahın mührünü taşırdı.
Vezirler	Sayıları dönem dönem değişen vezirler devlet işlerinde vezîriâzama yardımcı olurdu.
Kazaskerler	Anadolu ve Rumeli kazaskerleri Osmanlı yargı ve eğitim teşkilatı ile taşra idaresinden sorumluydu.
Defterdarlar	Anadolu ve Rumeli defterdarları Osmanlı maliyesinden sorumluydu.
Nişancı	Padişahın tuğrasını çeker, tımar ve zeametlerin kayıtlarını tutar, devletin iç ve dış yazışmalarını yapardı.
Yeniçeri ağası	Sadece vezir rütbesi alan Yeniçeri Ağası askerin başı olarak toplantılara katılırdı.
Kaptanıderya (Görsel 6.9)	XVI. yüzyıldan itibaren donanma komutanı olarak Divan'a katılmıştır.

Görsel 6.9
Kaptanıderya (Temsilî)

Tarihi olaylar ele alınırken tarihî bilgiler kendi döneminin şartlarına göre değerlendirilmelidir. Geçmişte yaşanan bir olayın bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla ele alınması doğru değildir. Tarihî belgeler yoruma muhtaçtır ve olayın yaşandığı dönemin ve toplumun ruhunu taşımaktadır. Bu nedenle o ruha göre açıklama ve yorum yapılması gereklidir.

YORUMLAYALIM

Harem

Topkapı Sarayı'nın en çok sözü edilen ama en yanlış bilinen yeri, haremdir (Görsel 6.10). Sarayın ve bütün devlet protokolünün en başta gelen bölümü olan harem, padişahın evidir ve padişah evinin başında da valide sultan yer alır. Enderun'daki gençlerin biruna çıkması, yani idarede görevlendirilmeleri gibi harem halkı da saraylılarla veya diğer görevlilerle evlendirilirlerdi. Harem'in kapısındaki "Hayırlı kapılar açan Allah'ım bize de hayırlı kapılar aç" ibaresi bunu gösterir.

Görsel 6.10
Haremdeki Valide Sultan Dairesi

Osmanlı sarayı okuma yazma oranının hayli yüksek olduğu bir yerdir. Dil, edebiyat ve musiki öğrenimini başarıyla tamamlayan harem kadınları Osmanlı kültürünü öğrenirdi. Hürrem Sultan gibi şiir yazacak kadar dil ve edebiyat öğrenimini başarıyla tamamlayanlar vardı. Evlenip dışarıya çıkanlar halkın arasında saraylı hanım olarak bu kültürü etrafa yayardı.

Haremde yaşam hiç kolay değildir. Haremden bahseden insanların gerek burada yaşanan çetin hayatı gerekse buradaki yetenekli ve zeki kadınların yarattığı kültürel ortamı anlamadan hareme saygısızlık ettikleri çok açıktır. Harem eğlencelik bir yer değildir, her şeyden önce bir evdir. Hiç değilse her ailenin evi kadar saygı gösterilmesi gerekir (Ortaylı, 2006, s.73-79'dan düzenlenmiştir).

Günümüzde haremle ilgili ortaya atılan asılsız iddiaların nedenleri neler olabilir?

Veraset Sistemi

Osmanlı Devleti'nde kardeş katlini, dönemin şartları içerisinde değerlendirmek gerekir. Kardeş katli meselesi bütün Türk tarihinin sorunudur. Bu meselenin temelinde de belirli bir veraset sisteminin olmayışı ve veliahtlık kurumunun oluşturulmayışı yatar. Bu durum Türk tarihindeki devlet başkanlığı geleneğiyle yakından ilgilidir. Kardeş katlinin ortadan kaldırılması için veraset sisteminin oluşturulması gereklidir. Ancak Osmanlı Devleti'nde veraset sistemi, uzun süre oluşturulamadı. Nihayet XVII. yüzyılın başlarından itibaren ekberiyyet, yani hanedanın en büyüğünün tahta geçmesi sağlandı. Ancak şehzadelerin sarayda "şimşirlik" adı verilen dairede hapis tutulması olumsuz sonuçları da beraberinde getirdi. Hapis hayatı yaşayarak yetişen şehzadeler, hayatı ve devlet idaresini tanımadan padişah oldu.

Kardeş katlinin meşrulaştırılması, Osmanlıları bütün Türk tarihi içerisinde farklı bir konuma taşımıştır. Bu sayede önceki Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde bölünme yaşanmamıştır. Türk tarihi incelendiğinde devletlerin taht kavgaları sonucunda birçok parçaya ayrıldığı görülür. Birliğini sağlayıp tek hükümdar otoritesini sağlayan Osmanlılar bu sayede de Avrupa'ya karşı üstünlük kurmuştur. Olumsuz bir hadise, yani kardeş katli, 600 yıl devam edecek büyük bir devletin gerçekleşmesindeki en önemli köşe taşlarından birisidir (Afyoncu, 2016, s.706-707'den düzenlenmiştir).

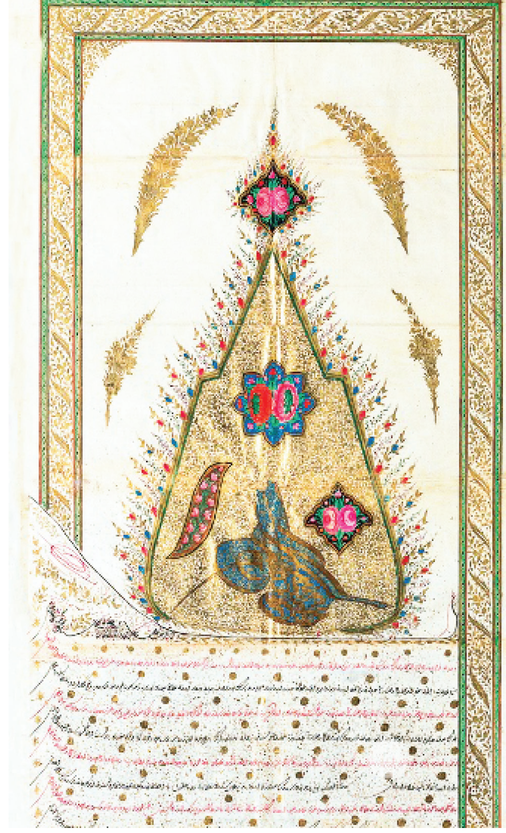
Türklerde belirli bir veraset sisteminin olmamasının Türk tarihine etkileri nelerdir?

6.2. PADİŞAH, HANEDAN VE KANUNNAME-İ ALİ OSMAN

TARTIŞALIM

Osmanlı Devleti'nin diğer Türk devletlerine göre daha uzun ömürlü olmasının sebepleri neler olabilir?

Orta Doğu devlet geleneğini benimseyen Osmanlılarda devlet düzeni, otoritenin karar birliğine ve saltanatın dokunulmazlık inancına dayanırdı. Ülkenin ve devletin tek sahibi padişahtır. Osmanlı siyasi hayatında bütünlüğün ve istikrarın devam etmesi ancak bu prensibin korunmasıyla sağlanırdı. Mutlak otorite olan padişahı, mührünü verdiği vezîriâzam temsil ederdi. Divân-ı Hümâyun'da bulunan diğer vezirler ise danışman konumundaydı. Osmanlı Devleti'nde otorite birliği bu şekilde sağlanmaktaydı.

Görsel 6.11
Ferman örneği

Osmanlı Devleti'nin devamlılığında tek hanedan yani Osmanoğullarının rolü çok büyüktür. Eski Türk devlet geleneğine göre ülke, hanedanın ortak malı kabul edilirdi. Bu anlayışı sürdüren Osmanlılarda da padişah, hanedanın erkek üyelerinden biri olmalıydı. Tahta geçiş konusunda kesin bir kural olmadığından hanedan üyeleri arasında taht mücadelesi yaşanabilirdi. Osmanlı hanedanını saltanat yılları boyunca değiştirmeyi kimse istemezdi. Dönem dönem padişahlar tahttan indirilmiş olsa da Osmanlı hanedanının hâkimiyeti hiçbir zaman değişmezdi.

Bütün devlet işleri padişahın kontrolündeydi ve kanunlar mutlaka padişahın emri olarak çıkardı (Görsel 6.11). Çünkü devletin kurucusu, mülkün sahibi padişahtı. Padişah ölünce yaptığı bütün atamalar düşer ve padişahın tasarrufları geçerliliğini yitirirdi. Öyle ki yeni padişah, beratları yenilemezse vezir dâhil hiçbir yöneticinin yetkisi meşru sayılmazdı.

CEVAPLAYALIM

Padişahlar, merkezî otoriteyi güçlü tutmakla neleri amaçlamış olabilir?

Osmanlı Devleti'nde merkezî otoritenin güçlendirilmesi ve istikrarın sağlanması için bazı uygulamalara gidilmiştir. Bunlardan ilki, veraset sisteminde yapılan düzenlemelerdir. I. Murad Dönemi'nde kabul edilen "Devletin toprakları padişah ve oğullarınındır." ilkesinin yerine Fatih Devri'nde "Devletin toprakları padişahındır." anlayışı getirilmiştir.

Merkezî otoritenin güçlendirilmesindeki bir diğer uygulama devletin bekası için padişahlara kendi kardeşlerini öldürme izninin verilmesidir. II. Mehmet'e kadar saltanat üzerinde hak iddia edenlerin meydana getirdiği karışıklıklar ve özellikle Fetret Devri'nde yaşanan taht mücadeleleri, devletin bütünlüğünü tehlikeye sokmuştur. Hatta İstanbul'un kuşatılması sırasında daha önce Bizans'a sığınan Yıldırım Bayezid'in torunu Orhan Çelebi, Fatih'in karşısında yer almıştır. Yaşanan bu gelişmeler, devlette devamlılığın sağlanması

Görsel 6.12
Kubbealtı salonu

için gerekirse kardeşlerin ortadan kaldırılması düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Mutlak otoritesini güçlendirmek isteyen Fatih, daha önce var olan kanunlarla kendisinin düzenlemiş olduğu kanunları birleştirerek "Kanunname-i Ali Osman"ı oluşturmuş ve padişaha, diğer şehzadeleri öldürme hak ve yetkisi verilmiştir. Böylece padişah, egemenliğin bölünmezliği ve devletin parçalanmazlığı anlayışını her şeyin üstünde tuttuğunu göstermiştir.

Merkezî otoritenin güçlenmesi için yapılan bir diğer düzenleme ise padişahın, Divân-ı Hümâyun'un başkanlığını vezîriâzama devretmesidir. Divân-ı Hümâyun toplantılarına 1475 yılına kadar padişahlar başkanlık etmiştir. Fatih'ten itibaren vezîriâzamlara geniş yetkiler verilmiş ve padişahın mutlak vekili olarak Divân-ı Hümâyun'a vezîriâzamlar başkanlık etmeye başlamıştır. Padişah ise Kubbealtı salonunun (Görsel 6.12) üstünde kafesle ayrılan bir bölümden dilerse toplantıları takip etmiştir. Bu uygulama ile Divân-ı Hümâyun bir karar organı olmaktan ziyade bir danışma kurulu hâline dönüşmüştür.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Fatih, kanunnamesinde: "Bil ki vüzera ve ümeranın vezîriâzam başıdır, cümlenin ulusudur, cümle umurun vekil-i mutlakidir ve oturmada ve durmada ve mertebede vezîriâzam cümleden mukaddemdir." maddesi ile vezîriâzamın yönetimdeki etkinliğini artırmıştır.

Merkezî otoriteyi güçlendirmek için yapılan bir başka düzenleme de haremden evlenme usulünün uygulanmasıdır. Bu usûl sayesinde padişahın aile sırları dışarıya yayılmamış, akraba ilişkileri ile padişahın yıpratılması engellenmiştir. Fatih'ten itibaren Osmanlı padişahları genellikle haremden evlenmiştir.

Merkezî otoriteyi güçlü kılmak için yapılan diğer uygulama ise müsadere usulüdür. Haksız yollarla servet edinenleri cezalandırmak

amacıyla devlet tarafından kişinin malına el konulması sistemi olan müsadere, Hunlardan beri Türk devlet geleneğinde uygulanmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında sadece zimmetine mal geçirenlere ve isyancılara uygulanan bu sistem Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nden itibaren bir gelenek hâline gelmiştir. Müsadere sistemi, kanuni sınırlamalarla kişisel mülk ve servetin veraset yoluyla ailelerin elinde toplanmasını engellemiştir. Böylece devşirmeler arasında aristokratik bir sınıf oluşmamıştır.

Müsadere Sistemi

Osmanlı tarihinde sık sık başvurulan müsadere uygulamaları ile yöneticilerin dört temel hedefi olmuştur. Bunlardan birincisi merkezî otoriteyi tesis etmek ve bu otoriteye rakip olabilecek güçlerin ortaya çıkmasını engellemektir. İkincisi, özellikle ekonomik bunalım ve savaş zamanlarında hazineye gelir sağlama arzusudur. Üçüncü neden önemli mevkilere yükselenlerin öldükten sonra varislerine bir şey bırakamayacaklarını düşünerek dürüst davranmalarını sağlamaktır.Son olarak da devlet memurları ile tanınmış kimselerin çeşitli yolsuzluklar sonucunda devlete ait malları ele geçirmeleri ya da bu hususta şüphe duyulması hâlinde bu malları yeniden hazineye (Görsel 6.13) alma düşüncesidir (Öğün, 1999, s.373'ten düzenlenmiştir).

Görsel 6.13
Hazine odası

YORUMLAYALIM

Osmanlı Devleti'nin merkezî otoritesini güçlendirmesinde müsadere sisteminin etkileri nelerdir?

Siyasetnâmelerde Padişahların Vasıfları

Siyasetnâme türündeki eserlerin çok eskilere giden bir geleneği vardır. Bu tür eserler hem devrin hükümdarlarına ve devletin ileri gelenlerine hem de daha sonra bu görevi üstleneceklere yol göstermek, tavsiyelerde bulunmak amacıyla kaleme alınmıştır. Eserlerde siyaset konularına değinildiği gibi devletin işleyişi, idare şekilleri ve devlet ileri gelenlerinin taşıması gereken özelliklere dair bilgilere de yer verilmiştir. Siyasetnâme veya nasihatnâme türündeki eserler, Osmanlı devlet yönetiminde de özellikle yöneticiler için çok önemli bir yere sahiptir. Bu eserler sadece siyasi kitaplar şeklinde değil fermanlar, adaletnameler ve layihalar şeklinde de karşımıza çıkmaktadır.

"Uzun ömür ve adalet ikiz kardeştirler,
Akıl sahipleri böyle haber verdiler.
Ebedilik adalet ve hakla olur,
Zulüm ile şahlık, rüzgâr ile lamba gibidir."

İdris-i Bitlisi

Siyasetnâmelere göre devlet idaresinde adalet anlayışı en başta gelen erdemdir. Osmanlı Devleti'nde adaleti sağlamak padişahın yerine getirmesi gereken en önemli görevdir. Adaletle korunan reaya sayesinde güçlü devletler ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ilk siyasetnâme Şeyhoğlu Mustafa tarafından kaleme alınan "Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l Ulemâ"dır. Sultan II. Murad'ın oğluna nasihatı "Nasihât-ı Sultân Murâd" padişahlar tarafından yazılan nasihatnâme geleneğine ait önemli örneklerden biridir.

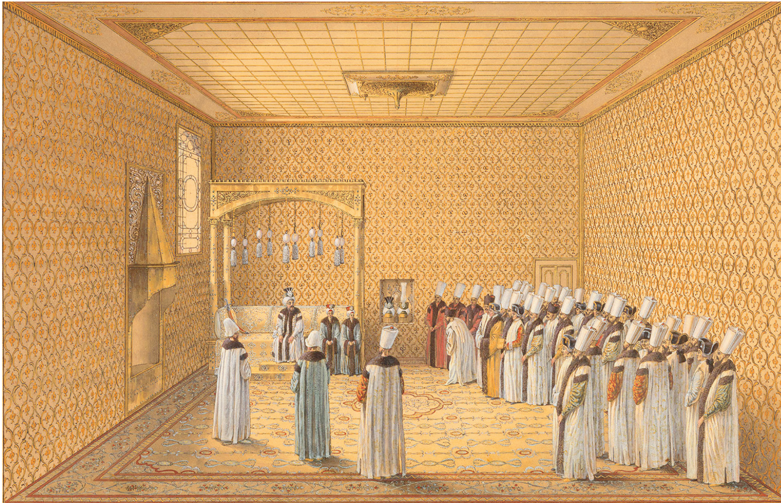
II. Murad'ın Nasihati

II. Murad, oğluna "Ey oğul! Herhangi bir şeyin devamlı olarak kaba kuvvet, kılıç, kahramanlık ve ezici güç zoruyla meydana gelmesiyle akıl, tedbir, sabır, ileri görüşlülük, imtihan ve yorucu tecrübeler sonucu dilediğimiz şekilde meydana gelmesi arasında büyük farklılıklar vardır" (...) "Ey oğul! Bir an bile olsa sakın adaleti elinden bırakma. Çünkü Yüce Allah âdildir. Bir bakıma, sen O'nun yeryüzündeki temsilcisisin (...) O, sana kendi arzusuyla bazı üstünlükler vermiş ve kullarının başına geçirmiştir" (...) "Padişahlar, elinde terazi tutmuş bir kimseye benzerler. Sen padişah olunca teraziyi doğru tutmanı isterim. O zaman Yüce Allah da senin iyiliğini arzular." şeklinde öğütlerde bulunmuştur (Yazıcı, 2008, s.6-8'den düzenlemiştir).

YORUMLAYALIM

"Sultan elinde terazi tutan kimseye benzer." ifadesi hangi anlama gelmektedir?

Osmanlı siyasetnâme geleneğine göre padişahta bulunması gereken vasıflardan bazıları şunlardır: Her konuda adil olmalıdır. İnsaflı, olgun, dürüst olmalı ayrıca yalan ve iftiradan sakınmalıdır. Vefakâr olmalı, verdiği sözü yerine getirmelidir. İffet, hikmet sahibi ve cesur olmalıdır. Yönetici ve diğer kadroları seçerken liyakati gözetmeli, tayin, terfi ve görevden alımlarda çok dikkatli davranmalıdır. Divan üyeleri, tecrübeli devlet adamları, din adamları, ilim adamları ve askerlerle fikir alışverişinde bulunmalıdır (Görsel 6.14). Verilen emirden sonra işin yapılıp yapılmadığını takip etmelidir. Devlet memurlarından ve halkın durumundan haberdar olmak için casuslar atamalıdır. Halkı aydınlatmak için gönderilen vaizlerin hurafelerle halkı kandırmamasına dikkat etmelidir. Halkın malını, ırzını korumalı ve vergiyi zamanında adilce almalıdır. Akrabaları ve adamları halka zulmetmemelidir. Kendisine emanet edilen devlet hazinesini boş yere harcamamalıdır. İhtiyaç yokken cami ve medrese inşa etmemeli, özellikle yolların bakımı, tamiri ve emniyetine dikkat etmelidir. Kendine sığınan yabancılara devletin şerefi için uygun işler vermelidir. Halka kendini sevdirmeli, halkı sevmeli, askeri korumalıdır. Dinlenme ve eğlenceden ölçüler içinde geri kalmamalıdır.

Görsel 6.14
Padişahın devlet adamlarıyla görüşmesi (Temsilî)

Padişahın Halkına Karşı Vazifeleri

Osmanlı siyasetnâmelerinin en eskilerinden biri İdris-i Bitlisi'nin Farsça kaleme aldığı "Kanûn-ı Şâhenşâhî" adlı eserdir. İdris-i Bitlisi bu eserin dördüncü bölümünde; devlet idaresi için bir Divan'ın gerekliliğine, halkın Divan'a rahatça müracaat edebilmesine ve halkın kötü kişilerin zararlarından korunması gerektiğine değinmiştir. Eserin beşinci bölümü ise tamamen ülkenin ve halkın yönetim kurallarına ayrılmıştır. Burada özetle şöyle denilmektedir:

"Padişahlar kendine ve halkına kerim ve cömert olmalıdır. Kendine cömert olmayan sultanlar da halkına karşı keremsiz olur. Halkın iyi idaresi önemli bir iştir ve zarurettir. Böylece halkın sevgisi kazanılır ve memleket selamet içinde kalır; sultanın da saltanatı uzun ömürlü olur. Halkın nefretine maruz kalan hükümdarlar ise payidar olamaz. Halkı gözetmenin en doğru yolu onlardan güçleri oranında vergi alınmasıdır. Halktan aşırı talepte bulunmak ülkenin harap olmasına, halkın perişanlığına yol açar. Aşırı vergi almakla halkı zayıflatmak, sultanın gücünün azalmasına sebep olur, bu da devleti zayıflaştırır, düşmanı ise güçlendirir. Halk, meyve veren ağaç gibidir, ona ne kadar masraf yapılsa karşılığı kat kat alınır (Özcan, 1992, s.93'ten düzenlenmiştir)."

ÖRNEK METİN

Şehzadelerin Eğitimi

Padişahın erkek çocukları olan şehzadelerin doğum haberi bir hatt-ı hümâyunla vezîriâzama bildirilirdi. Devlet adamları padişahı tebrik eder ve hediyeler verirdi. Şehzade doğumları ülkede düzenlenen şenliklerle kutlanırdı. Devlet için resmî bir olay kabul edilen şehzade doğumu, bir bayram niteliğindeydi. Şehzadelerin hizmetlerinin karşılanması için annesi tarafından "usta" denilen genç kızlar seçilirdi. Baş lala dâhil ağa rütbesine sahip olan üç kişi şehzadeye yardımcı olmak için atanırdı.

Osmanlı Devleti, padişah adayı olması sebebiyle şehzadelerin eğitimine çok önem vermişti. Saray geleneğine göre dört yaşına gelen şehzade, haremdeki Şehzadegân Mektebinde ilk eğitimine başlardı. "Bed-i Besmele Merasimi" denen ve bütün devlet adamlarının katıldığı büyük bir törende şehzadeye, konusu besmele öğretimi olan ilk dersi şeyhülislam verirdi. Devletin en iyi hocaları, geleceğin padişahlarını yetiştirmek için görevlendirilirdi. Şehzadeler eğitim hayatı boyunca Kur'an-ı Kerim, tarih, coğrafya, Arapça, Farsça dersler alır; ok ve yay yapmayı, güzel yazı yazmayı öğrenirdi. Ayrıca spor dersleri olarak ok atma (Görsel 6.15), ata binme, avcılık, cirit atma, gürz kullanma ve güreş eğitimi alırdı.

Görsel 6.15
Şehzade ok atma eğitimi alırken
(Minyatür)

Padişahlar, devletin kuruluş dönemlerinde kardeşlerine ve şehzadelere yönetimde görevler verirdi. I. Murad Dönemi'nden itibaren ise şehzadeler on dört on beş yaşına geldiklerinde, sancakbeyi olarak görevlendirilmeye başlandı. Sancaklara vali olarak atanan şehzadelere "Çelebi Sultan" denirdi. Sancağa çıkma izni verilen

şehzadeler, Şehzade Alayı denilen büyük bir törenle başkentten uğurlanırdı. Bu büyük tören, Osmanlı Devlet yönetiminde şehzadelere verilen önemin bir göstergesiydi.

Görsel 6.16
Lala (Temsilî)

Sancağa çıkma usulünün temel amacı, ileride padişah olacak olan şehzadelerin devlet yönetiminde tecrübe kazanmasını sağlamaktı. Sancağa çıkan şehzadenin yanında "Lala" denilen tecrübeli bir devlet adamı bulunurdu (Görsel 6.16). Şehzadenin eğitiminden sadece padişaha karşı sorumlu olan Lala, devleti idare etme sanatının en ince ayrıntılarını şehzadeye öğretirdi.

Şehzadelerin sancağa çıkmaları, devletin o bölgeye verdiği önemin de bir göstergesi olarak kabul edilirdi. Hanedan üyesi bir yönetici tarafından yönetilen halkın, daha huzurlu olacağı ve devlete karşı daha itaatkâr davranacağı beklenirdi. Sancak gelirlerine sahip olan şehzadelerin masrafları da devlet hazinesine yük olmaktan çıkardı.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Osmanlı Devleti için stratejik öneme sahip olan şehzade sancaklarının birçoğu aynı zamanda eski beyliklerin merkezleriydi. Balıkesir, Kütahya, Manisa, Antalya, Konya, Kefe, Amasya (Görsel 6.17), Sivas, Karaman, Trabzon, Bolu şehzadelerin gönderildikleri önemli yerleşim yerleriydi.

Sancaklarda şehzadelerin başkanlık yaptığı, Divân-ı Hümâyun'un benzeri Şehzade Divanları vardır. Şehzade, sancağı yönetirken kendi Divanı'na gelen davalara bizzat bakmış ve devlet yönetimini uygulamalı olarak öğrenmiştir. Sancakta bulunan Tımarlı Sipahiler şehzadeye bağlıdır. Savaşlarda ordu komutanı olarak görev yapan şehzadeler olduğu gibi padişahın sefere çıktığı zamanlarda İstanbul'da taht kaymakamı olarak kalanlar da olmuştur. Bütün bunlar, şehzadelerin devlet yönetimi açısından çok önemli bir rol oynadıklarının kanıtıdır. Sancağa çıkma usulüyle yetişen şehzadeler, Osmanlı Devleti'nin en ihtişamlı padişahları olarak karşımıza çıkmıştır. Sancağa çıkma usulüyle yetişen son padişah III. Mehmet'tir. XVII. yüzyıldan itibaren şehzadeler eğitimlerini sarayda almaya başlamış fakat bu durum, şehzadelerin devlet idaresinde tecrübesiz olmalarına neden olmuştur.

Görsel 6.17
Amasya

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A

Aşağıdaki terimleri birer cümleyle açıklayınız.

Vezîriâzam : ....

....

Kaptanıderya : ....

....

Kanunname-i Ali Osman : ....

....

B

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Topkapı Sarayı'nın bölümleri arasında geçişleri sağlayan kapılar hangileridir?
2. Haremdeki kadınlar hangi derslerin eğitimini almıştır?
3. Müsadere sisteminin devlet yönetimi için faydaları neler olmuştur?
4. Şehzadelerin sancağa çıkmasının devlet yönetimindeki faydaları nelerdir?
5. Fatih Dönemi'nde merkezî otoriteyi güçlendirmek için yapılan çalışmalar nelerdir?

C

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. **Aşağıdaki yargılardan hangisi Osmanlı sarayları için söylenemez?**

A) Padişahın devleti yönettiği yerdir.

B) İlk saray Bursa'da yaptırılmıştır.

C) I. Murad, Edirne Sarayı'nı inşa ettirmiştir.

D) Avrupa saray mimarisi gibi ölçüler açısından anıtsaldır.

E) Topkapı Sarayı, sosyal devlet anlayışını yansıtır.

2. Haksız yollarla servet edinenlerin mallarına devlet tarafından el konulmasına müsadere usulü denir.

Osmanlı Devleti bu uygulamayla;

I. merkezi otoriteyi güçlendirme,

II. hazineye gelir getirme,

III. devlet memurlarına dürüst davranmalarını sağlama

durumlarından hangilerini amaçlamış olabilir?

A) Yanız I B) Yalnız II C) I ve III D) II ve III E) I, II ve III

3. **Fatih'in, İstanbul'da büyük bir imar ve kalkınma projesi başlatmasında;**

I. sosyal devlet anlayışını yansıtma,

II. İstanbul'u dünyanın merkezi durumuna getirme,

III. şehir kültürünün oluşumuna örnek olma

durumlarından hangileri etkili olmuştur?

A) Yanız I B) Yalnız II C) I ve III D) II ve III E) I, II ve III

4. Osmanlı Devleti'nde merkezî otoritenin güçlendirilmesi ve istikrarın sağlanması için bazı uygulamalara gidilmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi bu uygulamalardan biri değildir?

A) "Devletin toprakları padişahındır." anlayışının getirilmesi

B) Müsadere usulünün uygulanması

C) Divân-ı Hümâyun toplantılarına vezîriâzamların başkanlık etmesi

D) Haremden evlenme usulünün uygulanması

E) Şehzadelerin sancaklara vali olarak gönderilmesi

Ç

İhmal Edilmeyecek Önemli Bir Ziyaret

Osmanlı padişahlarına yüzyıllar boyunca muhteşem bir ikametgâh olan bu saray, Cumhuriyet'in ilanı üzerine, içinde paha biçilmez hazinelerin teşhir edildiği, millî tarihimizin bediaları bulunan bir müze olmuştur.

İstanbul'da oturup da Topkapı Sarayı Müzesi'ni gezip görmeyenler, gözlerini eşsiz bir güzellikten ve ihtişamdan mahrum ettiklerini bilmelidirler. İstanbul'a taşradan misafir gelenler de bilsinler ki büyük şehrimizde ilk ve dikkatle gezilecek yer Topkapı Sarayı Müzesi'dir.

Topkapı Sarayı'nda geçecek üç, dört saat, bizi beş asırlık bir tarihin havası içinde yaşatacaktır. Hiçbir müze üç, dört saat içinde göze bu kadar çeşitli güzelliği ve vak'alar panoramasını arz edemez.

Evvela, dünyanın en güzel köşesinde kurulmuş bir saraydır. Sonra asırlar boyunca Türk yapı sanatının bir saray bünyesi içinde toplanmış nefis binalar koleksiyonudur.

Koca bir devletin mukadderatına hâkim olmuş bir hanedanın aile efradının şahsi yadigârları, padişahların esvapları, kavukları, kılıçları, hançerleri, şehzadelerin esvapları, beşikleri, sultanların süs eşyaları... Üzerinde padişahları taşımış atların eğer takımları, içinde sultanları gezdirmiş saray arabaları...

Sonra bir imparatorluk hazinesinin göz kamaştıran serveti, elmas, zümrüt, yakut, altın ve gümüşün parlaklığıyla dolmuş salonlar...

Sonra altın ve değerli taşlarla süslenmiş tahtlar... En güzel ve en kıymetli Türk, Avrupa, Japonya ve Çin porselenleri...

Eşi yeryüzünde bulunmayan minyatürlerden, yazı ve cilt şaheserlerinden, tek nüsha, çok değerli, kitaplardan oluşan harikulade kıymetli bir kütüphane bulunmaktadır.

Topkapı Sarayı, 2016 yılı müze istatistik verilerine göre Konya Mevlana Müzesi'nden sonra en çok ziyaret edilen müzemizdir (Koçu, 1960, s.5-6'dan düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden hareketle cevaplayınız.

1. İstanbul'a misafir gelenlerin ilk ve dikkatle gezmesi gereken yer niçin Topkapı Sarayı Müzesi'dir?
2. Topkapı Sarayı Müzesi'nin diğer müzelerden farklılıkları nelerdir?
3. Topkapı Sarayı Müzesi ziyaretinin ihmal edilmeyecek kadar önemli olmasının nedenleri neler olabilir?
4. Bedia ne demektir?
5. Topkapı Sarayı Müzesi'nde neler bulunmaktadır?
6. Topkapı Sarayı Müzesi'nde kıymetli bir kütüphanenin bulunmasının önemi nedir?
7. Sizce, 2016 yılı verilerine göre Topkapı Sarayı Müzesi'nden sonra en çok ziyaret edilen müzemiz hangisidir?
8. **Aşağıdakilerden hangisi Topkapı Sarayı için doğru bir ifade değildir?**
   A) Dünyanın en güzel köşesinde kurulmuş bir saraydır.
   B) Osmanlı tarihi boyunca devletin yönetildiği yerdir.
   C) Türk yapı sanatının güzel bir koleksiyonudur.
   D) Koca bir hanedanın aile efradının şahsi yadigârıdır.
   E) Bir imparatorluk hazinesinin göz kamaştıran servetinin bulunduğu yerdir.

500. Yılında Kutsal Emanetler

Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Mısır'ı fethetmesiyle Osmanlılara intikal eden ve günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi'nde muhafaza edilen Kutsal Emanetler; 500 yıl boyunca büyük bir hürmet ve itina ile korunmuştur. Müstesna bir dinî merasimle Yavuz Sultan Selim'e takdim edilen Kutsal Emanetler, Cihan Ordusu'nun bekçiliğinde Kur'an-ı Kerim okunarak İstanbul'a getirilmiş öncelikle Topkapı Sarayı'nın Harem, Hazine gibi bölümlerinde korunmuş daha sonra ise, bugün olduğu gibi Hırka-i Saadet Dairesi'ne yerleştirilmiştir.

Halen Hırka-i Saadet bölümünde teşhir edilen Hz. Muhammed'in hırkası, sakalı, Uhud Savaşı'nda kırılan dişinin saklandığı mahfaza, ayak izi, mektupları, oku ve kılıcı, su içtiği kabı, Hz. İbrahim'in tenceresi, Hz. Musa'nın asası, Hz. Davud, Hz. Ali, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in kılıcı, Hz. Yusuf'un cübbesi, Hz. Fatma'ya ait gömlek, hırka, seccade ve sandık gibi yüzlerce emanet ile Mescid-i Aksa'nın Kabartması gibi eserler de Osmanlı sultanlarının Kutsal Emanetlere verdikleri değerin göstergesidir. 500 yıl boyunca kutsal emanetlere ev sahipliği yapan İstanbul, geçmişte olduğu gibi günümüzde de tüm dünyanın önemli bir merkezi konumundadır (Aydın, 2002, s.887-895; www.aa.com.tr, 2017'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden hareketle cevaplayınız.

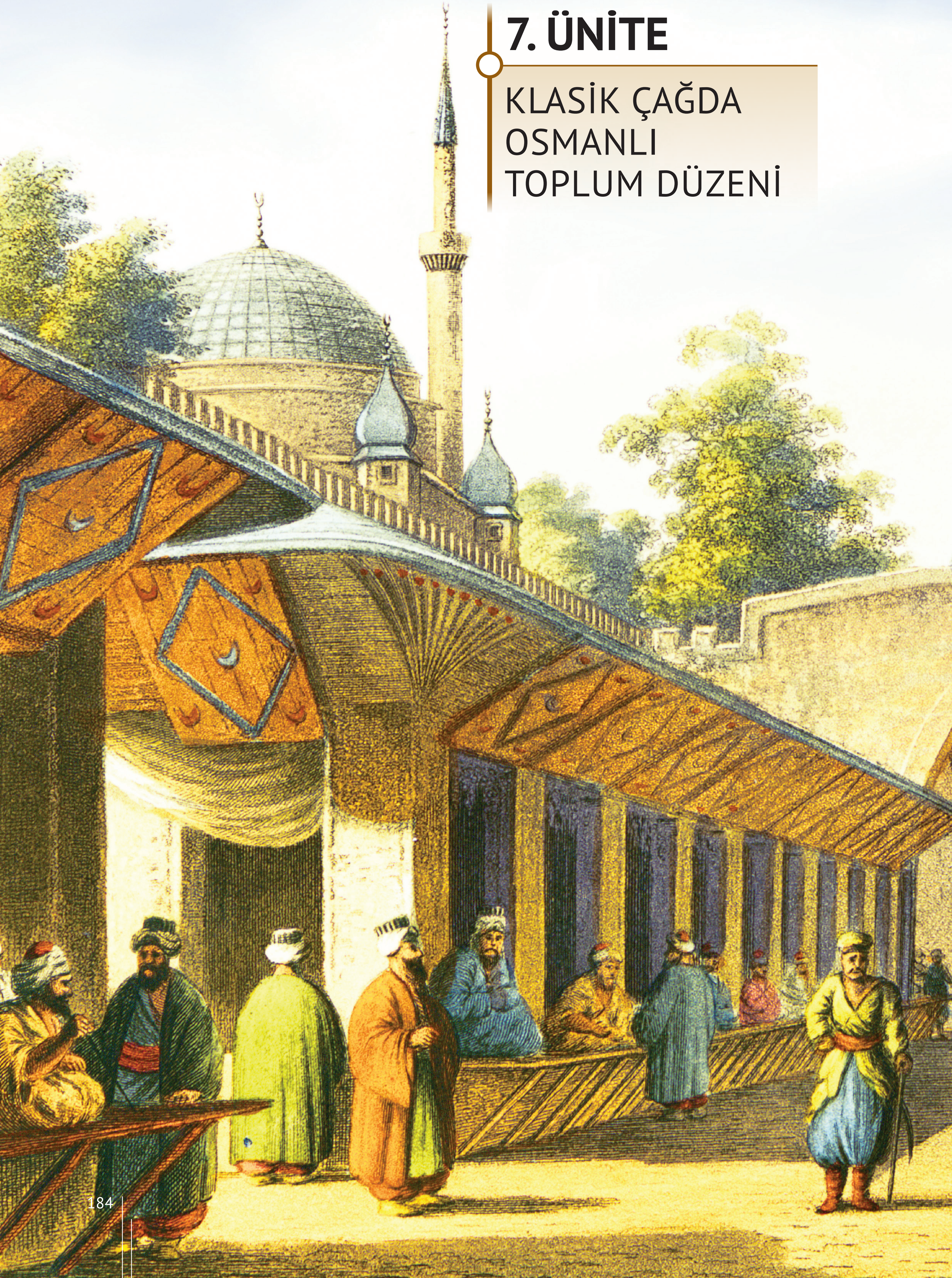
1. Kutsal Emanetler Topkapı Sarayı'nın hangi bölümünde yer almaktadır?
2. "İntikal" ne demektir?
3. Osmanlı sultanlarının Kutsal Emanetlere değer vermesinin nedenleri neler olabilir?
4. "Cihan Ordusu" ifadesi hangi anlamlara gelmektedir?

Padişahların Halkla İletişimi

Padişahların halkla temas ettikleri başlıca tören, onların taç giymeleri sayılan kılıç olayıdır. Eyüp Sultan'da ya hanedanın mensup olduğu Mevlevî şeyhleri tarafından ya da nakibül'eşraf tarafından kuşatılan kılıçlarla resmen saltanat başlamış sayılırdı. Padişah kendinden önceki hükümdar öldüğü zaman onun naaşını görür, sonra babüssade önüne çıkartılan altın tahta oturtulur ve kendisine devlet ricali biat ederdi. Tellallar "Memleket ve millet Sultan İbrahim Han'ındır" veya "Sultan Süleyman Han'ındır" gibi nida ile bunu her yerde halka duyururdu. Osmanlı Devleti'nde bu tören ve âdet hiç değişmemiştir. Padişahın halkla görüşmesinin bir diğer imkanı olan selamlık, her hafta padişahın İstanbul camilerinden birinde cuma namazını kılması, buradaki tören ve nidalar arasında geçiş yapmasıdır. Klasik Dönem'de halkın bazı şikâyetleri rikab-ı hümayuna yani padişahın eğerine selamlıkta sunulurdu. Bu dilekçeleri de rikabdar ağa toplardı ve kaale de alınırdı. Bu dilekçeler Osmanlı arşivinin en zengin vesikaları arasındadır. Rikab-ı hümayuna teslim edilen keselerin içinden çok ilginç arzuhaller çıkmaktadır. Bu dilekçeler sadece Türkçe değil başka dillerde de yazılırdı (Ortaylı, 2006, s.114'ten düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden hareketle cevaplayınız.

1. Padişahların tahta çıkma törenlerinde kuşandıkları kılıç hangi kavramları temsil etmektedir?
2. Yeni padişahın kendinden önceki padişahın naaşını görmesinin nedenleri neler olabilir?
3. Nakibül'eşraf ne demektir?
4. Arzuhallerin Türkçeden başka dillerde de yazılmasının nedenleri nelerdir?

7. ÜNİTE

KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ

NELER ÖĞRENECEĞİZ

- Osmanlı Devleti'nde millet sisteminin yapısını
- Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerleşim yerlerinde İslam kültürünün etkisiyle geçirdiği dönüşümü
- Osmanlı Devleti'nde devletin toprak üzerindeki mülkiyeti ve çifthane sisteminin, zirai üretimin sürdürülmesindeki rolünü
- Lonca Teşkilatının Osmanlı ekonomik sistemi ve toplum yapısındaki yerini
- Osmanlı Devleti'nde vakıfların sosyal hayattaki yeri ve önemini

ÜNİTE KONULARI

7.1. TOPLUMUN HARCI, MİLLET SİSTEMİ
7.2. FETHEDİLEN YERLERDE İSLAM KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ
7.3. OSMANLI'DA TOPRAK MÜLKİYETİ VE ÇİFTHANE SİSTEMİ
7.4. LONCA TEŞKİLATI
7.5. OSMANLI'DA VAKIF MÜESSESESİ

KAVRAMLAR

- Millet sistemi
- Mezhep
- Vakıf
- Lonca
- Çifthane
- Narh
- Ümmet
- Mirî

HAZIRLANALIM

1. Osmanlı Devleti içinde yaşayan farklı topluluklar hangileridir?
2. Günümüzde şehir halkının bir araya geldiği, kaynaştığı etkinlikler nelerdir?
3. Günümüzde mesleki eğitim hangi kurumlarca verilmektedir?
4. Osmanlı Devleti'nde sağlık ve eğitim gibi hizmetler hangi yollarla karşılanmıştır?

Ünite Kapak Görseli: Osmanlı sosyal yapısı

7.1. TOPLUMUN HARCI, MİLLET SİSTEMİ

TARTIŞALIM

"Kabul eyledim ki ayinlerini yani ibadetlerini daha önceki âdetleri üzerine yapalar. Gümrük vergilerini âdet üzere vereler. Onlara kimse düşmanlık etmeye."

Fatih Sultan Mehmet, 6 Ekim 1453'te Galata'daki gayrimüslimlere verdiği ahitnamede geçen bu maddelerle neleri amaçlamıştır?

Osmanlı Devleti'nde toplum; dinleri, dilleri ve ırkları bakımından farklı kökenlerden gelen insanlardan oluşmuştur. Temeldeyse Osmanlı toplumu dinî inançlar esas alınarak Müslümanlar ve gayrimüslimler şeklinde iki ana gruba ayrılmıştı. Hiçbir mezhep ve tarikat ayırımı yapmadan, İslam inancını kabul eden herkese Müslüman denmiştir. Ümmet ise bir peygamberin tebliğ ettiği dine inanan veya o dine mensup olan insanların meydana getirdiği topluluktur. İslam dinine mensup olan Müslümanlar, Ümmet-i Muhammed olarak anılmıştır. Gayrimüslim tabiri ise ehli kitap olarak tanımlanan Hrıstiyan ve Yahudileri ifade etmek için kullanılmıştır.

İslam hukukunda devlet, gayrimüslimlere din ve ibadet özgürlüğü tanımakla birlikte aynı zamanda onların can ve mal güvenliğini garanti altına almıştır. Osmanlı Devleti de İslam hukukunun gayrimüslimlerle ilgili bu temel uygulamalarını benimsemiştir.

Arapça "milla" kelimesinden gelen "millet" sözcüğü dinî cemaat anlamını taşımaktadır. Osmanlı'da da yasal statüleri belirlenmiş dinî cemaatlere millet adı verilmiştir. Osmanlı toplumunda devletin asli unsuru, hâkim millet konumunda olan Müslüman Türklerdir (Görsel 7.1). Gayrimüslimler (Görsel 7.2) ise Müslüman Türkler tarafından himaye edilen farklı mezheplere mensup Hristiyan ve Musevi gibi milletlerden oluşmaktadır. Bu milletler, kendi inanç ve gelenekleri etrafında ayrı bir topluluk olarak tanımlanmış, idari ve sosyal bir örgütlenme modeliyle yönetilmiştir.

Görsel 7.1
Müslüman Türkler (Temsîli)

Görsel 7.2
Gayrimüslimler (Temsîli)

İslam hukukundan hareketle ülkesinde yaşayan toplulukları din ya da mezhep esasına göre teşkilatlandırarak yöneten Osmanlı Devleti'nin bu modeline millet sistemi denmiştir.

ÖRNEK METİN

Osmanlıda Millet

Millet sistemi, Avrupa tipi milliyetçiliğe temel olamaz. Çünkü Osmanlı Devleti'ndeki millet sözü dinî bir aidiyeti ifade eder. Bu kavramı, bugünkü ulus anlamında kullanmak, Doğu milletlerine ancak XIX. asırda Batı'dan gelen bir kullanım biçimidir. Millet sistemi, toplumun ırk ve diline göre değil din ve mezhep aidiyeti esasına dayanır. Örneğin Ermenilerin hepsi Ermeni milleti olarak değil Gregoryen, Katolik ve Protestan olarak üç millet hâlinde teşkilatlanmıştır. Osmanlıdaki bu sistem içinde yer alan kişinin aidiyeti modern dünyadaki azınlık statüsü ve psikolojisinden farklıdır. Osmanlılar, her cemaate örf ve âdetlerine göre bir düzen kurma imkânı verdi. Cemaatler, her türlü dinî ve iç işlerini düzenlemede serbest bırakıldı. Her millet grubunun yönetimi, devlet ile ilişkileri, idari, mali ve adli işleri bu millet grubunun yöneticileri tarafından yürütülürdü (Ortaylı, 2016, s.171-173 düzenlenmiştir).

İslam devletlerinin ümmet anlayışına dayanan millet sistemini geliştiren ve en iyi şekilde uygulayan Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlılar daha önceki Türk İslam devletlerinden devraldıkları bu sistemi geliştirmiş ve fethettikleri yerlerdeki gayrimüslim topluluklara, kendilerini idare edebilmelerini sağlayacak bazı haklar tanımıştır. Osmanlı Devleti'nde kuruluştan itibaren Müslüman Türkler ile gayrimüslimler birlikte yaşamıştır. Ancak devlet ile gayrimüslim halk arasındaki ilişkilerin hukuki bir zemine oturtulması Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde olmuştur.

Görsel 7.3
Fatih'in Rum Patriği'ne Amanname vermesi (Mozaik)

Gönüllerin Fethi

İstanbul'un Fethi'nin üçüncü gününde Fatih, kazanmış olduğu zafer nedeniyle büyük törenler ve bayramlar tertipledi. O zamana kadar şehrin muhtelif yerlerinde saklı bulunan büyük küçük herkesin, en ufak bir rahatsızlığa uğramadan serbestçe dolaşmalarını emretti (Görsel 7.3). Savaş korkusu ile şehirden kaçmış olanların evlerine dönmelerini ve herkesin, önceden olduğu gibi evinde kendi örf ve âdetleriyle dinine uygun olarak yaşamasını buyurdu (Özdemir, 1999, s.223-226'dan düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Fatih'in, saklanan halka İstanbul'da serbestçe dolaşmalarını emretmesi Osmanlıların hangi siyaseti ile açıklanabilir?

Osmanlı Devleti'nde, farklı etnik ve dinî grupların barış ve huzur içinde yaşamalarında millet sistemi etkili olmuştur. Osmanlıların geliştirdiği millet sistemi sayesinde ülkede yaşayan çeşitli dinlere, mezheplere ve ırklara mensup insanlar, asırlarca İslam kültür ve medeniyeti içerisinde varlıklarını koruyabilmiştir. Yine bu sistem, asırlarca din ve mezhep kavgalarının devam ettiği Orta Doğu'da, Kafkaslarda ve Balkanlarda huzur ve asayişi sağlayabilmiştir.

7.2. FETHEDİLEN YERLERDE İSLAM KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ

TARTIŞALIM

İslam kültürü, Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerlerde ne gibi değişikliklere neden olmuştur?

Osmanlı Devleti, fethettiği toprakları şenlendirerek Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada ve güvenle yaşamasını sağlamıştır. Gayrimüslimler için istimâlet başta olmak üzere uygulanan politikaların tamamı farklı unsurların birlikte yaşamasını kolaylaştırmıştır. Osmanlılar fethedilen bölgelerdeki Rum, Ermeni ve Yahudilere; yasalara uydukları, vergilerini ödedikleri, güvenlik ve düzeni muhafaza ettikleri sürece kendi okul, hastane ve mahkeme gibi kurumlarını yaşatma imkânı vermiştir.

Görsel 7.4
İstanbul'da bulunan Ayasofya Camii (Gravür)

Osmanlılar, Hristiyan ve Yahudi nüfusun Müslüman olması için planlı bir çabaya girişmemiştir. Fakat Anadolu'daki Rum köylülerin çoğu kendi istekleriyle zaman içerisinde İslamiyet'i kabul etmiştir. Fethedilen topraklardaki bu değişimin yanı sıra gayrimüslimlerdeki bir diğer değişim de onların Türkçe öğrenmesidir. Türkçe öğrenmek gayrimüslimlere devlet işlerinde birtakım kolaylıklar sağlamıştır.

Osmanlıların fethettiği bölgelerdeki fiziki dönüşüm ise uygulanan imar ve iskân politikası ile olmuştur. Osmanlılar, bir şehri fethedince ilk olarak ana kiliseyi camiye çevirmiş ve ona Ulu Cami adını vermiştir. İkinci adım olarak ise şehre kadı ve subaşı tayin etmiştir. Ayrıca fethedilen bölgelere Türk Müslüman nüfusu yerleştirmek için de tedbirler almıştır. Örneğin Fatih, İstanbul'u fethedince Ayasofya'yı şehrin "cami-i kebiri" ilan etmiş (Görsel 7.4) ve şehre Anadolu'dan 5 000 aile yerleştirilmesi için emir vermiştir. Daha sonra her şehirde, mahallelerdeki Müslüman ve gayrimüslim reaya ile askerî sınıf ayrı ayrı tahrir defterlerine kaydedilmiştir. Tahrirden sonra şehir, devletin resmî bir parçası olmuştur. Şehirlerin fiziki yapılarında da İslam kültürünün etkisiyle değişimler yaşanmıştır. Yani fetih, iskân ve imarla beraber yürütülmüştür. Örneğin Paşa Livası'nda; 41 cami, 267 mescid, 18 medrese, 16 imaret, 38 zaviye, 22 kervansaray, 56 hamam vardır. Böylece fethedilen topraklar üzerindeki şehirlerin sosyal ve fiziki yapısı değişikliğe uğramış, bir anlamda şehirler yenilenmiştir.

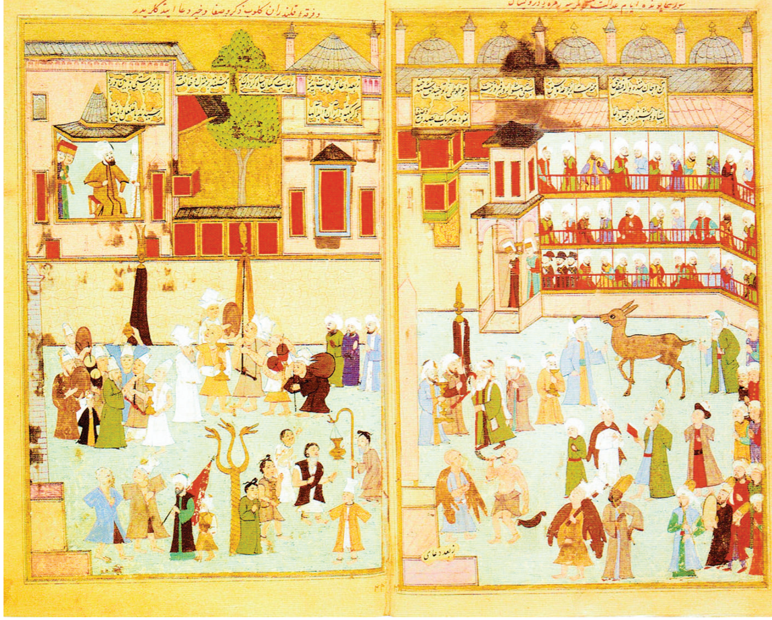

Görsel 7.5
Mahalle yaşantısı (Temsilî)

Fethedilen şehirlerde Ulu Cami, Türklerin yerleştiği semtin merkezini meydana getirmiştir. Ulu Cami'nin yanında ise çarşı, bedesten veya arasta denilen yapılar kurularak bunların etrafında da mahalleler oluşturulmuştur (Görsel 7.5). Osmanlı şehrinde mahalle, birbirini tanıyan, birbirlerinin davranışlarından sorumlu ve sosyal dayanışma içinde olan kişilerin yaşadığı yerdir.

Osmanlı Şehirlerinde Yaşam

Şehirlerdeki mahalle halkı; cami ve mescitlerin dışında kahvehane, bozahane gibi mekânlarda veya düzenlenen panayır ve şenliklerde bir araya gelmiştir. Türk toplumunda kaynaştırıcı bir özelliğe sahip olan bu mekân ve faaliyetler, bireyler arasında sosyal bağların güçlenmesinde, geleneklerin sürdürülmesinde ve inançların tazelenmesinde etkili olmuştur.

Görsel 7.6
Şehzadelerin sünnet töreni (Minyatür)

Eğlence kültürünün bir parçası olan düğünler, insanların güzel zaman geçirdikleri şenliklere dönüşmüştür. Toplumun her sınıfından insanların katıldığı en görkemli şenlikler ise şehzadelerin sünnet törenleridir (Görsel 7.6). Osmanlı sultanlarının komşu ya da rakip beyliklerden kız alarak yaptıkları padişah düğünleri ise XV. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir. II. Mehmet'in Dulkadiroğulları'ndan Sitti Hatun'la düğün töreni üç aydan fazla sürmüştür.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Şenlikler ile ilgili ayrıntılı bilgileri surnamelerden almaktayız. "Sur" sözcüğü; düğün, ziyafet, şehrayin, şenlik anlamlarına gelir. "Name" sözcüğü de mektup, risale, kitap gibi anlamlar taşır. Düğün, şenlik, ziyafet ve benzeri konularda yazılan eserlere bu iki sözcüğün birleşmesinden meydana gelen "surname" adı verilmiştir.

Halk için bir rahatlama aracı olan şenliklerde sergilenen zenginlik ve ihtişam ile halkın ve davet edilen yabancı devlet adamlarının etkilenmesi de amaçlanmıştır. Şenlik için yapılan harcamalar ülkedeki ticari hayatta geçici de olsa bir hareketlilik yaşanmasını sağlamıştır. Şenliklerde alaylar düzenleyen esnaf loncaları, araba üstünde ya da sırtta taşınan canlı sahneler hazırlayarak mallarını hem halka hem de yabancı konuklara sergileme şansı bulmuştur. Bu şekilde şenlikler bir tür panayır ve fuar görevini üstlenmiş ve üretilen malların iç ve dış pazara tanıtılmasıyla ekonomik hareketliliğe katkı sağlamıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

1582 yılında III. Murad'ın şehzadesi Mehmet için düzenlediği sünnet töreni birçok açıdan farklıdır. Fransa, Venedik, Raguza, Transilvanya, Moldova elçileri gibi misafirler de bu törene katılmış ve tören 52 gün sürmüştür. Düğün hazırlıkları için Mısır'dan şeker, Hindistan'dan çeşitli baharatlar ve Halep'ten kumaşlar getirtilmiştir. Ayrıca misafirlere pilav dağıtımı için 1 500 bakır sini döktürülmüştür.

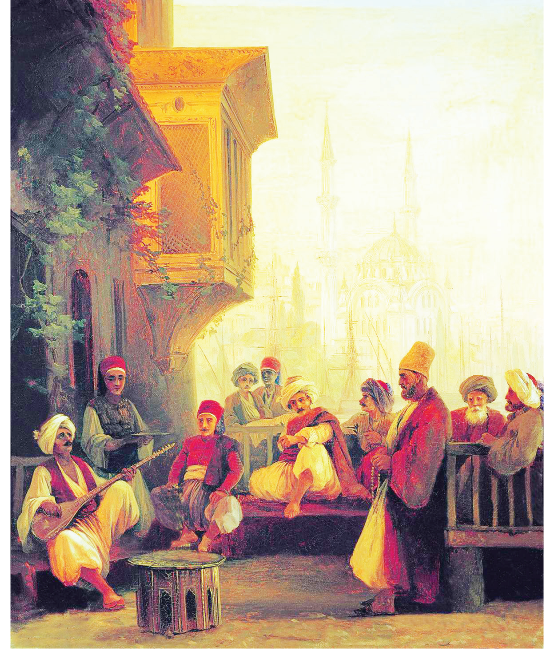
Osmanlı toplumu için dinî törenler, insanların kaynaştığı bir diğer etkinlik türüdür. Özellikle Ramazan ayı içinde yapılan törenler halk için farklı bir anlam ifade ederdi. Ramazan ayı için hazırlıklar önceden başlar, bu ay için bazı tedbirler alınırdı. İstanbul'dan yola çıkan "Surre Alayı" (Görsel 7.7)'nı devlet erkânı ile birlikte büyük bir kalabalık uğurlardı. Hac münasebetiyle kutsal topraklara gönderilen hediyelerin bulunduğu bu alayın yola çıkışı, Ramazan ayını müjdeleyen önemli bir törendi. Bunun yanında "Hırka-i Saadet" merasimi, Osmanlı sarayının Ramazan ayına mahsus önemli etkinliklerindendi. İstanbul'da Şehzadebaşı ve Fatih Camisi arasında teravih namazlarından sonra birtakım eğlenceler tertip edilirdi. Tophane'de top atılması, limandaki gemilerin düdüklerini öttürmesi, kubbeler üzerinde ve minareler arasında kandillerle ışık gösterileri yapılması ve mahyalar hazırlanması, panayırlar kurulması, Hacivat ve Karagöz oyunları gibi etkinlikler Ramazan ayı eğlencelerindendi.

Görsel 7.7
Surre Alayı (Temsilî)

Osmanlı'da toplumun yoğun olarak yaşadığı ev, cami ve çarşı üçgenine kahvehanelerin açılması ile yeni bir mekân eklenmiştir. İsminden hareketle kahvehane "kahve evi" anlamına gelmektedir. İstanbul'da ilk kahvehaneler 1554 yılında Tahtakale'de açılmış daha sonra insanların gittiği her yere yayılmıştır. Kahvehaneler (Görsel 7.8), insanların sadece kahve içtiği bir ortam olmaktan ziyade zamanla sosyalleşme ihtiyacına hizmet eden mekân hâline gelmiştir. Her mahallede açılan kahvehaneler, mahalle ile ilgili kararların alındığı merkezler hâline gelmiştir.

İstanbul'da zamanla mahalle kahvehaneleri yeterli görülmemiş, çeşitli meslek ve sanat erbaplarının kahvehaneleri de açılmıştır. Esnaf kahvehaneleri, yeniçeri kahvehaneleri, tulumbacı kahvehaneleri, âşık kahvehaneleri bu türden kahvehanelerdir. Bu mekânlar çeşitli meslek ve rütbelerden kişilerin toplanıp tartıştıkları, kitaplar okudukları ve eğlendikleri yerler bir nevi kıraathaneler hâline gelmiştir. Mevlânâ'nın Mesnevi'si, Yunus Emre Divanı, Taberi Tarihi gibi edebiyat, tarih ve din konulu kitaplar önce cami ve tekkelerde daha sonra da kahvehanelerde okunmuş ve çoğunluğu okuryazar olmayan topluluklar tarafından dinlenmiştir.

Görsel 7.8
Kahvehaneler (Temsilî)

BİLİYOR MUSUNUZ?

Darının mayalanmasıyla yapılan boza, Orta Asya göçebelerinin tipik bir içeceğidir. Osmanlı Devleti'nde, kahvehanelerin toplumsal bir buluşma mekânı hâline gelmesinden önce bozahaneler bu sosyal işlevi üslenmiştir.

Görsel 7.9
Osmanlı Dönemi saray mutfağı (Topkapı Sarayı)

Osmanlı Mutfağı

Türk mutfağı (Görsel 7.9) çeşit ve lezzet açısından olduğu kadar yiyecek hazırlama ve pişirme teknikleri, özel gün yemekleri, mutfak araç ve gereçleri açısından da çok zengindir. Osmanlı Devleti'nin gelişme ve büyümesine bağlı olarak Türk mutfağı da büyük bir gelişme göstermiştir. Osmanlılarda et, süt, yoğurt, peynir, yağ gibi ürünler beslenme sisteminin esasını teşkil etmektedir. Saray mutfak geleneğinde, kuzu ve koyun etiyle hazırlanan kebap, yahni, külbastı, kızartma ve köfteler; tahıl ve baklagillere dayanan et suyu ile pişirilmiş çorbalar ve pilav çeşitleri vardır. Yemekler her zaman tuzsuz tereyağı ile pişirilmiş ve baharat yaygın olarak kullanılmıştır. Domates ve salça Osmanlı mutfağına XIX. yüzyılda girmiştir. Tencere yemekleri koruk, limon suyu, nar ekşisi, soğan ve çeşitli baharatlar ile tatlandırılmıştır.

Osmanlı'da Kılık Kıyafet

Osmanlı Devleti'nde kılık kıyafet kültürünün oluşmasında din kuralları, yaşanılan çevre, sosyal yapı, gelenek ve kanunlar gibi unsurlar etkili olmuştur. İslamiyet'ten önce Türk kadın ve erkekleri üstte gömlek ve kaftan, başlarında börk, kalpak veya takke benzeri başlıklar taşımıştır. Osmanlı'da kadınların giyim tarzında yüzyıllara göre küçük değişiklikler olsa da kıyafetlerin genel özelliklerini devam ettirmiştir. Fatih zamanına kadar kadınların yüzlerini örtmedikleri yalnızca başlarını örttükleri sokak giysisi olarak ferace ve yaşmak kullandıkları görülmüştür. İstanbul'un alınması, Türkler'in yerleşik düzene geçmesi, imparatorluğun sınırlarının genişlemesi ve ekonomik koşullar, kadın ve erkek dünyasının ayrılmasına ve kadınların sokak giysilerine kurallar konmasına neden olmuştur. Bu dönemde çıkarılan emirlerde, kadın giysileri üzerinde ayrıntıları ile durulmuş, feracelerin süslemeleri, yaşmakların biçimleri, kalınlığı hatta rengi bile devlet tarafından düzenlenmiş ve kontrol edilmiştir.

CEVAPLAYALIM

Osmanlı toplumunda kılık kıyafet kültürünün gelişmesinde etkili olan unsurlar nelerdir?

7.3. OSMANLI'DA TOPRAK MÜLKİYETİ VE ÇİFTHANE SİSTEMİ

TARTIŞALIM

Osmanlı Devleti, toprak sistemini oluştururken hangi özellikleri esas almış olabilir?

Osmanlı toprak sisteminin temeli İslam toprak hukukuna dayanmaktadır. Osmanlı Devleti toprak sistemini oluştururken kendinden önceki Türk İslam devletlerinin toprak sisteminden yararlanmıştır. Bununla birlikte Osmanlılar, özellikle toprağın kullanımı konusunda Roma, Bizans ve eski İran gibi medeniyetlerin de sistemini kendi döneminin şartlarına göre uyarlayarak faydalanmaktan çekinmemiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti geniş bir coğrafyaya hükmettiği için ülkenin her tarafında toprağın hukuki durumu ve kullanım şekli bakımından tek bir sistem uygulamamıştır. Fethettikleri yerlerde önceden uygulanan örf ve âdetler ile hukuki durumu dikkate alan Osmanlılar, her bölgenin özelliğine göre düzgün bir sistem oluşturmaya çalışmıştır. Osmanlı toprak sistemine bakıldığında arazi genel olarak mirî, mülk ve vakıf olmak üzere üçe ayrılmıştır.

OSMANLI TOPRAK SİSTEMİ

Mirî arazi

Mülkiyeti devlete ait olan topraklardır. Bu toprakların kullanım hakkı, kira bedeli alındıktan sonra sözleşmeyle reayaya bırakılmıştır. Toprağı işleyen reaya, elde ettiği üründen 1/10 ile 1/2 arasında değişen oranlarda vergi ödemekle mükelleftir. Mirî arazi gelirlerinin kullanımına göre bölümlere ayrılırdı.

- **Dirlik:** Mirî arazi içindeki en geniş topraklardır. Maaş karşılığı verilen dirlik toprakları gelirine göre has, zeamet ve tımar olarak üçe ayrılırdı.
- **Arpalık:** Saray adamlarına ve ilmiye sınıfından bazı yüksek rütbeli kişilere çalıştıkları süre içinde maaşlarına ek olarak verilen arazilerdir. Bu kişiler, görevlerinden ayrıldıktan sonra ise emekli maaşı olarak ölünceye kadar bu arazilerin gelirlerini alırlardı.
- **Paşmaklık:** Padişahın annesi, kızları veya kız kardeşleri gibi saray kadınlarına verilen arazilerdir.
- **Yurtluk ve Ocaklık:** Bir bölgenin eski sahibi olan ve o bölgenin Osmanlı Devleti'ne katılmasını sağlayan devlete sadakatle bağlılıklarını bildiren mahallî beylere verilen arazilerdir.
- **Malikâne:** Osmanlı Devleti'nin; fetihleri kolaylaştırmak ve teşvik etmek için seferlere katılan önemli komutanlara, dervişlere ve ahilere fethedilen ülkelerde verilen topraklardır. İslam devletlerinden kalan topraklardaki beylere ait mülklerin, padişah tarafından onlara bırakılmasıyla ortaya çıkan arazilerdir.
- **Mukataa:** Osmanlı maliyesinin vergi toplama biçimlerinden olan mukataa, geliri doğrudan merkez hazinesine giden mirî arazileri de ifade eder.

Mülk arazi

Mülkiyeti kişilere ait olan topraklardır. Bu araziler, mirî araziden bir miktarının hükümdar tarafından şahıslara verilmesiyle ya da yeni katılan bölgelerde daha önceden mülk olarak kullanılan yerlerin, sahiplerinde bırakılmasıyla meydana gelirdi. Bu tür arazilerin Osmanlı toprağı içindeki miktarı çok azdır. Geliri ve kullanma hakkı şahsın kendisine ait olan bu tür arazilere sahip olanlar; arazilerini satma, vakfetme ve hibe etme hakkına sahipti. Mülk arazi öşrî ve haraci olmak üzere ikiye ayrılıyordu.

- **Öşrî Topraklar:** Fetihlerden önce sahipleri Müslüman olan veya fetih sırasında İslam'ı kabul eden kişilere ait topraklara öşrî topraklar denilmektedir. Bu tür toprak sahipleri ürettikleri üründen belirli bir miktarı "öşür" olarak devlete ödemekteydi. "Öşür" vergisi 1/10 olarak toplanmasına rağmen toprağın verim durumuna göre 1/8 veya daha verimli yerlerde 1/5 oranında da alındığı olmuştur.
- **Haracî Topraklar:** Mülkiyeti gayrimüslimlere ait topraklardır. Bu tür topraklara sahip olan kişiler, bir miktar nakdi haraç ödedikten sonra ekip biçtikleri ürünün verimine göre 1/5 ile 1/2 arasında vergi öderdi.

Vakıf arazi

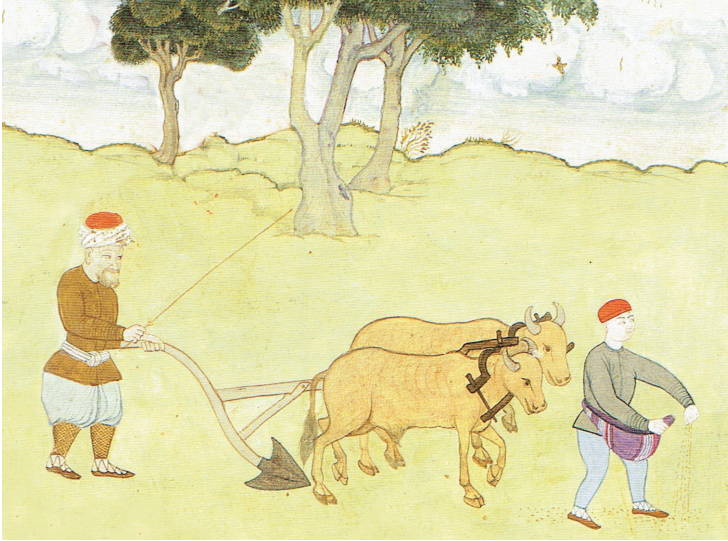
Hayırsever mülk sahiplerinin gelirleriyle cami, mescid, medrese, zaviye gibi sosyal amaçlı kurumların giderlerinin karşılanması için vakfettikleri arazilerdir. Bu arazileri reaya işlemekte, reayanın vermesi gereken vergiler sadece vakıf giderleri için harcanmaktadır.

ARAŞTIRALIM

Klasik Dönem Osmanlı toprak sistemi ile Avrupa'da görülen feodalite sistemini karşılaştırarak arkadaşlarınıza bir sunu hazırlayınız.

Çifthane

Osmanlı Devleti, toprakları üzerinde feodal oluşumları engellemek istemiştir. Bu amaçla toprakların büyük kısmının mülkiyetini devlet elinde tutmuştur. Zaman içinde farklılıklar göstermekle birlikte Osmanlı Devleti'nde toprakların yaklaşık %87'si mirî yani devletin toprağıdır. Peki milyonlarca kilometrekareyi bulan bu arazileri kim nasıl işlemiştir?

Görsel 7.10
Köylüler (Minyatür)

Osmanlı Devleti, köylü bir aileye (Görsel 7.10), bir çift öküzün işleyebileceği kadar mirî araziyi belirli şartlarla kiraya vemiştir. "Çift" denilen bu arazi, verime göre 50 ile 150 dönüm arasında değiştirmiştir. Bir çift öküzün işleyebildiği arazilerin tümüne çiftlik, köylü ailesine ise hane denmiştir.

Çifthane sisteminde; ailenin emeği, bir çift öküz ve işlenen arazi bir üretim birimini ve dolayısıyla bir mali birimi oluşturmuştur. Üretici konumda olan hane vergilendirmede esas sayılmıştır. Çiftçinin elindeki araziyi satması, hibe veya vakfetmesi yasaktır. Tahrir defterleriyle kayıt altına alınan arazilerden "çift resmi" adı altında vergi alınmıştır.

Çifthane sistemi, toprakların büyük çiftlikler hâline getirilmesini önlemiş ve ekonominin temeli olan tarımın belirli ellerde toplanmasına izin vermemiştir. Osmanlı Devleti bu sistem sayesinde toprakların bağımsız işletilmesini ve zirai üretimin sürdürülmesini garanti altına almıştır. Çifthane sistemiyle devlet, toprak ve reaya üzerinde sıkı kontrolünü sürdürmüş ve mevcut çiftliklerin dağılmasını, tarlaların bağ bahçe hâline gelmesini ve büyük çiftlik sahiplerinin ortaya çıkmasını engellemek istemiştir. Bu sebeple Osmanlılar, çifthane sistemini titizlikle korumaya çalışmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

İşlediği toprağını haklı bir neden olmaksızın terk ederek başka yerlere göç eden veya başka işlerle uğraşmaya başlayan dolayısıyla arazisini üç yıl boş bırakan kimselerden "çiftbozan resmi" adı altında bir vergi alınırdı.

7.4. LONCA TEŞKİLATI

Osmanlı Devleti'nde, Lonca Teşkilatının mesleki eğitime etkileri nelerdir?

TARTIŞALIM

Osmanlı Devleti'nin ekonomisinin temelinde, toplumun ve devletin ihtiyaçlarını karşılamak vardı. Bu anlayışla devleti yönetenler iktisadi hayatı düzenlerken belirli ilkelere göre hareket ederlerdi. Bunlardan öncelikli önem verdikleri ilke iaşecilikti. İaşecilik ilkesine göre ekonomik faaliyetlerin amacı, ülke içinde mal ve hizmet arzının mümkün olduğu kadar bol, kaliteli ve ucuz olmasını sağlamaktı. Üretimde ziraat ve el emeğini esas alan Osmanlı ekonomisini yönetenler, bu sebeple ülkede ziraattan başlayarak esnaflık ve ticareti de içine alan kapsamlı düzenlemeler yapmıştı. Devlet, ziraat dışındaki üretimde ise Lonca Teşkilatını benimsemişti.

Osmanlı ekonomisinin üretim sisteminde Lonca Teşkilatının ve narh uygulamasının rolü büyüktü. Loncalar, İslam toplumlarında uzun bir geçmişe sahip olan fütüvvet ve Ahilik zincirinin zamanla değişikliğe uğramış bir devamıdır. Lonca Teşkilatı şehrin nüfusuna göre üretim miktarının ayarlanması ve ürünlerin fiyatlarının belirlenmesinde etkiliydi. Osmanlı şehirlerinde üretim ve hizmet sektörlerinde görev yapan esnafların hemen hepsi loncalara üyeydi. Bu teşkilat içinde her iş kolunun başında o koldaki ustalar tarafından seçilen bir şeyh, bir kethüda ve bir yiğitbaşı (Görsel 7.11) bulunurdu. Bu kişilerin; mesleğe çırak kazandırmak, hammadde temin ederek üyelere dağıtmak, üretilen malların standartlara uygunluğunu kontrol etmek ve meslek mensupları arasında dayanışmayı sağlamak gibi görevleri vardı.

Görsel 7.11
Yiğitbaşı (Temsilî)

Osmanlılarda farklı meslek kollarına bağlı esnaf ve zanaatkârlar, şehirlerde toplumun en önemli unsurlarından biriydi. Meslek kollarının sayısı; şehirlerin büyüklüğüne, ticaret yollarındaki konumuna ve üretim faaliyetlerindeki uzmanlıklarına göre değişmekteydi. Aynı iş kolundaki Müslüman ve gayrimüslim meslek sahipleri aynı teşkilatın içinde yer alabilirdi.

Osmanlı Devleti'nde fiyatları denetim altında tutmak amacıyla ilk dönemlerden itibaren başvurulan narh uygulaması başta ekmek, buğday (Görsel 7.12), un olmak üzere temel ihtiyaç maddelerine konan azami ve asgari fiyattı. Yani bir malın en fazla veya en az kaç paraya satılabileceğini devlet belirlerdi. Ekonomik ve sosyal bir tedbir olarak düşünülen narh uygulamasında, belirlenen fiyatın üstünde ve altında satış yapılamazdı. Narh, malın kalitesine göre tespit edilmekteydi. Dolayısıyla narh, kaliteyi düşüren bir unsur değil tersine malın kalitesini belli bir düzeyde tutan bir uygulamaydı. Fiyatlar belirlenirken halkın alım gücü dikkate alınarak maddi imkânları sınırlı olan halk, korunmaya çalışılırdı. Yine bu uygulamayla devlet haksız rekabeti önlemek istedi. Narha riayet etmeyenler, eksik ve hatalı mal satanlar ise cezalandırılırdı.

Görsel 7.12
Buğday

Esnafa Verilen Cezalar

Esnaf ahlakına uymayan veya standartlar dışında mal üreten esnaf, kendi şeyh ve ihtiyarlarından oluşan loncada cezalandırılırdı. Ağır suçlar dışında kişilik haysiyetini aşağılayacak cezalardan kaçınılmış, dolayısıyla verilen cezalar uzlaştırıcı ve eğitici olmuştur.

Ahî Evran her fırsatta esnafı gezer, yapılan işlerin sağlamlığı ve temizliği gibi hususları denetlerdi. Hatta ayakkabıcıları gezerken beğenmediği ayakkabıları dükkanın damına asar ve herkes "bugün falan ustanın pabucu dama atıldı" derdi. Bu tabir o ustanın kalitesiz mal ürettiği anlamına gelirdi. Suçun derecesine göre esnaflıktan men etme, selam ve yardımı kesme, dayak, para, hapis, mallara el koyma, ikna ve nasihat gibi cezalar da uygulanırdı. Örneğin bozuk terazi kullananlar ibretiâlem için çarşı pazar dolaştırılır, ekşi pekmez satanın pekmezi başına geçirilir, sahte mal üretenler meslekten çıkarılırdı (www.ekrembugraekinci.com, 2017'den düzenlenmiştir).

YORUMLAYALIM

Esnaflara verilen cezaların uzlaştırıcı ve eğitici olmasının amacı neler olabilir?

Osmanlı esnaf örgütlenmesi gayet düzenliydi. Sanat ve ticaret erbabları kendilerine tahsis edilen çarşıların belli sokaklarında faaliyet gösterirdi. Esnaflar kendine tahsis edilen alanın dışında çalışamazdı (Görsel 7.13).

Osmanlıda Mesleki Eğitim ve Meslek Grupları

Orta Çağ'da, İslam dünyasında doğan fütüvvet anlayışı sonucu ortaya çıkan Ahilik ve Lonca Teşkilatları toplumsal hayatta önemli rol oynardı. Anadolu'nun her şehir ve kasabasında bulunan Ahiler; güvenliği sağlar, gezgin ve misafirlere ziyafet verir, türkü ve oyunlarla halkın hoş vakit geçirmesini sağlar, ihtiyacı olanlara yardımda bulunurdu. Ayrıca lonca, toplumda felakete maruz kalanlara da yardım ederdi.

Görsel 7.13
Esnaflar (Temsilî)

Osmanlılarda loncaların kurmuş olduğu orta sandığı ve teavün (yardımlaşma) sandığı gibi sandıklarla üyeler arasında bir yardım düzeni oluşturulması, sosyal güvenceyi sağlamıştır. Bu sandıklar yardımıyla karşılanan sosyal risklerin kapsamı oldukça geniş tutulmuştur. Üyelerine maddi destek sağlamanın yanında yaşlılık, hastalık veya sakatlık sonucu iş göremez duruma düşmüş üyelerin geçimlerini sağlamak ve üyelerine tedavi yardımında bulunmak için bu sandıklar kurulmuştur. Üyeler; ticarethanelerinin ıslahı, sanatlarının geliştirilmesi veya aletlerinin yenilenmesi için gerekli parayı sandıktan borç olarak almıştır. Sandıkların gelirleri, esnafın bağışları ile usta ve kalfaların aidatlarından oluşmuştur.

Osmanlı Devleti'nde vasıflı eleman ihtiyacı, Lonca Teşkilatı'na küçük yaşta alınan çocukların yetiştirilmesiyle karşılanmıştır. Meslek öğrenmek üzere bir ustanın yanına çırak olarak verilen çocuklar önce kalfalığa sonra da ustalığa terfi ettirilmiştir.

Esnaf arasında en alt basamakta bulunan kimselere çırak denilirdi. Çırağın, ustasına itaat etmesi ve girdiği meslek dalının geleneklerine uyması şarttı. Çırak; mesleğinin inceliklerini öğrenmekle loncalar da çırağın okuma yazma ve dinî eğitimiyle ilgili tedbirleri almakla yükümlüydü. Ayrıca bu çıraklara alçak gönüllülük, sosyal dayanışma ve özveri gibi ahlaki eğitimler de verilirdi.

Çıraklar, belli bir süre çalışıp mesleğinde ilerlediğini ispatladıktan sonra kalfalığa yükselirdi. Kalfalar, ustasının yanında üretime yardım eder ve çıraklara nezaret ederdi. Mesleğin inceliklerini öğrenen kalfanın yaptığı işler, lonca ustalarına gösterilir ve ustalığa geçişi törenle gerçekleştirilirdi.

Görsel 7.14
Esnaf ihtiyarları (Temsilî)

Esnaf içerisinde çıkılacak en yüksek basamak ustalıktı. Usta olabilmek için mesleğin inceliklerini öğrenmek yeterli olmayıp aynı zamanda gedik sahibi olunması gerekirdi. Gedik, Osmanlılarda esnafın bir mesleği yapabilme yetkisidir. Ustalar içerisinde mesleğinin inceliklerini en iyi bilen seçkinler grubuna ihtiyarlar ya da esnaf ihtiyarları (Görsel 7.14) denirdi. Bunlar gerek esnaf içerisinde gerekse devletle olan ilişkilerde ön plana çıkan kişilerdi.

Osmanlı Devleti'nde birçok alanda hizmet veren loncalar ve bu loncalara bağlı dükkânlar vardı. Örneğin önemli bir ticaret merkezi olan Bursa'da, XVI. yüzyılın sonlarında faaliyet gösteren esnaf gruplarından bazıları şunlardır:

Tablo 7.1
Meslek Grupları

Meslekler	**Mesleklerin Görevleri**
Kazzazlar	İpek işleyen ipek satan kişiler.
Hallaçlar	Yünü veya pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işini yapan kişiler.
Nalçacılar	Ayakkabının altına metal pençe çakan kimse.
Nalbantlar	Hayvanların ayağına nal çakan kimse.
Muytablar	Kıl dokuyan kıldan eşya yapan kimseler.
Palanduzlar	Palan, bir çeşit semer diken kimseler.
Neccarlar	Kaba ağaç işi yapan bir çeşit marangoz.
Bennalar	Bina yapan kimse inşaatçı.
Kahhâller	Göz hekimleri.
Debbâğlar	Deriyi terbiye eden tabaklayan kullanıma hazırlayan kişiler.
Kebeciler	Yünden veya kaba kumaştan kalın kilim, ceket, palto, aba yapan kişiler.
Simkeşler	Gümüş tel, sim işleyen zanaatkarlar.
Bezzazlar	Pamuk, Yün, ipek bez imal eden kumaş işi yapan kişi.
Dülbentçiler	Pamuklu, ince ve seyrek dokunmuş hafif ve yumuşak bez işi yapanlar.

Görsel 7.15
Küçük Bedesten
(Kütahya)

Ticari mallar, bazen üretildiği yerde tüketiciye ulaşırken bazen gemi veya kervanlarla ülkeler aşarak insanlara ulaşmıştır. Farklı mesafelerdeki bu yolculuklar genellikle kentin ticari bölgesinde sonlanmıştır. Ticari malın bu yolculuğunda mola verdiği veya sona ulaştığı mekânlar; limanlar, kervansaraylar, hanlar, kapanlar, bedestenler, çarşılar ve pazar yerleridir.

Çarşılar; şehir içinde alışverişin yapıldığı, her dönem canlı ve göz alıcı mekânlardır. Osmanlılarda çarşı, genellikle bedesten adı verilen kapalı mekânlardaki dükkânların etrafında toplanmıştır. Çeşitli eşyaların satıldığı veya saklandığı bedesten (Görsel 7.15), kentin ticaret bölgesinin merkezî konumundadır. Şehirlerin ticari potansiyeli bedestenin varlığına bağlıdır. Başlangıçta kumaşçılar için inşa edilmiş olan bu yapılar, zamanla çeşitli esnaf ve tüccarın toplandığı yerlere dönüşmüştür.

Çarşılarda ticari yapıların haricinde, çarşının büyüklüğüne göre camiler ve hamamlar da bulunmuştur. Şehirlerdeki ticaret merkezlerinin yakınında pazar ve panayır alanları da kurulmuştur. Pazarlar, haftanın belirli günü genellikle yiyecek maddelerinin veya hayvanların satıldığı alanlardır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Çarşılar sabah erken saatlerde günün aydınlanmasıyla beraber dua ile açılır, ikindiden sonra kapanırdı. Mallar buralarda pazarlanır ve vergileri de tahsil edilirdi. Toptan ticaret, kapan adı verilen pazarlarda yapılırdı. Başkentte un kapanı, yağ kapanı, bal kapanı, sebze hanı ve balıkhane, toptan alışverişin yapıldığı yerlerdi.

Büyük karayollarının her zaman denizle bağlantısı olmuş ve büyük karayolları bir limanda tamamlanmıştır. Liman kentleri, dünya ekonomisinin en önemli birimleridir. İstanbul, İzmir, Trabzon, İskenderun, Mersin, Beyrut ve Selanik gibi kentler; XIX. yüzyılda Osmanlı'nın önemli liman kentleridir. Bu kentler, hinterlant kaynaklarından gelen tarımsal ürünlerin, çeşitli el sanatlarının ve sanayi hammaddelerinin dışarıya pazarlandığı yerlerdir. Ayrıca bu şehirler; Batı Avrupa sanayi ürünlerinin giriş yaptığı, depolandığı ve dağıtıldığı merkezlere dönüşmüştür.

7.5. OSMANLI'DA VAKIF MÜESSESESİ

Sosyal hayatın canlanmasında, vakıf müesseselerinin rolü nedir?

TARTIŞALIM

İslam tarih ve medeniyetinde önemli bir hayır müessesesi olarak kabul edilen vakıf; bütün İslam ülkelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında son derece etkili olmuştur. Vakfın temelini insanlığa karşı şahsi ve vicdani sorumluluk hissi, iyilik, şefkat, yardımlaşma ve dayanışma duygusu gibi değerler oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti; köy ve şehirlerin imar edilmesini, dinî hizmetlerin sürdürülmesini ve sosyo-ekonomik hayatın canlanmasını vakıflar yoluyla sağlamıştır. Vakıf, kişilerin taşınır ya da taşınmaz mallarını toplum yararına ebedî olarak bağışlamasıdır. Osmanlı Devlet'inde toplumdaki sosyal dengenin sağlanmasında etkili olan vakıflar; sosyal barışın ve adaletin korunmasında devlet, toplum ve fert ilişkisinin olumlu yönde gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Görsel 7.16
Kervansaray (Temsilî)

Askerî faaliyetlerde hiçbir masraftan kaçınmayan Osmanlı Devleti, hazinesinden sosyal yaşamla ilgili herhangi bir yatırım yapmamıştır. Devlet; cami, imarethane, medrese, şifahane, hamam ve kervansaray (Görsel 7.16) gibi dinî ve sosyo-ekonomik tesisleri vakıflar yoluyla yaptırmıştır. Bu eserlerin yapılmasında sürekli kolaylıklar sağlayan Osmanlı Devleti, hayırseverleri teşvik edici bir rol üstlenmiştir. Şahısların vakıf yoluyla yaptırdığı eser ve tesisler sayesinde toplumun ihtiyacı karşılanmıştır.

Vakıf müessesesinin kurulmasında en etkin unsur inançtır. Hayır yapan insanlar, toplumda örnek bireyler olmuştur. Bu nedenle padişahlar başta olmak üzere hanedan üyeleri ve birçok devlet adamı da çeşitli vakıflar kurmuştur. Orhan Gazi "Mal odur ki hayra sarf oluna." ilkesiyle İznik'te bir medrese vakfederek sonraki padişahlara örnek olmuştur.

Hayır sahiplerinin yaptırdıkları eserler ve hizmetler arasında cami, mescit, medrese, imarethane, yol, köprü, çeşme gibi bilinenlerin dışında sokak, kaldırım, lağım, deniz feneri, konak, iskele, köprü, kabristan, mahzen, mumhane, şekerhane, pazar, bedesten, su yolu, hisar gibi daha yüzlerce hayrat sayılabilir. Bugün bu hizmetlerin hemen hepsinin devlet tarafından yapılmaya çalışıldığı düşünülürse Osmanlı medeniyeti içerisinde vakıfların önemi daha iyi anlaşılabilir. Gerçekten eğitim ve öğretim hizmetleri başta olmak üzere bir çok sosyal hizmetin devlet katkısı olmadan yerine getirildiği bir toplum ve devlet, dünya tarihinde görülmemiştir. Osmanlı bu konuda istisna teşkil eder.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Sahibi bulunduğu bir mülkü toplumun yararına ebedî olarak tahsis eden yani vakfeden kişiye vâkıf, vakfedilen mala mevkuf denirdi. Vakfın işleyişini, amaçlarını anlatan ve vakfın tüzüğü kabul edilen vakfiyenin, kadının onayından geçmesi gerekirdi. Vakfın idarecisi olan mütevelli; vakıfla ilgili idari, mali her türlü işlemden sorumluydu. Vakfedilen mallar satılamaz, devredilemez ve miras bırakılamazdı.

Vakıf, insanın doğasında bulunan dayanışma ve başkasına iyilik yapma duygusunu, hukuki bir statüye kavuşturmuştur. Milletlerin sahip olduğu manevi güç ve değerlerin tanımlanmasına yardımcı, tüzel kişiliğe sahip, demokratik ve sivil bir kuruluştur. Vakfın hizmet anlayışında evrensel bir yaklaşım hâkimdir. Toplumsal bir kuruluş olan vakıf, yalnızca belirli kişilerin yararı için kullanılmamıştır. Bu bakımdan vakıf; toplum hayatında iskân, istikrar, şehircilik, eğitim, sosyal hizmet ve ekonomi açısından derin izler bırakmıştır. Ülke zenginliklerinin paylaşılması, adil devlet yönetiminin tesisi ayrıca düzenli ve yaşanabilir şehirlerin kurulması konularında Osmanlı Devleti, vakıf müessesini başarı ile uygulamıştır.

Vakıf Kültürü

Osmanlılarda bir külliyenin bittiği yerde diğerinin birimleri başlıyor, böylece büyük bir şehir dokusu ortaya çıkıyordu. İstanbul, hayrat külliyelerinden oluşan bir şehirdi. Osmanlı külliyeleri sadece ibadet yeri, öğretim merkezi veya fakir barınağı değildi. Bunlar, çevrelerinde toplantı yerlerinin gelişmesine öncülük ettikleri için sosyal ve kültürel bütünleşmeyi teşvik ediyordu. Vakıf sayesinde medresenin hoca ve talebeleri, külliyenin diğer görevlileri, çevrenin fakirleri ve yolcular yemek saatlerinde imarette bir araya geliyor ve bu da bilgi akışını sağlıyordu. Böylece herkesin örgün eğitim alma imkânı bulamamasına rağmen külliyelerde gerçekleştirilen sürekli yaygın eğitim sayesinde ülkenin her yanında ortak bir kültür oluşuyordu. Külliyeler (Görsel 7.17) sayesinde aynı kültür değerlerini ve aynı davranış biçimlerini benimseyen halk, ortak kimliğine kavuşuyor, sosyal bütünleşme ve uyum yaygınlaşıyordu. Külliyeler ve diğer vakıf eserleri toplumda öylesine kök salmıştı ki İslam ülkelerinin halkı bu vakıf sistemi sayesinde hayatları boyunca aralarında yerel ve ulusal sınırlar bulunduğu hâlde dinî sınırları da aşan bağlar kurabiliyordu (Yediyıldız, 2012, s.482'den düzenlenmiştir).

Görsel 7.17
Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne)

YORUMLAYALIM

Vakıflar, toplumun birlik ve beraberliğine ne gibi katkılar sağlamış olabilir?

BİLİYOR MUSUNUZ?

Vakıfların çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermesi, normal olarak sayısının da artmasını sağlamıştır. 1546 yılında yalnız İstanbul'da 2515 vakıf görev yapmıştır. 1718 ve 1800 yılları arasında Halep'te toplam 687 vakıf mevcuttu.

Osmanlı Devleti'nde sosyal hayatta bilinen vakıfların yanında ayrıntı gibi görünen pek çok alanda hizmet veren vakıflarda vardır. Öksüz ve Yetim Çocukları Barındıran Vakıf'tan, Âmâlara Hizmet Eden Vakıf'a; Sokak Hayvanlarına Ekmek Veren Vakıf'tan, Kadın Sığınma Evi Vakfı'na; Sosyal Güvenlik Vakfı'ndan, Ölçü ile Ekmek Dağıtan Vakıf'a kadar pek çok vakıf kurulmuştur

Âmâlara Hizmet Eden Vakıf

Vakfın Adı : Hacı Hüseyin Vakfı
Kurulduğu Yer : Siirt
Kuruluş Tarihi : H. 1321

Vakfiyesi

... Mai sünne bostanı (bahçesi) ile birlikte mezkûr (bilinen) dükkânlar ve helvacılar çarşısında ekmekçi dükkânı Sevarinç Çarşısı'nda körlere mevkuftur (vakfedilmiştir) ...

Genişçe bir avludan içeri girdiklerinde derin bir "oh" çekti iki gözü görmeyen küçük Kadir'in babası.

– İşte sonunda geldik.

Babasının elinden tuttuğu küçük Kadir ağlamaktan kısılmış sesiyle iç çekerek sordu.

– Beni bırakıp gitmeyeceksin değil mi baba?

– Oğlum seni eğitim için buraya getirdim.

– Köyde herkes benimle Kör Kadir diye dalga geçiyor. Sizde benden kurtulmak istiyorsunuz değil mi?...

Konuşmaları işiten külliyenin başhekimi onlara seslendi:

– Babası bu altın saçlı çocuğu bana getirir misin?

Kadir şaşırmıştı. Saçlarının altın gibi olduğunu niye kimse söylememişti şimdiye kadar? Kimdi kendisine altın saçlı diyen bu adam?

Başhekim şefkatle Kadir'in başını okşadı okşadı ve:

– Bak ben de senin gibi gözleri görmeyen bir büyük arkadaşınım.

– Sen de mi görmüyorsun?

– Evet görmüyorum.

– O zaman benim saçımın altın gibi olduğunu nerden bildin?

– Bütün çocuklar altın gibi değerlidir de ondan.

Kadir bu amcayı çok sevmişti. Babasının elini bırakıp onun elini tuttuğunun farkında bile değildi. Başhekim onunla büyük bir adamla konuşur gibi konuşuyordu:

– Burası bir okul ama aynı zamanda vakıftır. Siirtli Hacı Hüseyin adlı bir hayırsever kurmuş. Biz gibi amalara eğitim vermek, mümkün olanların tedavisini yapmak, yani onlara her yönüyle hizmet etmek için...

– Benim gözlerim de görecek mi?

– Tedaviyle görebilirse görecek. Olmasa bile alacağın eğitimle hayatın kolaylaşacak.

Kenarda onları seyreden baba:

– "Allah'ım iyi ki hayırsever kulların, iyi ki böyle vakıflar var." diyerek Allah'a şükrediyor, nemlenen gözlerini siliyordu (Müftüoğlu, 2012, s.65'ten düzenlenmiştir).

Muhtaçlara Aşevi Vakfı

Vakfın Adı: Hafsa Hatun Vakfı

Kurulduğu Yer: İstanbul

Kuruluş Tarihi : 1522

Mengli Giray Han'ın çok sevdiği kızı Hafsa Sultan, bir gün külliyenin bahçesinde yorgunluk kahvesi içiyordu. İçerideki darüşşifaya çocuklarını getiren iki ailenin perişan hâlini gördü. Sordu yanı başında bulunan hekimbaşına:

— Bu ne hâldir hekimbaşım?

— Tedaviye gelen hastaların yakınlarıdır Valide Sultanım.

— Bu insanlar burada kaldıkları sürede ne yer ne içerler?

Hekimbaşı susmak zorunda kaldı. Çünkü tedavi merkezi ve çevresinde böyle bir hizmet henüz yoktu...

İnsan sağlığı ne kadar önemliyse kim olursa olun yeme ve içmeye muhtaç durumdaki her insanın bu ihtiyacı da en az sağlık kadar önemli değil miydi? Bu ihtiyaç derhâl giderilmeliydi. Kahvenin son yudumu fincanda kalmıştı.

Kurulacak vakfın ana hizmeti muhtaçlara her gün bedava yemek sunmak olacaktı. Valide Sultan şu talimatı verdi:

— Namımı "Kırım Hanı Mengli Giray kızı, Yavuz Sultan Selim Han zevcesi olarak kaydedin." İstanbul'da kurulan vakfın yukarıda zikredilen hizmeti de şu cümlelerle kayıt atına alınmıştı... Bundan sonra bu imarethanede, her gün Allah rızası için yemek pişirile! Bir seferi sabahleyin, bir seferi de ikindiden sonra olmak üzere iki defa kazan kaynaya (Müftüoğlu, 2012, s.60'tan düzenlenmiştir)."

Vakfiyesi

Bu pişirilen yemeklerden fukara olan herkese, ilim öğrenen medresenin talebelerine, söz konusu külliyede bulunan âlim ve salih kimselere, bu imarethaneye gelen ister fakir ister zengin olsun tüm misafirlere ikram edile... Bu arada muhtaç durumda olup da karnını doyurmak isteyen hiç kimseye engel çıkarılmaya...

YORUMLAYALIM

1. Vakıfların kuruluş nedeni nedir?
2. Kahvenin son yudumunun fincanda kalmasının nedenleri neler olabilir?
3. Vakfın hizmetlerinden kimler yararlanabilecektir?
4. Siz olsaydınız hangi alanda bir vakıf kurmak isterdiniz? Neden?
5. Siz de kendi vakfınızın künyesini oluşturunuz.
6. Kurmuş olduğunuz vakfın hizmetlerinden kimlerin faydalanabileceğini belirttiğiniz bir vakfiye yazınız.

OKUMA PARÇASI

Görsel 7.18

15 TEMMUZ DEMOKRASİ VE MİLLÎ BİRLİK GÜNÜ

Vatan, Türk milleti için önemli bir kavramdır. Dinimiz İslam da vatan toprağına, hürriyete, birliğe, beraberliğe büyük önem vermekte ve bunları inancın yaşanmasında vazgeçilmez unsurlar olarak görmektedir. Milletimiz, tarihi boyunca hep bu değerler uğruna mücadele etmiş; vatanını ve özgürlüğünü hedef alan saldırılara cansiperane bir şekilde karşı koymuştur (Görsel 7.18). Haçlı Seferleri'nden Moğol İstilası'na, I. Dünya Savaşı'ndan Millî Mücadele'ye dek mesele, vatan müdafaası olduğunda milletimiz kanının son damlasına kadar mücadele etmeyi mukaddes bir görev bilmiştir.

Ancak ülkemize yönelik saldırılar sadece sınırlarımız dışından gelmemiştir. Bazen de dâhilde ortaya çıkan birtakım kişi, örgüt ve yapılar; kendi menfaatleri uğruna vatanımıza ihanet etmişlerdir. İradelerini ve akıllarını başkalarının emrine veren bu yapılar ve şahıslar, dış mihrakların maşası olarak ülkemizin aleyhinde faaliyet göstermişlerdir. Diğer yandan yakın tarihimizde ülkemiz; 1960, 1971, 1980 ve 1997 yıllarında antidemokratik müdahalelere sahne olmuştur. Millî iradeyi yok sayan her teşebbüs geride derin acılar ve silinmesi zor izler bırakmıştır. Millî iradeyi hiçe sayarak demokrasiyi ortadan kaldırmayı hedefleyen darbe girişimlerinin sonuncusu ise 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanmıştır.

Ülkemizin bütün kurumlarına sızmış FETÖ/PDY terör örgütü mensupları tarafından gerçekleştirilen bu menfur darbe girişiminde devletin uçakları, tankları ve silahları gasp edilerek millete karşı kullanılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, Gölbaşı Özel Harekât Başkanlığı, Ankara Emniyet Müdürlüğü, TÜRKSAT, TRT ve Boğaziçi Köprüsü saldırıya uğramıştır. Vatanına, bayrağına, özgürlüğüne ve geleceğine sahip çıkmak için sokaklara inen milletimizin üzerine kurşun ve bomba yağdırılmıştır.

Ancak aziz milletimiz, 15 Temmuz gecesinde Başkomutanımız ve Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısına uyarak tüm farklılıklarını bir tarafa bırakarak mücadeleye koşmuştur. İstiklalini ve istikbalini savunmak üzere "*tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet*" ilkeleri etrafında birleşen milletimiz, kendi gücünün ve iradesinin üstünde bir güç olmadığını tüm dünyaya göstermiştir. 15 Temmuz'da Türk Milleti, darbe girişimini püskürterek tarihe altın harflerle yazılan bir demokrasi destanına imza atmıştır. Bağımsızlığımıza kast eden teröristlerin tankları, silahları, helikopterleri milletin ortak iradesi ve kararlılığı karşısında etkisiz kalmıştır.

Her kesimden, her yaştan insanıyla tek yumruk hâline gelerek vatanını savunan aziz milletimiz, iman dolu yüreği, dik duruşu, feraseti, cesareti, birlik ve beraberliğiyle 15 Temmuz gecesi tarihimizin en büyük kahramanlıklarından birini sergilemiştir (Görsel 7.19).

Bu saldırılarda 2 bin 193 vatandaşımız yaralanarak gazi olurken 250 vatan evladı da şehitlik mertebesine erişmiştir.

Devletimiz, bu hain darbe girişiminden sonra da FETÖ terör örgütüne yönelik mücadelesini kararlı bir şekilde devam ettirmiştir. Darbeci hainler ve onlarla iş birliği yapanlar tek tek yakalanarak adalete teslim edilmiştir.

Milletimizin 15 Temmuz gecesinde ortaya koyduğu kahramanlık öyküsünün gelecek nesillere aktarılması çok önemlidir. O gece bizim için canlarını feda eden şehitlerimizi ve gazilerimizi hatırlamak ve hatırlatmak, verilen mücadeleyi yâd etmek, özgürlük ruhunu yaşatmak amacıyla 15 Temmuz, "Demokrasi ve Millî Birlik Günü" olarak ilan edilmiştir.

Görsel 7.19

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A

Aşağıdaki terimleri birer cümleyle açıklayınız.

Surname : ....

Surre Alayı : ....

Paşmaklık : ....

B

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Osmanlı'da, millet sözü neyi ifade eder?
2. Osmanlıların, Anadolu'daki Rum köylerini fethinden sonra buradaki insanların yaşamında ne gibi değişimler görülmüştür?
3. Osmanlı Devleti'nde kılık kıyafet kültürünün oluşmasında etkili olan unsurlar nelerdir?
4. Osmanlı'da şehir halkının bir araya gelmesine vesile olan etkinlikler nelerdir?
5. Osmanlı Devleti için çifthane sisteminin faydaları nelerdir?
6. Loncaların kurmuş olduğu sandıkların faydaları nelerdir?
7. Osmanlı Devleti'nde vakıfların toplumsal hayat içerisindeki faydaları nelerdir?

C

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin uyguladığı millet sistemi ile ilgili doğru bir ifade değildir?

A) Avrupa tipi milliyetçiliği esas almaz.
B) Dinî aidiyeti ifade eder.
C) Bugünkü ulus anlamında kullanılabilir.
D) Bu sistem içinde yer alan kişiler azınlık olarak görülemez.
E) Her millet kendi içinde bazı uygulamalarda serbesttir.

2. Osmanlı Devleti'nin bir şehri fethettiği zaman aşağıdakilerden hangisini yaptığı söylenemez?

A) Merkez kiliseyi camiye çevirir.
B) Kadı ve subaşı tayin eder.
C) Bölgedeki gayrimüslimleri başka yere iskân eder.
D) O bölgeye Türk ve Müslüman yerleştirmek için çalışmalar yapar.
E) Arazileri ve kişileri kayıt altına alır.

3. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin vakıfları desteklemesinin nedenlerinden biri değildir?

A) Köy ve şehirlerin imar edilmesine yaptığı katkı
B) Dinî hizmetlerin sürdürülmesine yardımcı olması
C) Sosyo-ekonomik hayatın canlanmasındaki rolü
D) Toprağın işlenmesinde sağladığı kolaylık
E) Yatırımlar konusunda hazinenin yükünü azaltması

4. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nde fiyatları denetim altında tutmak amacıyla başvurulan uygulamadır?

A) Narh
B) Gedik
C) Lonca
D) Kethüda
E) Vakıf

Ç

Fatih'in Bosnalı Avrupalılara Verdiği Ahitname

Ben Fatih Sultan Han, bütün dünyaya ilan ediyorum ki kendilerine bu padişah fermanı verilen Bosnalı Fransiskenler himayem altındadır ve emrediyorum: Hiç kimse adı geçen insanı ve onların kiliselerini rahatsız etmesin, onlara zarar vermesin. Devletimde huzur içerisinde yaşayanlar ve bu göçmen durumuna düşen insanlar özgür ve güvenlik içerisinde yaşasınlar. Ve kaçıp gidenler dönüp korkusuzca kendi manastırlarına yerleşsinler. Ne padişahlık eşrâfından ne vezirlerden veya memurlardan ne hizmetkârlarımdan ne de ülkemin vatandaşlarından hiç kimse bu insanların onurunu kırmayacak ve onlara zarar vermeyecektir. Hiç kimse bu insanların hayatlarına, mallarına ve kiliselerine saldırmasın, hor görmesin veya onları tehlikeye atmasın. Hatta bu insanlar başka ülkelerden devletime birisini getirirse onlar da aynı haklara sahiptir... Yemin ediyorum ki emrime uyarak bana sadık kaldıkları sürece tebaamdan hiç kimse bu fermanda yazılanların aksini yapmayacaktır (Gürak, 1999, s.1; www.devletarsivleri.gov.tr, 2017'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden hareketle cevaplayınız.

1. Fatih Sultan Mehmet'in, Bosnalılara tanıdığı haklar nelerdir?
2. Fatih'in, Bosnalılara karşı yasakladığı onur kırıcı hareketler neler olabilir?
3. Fatih'in hem fetihten önce kaçanların hem de yabancıların ülkeye gelmesini istemesindeki sebepler neler olabilir?

Bir Seyyah: Evliya Çelebi

Evliya Çelebi, kendi tabiriyle bir "seyyah-ı âlem"dir. Bu büyük seyyah, elli yıla yakın bir sürede Osmanlı ve onun yakın-uzak coğrafyasında toplam 25 milyon m^2 alanı kapsayan yerleri gezmiş ve görkemli eserinde anlatmıştır. Gezdiği topraklarda bugün otuzdan fazla devlet mevcuttur. İşte bu yüzden doğumunun 400. yıl dönümünde UNESCO tarafından Türkiye'de "Evliya Çelebi Anma Yılı" ilan edilmiştir.

Eseri toplam on cilt ve dört bin sayfaya yakındır. Bu hacimde bir seyahat metni dünyada tektir. Evliya Çelebi'nin seyahatleri ve o seyahatlere mekân olan coğrafyalar ve şehirler bu büyük metnin ana çerçevesini oluşturur. Gündelik hayata dair her şey Evliya Çelebi'nin güzel ve akıcı üslubuyla anlatılır. Seyahatname bu özellikleriyle bir bakıma XVII. yüzyıl Osmanlısı'na tutulmuş bir aynadır. Bu aynada yansıyanlar bize Osmanlı belgelerinin veremediği, onların dışarıda bıraktığı bir dünyadır (Kalpaklı, 2012, s.35-37'den düzenlenmiştir).

Aşağıdaki soruları metinden hareketle cevaplayınız.

1. Seyyah-ı âlem ne demektir?
2. Evliya Çelebi seyahatnamesinde Osmanlı belgelerinin bile veremediği hangi bilgileri vermiş olabilir?
3. Siz bir şehri anlatacak olsanız, o şehrin hangi özelliklerinden bahsederdiniz?
4. **Aşağıdaki ifadelerden hangisinin Evliya Çelebi'nin Seyahatname'siyle ilgili doğru bir ifade olduğu söylenemez?**

   A) Metin olarak en hacimli seyahatnamedir.
   B) Dünya coğrafyalarının tamamından bahsedilmektedir.
   C) XVII. yüzyıl Osmanlısı'nı yansıtmaktadır.
   D) Gündelik hayata dair bilgiler vermektedir.
   E) Osmanlı belgelerinin bile veremediği bilgileri verilmiştir.

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE
C Bölümü: 1. D 2. E 3. A 4. B 5. D 6. A 7. A 8. E 9. C 10. C

2. ÜNİTE
C Bölümü: 1. D 2. E 3. B 4. C
Ç Bölümü: 5. D 6. B

3. ÜNİTE
C Bölümü: 1. A 2. D 3. E 4. D 5. B 6. C 7. D 8. D 9. C 10. D
Ç Bölümü: 7. E

4. ÜNİTE
C Bölümü: 1. C 2. B 3. A 4. D 5. E
Ç Bölümü: 8. D

5. ÜNİTE
C Bölümü: 1. C 2. E 3. E 4. D
Ç Bölümü: 8. D

6. ÜNİTE
C Bölümü: 1. D 2. E 3. E 4. E
Ç Bölümü: 8. B

7. ÜNİTE
C Bölümü: 1. C 2. C 3. D 4. A
Ç Bölümü: 4. B

SÖZLÜK

A

abluka : Bir ülkenin veya bir yerin dış dünya ile olan her türlü bağlantısını kuvvet kullanarak kesme, kuşatma.
aforoz : Hristiyanlıkta kilise tarafından verilen cemaatten kovma cezası.
ahitname : Antlaşma belgesi.
âlem : **1.** gök b. Evren. **2.** Dünya, cihan. **3.** Aynı konu ile ilgili kimseler.
amanname : İslam devletlerinde düşmana güvenlik içinde olduğunu bildirmek üzere verilen belge.
angarya : Bir kimseye veya bir topluluğa zorla, ücret vermeden yaptırılan iş, yüklenti.
arasta : Çarşılarda veya alışveriş bölgelerinde aynı işi yapan esnafın bir arada bulunduğu bölüm.
ayin : **1.** Dinî tören, ritüel. **2.** müz. esk. Mevlevi tekkelerinde okunan bestelerin tamamı.
azeb : **1.** Bekâr. **2.** Bir yıllık tutulan erkek hizmetçi, uşak.
azınlık : Bir toplulukta herhangi bir nitelik bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar, ekalliyet, çoğunluk karşıtı.

B

bargâh : İçine izinle girilen yer, otağ, yüksek divan.
berat : Bir buluştan, bir haktan yararlanmak için devletçe verilen belge, patent.
bezzaz : Kumaş alıp satan kimse, manifaturacı.

C

cezbe : Bir duygu veya bir inanışın etkisiyle aşırı ölçüde coşup kendinden geçme durumu.
cülus : Hükümdarlık tahtına çıkma, tahta oturma.

D

danişment : **1.** Tanzimattan önce, kadıların yanında yetişmek üzere görevlendirilen kimse. **2.** Sahn Medreselerinde oda sahibi olabilen öğrenci.
dergâh : Eskiden tarikattan olanların toplandıkları yer, tekke.
derviş : Bir tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse, alperen.
despot : Bir ülkeyi zora ve baskıya dayanarak yöneten kimse.
diba : Altın ve gümüş işlemeli bir tür ipek kumaş.
düka : Venedik altını.

E

emtia : Ticarete konu olan mallar.

F

ferace : Dervişlerin giydiği bir tür bol hırka.
feodal : Orta Çağda özellikle Batı Avrupa'da toprağı ve üzerinde yaşayan köylüleri tek bir kimsenin malı sayan siyasal düzen, feodalite.

fetret : Hükûmet gücünün gevşediği bir yerde düzenin yeniden kurulmasına kadar geçen süre.

fetva : İslam hukuku ile ilgili bir sorunun dinî hukuk kurallarına göre çözümünü açıklayan şeyhülislam veya müftü tarafından verilebilen belge.

G

ganimet : **1.** Savaşta düşmandan zorla ele geçirilen mal. **2.** Bir rastlantı sonucu ele geçen kazanç veya imkân. **3.** Yağma sonrasında elde kalan mal, çalıntı.

gaza : İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş.

gravür : Ağaç, taş veya metal bir levhanın oyularak işlenmesi ve bunun bir yüzeye basılması tekniği.

H

halef : Birinin ardından gelip onun makamına geçen kimse, ardıl, selef karşıtı.

havra : Yahudilik'te ibadet, din eğitimi ve cemaat işleri için ayrılan yer veya bina, sinagog.

hegemonya : **1.** Bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasal üstünlüğü ve baskısı. **2.** Bir kişinin başka bir kişi üzerindeki üstünlüğü ve baskısı.

hendese : Geometri.

hinterlant : İç bölge.

hudâvendigâr : **1.** Osmanlı padişahı I. Murad'a verilen san. **2.** Bursa sancağına, sonradan iline verilen ad.

hümanist : İnsancıl.

I

ıslah : Düzeltme, iyileştirme

İ

iaşe : Yedirip içirme, besleme, bakma.

icazetname : **1.** İzin belgesi, onay belgesi. **2.** Diploma.

imarethane : Yoksullara ve öğrencilere yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu, imaret

intisap : **1.** Bağlanma. **2.** Girme.

inziva : **1.** Toplum hayatından kaçıp tek başına yaşama. **2.** din b. Dış dünyayla bütün bağlarını keserek Tanrı'yla birleşebilmek için insanın kendi içine kapanması.

iskân : Yurtlandırma.

istihdam : Bir görevde, bir işte kullanma.

istihkâm : **1.** Düşman saldırısını durdurmak, düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer. **2.** İstihkâm işleriyle uğraşma, istihkâmcılık.

J

jeopolitik : Coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisi.

K

kavaf : Ucuz, özenmeden ve bayağı cins ayakkabı, kemer, cüzdan yapan veya satan esnaf.

keşiş : Rahip.

koloni : **1.** Sömürge. **2.** Göçmen topluluğu veya bu topluluğun yerleştiği yer. 3. Bir ülkede bulunan küçük yabancı topluluğu.

kümbet : **1.** Kubbe. **2.** Koni, piramit biçiminde damı olan, yuvarlak veya köşeli yapı.

L

Latin : **1.** İtalya'da Latium Bölgesi halkından olan. **2.** Dilleri Latinceden türemiş olan uluslar: İtalyanlar, İspanyollar, Fransızlar, Portekizliler, Romanyalılar. **3.** Güneybatı Avrupa Katoliklerinin topluca adı.

liva : Sancak

layiha : Herhangi bir konuda bir görüş ve düşünceyi bildiren yazı.
lojistik : Mal ve hizmetlerin sağlanmasına yönelik etkinliklerin yönetimi, örgütlenmesi ve planlaması bilimi.

M

maarif : **1.** Bilgi ve kültür. **2.** Öğretim ve eğitim sistemi.
meddah : Taklitler yaparak, hoş hikâyeler anlatarak halkı eğlendiren sanatçı.
mefkûre : Ülkü, ideal.
menakıpname : Din ulular ile ermiş kimselerin, yaşantılarını ve yaptıkları olağanüstü olayları anlatan yapıt.
meşruiyet : Geçerli olma durumu.
meşveret : **1.** Bir konu hakkında birinin düşüncesini sorma, danışma. **2.** İki veya daha fazla kişinin birbiriyle fikir alışverişinde bulunması.
metropol : Ana kent.
minyatür : Çoğunlukla eski yazma kitaplarda görülen, ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanatı.
monarşi : Siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim, tek erklik.
muaf : **1.** Bağışlanmış, affedilmiş. **2.** Ayrı tutulmuş, ayrıcalık tanınmış.
münacat : **1.** Yakarış. **2.** ed. Divan edebiyatında Tanrı'yı öven şiir türü veya şiirin bir bölümü.
müstahkem : Belirtilmiş, tahkim edilmiş, sağlamlaştırılmış.
mütareke : Savaşan iki kuvvetin karşılıklı olarak savaşı durdurması, bırakışma, ateşkes.
mütefekkir : Düşünür.
müteferrika : **1.** Küçük giderler için ayrılan para. **2.** Güvenlik kuruluşlarında şüpheli kimselerin ilgili yerlere gönderilmek için geçici olarak barındırıldıkları bölüm. **3.** Padişah, vezir ve daha başka devlet büyüklerinin yanında, türlü hizmetlerde çalışan kimse.
müteveffa : Ölmüş, ölü (kimse).
mütevelli : Bir vakfın yönetimi kendisine verilmiş olan kimse.
müttefik : Aralarında anlaşma veya sözleşme sağlanmış olan (kimse veya topluluk), bağlaşık.

N

nedim : **1.** Arkadaş, yakın dost. **2.** Yüksek makamdaki kişileri hoş sözlerle, güzel fıkra ve hikâyelerle eğlendiren kimse.

O

Ortodoks : **1.** Hristiyan mezheplerinden biri. **2.** Bu mezhebe bağlı olan kimse.
otağ : Büyük ve süslü çadır, çerge.

P

papa : Roma Katolik kilisesinin, bir meclis tarafından seçilen, Vatikan'da oturan ve Hz. İsa'nın vekili sayılan başkanı.
patrik : Ortodoks ve bazı Doğu kiliselerinin başkanı.
piskopos : Katoliklerde, bir bölgenin din işlerine başkanlık eden, papazlığın en yüksek aşamasında olan din görevlisi.
Protestanlık : **1.** Protestan olma durumu. **2.** Anglikan, Lüterci, Kalvenci gibi türlü kolları içine alan, papanın dinî başkanlığını ve Katolik kurallarını tanımayan kilise birliği.
protokol : **1.** Bir toplantı, oturum, soruşturma sonunda imzalanan belge. **2.** Diplomatlar arasında yapılan anlaşma tutanağı. **3.** Diplomatlıkta, devletlerarasındaki ilişkilerde geçen yazışmalarda, resmî törenlerde, devlet başkanları ile onların temsilcileri arasındaki görüşmelerde uygulanan kurallar.

R

risale : Birkaç yapraktan veya nihayet bir iki formadan ibaret küçük kitap.
ruhban : Rahipler.
ruşen : Aydın, parlak.
ruzname : **1.** Günlük olayların yazıldığı defter. **2.** Gündem. **3.** Olayların zaman sırasına göre yazılmış bulunduğu defter.

S

seyahatname : Bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eser.
seyfiye : Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra, yerine kurulan yeni ordu örgütünde görev yapan subayların oluşturduğu askerî sınıf.
skolastik düşünce : fel. İnanç ve bilgiyi kiliseyle, özellikle Aristoteles'in bilimsel sistemini uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışan Orta Çağ felsefesi.
strateji : **1.** İzlem. **2.** Bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı, sevkülceyş.
suhte : Medrese öğrencisi.
surre alayı : Hac münasebetiyle Mekke ve Medine'ye gönderilen para ve hediyeler için yapılan tören, merasim.

T

tahsis : Bir şeyi bir kimseye veya bir yere ayırma.
tefsir : **1.** Yorumlama. **2.** din b. Kur'an'ın surelerini açıklayarak görüşler ileri sürme ve bunları yazma, yorumlama bilimi.
terakki : İlerleme, yükselme, gelişme.
terfi : **1.** Derece, makam bakımından yükselme. **2.** Yükseltme.
teşrifat : Resmî günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin makam ve mevki sıralarına göre kabulü.
teveccüh : Bir yana doğru yönelme, yüzünü çevirme.
tezhip : Yazma kitaplarda, sayfaların yaldız ve boya ile bezenmesi, yaldızlama.
transit : **1.** Bir yerden dinlenmeden, beklemeden, durmadan (geçmek). **2.** sf. Geçici. **3.** Malların bir ülkenin topraklarından gümrüksüz geçmesi.

U

uc : tar. Türk devletlerinde genellikle sınır boylarındaki eyalet ve sancak.
ulufe : Osmanlılarda kapıkulu askerlerine, saray ve devlet kuruluşlarındaki bazı görevlilere üç ayda bir verilen ücret.
ulyâ : Çok yüce, en yüce.

V

vaftiz : Hristiyanlıkta doğduktan kısa bir süre sonra çocuğa ilk günahını silmek ve onu Hristiyanlaştırmak amacıyla yapılan kutsal işlem.
vakayiname : Günü gününe yazılmış olayları içine alan eser.
vassal : Daha güçlü bir devletin koruması altına girme ve ona bağlanma durumu.

Y

yaşmak : Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü.

Z

zaviye : Küçük tekke.
zahire : Gerektiğinde kullanılmak için saklanan tahıl, aşlık.
zic : Yıldızların konumunu göstermek üzere astronomlar tarafından hazırlanan cetvel.
zimmet : Bir kimsenin yasal olmayan yollardan üzerine geçirip ödemeye zorunlu olduğu para.

- Acun, F. (2002), "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 9, ss. 899-1082), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Adıvar, A. A. (1982), *Osmanlı Türklerinde İlim,* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Afyoncu, E. (2016), *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu,* İstanbul: Yeditepe Yay.
- Akar, T. (2009), "Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* 7, 13, 267-292.
- Akgündüz, A. (2006), *İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesi ve Osmanlıda Harem,* İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Aksu, B. T. (2017), *Evliya Çelebi ve Topkapı Sarayı,* İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Akyıldız, A. (edt), (2013), *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (1703-1876),* Eskişehir: AÖF Yay.
- Akyılmaz, G. (2004), "Osmanlı Devletinde Yönetici Sınıf-Reaya Ayrımı", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 8, ss. 1-2.
- Akyüz, Y. (2010), *Türk Eğitim Tarihi,* Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Al-Melik Al-Zahir, (2000), *Baybars Tarihi,* (çev. Şerefüddin Yaltkaya), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Aliağaoğlu, A., Abdullah U. (2016), "Osmanlı Şehri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 38, ss. 203-226.
- Altıntaş, R. (2007), "Mevlâna'nın Teolojisinde İnsan Tasavvuru", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu* Bildiriler Kitabı içinde, Konya.
- Arıkan, M. (1968), "XIV ve XVI. Asırlarda Türk-İspanyol Münasebetlerine Toplu Bir Bakış", *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi,* 23, ss. 239-256.
- Arnold, D. (1995), *Coğrafi Keşifler Tarihi,* İstanbul: Alan Yay.
- Aslanapa, O. (2011), *Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- *Aşık Paşaoğlu Tarihi* (1992), (Haz. Atsız), Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yay.
- Atalar, M. (1981), "Osmanlı Padişahları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 24, ss. 425-461.
- *Atasoy*, Nurhan, *Osmanlı Sarayları* http://istanbultip.istanbul.edu.tr/ogrenci/wp-content/uploads/2014/05/osmanlisaraylari.pdf. 11.11.2017.
- Atçeken, Z. , Yaşar B. (2004), *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi,* Konya: Eğitim Kitabevi.
- Avcı, C. (1998), "Hilafet" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 17, ss. 539-546), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Avcı, M. (2002), "Sigortanın Osmanlı Hukukuna Girişi", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 14, ss. 767-788), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Avcıoğlu, D. (2013), *Osmanlı'nın Düzeni,* (Haz. Doğan Yurdakul), İstanbul: Kırmızı Kedi Yay.
- Ay, R. (2006), "Tasavvufî Hayat ve Tarikatlar", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, c. I, Edt. Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 459-465.
- Aydın, H. (2002), "Türklerin İnanç Dünyasında Mukaddes Emanetler", *Türkler Ansiklopedisi içinde*, (c. 11, ss. 887-895), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Aytaş, G. (2014), "Hacı Bektaş Veli ve Düşünce Sistemi", *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması,* 26-28 Mayıs 2014, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB) Eskişehir, ss. 197-204.
- Ayverdi, S. (1968), *Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih,* İstanbul: İstanbul Enstitüsü Neşriyatı.
- Bartolome, D. L. C. (1999), *Kızılderililer Nasıl Yok Edildi?,* (edt. A. Ali Ural), İstanbul: Şule Yay.
- Baş, E. (2005), "Târîh-İ Osmânî Encümeni Kurucularından Efdaleddin (Tekiner) Beyin Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği Üzerine", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 46, 2, ss. 167-204.
- Bayrakdar, M. (1991), *Bitlisli İdris,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Beldicianu, N. (1985), *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar,* (çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara: Teori Yay.
- Beydilli, K. (1991a), "Avrupa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 4, ss. 135-151), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Beydilli, K. (1991b), "Avusturya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 4, ss. 174-177), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Beydilli, K. (2001), "İspanya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 23, ss. 162-170), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Beydilli, K. (2007), "Portekiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 34, ss. 328-331), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Bıyıklı, M. (Edt.), (2010), *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi I-II*, İstanbul: Bilimevi Basın Yay.
- Bolay, S. H. (2011), *Osmanlı Düşünce Dünyası*, Ankara: Akçağ Yay.
- Bostan, İ. (1997), "XV ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin Deniz Politikası", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, ss. 185-204.
- Bostan, İ. (1989), "Akdeniz" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, c. 2, ss. 231-234), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Bostan, İ. (2000), "İnebahtı Deniz Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 22, ss. 287-289), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Bostan, İ. (2007), "Osmanlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 17, ss. 512-515), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Bostan, İ. (2007), "Preveze Deniz Muharebesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 34, ss. 343-345), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Bostan, İ. (2008), *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul: Kitap Yay.
- Bozatay, Ş. A., Konur, A. D. (2014), "Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6, 10, ss. 71-89.
- Braudel, F. (1989), *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,* c. 1, İstanbul: Eren Yay.
- Cantay, G. (2002), "Anadolu Türk Beylikleri Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 8, ss. 15-29), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Çakmakcıoğlu, S. (2008), *Koçi Bey Risaleleri*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çelik, G. (1999), "Osmanlı Devleti'nin nüfus ve iskân politikası", *Divan,* 1, 49-110.

- Çetin, A. (1996), "Garp Ocakları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 13, ss. 382-386), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Çetinkaya, B. A. (1999), "Bir Anadolu Ereni Hacı Bektaş-ı Veli: Hayatı, Eserleri ve İnsan Anlayışı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, 3, ss. 345-356.
- Çınar, H., Kaya, M. K. (2015), *Vakıflar Kaynakçası*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay.
- Çiçek, K. (2002), "Kıbrıs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 25, ss. 370-371), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Danişmend, İ. H. (2016), *Tarihi Hakikatler,* İstanbul: Bilge-Oğuz Yay.
- Dankoff, R., Kahraman, S. A., Dağlı Y. (2001), *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- David, G. (2009), "Sigetvar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 37, ss. 157-159), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Demirağ, Y. (2002), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları," *OTAM,* S. 13 ss. 15-33, Ankara.
- Demirel, Ö. (2002), "Osmanlı Esnafı (1750-1850)", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 14, ss. 444-466), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Demirkent, I. (hzr.), (1992), *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Demirkent, I. (2002), "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss. 651-668), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Demirkent, I. (2001), "İstanbul İçinde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 23, ss. 205-212), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Demirtaş, M. (2004), "XVI. Yüzyılda Meydana Gelen Tabii Afetlerin İstanbul'un Sosyal ve Ekonomik Hayatına Etkilerine Dair Bazı Misaller", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 4, 2, ss. 37-50.
- Dindar, B. (1992), "Bedreddin Simâvî" ,*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 5, ss. 331-334), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Divitçioğlu, S. (2008), *Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu*, İstanbul: Eren Yay.
- Djuvara, T. G. (2017), *Türk İmparatorluğu'nun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913),* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Dursun, D. (1989), "Almanya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 2, ss. 510-520), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Ekinci, E. B. "Esnaf Olmak Kolay Değildi", http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=156, 01.11.2017.
- Ekinci, M. (2002), "Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı-Safevî İlişkileri", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 9, ss.21-38), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Elibol, A. (2009), "Yeniçeriler ve İktidar Bağlamında Osmanlı Sisteminin Dönüşümü", *Gazi Akademik Bakış*, 3, 5, ss. 21-40.
- Emecen, Feridun M. (2010), "Süleyman I" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde", (c. 38, ss. 62-74), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Emecen, F. M. (2012), *Fetih ve Kıyamet 1453,* İstanbul: Timaş Yay.
- Emecen, F. M. (2010), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600),* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Emecen, F. M. (2001), "İstanbul" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 23, ss. 212-220), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Emecen, F. M. (2004), "Mercidabık Muharebesi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 29, ss. 174-176), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Emecen, F. M. (2008), "Ridaniye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 35, ss. 87-88), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Emecen, F. M. (2009), "Selim I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 36, ss. 407-414), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Emecen, F. M. (Edt) (2016), *Osmanlı Tarihi (1300-1566),* Eskişehir, AÖF Yay.
- Emiralioğlu, M. P. (2000), "Osmanlı'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler", *Kebikeç,* 10, ss. 75-87.
- Ercan, Y. (2002), "Yavuz Sultan Selim Dönemi", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 9, ss.421-445), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Erdem, İ. (2002), "Doğu Anadolu Türk Devletleri", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss. 383-424), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Ergenç, Ö. (2006), *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa,* Ankara: TTK Yay.
- Ergenç, Ö. (2012), *Şehir, Toplum, Devlet, Osmanlı Tarihi Yazıları,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Eroğlu, H. (2016), *Osmanlılar Devlet ve Hakimiyet,* İstanbul: Bilgi Kültür Sanat.
- Eroğlu, H. (2004), "Osmanlıların 1453 Öncesi İstanbul Kuşatmaları", *AÜ DTCF. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi,* 35, ss. 89-101.
- Ersin, G. (2002), "XVI-XVII. Yüzyıllarda Akdeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 9, ss.589-598), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Ertek, A. (1991), "Amerika", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 3, ss. 30-37), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Ertuğ, Z. T. (2007), "Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda Eğlence ve Meclis", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 4, 1, ss. 1-15.
- Eryılmaz, B. (1999), "Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara ve Hoşgörüye Kavramsal Bir Yaklaşım", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde, c. IV, Ankara: Yeni Türkiye Yay. (ss. 230-236)
- Faroqhı, S. (1998), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Faroqhi, S. (2000), *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Fatma, A. (2001), "Osmanlı Döneminde Anadolu Şehirlerinin Gelişmesinde Devletin Rolü: Karahisar Örneği", *Belleten,* LXV, 242'den ayrı basım, ss. 161-192.
- Gabor, A. (2015), *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç,* İstanbul: Timaş Yay.
- Gökdağan, M. D. (2001), "Osman Gazi'den Mehmed Vahideddin'e Osmanlı Bilimi ve Kültürü", *Türkler Ansiklopedisi* İçinde, (c. 11, ss. 175-209), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Göğebakan, G. (2002), "Doğu Anadolu'nun Osmanlı Hakimiyetine Girişi", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 9, ss. 459-469), Ankara: Yeni Türkiye Yay.

- Gökbilgin, M. T. (1977), *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay, İstanbul.
- Gökbilgin, T. (1950), "Kanuni Sultan Süleyman'ın Szigetvar'daki Türbesi", *Tarih Dünyası*, 4, ss. 144-145.
- Göyünç, N. (1991), "Vakıf Tesisinde Devletin Katkısı (16. Yüzyıl İçinde)" *Osmanlı Araştırmaları,* 11, ss. 123-128.
- Grenard, F. (1992), *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü,* İstanbul: Meb Yay.
- Gündüz, A. (2008), "İstanbul'un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk-İslam ve Avrupa Açısından Önemi", *Karadeniz Araştırmaları,* 5, 17, ss. 51-66.
- Gündüz, T. (2008), "Safeviler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 35, ss. 451-457), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Gündüz, T. (2012), *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı,* Ankara: Grafiker Yay.
- Güngörmez, Z. (2014), "Haçlı Seferleri Döneminde Gelişen Doğu-Batı Ticaretinin Doğal Bir Sonucu: Kültürel Etkileşim", *Cappadocia Journal Of History And Social Science,* 1, 1, ss. 123-130.
- Gürak H. G. (yay. haz.) (1999), *Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı*, İstanbul: Nesa Yay.
- Gürkan, E. S. (2017), *Sultanın Casusları*, İstanbul: Kronik Yay.
- Gürlek, Ö. (2003), "Klasik Dönemde Osmanlı Mahalle Hayatı ve İşlevleri", *U.Ü. FEN-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 2, ss. 97-108.
- Halaçoğlu, Y. (2003), *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Halaçoğlu, Y. (2003), *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı,* Ankara: Türk Tarik Kurumu Yay,.
- Harman Ö. F. (2002), "Kudüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 26, ss. 323-327), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Hizmetli, S. (1952), "Osmanlı Yönetimi Döneminde Tunus ve Cezayir'in Eğitim ve Kültür Tarihine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 32, 1, ss. 1-21.
- http://www.mediterra.org/mcri/anabilim-dallari/akdeniz-yeni-ve-yakincag-arastirmalari. 29.09.2017.
- https://www.dzkk.tsk.tr. 29.09.2017.
- Ibarra, M. A. B. (2011), "Barbaros Hayreddin Paşa ve Mağrib'in Osmanlılaşması", çev. Mehmet Necati Kutlu, *OTAM*, 12, ss. 261-279.
- İhsanoğlu, E., (1998), "Osmanlı Egitim ve Bilim Müesseleri", *Osmanlı Bilim Tarihi,* ss. 223-238.
- İhsanoğlu, E., Kaçar, M. (2002), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik Bilim Geleneğinin Tarihçesi", *Türkler Ansiklopedisi* İçinde,(c. 11, ss. 155-174), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- İlgürel, M. (1997), "Celali İsyanları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 7, ss. 252-257), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- İnalcık, H. (2016), *Devlet-i Aliyye 2,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- İnalcık, H. (2016), *Devlet-i Aliyye 4,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- İnalcık, H. (2017), *Devlet-İ Aliyye 1,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- İnalcık, H., Bülent A. (2005), "Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalcık'ın Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* 3, 6, ss. 27-56.
- İnalcık, H. (2000), "İmtiyâzât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 22, ss. 245-252), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- İnalcık, H. (2003), "Mehmed I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 28, ss. 391-394), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- İnalcık, H. (2010), "Osman Gazi'nin İzinde", *NTV Tarih,* 13, ss. 49-56.
- İnalcık, H. (2009), "Osman Gazi'nin Savaş Yolu", *NTV Tarih*, 8, ss. 31-37.
- İnalcık, H. (2003), *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ,* İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- İnalcık, H. (2016), *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- İnalcık, H. (1999), "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde, (c.9, ss. 60-61), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- İnalcık, H. (2009), *Tarih Araştırmaları,* Ankara: Doğu Batı Yay.
- İnalcık, H. (2010), *Doğu Batı Makaleler I,* Ankara: Doğu Batı Yay,
- İnalcık, H., Donald Q. (Edt.) (2004), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I, 1300-1600,* İstanbul: Eren Yay.
- İnalcık, H. (2008), *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600),* İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- İnalcık, H. (2004), *Osmanlı İmparatorlu*ğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, I, İstanbul Eren Yay.
- İnalcık, H. (2016), *Rönesans Avrupası,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- İnalcık; H. (2011), *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı,* İstanbul: Timaş Yay.
- İnalcık, H. (2016), *Osmanlı ve Modern Türkiye,* İstanbul: Timaş Yay.
- İnalcık, H. (2016), *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası,* İstanbul: Kırmızı Yay.
- İnalcık, H. vd. (2016), *Kuruluş, İstanbul:* Hayy Kitap.
- İnanç, H. (2017), *Can Veren Pervaneler,* İstanbul: Bâbıali Kültür Yay.
- İpşirli, M. (1988), "Osmanlı İlmiye Mesleği Hakkında Gözlemler (17-18. Yüzyıllar)", *Osmanlı Araştırmaları* 7-8, ss. 273-285.
- İsen, M. (1988), *Gelibolulu Mustafa Ali,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- İsen, M. (1999), "Osmanlı Şehzade Sancakları", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde, (c. 9, ss. 123-132), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Kafalı, M. (2002) "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss.1777-193), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Kafesoğlu, İ. (1992), *Selçuklu Tarihi,* Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yay.
- Kal'a, A. (2013), "Lonca", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 27, ss. 211-212), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

- Kalaycı, İ. – Kızılkaya, O. (2012), "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 18, 361-378.
- Kallek, C. (2012), "Ticaret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 41, ss. 134-144), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kalpaklı, M. (2012), "Evliya Çelebi'ye Göre Mahalle Üzerine Ön Notlar", *Bursa'da Yaşam Kültürü Sempozyum Çalışmaları Uluslararası Osmanlı Coğrafyasında Mahalle Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ss. 35- 37, Bursa: Furkan Ofset.
- Kantoğlu, A. E. (2016), "Bizanslı Tarihçilerin Gözüyle Malazgirt'e Doğru", *Atlas Tarih,* 43, ss. 48-56, İstanbul: Doğan Kitap.
- Kara, M. (2005), *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaca, B. (2002), "Safevî Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri" , *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 9, ss. 409-418) Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Karpat, K. (2006), *Osmanlı ve Dünya*, İstanbul: Ufuk Kitap Yay.
- Kasaba, R. (2012), *Bir Konargöçer İmparatorluk,* (çev. Ayla Ortaç), *İstanbul:* Kitap Yayınevi.
- Kavas, A. (2009), "Sömürgecilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 37, ss. 394-397), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kavas, A. (2012), "Trablusgarp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 41, ss. 288-291), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kavas, A. (2012), "Tunus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 41, ss. 388-393), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kaya, A. (2014), "Başlangıcından 1071'e Kadar Türklerin Anadolu'ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 18 Sayı: 59, ss.211-232, Erzurum: Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi.
- Kayaoğlu, İ. (1990), "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler Ve Diğerleri", *AÜİFD,* 31, 1, ss. 148-149.
- Kayapınar, L. Afyoncu E. (edt.), (2011), *Ortaçağ-Yeniçağ Avrupa Tarihi,* Eskişehir, AÖF Yay.
- Kesik, M. (2002), "Türkiye Selçukluları İle Danişmendliler Arasındaki İlişkiler", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss. 537-546), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Keskin, M. (2016), "Gâzilik-Alplik: Âşık Paşa'ya Göre Gaziliğin-Alpliğin Maddi ve Manevi Şartları", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde*,* Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay.
- Keskin, M. (2015), "Hem Güneşin Hem Denizin Görüldüğü Birer Merhalede Yatanlar: Akçakoca ve Gazi Süleyman Paşa", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde*,* Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay.
- Kılıç, C. (2006), "Hacı Bayram Velî'de İnsanın Ontolojik Varlığı ve Olgunlaşması Süreci", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 16, ss. 41-63.
- Kılıç, Ü. (2016), "İlmiye Teşkilatı", *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı,* (Edt.) Tufan Gündüz, Ankara: Grafiker Yay.
- Kırpık, C. (2016), *Osmanlı'da Şehzade Eğitimi,* İstanbul*:* Ötüken Neşriyat.
- Koca, S. (2002) "Anadolu Türk Beylikleri", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss.703-755), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Koca, S. (2010),*Türk Kültürü'nün Temelleri,* I-II, Ankara: Kültür Yay.
- Koç, F., Emine K. (2010), "Osmanlı Kanunlarında Giyim-Kuşam Yasakları", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi,* 10, ss. 31-50.
- Koç, T. (2017), "İslam Estetiği ve Sanatı"*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları Dergisi,* 23, ss. 6-15.
- Koçi Bey (2008), *Koçi Bey Risalesi*, (Yay. Haz. Seda Çakmakçıoğlu), İstanbul: Kabalcı Yay.
- Koçu, R. E. (1960), "Topkapu Sarayı", *İstanbul Ansiklopedisi,* İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat.
- Kopraman, K. Y., (2002), "Osmanlı-Memlûk Münasebetleri", *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 9, ss. 470-785), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Köprülü, M. F. (1999), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Köprülü, M. F. (2005), *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi,* Ankara: Akçağ Yay.
- Köprülü, M. F. (2004), *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri,* İstanbul: Akçağ Yay.
- Köprülü, M. F. (2003), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Akçağ Yay.
- Köprülü, O. F. , Uzun, M. (1989), "Akşemseddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, (c.2, ss.299-302), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kumrular, Ö. (2016), *Türk Korkusu,* İstanbul: Doğan Kitap.
- Kumrular, Ö. (Edt.) (2005), *Dünyada Türk İmgesi,* İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kumrular, Ö. (2008), "XVI. Yüzyılda Avrupa'da Osmanlı Ordusu İmgesi: Korku, Hayranlık, Yakın Takip", *Ordular,* Edt. Feridun M. Emecen, İstanbul: Kitabevi Yayını.
- Kuran, T. (1999), "Osmanlı Lonca Teşkilatı Üzerinde İslami Etkiler", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde*,* (c. III, ss. 97-112), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Kurat, Y. T. (1999), "Çok Milletli Bir Ulus Olarak Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı Ansiklopedsii* içinde*, (*c. IV, ss. 217-222), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Kurt Y. (1999), "Osmanlı Toprak Yönetimi", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde (c. III, ss. 59-65), Ankara: Yeni Türkiye Yay,
- Kurt, Y. (2011), *Muhteşem Süleyman*, Ankara: Akçağ Yay.
- Kurtaran, U. (2009), *Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri,* Kahramanmaraş, Ukde Yay.
- Kurtaran, U. (2014), "Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumuna Yeni Bir Bakış: Şehzadelerin Doğumu, Yetiştirilmesi ve Tahta Çıkış Süreçleri Hakkında Bir Değerlendirme", *Turkish Studies***,** 9/4, ss. 759-778.
- Küçük, C. (1998), "Hollanda, III. Osmanlı-Hollanda İlişkileri" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 18, ss. 219-226), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Küçük, C. (1999), Osmanlı Devleti'nde "Millet Sistemi", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde, (c. IV, ss. 208-216), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Küçük, S. (2007), *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul: Vefa Yayınları.

- Küçükkalay, A. M. (1999), "Osmanlı Toprak Sistemi Miri Rejim", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde, (c. III, ss. 53), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Küçükkalay, A. M. (2001), *Coğrafi Keşifler ve Ekonomiler Avrupa ve Osmanlı Devleti,* Ankara: Çizgi Kitapevi Yay.
- Küçüksipahioğlu, B. (2002), "Haçlı Devletleri", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss. 687), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Kütükoğlu, M. S. (1988), "Ahidnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 1, ss. 536-540), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Lındner, R. P. (2014), *Osmanlı Tarih Öncesi,* (çev. Ayda Arel), *İstanbul:* Kitap Yay.
- Maalouf, A. (2006), *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri,* (çev. Ali Berktay), İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Marcel B., Stephane D. T. (2015), *Türkiye Coğrafyası,* (çev. Arzu Nilay Kocasu), İstanbul: İletişim Yay.
- Mecdi Mehmet Efendi (1989), Şakaik-i Nümaniye, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay.
- Mecit, S., (2017), *Anadolu Selçukluları,* İstanbul: İletişim Yay.
- Mehmet Ö. (2005), "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 3, 6, ss. 57-88.
- Müftüoğlu, M. F. (edt.) (2012), *Tarihte İlginç Vakıflar,* İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay.
- Niketas K. (1995), *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri),* (çev. Fikret Işıltan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Nizamülmülk (2014), *Siyasetname,* (der. Sadık Yalsızuçanlar), İstanbul: Antik Yay.
- Ocak, A.Y. (2007), *Türk Sufîliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2011), *Babaîler İsyanı,* İstanbul: Dergah yayınları.
- Ocak, A. Y. (2014), *Zındıklar ve Mülhidler 15-17 Yüzyıllar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Ocak, A. Y. (2016), *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi,* İstanbul: Kitap Yay.
- Ocak, A. Y. (2014), *Zındıklar ve Mülhidler 15-17 yüzyıllar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Olgun, H. (2007), "Reform, Reform Hareketi ve Müslümanlar" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 34, ss. 533-534), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Ortaylı, İ. (1999), "Osmanlı Kimliği", *Cogito,* 17, ss. 77-85.
- Ortaylı, İ. (2002), Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi, *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 10, ss. 393-399), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Ortaylı, İ. (2006), *Osmanlıyı Yeniden Keşfetmek,* İstanbul: Timaş Yay.
- Ortaylı, İ. (2006), *Son İmparatorluk Osmanlı,* İstanbul: Timaş Yay.
- Ortaylı, İ. (2007), *Tarihin Sınırlarına Yolculuk,* İstanbul: Timaş Yay.
- Ortaylı, İ. (2008), *Gelenekten Geleceğe,* İstanbul: Timaş Yay.
- Ortaylı, İ. (2015), *Türklerin Tarihi,* c. 1, İstanbul: Timaş Yay.
- Ortaylı, İ. (2016), *Osmanlıya Bakmak,* İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Ortaylı, İ. (2016), *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi,* Ankara: Cedit Neşriyat.
- Ortaylı, İ. (2017), *Türklerin Altın Çağı,* İstanbul: Kronik Kitap.
- Öğün, T. (1999), "Osmanlı Devleti'nde Müsadere Uygulamaları", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde, (c.6, ss. 371-383), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Ökten, S., Aynur C. (2002), "Fetih'ten Günümüze İstanbul Kent Mekânının Oluşumu", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 10, ss. 540-567), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Önal, M. A. (1997), *Osmanlı Müesseseleri Tarihi,* Isparta: Fakülte Yay.
- Öngül, A. S. (2002) "Mengücekler", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss. 452-460), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Öngül, A. S. (2002) "Saltuklular", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss. 461-470), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Öz, M. (2007), "Osmanlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, c.33, (c. 33, ss. 532-538), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Özaydın, A. (1993), "Dânişmendliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 8, ss. 469-474), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Özcan, A. (ty), "Osmanlı Siyasetnamelerinde Reaya Hukuku", *Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları: Osmanlı İmparatorlugu Dönemi: II. Kitap,* İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Özcan, A. (2003), *Fatih Sultan Mehmet Kanunname-i Al-i Osman,* İstanbul: Kitabevi Yay.
- Özcan, A. (1993), "Cerbe" içinde, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 7, ss. 391-392), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Özcan, A. (1996), "Fransa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 13, ss. 178-181), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Özcan, A. (2000), "İngiltere" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 22, ss. 302-307), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Özdemir, H. (1999), "Azınlıklar İçin Bir Osmanlı-Türk Klasiği: 1453 İstanbul Sözleşmesi", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde, (c. IV, ss. 223-226), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Özdemir, M. (1995), "Endülüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 11, ss. 211-225), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Özdemir, R. (1994), "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekke ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* içinde (c. 5, ss. 259-310)
- Özkeçeci, İ. (2010), "Sanatın Birleştirici Gücü", *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları Dergisi,* S.9, ss. 80-86.
- Öztürk, M., Ahmet A. (2012), "Venedik Devlet Arşivindeki Bailo Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nin venedik'e Zahire ve Asker Yardımı" (1624-1631)" *OTAM,* 32, ss. 141-170.
- Öztürk, N. (2002), "Osmanlı Döneminde Vakıflar", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 10, ss. 433-446), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Öztürk, N. (1999), "Sosyal ve Siyaset Açısından-Osmanlı Döneminde Vakıflar", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde, (c. 5, ss. 34-44), Ankara: Yeni Türkiye Yay.

- Öztürk, N. (1999), "Sosyal Siyaset Açısından Osmanlı Dönemi Vakıfları", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde, (c. 5, ss. 34-43), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Öztürk, N. (2002), "Osmanlı Döneminde Vakıflar", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 10, ss. 797-824), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Öztürk, N., Yıldız, M. (2013), *İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları: Osmanlı Tarihçileri*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Öztürk, Y. N. (1999), *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*, İstanbul, Yeni Boyut Yay.
- Özveri, M. (2012), "Deneysel Tarih Çalışmalarına Bir Örnek Olarak Osmanlı Okçuluğu", *Osmanlı Askeri Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar,* (Der: Cevat Şayin, Gültekin Yıldız), ss. 38-58, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Pachymeres, G. (2016), *Bizanslı Gözüyle Türkler,* (çev. İlcan Bihter Barlas), İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yay..
- Pıtcher, D. E. (1999), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası,* (çev. Bahar Tırnakçı), İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yay..
- Reyhan, C. (2012), "Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar ve Seyfiyye Sınıfı: vezir-İ A'zâmlık Örneği", *OTAM*, 31, ss. 209-224.
- Roux, J. P. (2017), *Türklerin Tarihi,* İstanbul: Kabalcı Yay.
- Runcıman, S. (1989), *Haçlı Seferleri Tarihi I-III*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Sağol, G. (1999), "Osmanlı Döneminde Dilde Sadeleşme", *Osmanlı Ansiklopedisi* içinde, (c. 9, İstanbul: ss. 504-517), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Sancaklı, S. (2010), "Ahilik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 1, 18, ss. 1-28.
- Sarısakal, B. *(2008),* "Osmanlı Devletinde Salgın Hastalıklar ve Samsun'da Kolera", *Samsun'da Unutulmayan Olaylar,* Birinci Kitap, Samsun, Yy.
- Semiz, Y., Kuş, R. (2004), "Osmanlıda Mesleki Teknik Eğitim İstanbul Sanayi Mektebi (1869-1930)", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Sa.15, ss. 275-295.
- Serbestoğlu, İ. (2014), *Osmanlı Kimdir?,* İstanbul: Yeditepe Yay.
- Sevim, A.-E.Merçil (1995), Selçuklu Devletleri Tarihi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sevinç, N. (1985), *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni,* İstanbul: Üçdal Neşr.
- Seyfeli, C. (2005), "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin İdari Yapısı: Ermeniler Örneği", *Milel ve Nihal,* 2, 2, ss. 125-156.
- Sivas, T. (edt.) (2016), *Uygarlık Tarihi*, Eskişehir: AÖF Yay.
- Solmaz, S. (2002) "Dânişmendliler", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss. 430-451), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Soysal, İ. (1996), "Fransa, Türk-Fransız İlişkileri" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 13, ss. 181-184), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Sökmen, C. (2016), *Eski İstanbul Kahvehaneleri,* İstanbul: Ötüken Yay.
- Sümer, F. (2009), "Ahlatşahlar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde,(c. 29, ss. 394), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Sümer, F. (2001), "Karakoyunlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 24, ss. 434-438), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Sümer, F. (2004), "Mengücüklüler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 29, ss. 238-142), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Sümer, F. (1989), "Akkoyunlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 2, ss. 270-274), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Sürücüoğlu, M. S., Ayşe Ö. Ö., (2008), "Türk Mutfak ve Beslenme Kültürünün Tarihsel Gelişimi", *38. İcanas Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, ss. 1289-1310, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay.
- Şahin, İ. (2002) "Anadolu'da Oğuzlar", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss. 246-259), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Şişman, M. (Edt.) (2014), *Eğitim Tarihi*, Eskişehir: AÖF Yay.
- Tabakoğlu, A., Bilgin A. (2013), *Osmanlı İktisat Tarihi,* Eskişehir: AÖF Yay.
- Tabakoğlu, A. (2000), *Türk İktisat Tarihi,* İstanbul: Dergâh Yay.
- Taneri, A. (1997), *Türk Devlet Geleneği,* İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Tansel, S. (1999), *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri,* İstanbul: Meb Yay.
- Tatlılıoğlu, K. (2015), *Ahi Evran'ın Öğretileri Bağlamında Günümüzün Sosyo-Ekonomik Sorunlarına Genel Bir Bakış Açısı,* (http://acikarsiv.yok.gov.tr/handle/YOK/38623, 04.01.2015).
- Terzi, M.Z., Merçil, E., Özcan, A. (1996), "Gulam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 14, ss. 178-184), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Tufan G. (edt.), (2016), *Osmanlı Tarihi El Kitabı,* Ankara: Grafiker Yay.
- Tuncel, M., Bostan İ. (2012), " Dünden Günümüze Ege Adaları", *Coğrafya Dergisi,* 6, ss. 27-58.
- Turan, A. N. (edt.) (2004), *Tarih Selçuklulardan Bugüne El Kitabı,* Ankara: Grafiker Yay.
- Turan, A. N., Öz, M. (2012), *Osmanlı Merkez ve Taşra Teşkilatı,* Eskişehir, AÖF Yay.
- Turan, O. (1973), "Yabgulular Meselesinin Tarihi Esasları", *İslam Medeniyeti Dergisi,* 33, ss. 28-29, İstanbul: İrfan Matbaası.
- Turan, O.(1999), *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti,* İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Turan, O. (1999), *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi,* İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Turan, Ş. (2003), "Levant" içinde, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 27, ss. 145-147), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Turna, N. (2011), "İstanbul'un Veba ile İmtihanı: 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi", *Studies Of The Ottoman,* 1, 1, 1-36.
- Türer, O. (1999), "Osmanlı'nın Temelindeki Manevî Harç: Kuruluş Döneminde Anadolu'da Tasavvuf", *Osmanlı*, Cilt 4-Toplum, Yeni Türkiye Yayınları, ss.375-383.

- Uğur, A. (2001a), *Osmanlı Siyaset Nameleri,* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Uğur, A. (2001b), *Yavuz Sultan Selim'in Siyasi ve Askeri Hayatı,* İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Uluçay, Ç. (1975), İlk Müslüman Türk Devletleri, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Ulusoy, K. (2011), "Türk Toplum Hayatında Yaşatılan Kahve ve Kahvehane Kültürü", *Milli Folklor,* 89, ss. 159-169.
- Unan, F. (2010), "Klasik Dönem Osmanlı Bilim Anlayışı", *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji,* (Edt.) Yavuz Unat, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Unan, F. (2010), "Taşköprülüzâde ve Mevzû'ât el-Ulûm'u", *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji,* (Edt.) Yavuz Unat, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ungan, S. (2008), "Türkçenin Yazı Dili Oluşum Sürecinde Karşılaştığı Bazı Tutumlar", *Dumlupınar Dergisi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sa.20, ss. 299-315.
- *Urfalı Mateos vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli,* (2000) (çev. Hrant D. Andreasyan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Uyumaz, E. (2016), "Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad Dönemine (1220-1237) Bir Bakış", *Cogito Selçuklular Özel Sayısı* içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988), *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basın Evi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988), *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basın Evi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basın Evi.
- Uzunçarşılı, İ. H.(1978), "Deli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 3, ss. 516-517), İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Üçel, G. A.(2010), *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu,* İstanbul: İletişim Yay.
- Ünal, M. A. (1998), *Osmanlı Müesseseleri Tarihi,* Isparta: Kardelen Kitabevi.
- Ünal, M. A. (2002), "Osmanlı Devri Türk Kültür ve Medeniyetinin Temel Özellikleri", *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c. 9, ss. 95-106), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Ünal, O. (2014), *Horasan'dan Anadolu'ya Türkiye Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ürekli, F. (2010), "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Literatür", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* c.8, sa.16, , ss. 101-130.
- Varlık, M. Ç. (1993), "Çaldıran" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 8, ss. 193-195), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Waardenburg, J. (2007), "Protestanlık" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 34, ss. 351-354), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Wittek, P. (2013), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu,* (çev. Fatmagül Berktay), İstanbul: Pencere Yay.
- Yalçınkaya, M. A. (edt.) (2013*), Osmalı Diplomasisi,* Eskişehir: AÖf Yay.
- Yaşar, A. (2005), "Osmanlı Şehir Mekanları: Kahvehane Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* c. 3, 6, ss. 237-256.
- Yavuz, K. (1991), *Şeyhoğlu Kenzü›l-Kübera ve Mehekkü›l-Ulema,* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Yazıcı, N. (2008), "Fatih'in Yetişmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi,* XLIX,1, 1-15
- Yediyıldız, B. (2002), "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 10, ss. 330-392), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Yediyıldız, B. (2012), "Vakıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 42, ss. 479-486), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yıldırım, A. (2014), "Hoca Ahmed Yesevi: Düşünce Sistemi, Kaynakları ve Tesirleri". *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.437-450 (www.bilgelerzirvesi.org/bildiri/pdf2/ahmetyildirim.pdf. 21.12.2017).
- Yıldız, H. (2012), "Hacı Bektaş Velî ile Ahi Evran İlişkisi", Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Velî Bilgi Şöleni (Nevşehir: 17-18 Ağustos 2009), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 61, ss.187-205, Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi.
- Yılmaz C. "Siyasetname", (2009), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 37, ss. 306-308), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yınanç, M. H. (2002) "Anadolu'nun Fethi", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 6, ss. 194-202), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Yiğit, İ. (2004), "Memlükler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 29, ss. 90-97), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yiğit, İ. (2004), "Mevâli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 29, ss. 424-426), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yurtseven, Y. (2007), "Osmanlı Klasik Döneminde İdeoloji, Din ve Siyasi Meşruiyet Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* c. XI, S.1-2, ss. 1255-1283.
- Yuvalı, A. (2000), "İlhanlılar" içinde, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 22, ss. 102-105), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yücel, Y., Sevim, A. (1991), *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Zarinebaf, F. S. (2002), "Kentsel Alana Kadının Katılımı: XVII. Yüzyıl İstanbul'unda Kadın Vakıfları", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c. 14, ss. 9-23), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- http://aa.com.tr/tr/turkiye/ilber-ortaylidan-bae-disisleri-bakanina-fahreddin-pasa-tepkisi/1011026), 07.02.2018
- http://aa.com.tr/tr/turkiye/fahrettin-pasa-turk-tarihinin-en-onemli-isimlerinden-birisidir/1010371, 07.02.2018
- https://www.aa.com.tr/tr/dunya/unescodan-isgalci-guc-israil-karari/809993, 07.02.2018
- http://aa.com.tr/tr/kultur-sanat/kutsal-emanetlerin-500-yillik-sergisi-/831513, 07.02.2018
- http:// www.bik.gov.tr, 25.12.2017.
- https://www.devletarsivleri.gov.tr/icerik/3195/fatih-sultan-mehmedin-bosna ruhbanlarinin-dini-hayatlarini-serbestce-surdurmeleri-hakkindaki-fermani, 07.02.2018.

Görsel Kaynakça

- 1. Ünite Kapağı: http://konya.com.tr/wp-content/uploads/2015/06/a4.jpg (erişim tarihi: 06.07.2017), (erişim saati: 14.18)
- Görsel 1.1: http://cakabey.ttk.gov.tr/img/slider/slide3.jpg (erişim tarihi: 07.02.2018), (erişim saati: 10.32)
- Görsel 1.3: http://kitap.eba.gov.tr/panel/dosyalar/upload/gorsel/1430/GR_9924_16_04_2018_14_19_18_453.jpg (erişim tarihi: 07.06.2018), (erişim saati: 13.02)
- Görsel 1.6: http://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2017/08/bas%C4%B1nda-27082017-12.jpg (erişim tarihi: 13.12 2017), (erişim saati: 15.43)
- Görsel 1.7: http://www.kulturportali.gov.tr/Common/GetFoto.aspx?f=MDcwMjIwMTNcZWExYzY0YjAtOWI2Ni00M-mFkLTgwYjQtNGU5NWVkYTMxYmI0LkpQRw%3d%3d&t=Mg%3d%3d&s=bGFyZ2U%3d (erişim tarihi: 22.05.2017), (erişim saati: 12.05)
- Görsel 1.8: http://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/3809 (erişim tarihi: 23.05.2017), (erişim saati: 15.59)
- Görsel 1.9: http://kitap.eba.gov.tr/panel/gorsel_detay.php?foto_id=9952 (erişim tarihi: 30.05.2018), (erişim saati: 14.17)
- Görsel 1.11: http://file.tika.gov.tr/cache/2015/05/IMG-20150510-WA0009.1024..jpg (erişim tarihi: 04.07.2017), (erişim saati: 15.30)
- Görsel 1.12: http://www.askerimuze.tsk.tr/SANALGEZI/tr.html (erişim tarihi: 30.10.2018), (erişim saati: 12.16)
- Görsel 1.16: http://libraryblogs.is.ed.ac.uk/wp-content/uploads/2014/07/rashid1.jpg (erişim tarihi: 04.07.2017), (erişim saati:13.10)
- Görsel 1.17: http://users.rowan.edu/~mcinneshin/101/wk12/images/seljukCAV.jpg (erişim tarihi: 08.02.2018), (erişim saati: 16.10)
- Görsel 1.20: http://sites.dartmouth.edu/crusadememory/files/2016/04/Passages_doutremer_Fr5594_fol._19r_Concile_de_Clermont.jpg (erişim tarihi: 03.07.2017), (erişim saati: 14.40)
- Görsel 1.21: http://sites.dartmouth.edu/crusadememory/files/2016/04/procession_of_crusa.jpg (erişim tarihi: 03.07.2017), (erişim saati: 17.24)
- Görsel 1.22: http://www.gimprilep.edu.mk/istorija/sliki/wpe1916053_05_06.jpg (erişim tarihi: 05.07.2017), (erişim saati: 21.35)
- Görsel 1.23: Görsel 1.17: http://www.antarcticaedu.com/z19baldwin.JPG (erişim tarihi: 06.07.2017), (erişim saati: 12.28)
- Görsel 1.24: http://www.antarcticaedu.com/z19jerusalemconquest.jpg (erişim tarihi: 26.05.2017), (erişim saati: 12.31)
- Görsel 1.27: https://mosseprogram.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/188/2017/09/Delacroix-entry-of-the-crusaders-into-constantinople-1024x838.jpg (erişim tarihi: 18.11.2017), (erişim saati: 10.14)
- Görsel 1.30: http://www.antarcticaedu.com/mongolhulagu.JPG (erişim tarihi: 26.05.2017), (erişim saati: 11.55)
- Görsel 1.35: http://www.antarcticaedu.com/mongolsjapankublai.jpg (erişim tarihi: 26.05.2017), (erişim saati: 11.39)
- Görsel 1.37: http://people.duke.edu/~adw2/shroud/images/26-2.jpg (erişim tarihi: 05.07.2017), (erişim saati: 21.56)
- 2. Ünite Kapağı: https://www.loc.gov/item/2001699451/ (erişim tarihi: 17.07.2017), (erişim saati: 18.41)
- Görsel 2.1: http://ftp.utexas.edu/projectgutenberg/4/9/6/9/49691/49691-h/images/illus_28.jpg (erişim tarihi: 11.07.2017), (15.31)
- Görsel 2.2: http://mirrors.arsc.edu/nasa/world_500m/world.topo.bathy.200407.3x21600x21600.C1.jpg (erişim tarihi: 03.03.2017), (erişim tarihi: 06.12.2017)
- Görsel 2.3: https://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/photo/Osmanli_Arsivi_Yeni_Hizmet_Binasi/Arsiv_Sitesi_Dis-10.JPG?width=850 (erişim tarihi: 11.07.2017), (11.44)
- Görsel 2.6: http://images.metmuseum.org/CRDImages/aa/original/DP300030.jpg (erişim tarihi: 14.08.2017), (erişim saati: 13.08)
- Görsel 2.8: http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/BAKANLAR/fuatkoprulu.jpg (erişim tarihi:19.11.2017), (erişim tarihi: 17.38)
- Görsel 2.9: http://www.istanbul.gov.tr/Files/ebulten/2017-15/img/foto2.jpg (erişim tarihi:19.11.2017), (erişim tarihi: 17.38)
- Görsel 2.10: http://www.antarcticaedu.com/z19tekfur.jpg (erişim tarihi: 26.05.2017), (erişim saati: 12.31)
- Görsel 2.11: http://www.kulturportali.gov.tr/Common/GetFoto.aspx?f=MjkwODIwMTRcZjJmNTU2NGUtMzNmYy00Nzdj-LThjNGEtZTJmMjg0OWM5MTNiLmpwZw%3d%3d&t=Mg%3d%3d&s=bGFyZ2U%3d (erişim tarihi: 31.05.2017), (erişim saati: 15.30)
- Görsel 2.12: http://www.bilecik.gov.tr/ortak_icerik/bilecik/OsmanBey.gif (erişim tarihi: 11.07.2017), (erişim saati: 23.28)
- Görsel 2.13: http://www.kulturportali.gov.tr/Common/GetFoto.aspx?f=MjcwMjIwMTNcYWNiNDhkOTUtYTViYi00MT-NiLWI5NjgtYzBmMjFlODQwMzUyLmpwZw%3d%3d&t=Mg%3d%3d&s=bGFyZ2U%3d (erişim tarihi: 12.07.2017), (erişim saati: 00.13)
- Görsel 2.15: https://www.kulturportali.gov.tr/Common/GetFoto.aspx?f=MDgwNTIwMTNcNmE0ZDBjMjYtMTRjOC00O-TkwLTk2NjUtZWFlODQ3MmY3NWE3LmpwZw%3d%3d&t=Mg%3d%3d&s=bGFyZ2U%3d (erişim tarihi: 08.02.2018), (erişim saati: 14.43)
- Görsel 2.16: http://lidya.hacettepe.edu.tr/~b0052407/slayt2.jpg (erişim tarihi: 12.07.2017), (erişim saati: 12.47)
- Görsel 2.18: http://bursagocmuzesi.com/wp-content/uploads/2014/12/salla-rumeliye-ge%C3%A7i%C5%9F-2.jpg (erişim tarihi: 06.07.2017), (erişim saati: 12.28)
- Görsel 2.19: http://www.edirnevdb.gov.tr/edirne/g/b/13/saray_eski1.jpg (erişim tarihi: 11.07.2017), (erişim saati: 21.44)
- Görsel 2.21: https://www.iseeistanbul.gov.tr/images/public/2017/3/buyuk/f5edcb61-8195-4e25-8959-5b930c96ed6d.jpeg (erişim tarihi: 13.07.2017), (erişim saati: 12.43)
- Görsel 2.22: https://www.rijksmuseum.nl/en/search/objects?q=varna&p=1&ps=12&st=OBJECTS&ii=2#/RP-P-OB-64.211,2 (erişim tarihi: 18.11.2017), (erişim saati: 12.24)
- Görsel 2.24: TSMK. H. 1523, y. 94a.

- Görsel 2.25: Yıldırım Bayezid'in Kosova'da Tahta Çıkışı. Hünernâme, Cilt 1, TSMK. H.1523, y.96b
- Görsel 2.28: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452222b/f19.highres (erişim tarihi: 16.08.2017), (erişim saati: 13.13)
- Görsel 2.29: http://images.metmuseum.org/CRDImages/is/original/DP164663.jpg (erişim tarihi: 24.04.2017), (erişim saati: 12.45)
- Görsel 2.30: http://e-derslik.edu.az/books/36/assets/img/page70/1.png (erişim tarihi: 10.10.2017), (erişim saati: 12.38)
- Görsel 2.31: http://www.yazmanadir.yek.gov.tr/Content/UploadImages/lg/y_n_minyatur_Padisah_fg_6.jpg (erişim tarihi: 25.05.2017), (erişim saati: 11.03)
- Görsel 2.32: Taşköprülüzâde Tarafından Çevirilen Şakayıku'n Nu'mâniyye'den Şeyh Bedreddin, TSMK. H.1263, y.42a
- Görsel 2.33: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452222b/f22.highres (erişim tarihi: 16.08.2017), (erişim saati: 13.15)
- Görsel 2.35: http://kdk.gov.tr/fotograf/500/0/1427363960_slayt.jpg (erişim tarihi: 15.07.2017), (erişim saati: 16.41
- 3. Ünite Kapağı: https://images.nypl.org/index.php?id=81517&t=w (erişim tarihi: 18.07.2017), (erişim saati: 20.57)
- Görsel 3.3: TSM A3593, y. 15b.
- Görsel 3.5: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-c8eb-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 14.08.2017), (erişim saati: 16.03)
- Görsel 3.7: https://images.nypl.org/index.php?id=416246&t=w (erişim tarihi: 22.07.2017), (erişim saati: 13.33)
- Görsel 3.8: https://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/370_nolu_muhasebei_rum_ili_defteri.pdf (erişim tarihi: 22.08.2017), (erişim saati: 15.29)
- Görsel 3.9: TSM A3593, y. 72a.
- Görsel 3.11: https://images.nypl.org/index.php?id=831278&t=w (erişim tarihi: 18.07.2017), (erişim saati: 23.42)
- Görsel 3.12: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-c8a7-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 21.07.2017), (erişim saati: 23.47)
- Görsel 3.13: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-3dcb-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 07.09.2017), (erişim saati: 13.55)
- Görsel 3.14: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-c91a-a3d9-e040-e00a18064a99#/?zoom=true (erişim tarihi: 17.07.2017), (erişim saati: 14.08)
- Görsel 3.15: 16. yy.da Yeniçeri Ocağı İçin Hristiyan Çocukların Devşirilmesi. Süleymannâme, 1558. TSMK. H.1517, y.31b
- Görsel 3.16: https://images.nypl.org/index.php?id=416282&t=w (erişim tarihi: 19.07.2017), (erişim saati: 00.45)
- Görsel 3.18: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-c8a7-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 21.07.2017), (erişim saati: 23.47)
- Görsel 3.19: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-c8d1-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 23.08.2017), (erişim saati: 14.42)
- Görsel 3.20: https://images.nypl.org/index.php?id=416249&t=w (erişim tarihi: 19.07.2017), (erişim saati: 00.16)
- 4. Ünite Kapağı: https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/SK-A-1998 (erişim tarihi: 07.09.2017), (erişim saati: 16.58)
- Görsel 4.2: http://www.mevlana.gov.tr/Resim/14908,mevlana-02-ljpg.png?0 (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 10.50)
- Görsel 4.5: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8455918s/f30.highres (erişim tarihi: 16.08.2017), (erişim saati: 13.30)
- Görsel 4.6: http://www.kulturportali.gov.tr/Common/GetFoto.aspx?f=MDQwMzIwMTNcNzYxY2I1Y2QtNTVjMS00MDE3LTg2YjAtNTI3NGE3ZWM4MzllLkpQRw%3d%3d&t=Mg%3d%3d&s=bGFyZ2U%3d (erişim tarihi: 05.09.2017), (erişim saati: 12.53)
- Görsel 4.7: Görsel 4.12: http://www.metmuseum.org/toah/images/hb/hb_25.83.9.jpg (erişim tarihi: 10.07.2017), (erişim saati: 11.59)
- Görsel 4.8: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-c8f9-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 15.08.2017), (erişim saati: 11.58)
- Görsel 4.9: Ağaç Kadranla İstanbul Üzerindeki Yıldızı Gözlemleyen Astronom, Nusretnâme, TSMK. H. 1365, y.5b
- Görsel 4.10: https://www.the-athenaeum.org/art/display_image.php?id=741198 (erişim tarihi: 04.10.2017), (erişim saati: 10.50)
- Görsel 4.12: Taşköprülüzade Tarafından Çevirilen Şakayıku'n Nu'mâniyye'den Astronom Ali Kuşçu ve Sultan II. Mehmed. TSMK. H.1263, y.113b
- Görsel 4.14: Surnâme-i Vehbî'den Ortaoyunu. TSMK. A.3593, y.90a
- Görsel 4.15: http://ids.lib.harvard.edu/ids/view/18481871?width=3000&height=3000(erişim tarihi: 14.09.2017), (erişim saati: 12.06)
- Görsel 4.16: http://www.yazmanadir.yek.gov.tr/Content/UploadImages/lg/y_n_minyatur_Padisah_fg_5.jpg (erişim tarihi: 21.11.2017), (erişim saati: 10.46)
- Görsel 4.17: http://www.yazmanadir.yek.gov.tr/Content/UploadImages/lg/y_n_minyatur_Padisah_fg_3.jpg (erişim tarihi: 01.06.2017), (erişim saati: 13.58)
- Görsel 4.18: : http://usak.gtb.gov.tr/data/522b02f5487c8e1be8b68624/buyuk/ahilik_tablo-200x142.jpg (erişim tarihi: 21.09.2017), (erişim saati: 13.36)
- Görsel 4.21: http://images.metmuseum.org/CRDImages/is/original/DP229991.jpg (erişim tarihi: 13.09.2017), (erişim saati: 15.55)
- Görsel 4.23: https://www.yek.gov.tr/Content/UploadImages/lg/seyhhamdullah9.jpg (erişim tarihi: 13.09.2017), (erişim saati: 16.55)
- Görsel 4.24: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452222b/f31.highres (erişim tarihi: 12.12.2017), (erişim saati: 12.45)
- Görsel 4.25: http://www.yazmanadir.yek.gov.tr/Content/UploadImages/lg/y_n_minyatur_fg_1.jpg (erişim tarihi:

21.11.2017), (erişim saati: 10.24)
- Görsel 5.1: TSMK. B.408, y.15b
- Görsel 5.2: http://mirrors.arsc.edu/nasa/world_500m/world.topo.bathy.200407.3x21600x21600.C1.jpg (erişim tarihi: 03.03.2017), (erişim tarihi: 06.12.2017)
- Görsel 5.3: http://dighist.fas.harvard.edu/courses/2015/HUM54/files/original/0f8e10f8d7816e4f7e545702e5eb9c24.jpg (erişim tarihi: 28.09.2017), (erişim saati: 14.00)
- Görsel 5.4: http://dighist.fas.harvard.edu/courses/2015/HUM54/files/original/b92965a915a5d9902397762975a9a325.jpg (erişim tarihi: 28.09.2017), (erişim saati: 12.08)
- Görsel 5.8: http://ibb.gov.tr/sites/ks/PublishingImages/MetinResimleri/fetih_istanbul2.jpg (erişim tarihi: 26.09.2017), (erişim saati: 11.24)
- Görsel 5.9: http://dighist.fas.harvard.edu/courses/2015/HUM54/files/original/a738e999834cfe94c98c59d1357d9893.jpg (erişim tarihi: 28.09.2017), (erişim saati: 12.21)
- Görsel 5.10: http://dighist.fas.harvard.edu/courses/2015/HUM54/files/original/dbd251e1b94c847a4cc39599484bca25.jpg (erişim tarihi: 28.09.2017), (erişim saati: 12.21)
- Görsel 5.11: http://dighist.fas.harvard.edu/courses/2015/HUM54/files/original/9986930f05a8966d25c9c907ad810d75.jpg (erişim tarihi: 28.09.2017), (erişim saati: 14.25)
- Görsel 5.16: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452222b/f37.highres (erişim tarihi: 16.08.2017), (erişim saati: 13.07)
- Görsel 5.17: https://lakeimagesweb.artic.edu/iiif/22a28f40-1392-97e8-cd4a-12f1c08c1444/full/!800,800/0/default.jpg (erişim tarihi: 15.08.2017), (erişim saati: 15.06)
- Görsel 5.20: Bayraktar, M. (1991), Bitlisli İdris, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Görsel 5.21: https://dome.mit.edu/bitstream/handle/1721.3/65879/158293_sv.jpg?sequence=2 (erişim tarihi: 02.10.2017), (erişim saati: 16.27)
- Görsel 5.22: http://www.topkapisarayi.gov.tr/sites/default/files/21-195.jpg (erişim tarihi: 16.10.2017), (erişim saati: 12.52)
- Görsel 5.23: TSMK. H.2134, 9
- Görsel 5.24: https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-P-1896-A-19368-1674 (erişim tarihi: 28.09.2017), (erişim saati: 15.06)
- Görsel 5.25: https://www.aoc.gov/sites/default/files/styles/artwork-node/public/images/artwork/Suleiman.jpg?i-tok=m0F7xUsi (erişim tarihi: 06.07.2017), (erişim saati: 16.38)
- Görsel 5.26: https://origins.osu.edu/sites/origins.osu.edu/files/1600px-%D0%9B%D1%8E%D1%82%D0%B5%D1%80_%-D0%B2_%D0%92%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%81%D0%B5.jpg (erişim tarihi: 23.10.2017), (erişim saati: 11.04)
- Görsel 5.27: https://www.the-athenaeum.org/art/display_image.php?id=78206 (erişim tarihi: 22.09.2017), (erişim saati: 14.31)
- Görsel 5.28: https://www.loc.gov/item/2009631300/ (erişim tarihi: 07.09.2017), (erişim saati: 12.00)
- Görsel 5.29: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452222b/f43.highres (erişim tarihi: 16.08.2017), (erişim saati: 13.05)
- Görsel 5.31: http://kilyos.ee.bilkent.edu.tr/~history/Pictures1/im42.jpg (erişim tarihi: 04.06.2017), (erişim saati: 19.56)
- Görsel 5.32: https://www.the-athenaeum.org/art/display_image.php?id=781534 (erişim tarihi: 22.09.2017), (erişim saati: 12.14)
- Görsel 5.33: https://brbl-media.library.yale.edu/images/1424686_quarter.jpg (erişim tarihi: 29.09.2017), (erişim tarihi: 11.44)
- Görsel 5.34: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47d9-95ee-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 29.11.2017), (erişim saati: 11.51)
- Görsel 5.35: http://noticias.unsam.edu.ar/wp-content/uploads/2017/04/Braun__Hogenberg_Buda_in_the_16._cen-tury-1070x660.jpg (erişim tarihi: 19.10.2017), (erişim saati: 11.03)
- Görsel 5.36: https://disted.edu.vn.ua/media/images/alex_s61/istoria2/turk.jpg (erişim tarihi: 19.10.2017), (erişim saati: 11.16)
- Görsel 5.37: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452111 (erişim tarihi: 21.10.2017), (erişim saati: 13.39)
- Görsel 5.38: http://images.metmuseum.org/CRDImages/is/original/DP246521.jpg (erişim tarihi: 14.08.2017), (erişim saati: 13.58)
- Görsel 5.39: http://e-derslik.edu.az/books/36/assets/img/page87/1.png (erişim tarihi: 10.10.2017), (erişim saati: 13.01)
- Görsel 5.40: http://art.thewalters.org/detail/8334/venice-evening/ (erişim tarihi: 02.10.2017), (erişim saati: 12.12)
- Görsel 5.41: http://dighist.fas.harvard.edu/courses/2015/HUM54/files/original/2a437eea18e944a476addf856a6edb4d.png (erişim tarihi: 28.09.2017), (erişim saati: 14.25)
- Görsel 5.43: https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-P-1896-A-19368-249 (erişim tarihi: 28.09.2017), (erişim saati: 15.40)
- Görsel 5.46: https://www.nga.gov/collection/art-object-page.46891.html (erişim tarihi: 05.07.2018), (erişim saati: 15.42).
- Görsel 5.47: https://msu.edu/course/grm/863/snapshot.afs/jewsinma.jpg (erişim tarihi: 24.10.2017), (erişim saati: 19.16)
- Görsel 5.48: https://davidwacks.uoregon.edu/files/2013/10/rendicion-yhxqo0-300x221.jpg (erişim tarihi: 12.10.2017), (erişim saati: 14.58)
- Görsel 5.49: http://pages.uoregon.edu/dluebke/301ModernEurope/Goree.jpg (erişim tarihi: 06.01.2018), (erişim saati: 15.53)
- Görsel 5.50: https://www.the-athenaeum.org/art/display_image.php?id=78208 (erişim tarihi: 21.09.2017), (erişim saati: 11.41)
- Görsel 5.51: https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/dmk/upload/photos/201612/w_1024,h_1024,c_fit,q_80/584956b833649-1481201336.jpg (erişim tarihi: 25.12.2017), (erişim saati: 14.54)

- Görsel 5.52: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-1f49-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 11.09.2017), (erişim saati: 12.43)
- Görsel 5.54: https://m.dzkk.tsk.tr/data/icerik/11/Koyun_Adalari.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 16.48)
- Görsel 5.55: https://images.nga.gov/?service=asset&action=show_zoom_window_popup&language=en&asset=132893&-location=grid&asset_list=132893&basket_item_id=undefined (erişim tarihi: 03.10.2017), (erişim saati: 12.52)
- Görsel 5.56: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452222b/f40.highres (erişim tarihi: 16.08.2017), (erişim saati: 13.04)
- 6. Ünite Kapağı: http://www.topkapisarayi.gov.tr/sites/default/files/img985.jpg (erişim tarihi: 16.10.2017), (erişim saati: 12.52)
- Görsel 6.3: https://mediakron.bc.edu/ottomans/topkapi-groundpain (erişim tarihi: 19.03.2019), (erişim saati: 14.21)
- Görsel 6.5: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-c904-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 15.08.2017), (erişim saati: 12.22)
- Görsel 6.6: https://images.nypl.org/index.php?id=418637&t=w (erişim tarihi: 19.07.2017), (erişim saati: 01.39)
- Görsel 6.8: https://images.nypl.org/index.php?id=416322&t=w (erişim tarihi: 19.07.2017), (erişim saati: 11.17)
- Görsel 6.9: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-c921-a3d9-e040-e00a18064a99#/?zoom=true (erişim tarihi: 30.10.2017), (erişim saati: 12.54)
- Görsel 6.10: http://www.topkapisarayi.gov.tr/sites/default/files/styles/slash-blog-post/public/vsd.png?itok=b_1zoxpQ (erişim tarihi: 07.02.2018), (erişim saati: 13.20)
- Görsel 6.11: http://www.devletarsivleri.gov.tr/icerik/218/avrupa-tuccri-olup-kizanlikda-ikmet-eden-todor-istibano-vicin-bazi-vergilerden-muaf-tutulmasina-gumruk-vergisini-3-olarak-odemesine-ve-iki-hizmetcisinden-de-vergi-ta-leb-edilmemesine-dir/ (erişim tarihi: 27.10.2017), (erişim saati: 13.49)
- Görsel 6.13: http://topkapisarayi.gov.tr/sites/default/files/styles/slash-blog-post/public/fi076562_0.jpg?itok=Q5UZfB-Y (erişim tarihi: 27.10.2017), (erişim saati: 14.52)
- Görsel 6.14: http://www.themorgan.org/sites/default/files/images/collection/drawings/download/260835v_0001.jpg (erişim tarihi: 04.10.2017), (erişim saati: 16.09)
- Görsel 6.15: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e3-75f9-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 27.10.2017), (erişim saati: 15.33)
- Görsel 6.16: http://kyrenia.edu.tr/wp-content/uploads/2016/01/Lala-Mustafa-Pa%C5%9Fa%E2%80%99n%C4%B1n-Ya%-C4%9Fl%C4%B1-Boya-Portresi-Ilk-Kez-Girne-%C3%9Cniversitesinde-1.jpg (erişim tarihi: 26.10.2017), (erişim saati: 19.54)
- 7. Ünite Kapağı: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47d9-60e6-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 30.10.2017), (erişim saati: 11.54)
- Görsel 7.1: https://ids.si.edu/ids/deliveryService?id=SIL-lecostumehistori03raci_0371 (erişim tarihi: 08.01.2018), (erişim saati: 13.15)
- Görsel 7.2: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-3ddf-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 11.09.2017), (erişim saati: 12.43)
- Görsel 7.3: https://ocw.mit.edu/courses/history/21h-365-cultural-pluralism-in-modern-middle-east-spring-2014/21H-365s14.jpg (erişim tarihi: 22.11.2017), (erişim saati: 15.36)
- Görsel 7.4: https://www.loc.gov/item/2004666279/ (erişim tarihi: 07.09.2017), (erişim saati: 11.55)
- Görsel 7.5: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47d9-60ea-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 03.11.2017), (erişim saati: 13.45)
- Görsel 7.6: Sultan III. Murad'ın Oğlu Mehmed İçin Düzenlenen Sünnet Şenliğinde At Meydanında Bir Grup Derviş ve İbrahim Paşa Sarayı Önlerinde Tören Alayı, Şehinşahâme, 1592. TSMK B.200, y. 78a-79b.
- Görsel 7.7: http://www.millisaraylar.gov.tr/PortalMain/CollectionImages/nqh1qiss.jpg (erişim tarihi:10.07.2017), (erişim tarihi: 11.06)
- Görsel 7.8: https://www.the-athenaeum.org/art/display_image.php?id=873657 (erişim tarihi: 01.12.2017), (erişim saati: 12.19)
- Görsel 7.9: http://www.topkapisarayi.gov.tr/sites/default/files/_dsc0140_0.jpg (erişim tarihi: 22.11.2017), (erişim saati: 14.17)
- Görsel 7.10: İsmi Bilinmeyen Bir Sanatçı Tarafından Çizilen Surname-i Vehbî'nin Kopyasından Teşhir Geçişi, TSM A3594.
- Görsel 7.11: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-c907-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 13.11.2017), (erişim saati: 10.10)
- Görsel 7.13: https://www.the-athenaeum.org/art/display_image.php?id=934457 (erişim tarihi: 21.09.2017), (erişim saati: 11.03)
- Görsel 7.14: http://www.the-athenaeum.org/art/display_image.php?id=153030 (erişim tarihi: 21.06.2018), (erişim saati: 11.07)
- Görsel 7.15: https://www.kulturportali.gov.tr/Common/GetFoto.aspx?f=MjAxNzAyMDkxMjA2NTc1ODlfMDYzIEt1Y3V-rIEJlZGVzdGVuLkpQRw%3d%3d&d=U2VoaXJSZWhiZXJpXFxHZXppbGVjZWtZZXJc&s=bGFyZ2U%3d (erişim tarihi: 07.02.2018), (erişim saati: 11.22)
- Görsel 7.16: https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47d9-60e7-a3d9-e040-e00a18064a99 (erişim tarihi: 03.11.2017), (erişim saati: 13.45)
- Görsel 7.18: http://www.bik.gov.tr/15-temmuz-dayanisma-kampanyasinda-265-milyon-lira-topland%C4%B1/ (erişim tarihi: 03.08.2017), (erişim saati: 12.51)
- Görsel 7.19: Koçak, Y. (edt.) (2016), Öğrencilerin Kaleminden Darbeden Demokrasiye 15 Temmuz, Ankara: MEB Yayınları.

123RF Sitesinden Telif Hakkı Ödenerek Alınan Görseller

- Görsel 5.30 (29556825-erişim tarihi: 02.11.2017, 09.20)
- Görsel 5.42 (13772391-erişim tarihi: 23.10.2017, 16.15)

Dreamstime Sitesinden Telif Hakkı Ödenerek Alınan Görseller

- Görsel 1.26 (26656473-erişim tarihi: 11.06.2017, 15.53)
- Görsel 1.28 (31661701-erişim tarihi: 05.07.2017, 09.39)
- Görsel 1.29 (19942817-erişim tarihi: 18.11.2017, 10.18)
- Görsel 2.17 (76504894-erişim tarihi: 07.07.2017, 15.35)
- Görsel 2.20 (1464940-erişim tarihi: 12.07.2017, 21.33)
- Görsel 2.23 (15869027-erişim tarihi: 12.07.2017, 22.47)
- Görsel 2.27 (84745267-erişim tarihi: 13.07.2017, 18.59)
- Görsel 2.34 (47277188-erişim tarihi: 17.07.2017, 14.28)
- Görsel 2.36 (31429815-erişim tarihi: 15.07.2017, 14.24)
- Görsel 4.13 (54285710-erişim tarihi: 03.07.2017, 11.27)
- Görsel 4.20 (14578123-erişim tarihi: 20.09.2017, 15.38)
- Görsel 4.22 (12012081-erişim tarihi: 04.04.2017, 12:17)
- Görsel 5.6 (84488665-erişim tarihi: 09.10.2017, 14.15)
- Görsel 5.7 (84488665-erişim tarihi: 19.11.2017, 12.17)
- Görsel 5.12 (21776673-erişim tarihi: 17.03.2017, 14.15)
- Görsel 5.13 (25265851-erişim tarihi: 09.10.2017, 16:24)
- Görsel 5.15 (62674352-erişim tarihi: 25.10.2017, 14.11)
- Görsel 5.18 (67365907-erişim tarihi: 06.07.2017, 21.46)
- Görsel 5.45 (19443322-erişim tarihi: 23.10.2017, 16.57)
- Görsel 6.17 (62034133-erişim tarihi: 27.10.2017, 17.15)

Shutterstock Sitesinden Telif Hakkı Ödenerek Alınan Görseller

- Kitap Kapağı (192224081-erişim tarihi: 31.10.2017, 14.40)
- Görsel 1.5 (252139993-erişim tarihi: 06.02.2018, 22.18)
- Görsel 1.18 (376474426-erişim tarihi: 19.11.2017, 18.33)
- Görsel 1.36 (724392655-erişim tarihi: 07.02.2018, 22.18)
- Görsel 3.1 (334981856-erişim tarihi: 21.10.2017, 14.55)
- Görsel 3.10 (597624827-erişim tarihi: 31.05.2018, 14.17)
- Görsel 4.19 (403140769-erişim tarihi: 29.01.2018, 15.10)
- 5. Ünite Kapağı (334981871-erişim tarihi: 21.10.2017, 14.53)
- Görsel 5.5 (334981865-erişim tarihi: 02.11.2017, 10.05)
- Görsel 5.14 (703932022-erişim tarihi: 07.11.2017, 13.52)
- Görsel 5.19 (505921303-erişim tarihi: 19.11.2017, 12.40)
- Görsel 5.53 (556426318-erişim tarihi: 25.10.2017, 11.09)
- Görsel 5.70 (556426318-erişim tarihi: 25.10.2017, 11.09)
- Görsel 6.1 (673485637-erişim tarihi: 26.10.2017, 17.58)
- Görsel 6.2 (94199749-erişim tarihi: 10.11.2017, 13.57)
- Görsel 6.4 (341660279-erişim tarihi: 26.10.2017, 17.46)
- Görsel 6.7 (178368530-erişim tarihi: 25.12.2017, 11.34)
- Görsel 6.12 (490622716-erişim tarihi: 01.06.2018, 14.28)
- Görsel 7.12 (269722679-erişim tarihi: 10.11.2017,13.11)
- Görsel 7.17 (649194223-erişim tarihi: 11.02.2018, 01.26)

Tasarımcılar Tarafından Hazırlanan Görseller

- Görsel 1.2
- Görsel 1.4
- Görsel 1.10
- Görsel 1.13
- Görsel 1.14
- Görsel 1.15 (Mustafa BÜYÜKKAFALI tarafından temin edilmiştir)
- Görsel 1.19
- Görsel 1.25
- Görsel 1.31
- Görsel 1.32 (Ferhat BİLDİK tarafından temin edilmiştir)
- Görsel 1.33 (Özcan ÖZKARAKOÇ tarafından temin edilmiştir)
- Görsel 1.34
- Görsel 2.4 (Turgut TURGUT tarafından temin edilmiştir)
- Görsel 2.5
- Görsel 2.7
- Görsel 2.14
- Görsel 2.26
- Görsel 3.2
- Görsel 3.4
- Görsel 3.6
- Görsel 3.17
- Görsel 4.1
- Görsel 4.3
- Görsel 4.4
- Görsel 4.11
- Görsel 5.44

Tasarımcılar Tarafından Hazırlanan Haritalar

- Harita 1.1
- Harita 1.2
- Harita 1.3
- Harita 1.4
- Harita 1.5
- Harita 1.6
- Harita 1.7
- Sayfa 42
- Sayfa 45 (İkinci Türk Beylikleri Dönemi Haritası)
- Harita 2.1
- Harita 2.2
- Harita 2.3
- Harita 2.4
- Harita 5.1
- Harita 5.2
- Harita 5.3
- Harita 5.4
- Harita 5.5
- Harita 5.6
- Harita 5.7
- Harita 5.8
- Harita 5.9

TÜRKİYE HARİTASI

TÜRK DÜNYASI HARİTASI

İŞARETLER

- Devlet sınırı
- Özerk cumhuriyet ve vilayet sınırı
- Bağımsız Türk devletleri
- Özerk cumhuriyet, eyalet ve vilayetler
- Özerk olmayan Türk bölgeleri
- Kanal (Süveyş Kanalı)

BAĞIMSIZ DEVLETLER

a) Azerbaycan C.	Bakü
b) Kazakistan C.	Astana
c) Kırgız C.	Bişkek
ç) Kuzey Kıbrıs Türk C.(KKTC)	Lefkoşa
d) Özbekistan C.	Taşkent
e) Türkiye Cumhuriyeti	Ankara
f) Türkmenistan C.	Aşkabad

ÖZERK CUMHURİYETLER

a) Başkortostan C.	Ufa	g) Saha (Yakutistan) Muhtar C.	Yakutsk
b) Çuvaşistan C.	Çeboksarı	ğ) Tuva C.	Kızıl
c) Dağıstan C.	Mahaçkala	h) Uygur (D. Türkistan) C.	Urumçi
ç) Gagavuz C.	Komrat	ı) Tataristan C.	Kazan
d) Kabardin-Balkar C.	Nalçik	i) Altay C.	Krasnoyarsk
e) Karakalpakistan C.	Nukus	j) Hakasya C.	Abakan
f) Nahcivan C.	Nahcivan	k) Karaçay-Çerkes C.	Çerkesk

1. Türkiye Türkleri
2. Balkan Türkleri
3. Gagavuz Türkleri
4. Kazaklar
5. Özbekler
6. Kırgızlar
7. Türkmenler
8. Karakalpaklar
9. Uygurlar
10. Sarı Uygurlar ve Salarlar
11. Tatarlar
12. Çuvaşlar
13. Başkurtlar
14. Kırımçaklar
15. Ahıska Türkleri
16. Azerbaycan Türkleri
17. Dağıstan Türkleri
18. Kumuklar
19. Karaçaylar
20. Balkarlar (Malkarlar)
21. Nogaylar
22. Stavropol Türkmenleri
23. Saha (Yakut) Türkleri
24. Altay Türkleri
25. Hakaslar
26. Tuva Türkleri
27. Tobol Tatarları
28. Barabalar
29. Şorlar
30. Çulım
31. Kumandı
32. Kandak
33. Karagas
34. Uranhay
35. Irak Türkleri
36. Suriye Türkleri
37. Kıbrıs Türkleri
38. Kaşgaylar
39. Hamse Türkmenleri
40. Karaim Türkleri
41. Kırım Türkleri
42. Avrupa'daki Türkler
43. Kabardin-Balkar Türkleri
44. İran Türkleri